

SIGNATURA: I 239

FAC REDUC..

14,8 X

I - 239

I 295
239

habetis scripta. Amos tuos aduulsi. nos a morte liberauit.

q' b' d' Nic' Solu' p' m' d' d' r' o' m' s' t' r' a' m' r' a' c' u' l' o' s' d' u' e' n' o' b' i' s' (q' u' e' s' u' m' u' s' u' t' e' i' g' m' e' r' i' t' u' s' d' p' o' b' i' s' e' t' i' n' e' p' r' e' c' e' d' i' s' l' i' b' e' r' e' n' t' i' a' s' p' .

1. 10. 1. 1. mala m' r' e' f' e' d' u' c' t' a' n' o' s' /

Beate uirginis d' m' m' u' s' .

fr. l' ab' i' e' t' d' o' m' i' n' i' c' a' u' b' l' a' n' c' a' l' o' c' u' s' d' e' m' a' g' a' b' a' .

quibus de testimonijs tuis i' aspectu Regu' p' f' i' d' e' b' a' t' i' m' a' n' d' a' n' s' t' u' s' . q' u' e' d' i' c' e' r' e' u' i' s' i' t' u' s' . p' i' m' m' a' c' u' l' a' t' i' s' u' i' a' q' u' i' a' m' b' u' l' a' n' t' i' i' l' o' g' e' d' n' i' . g' l' o' r' i' a' s' e' x' a' l' t' i' s' d' e' o' .

Deus: q' u' i' d' e' d' i' s' t' i' L' e' g' e' m' e' g' i' p' t' i' s' u' m' p' t' a' t' e' m' o' n' e' s' S' i' n' a' i' . e' t' i' n' e' a' d' e' m' l' o' c' o' C' o' r' p' u' s' b' e' a' t' e' u' i' r' g' i' n' i' s' m' a' r' t' i' r' i' s' t' u' e' p' e' r' s' a' n' c' t' o' s' a' n' g' e' l' o' s' t' u' o' s' i' m' m' a' b' i' l' i' t' e' r' c' o' l' l' e' c' t' i' s' . c' o' n' c' e' d' e' p' r' o' p' i' a' q' u' e' u' t' e' i' g' m' e' r' i' t' u' s' e' t' i' n' t' e' r' c' e' s' s' i' o' n' e' a' d' m' o' r' t' e' m' e' q' u' i' c' h' r' i' s' t' u' s' e' t' u' a' l' e' a' n' i' m' u' s' p' e' r' u' e' n' i' r' e' p' e' u' n' d' e' . c' . d' . n' i' .

1. 10. 1. 1. mala m' r' e' f' e' d' u' c' t' a' n' o' s' /

2. 10. 1. 1. mala m' r' e' f' e' d' u' c' t' a' n' o' s' /

q' i' h' o' c' v' o' l' u' m' e' n' l' i' t' o' t' a' l' i' t' e' r' l' i' b' r' i' p' r' i' n' c' i' p' a' l' i' t' e' r' q' u' o' r' u' m' d' l' i' b' e' r' o' r' u' m' .

2. 10. 1. 1. mala m' r' e' f' e' d' u' c' t' a' n' o' s' /

2. 10. 1. 1. mala m' r' e' f' e' d' u' c' t' a' n' o' s' /

2. 10. 1. 1. mala m' r' e' f' e' d' u' c' t' a' n' o' s' /

- 1. p' librarijs religiosioribus.
- 2. p' in hoc libro ponatur...
- 3. hic anteponatur...
- 4. p' in libro totale...
- 5. et in fine...

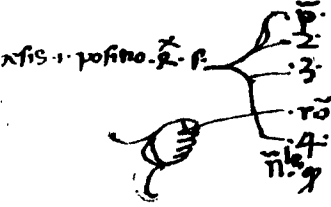
¶ Landis continet in hoc volumine quida' elegantissim' ac dignissim' Lib' de Landis. editus ab d' n' o' d' i' s' t' i' n' c' t' i' s' s' i' m' o' s' e' n' t' i' a' n' d' r' e' a' d' e' m' a' n' i' s' C' r' e' m' o' n' e' n' s' i' . q' u' e' n' t' i' s' i' q' u' a' t' u' o' r' d' e' c' i' m' B' a' r' t' h' o' l' o' m' a' i' s' A' p' . 1642 . c' . e' r' i' t' q' u' i' b' i' i' n' l' o' c' o' p' r' a' x' i' s' d' i' c' t' i' t' h' e' m' a' t' u' m' p' l' a' t' a' t' u' m' e' t' a' d' p' r' i' n' t' a' n' d' u' m' . q' u' o' p' i' a' z' e' x' e' r' c' i' t' i' o' . q' u' a' n' t' u' m' .

MARII Fabii Victorini Rhetoris in rhetoricis Ciceronis liber primus incipit.

Mnis Quicumq; incipit cuiusq; generis orationem hac tria in principiis adhibere debet: ut auditores faciat attentos: beniuolos: dociles: Ergo hic Cicero facit dociles auditores: cum quid sit eloquentia ostendit. Attentos: cum dicit se de eloquentia dicturum: re scilicet magna. Beniuolos si quidem: quia ostendit futurum ei comodum qui his artibus fuerit edoctus. Eloquentia igitur qualis sit per se ipsam non ostendit: sed est capax qualitatis: quam non in se habet: sed incipit ab agente. Nam ut cuiusq; ingenium fuerit eius: qui ea utitur: perinde qualis sit: uel quid faciat: demost

strat. Ergo quoniam quibus mediocriter sapiens potest uidere eloquentiam (si in homine stulto sit) malam esse: si in sapiente bonam esse. Propterea Cicero non utrum bonum an malum sit eloquentia quaerit: sed utrum plus boni an plus mali habeat ostendit. Tractat autem in principiis quatuor thesias: Vnam talem ostendendum esse sapientiam cum eloquentia. Aliam parum prodesse solam sapientiam: tamen prodesse. Tertiam multum nocere eloquentiam si sine sapientia ea sit: & quia potest dici. Ergo eloquentiam studendum non esse: nam ubiq; sapientiam laudas. Respondetur studendum esse eloquentiam: quia per eloquentiam uim suam sapientia exercet necessario. Quarta thesis studendum esse eloquentiam: sed tamen quae sit mixta sapientia. (Animaduertere tamen debemus: in principiis deliberationis propositionum partes propositionis. Executione partium. Postremo uero sententia. Quod diligenter attendere facile cogniti est. Sed antequam ad id unde coepit Cicero ueniamus) dicendum primum uidetur quid sit ars. Inde quid intersit inter arte & uirtute. Ars est quae significantiam sui plenam non habet: sed intelligitur ad aliquid pertinere: non enim uelut codice nominato scimus statim quid sit codex: ita mox scire possumus quid sit ars: nisi additum fuerit cuius artis: ut ars poeticae: grammaticae: eloquentiae. Virtus est animi habitus in naturae modum rationi consentaneus. Et ideo in naturae modum duobus enim constamus: anima & corpore. Anima immortalis est. Si immortalis est a diuinis descendit. Si a diuinis descendit perfecta est. Sed acies quamuis perfecta anima quodam corporis crasso tegmine irretitur & circumfunditur: ita fit ut quandam obliuionem sui capiat. Cum uero studio ac disciplina ueluti detegi coeperit atq; nudari: tunc in naturae suae modum animi habitus reuertitur atq; reuocatur. Hanc uirtutem (Placitum nunc arte fieri) nunc cum hominibus nasci: nunc in exercitatione confici: hunc a deo dari. Haec uirtus in rhetoricis a Cicero eadem ponitur quae sapientia. Alibi uero: id est in libris de rep. ab eodem Cicero. Illa uirtus dicitur quae prudentia. Virtus igitur habet partes quatuor. Prudentiam: iustitiam: Fortitudinem: Temperantiam. Prudentia est serum bonarum & malarum per omne tempus scientia. Iustitia est animi habitus ita informatus: ut omnibus mentis tribuat dignitatem. Fortitudo est considerata periculorum susceptio & laborum perpessio. Temperantia est animi circa res inutiles atq; inhonestas uictrix ac pudica dominatio. Harum partium partes in consequentibus cognoscemus. Nunc ad id quod ostendere proposuimus reuertantur. Scilicet ut quid intersit inter artem & uirtutem inter se uideamus. Harum quatuor partium (quas diximus inesse uirtuti) nulla omnino in artem cadit. Ars enim tantum praecpta tradit: non aliquid secundum ipsa praecpta faciendum. Ideo ars sapientiae tradi non potest. Per se autem tota constat ac permanet: quae perfecta est: si haec quatuor teneat. Prudentiam: iustitiam: Fortitudinem: Temperantiam. Datur autem ars eloquentiae & recte datur. Et enim si constat quatuor rebus: natura: uel exercitatione: arte: necessario & artis praecpta in eloquentiam dantur. Quae si deest profecto tria illa multum interdum nocere: nunquam prodesse possunt. Dicendum etiam uidetur quae distantia sit inter rhetoricum: Sophistam: & oratorem. Rhetor est qui docet litteras atq; artes traditor eloquentiae. Sophista est apud quem dicendi exercitium discitur. Orator est qui in causis priuatis ac publicis plena & perfecta uirtute eloquentia & ut sciamus alium esse rhetoricum: alium oratorem. Hos libros artium rhetoricarum uocauit ubi docet artem dicendi. Illos alios tres de oratore nominauit: ubi illa quae habere debeat orator ostendit. Nunc ergo considerans quid & quantum sit illud de quo dicturus est: id est eloquentia: recte se dicit diu cogitasse non utrum bona an mala sit eloquentia: sed utrum plus boni an plus mali habeat.

AEPE & multum hoc mecum cogitavi horum si unum sit non ostendit. Satis diuinam cogitationem. Possumus enim frequenter aliquid cogitare: sed statim a cogitatione desistere. Possumus itidem diu aliquid cogitare: sed in una tantum die facere. Recte ergo utrumque coniunxit. Sape & multum hoc mecum cogitavi & quia publicae res proferri non debuit nisi certa & deliberata recte ait: hoc mecum cogitavi. Boni ne an mali plus. Ca deliberationis: non utrum bona an mala sit eloquentia: sed utrum plus boni an plus mali habeat eloquentia: non tamen uacat ratio ordinis. potuit autem dicere mali ne an boni plus. Sed Cicero naturam tenuit eloquentiae. Quae cum primum agere coepit profuit hominibus. Nam copulit eos: & congregauit. Post autem deprauata ingenio malorum multum nocuit reipublicae. Bene ergo ordinem tenuit ut diceret boni ne an mali plus hominibus attulerit: & ciuitatibus reipublicae. duobus constabat publico & priuato. ideo hominibus & ciuitatibus hoc & i ueritatis animaduertere debemus qualiter ubique Cicero aut homines defendat aut ciuitates. Copia dicendi. quoniam nomen eloquentiae id sibi obtinet ac uendicat: ut cum ad aures uenerit non nisi optima accipiatur. Ideo maluit definire eloquentiam. Ne quis ergo audita eloquentia: quae quasi sono ipso id optinuerit mixta uideatur esse sapientiae. Ne quis in qua deliberandum non crederet: utrum plus boni an plus mali habeat eloquentia: sed ipsam per se satis existimaret bonam. propterea maluit definire eloquentiam indicendo copiam dicendi. Quae quia potest ad utrumque flecti: causam deliberationis induxit. Ac summum eloquentiae studium. Postquam docuit quid esset eloquentia per definitionem securus postea occupatis iam auditorum sensibus eloquentiam nominauit. Sed recte ait. Ac summum eloquentiae studium. Non enim potest declarari quid possit eloquentia nisi in aliquo fuerit ac plena fuerit. Nam cum & nostrae reipublicae detrimenta considero. Ostensurus quantum boni aut mali possit eloquentia de reipublicae loquitur. Et recte non enim in priuatis rebus eloquentia periclitanda est: sed in publicis. ita ipse in ueritatis: cum de se uel de eloquentia sua optima probatione afferret publicas commemorat: tacet priuatas. Me qui tot annis in causis iudicialibus publicis ita sum uersatus. Nunc denique ut bonum monstret eloquentiae de reipublicae incommodis uel commodis loquitur. Animaduertendum tamen quod partes non eodem ordine exequitur: quo proposuit. Ait enim supra boni ne an mali plus. Nunc a malis eloquentiae incipit. Sed supra naturam diximus securus esse. Nunc cogitationis ratione seruat. illa enim prima cogitationi occurrit: quae uicina sunt a nostra memoria. Ideo & de recentibus: & quod esset magis propinquum elegit. Cum ait. Nostrae reipublicae detrimenta considero. Consideratio enim reipublicae praesentis est. Ergo quoniam hucusque multa incommoda per solam eloquentiam reipublicae contigerunt: recte a malis eloquentiae coepit. post dicturus de antiquioribus bonis & malis. Et maximarum ciuitatum ueteres animo colligo calamitates. Recedit paulatim a reipublicae nostra ad extraneas ciuitates: & recte post Romam maximas ciuitates nominat. Ergo quoniam uetustiora sunt haec exempla ciuitatum a se ait colligere. In reipublica autem nostra quae sunt gesta considerat. Recte itaque maximas ciuitatum collegit calamitates. Illic enim aliquid operatur eloquentia: ubi populus maior est. Non minima uero quia de modo hic agitur. id est utrum plus boni an plus mali afferat eloquentia: ideo ait non minima uideo inuectam parte incommodorum per disertissimos homines: quod supra disputauimus. Noli per eloquentiam dicere: sed per disertissimos homines: id est qui habeant copiam dicendi sola. Inuectam uero per metaphoram nauis reipublicae gubernari. Cum autem res a nostra memoria: propter uetustatem remoras. Expositis malis incipit dicere quod boni habeat eloquentia: a nostra memoria inquit remoras: ut exculet memoria quasi negligentem: addidit pro uetustate. Ergo illa quae nimis a memoria nostra remota sunt: quae scire possumus. Ex litterarum monumentis inquit repetere instituo: haec monumenta dupliciter accipimus: aut annales: aut historiae. Primo enim annales fuerunt: post historiae factae sunt. Multas urbes constitutas: plurima bella restricta: firmissimas societates: sanctissimas amicitias. Deinde dicendum est hoc loco quid sit ciuitas

inueniuntur
eloquentiae
memoriae
ac p. n. u. u. u. u.

M. T. CICERONIS ORATORIS CLARISSIMI RHETORICAE VETERIS LIBER. I.

AEPE ET multum hoc mecum cogitavi: boni ne an mali plus attulerit hominibus & ciuitatibus: copia dicendi: ac summum eloquentiae studium. Nam cum & nostrae reipublicae detrimenta considero: & maximarum ciuitatum ueteres a se calamitates colligo: non minima uideo per disertissimos homines inuectam esse partem incommodorum. Cum autem res a nostra memoria propter uetustatem remotas: ex litterarum monumentis repetere instituo: multas urbes constitutas: plurima bella restricta: firmissimas societates: sanctissimas amicitias. Deinde dicendum est hoc loco quid sit ciuitas

21 est Cicerone
opina dicitur
sua perpetua
memoria

Salustius

Quo
So

Lex

Socius

Amicus

Lex

Lex

Lex

Lex

Lex

Lex

Lex

Lex

tas. Est autem ciuitas collecta hominum multitudo ad iure uiuendum. Cum ergo fuerit ciuitas constituta: necesse est ut primo bella patiarur: postea pacem agat. Pax. n. a pacto dr. pactum uero esse no potest nisi ca precedat. i. bellum. Hoc & Salusti: tenuit: cu de rebus Romanis loqueretur. Dixit. n. prius bella gesta post pacem esse fundata. Res inquit Romana plurimu impio ualuit. Seruio Sulpitio & M. Marcello cosulibus omni galliacis rhenum: atq; inter mare nostrum & oceanu nisi: quae a paludibus in uia fuit perdomita. Hic bellum gerit: deinde pacem memorat consequuta optimis autem moribus & maxima concordia egit. repu. inter se cundum ac postremum bellu carthaginense. Queritur autem utru in bellis aliquid possit eloquentia. Potest. n. sine dubio: & tantum quantum uirtus potest. Na si uirtute bella finiunt: & eloquentia bella finiunt. Ideo ergo ait plurima bella restrin- etiam illud notum est quod bella ardere dicunt. ut ait ardebat ois Hispania citerior. Item quis tanti incendia belli: firmissimas societates: sanctissimas amicitias: inter sociu & amicu hoc iterest. Socius est nobis aliquo pacto ad aliquid gerendum coniungitur. Amicus est qui nihil usu uitae similis pio: ac fidei amore coniungitur. Et quia socius aliquid nobiscum gerit: ideo ait firmissimas societates: quia amicus pro nobis amore coniungitur: ideo ait sanctissimas amicitias. ergo interdum amicus est: & socius non est: si mecum nihil gerat: & rursus cum sit socius: amicus non est: si aliquid mecum inuitus gerat. Propterea Cice. ubique duo haec iungit socios populo Romano atq; amicos. Itaque & hic firmissimas societates: sanctissimas amicitias. intelligo recte intelligo: ait enim supra: Ex litterarum monumentis repetere instituo: Ergo id quod legitur intelligendum est. Cum animi ratione: tum facili eloquentia comparatas. ubiq; haec duo coniungit. Sed quando aliquid duae res agunt: triplici modo agunt: aut aequales sunt: aut nunc ista plus praestat: nunc illa. Hic sapientia: dat proprias agendi rationes. Sed quia uirtus omnis magnitudine sui tarda est: iccirco subiunxit & tempus: ut illud quod sapientia inuenit: facilius eloquentia compleatur. Ergo ad aliquid cito faciendum: Alterum alterius auxiliu eget. Recte igitur tempu. commodum ex confectione utriusq; coniungit. Ac me quidem: supra ostendit quantum obesset eloquentia: quantumq; prodesse: sed mixta sapientia. Nunc uero uult ostendere singulatum quantum sapientia sola prodest: quantum eloquentia sola obsit. Quod cum ostenderit: quoniam sapientia sola parum prodest: & eloquentia sola multum obest: rursus dicitur esse eloquentiam sapientiae esse iungendam. Omnis res aut nimium prodest: aut parum prodest: aut nimium obest: aut parum obest. Sapientiae unum dat: ut sola parum prodest: nihil tamen obsit. Eloquentiam uero solam saepe ait nimium obesse. Quia in re ob esse semper ostendit: sed & interdum satis obesse. Illam uero aliam partem tollit soli eloquentiae: ut uel parum prodest: reip. multum tamen obsit. Verum quod ait: Ac me quidem diu cogitantem ratio ipsa. Ipsa inquit ratio sapientiae: scilicet quam eloquentiae dicimus esse iungendam. Quare si quis: ostendit quid sit plena sapientia. Sapiens est enim: qui diuina atq; humana optime nouit. Ergo studiu recte ratio nis ad diuina: studiu honesti officii ad humana referamus. quod autem ait studium rectius dixit: q si dixisset. Quare si quis omnia ratione atq; officio. In his enim nominibus perfecta philosophia est: quam quia nullus orator plene potest assequi: ideo nobis hoc uel studium habendum esse demonstrat. Consumit omnem operam in exercitatione dicendi. Consumit inquit: iam in isto uerbo est inutilis labor. Quod autem ait in exercitatione dicendi: timet eloquentiam nominare: ut supra diximus: ne sensu audientis offendant. Itaq; haec definitio est eloquentiae. Eloquentia est exercitatio dicendi. Is inutilis sibi: pernitiosus patriae: cuius alitur. Omnis ho aut sibi: aut patriae cosulit: aut plus sibi: q patriae. Recte ergo homines ad haec duo miscenda sapientiam & eloquentiam. Primo ab utilitatibus suis: deinde et publicis inuitantur. Qui inquit: fuerit in sola dicendi exercitatione uersatus: ommissis studiis rationis & officii: & sibi inutilis & pernitiosus patriae: cuius alitur. Qui uero ita sese: & caetera benearmat: quasi sapientia pro robore sit. p armis eloquentia. Attendam tamen ut cu supra pro eloquentia: aut copia dicendi: aut exercitatione: aut disertitudinem nominauerit.

missimas societates: factissimas amicitias intelligo: cu ai ratione: tu et facilius eloquentia coparatas. Ac me quidem diu cogitantem: ratio ipsa in hac potissimum iniam ducit: ut existime sapientiam sine eloquentia parum prodesse ciuitatibus: eloquentiam uero sine sapientia nimium obesse plerumq; prodesse nunquam. Quare si quis omnibus rectissimis atq; honestissimis studiis rationis & officii: cosuit omnem operam in exercitatio ne dicendi: is uult sibi pernitiosus cuius patriae alitur. Qui uero ita se armat eloquentia: ut non oppugnare comoda patriae: uel propugnare possit: is mihi

Nunc ubi & de sapientia loquitur: ut securus eloquentiam noiet. hic quoq; duo illa seruat quae supra diximus. Qui inquit: sapientiae miscuerit eloquentiam: is & suis: & publicis rationibus utilis: & amicissimus cuius fore uideat. utile circa priuata. acum circa publica accipiamus. Ac si uolumus: & caetera. Primo re quandam constituit: cui eloquentiae nomen iposuit: & ostendit unde nascatur eloquentia: siue ex arte: siue ex studio: siue ex exercitatione: siue ex natura. Huius inquit: eloquentiae cuius incerta est origo. Si uolumus considerare principiu: inuenimus in quibusdam ex honestissimis causis natu: atq; optimis rationibus profectu. Cuius ai impulsus ad aliquid agendum. Ratio est: gerendo: ordo ex ca uenientiu: ut quid: quo lo- co facias: ac dicas: intelligas. Ergo in quibus eloquentiae principiu considerare uolumus: Primu ca attendenda est: haec ca honesta est. Deinde rationes & easde optimas inuenimus inter studiu aut & exercitationem hoc interest. Studiu est animi ad aliquid agendum pertinacia. Exercitatio est suscepti actus conuatio. Ex his quoq; supra diximus nasci eloquentiam posse. Na fuit quoddam tempus: & caetera. Incipit commemorare cas fuisse honestas: quibus eloquentia non ad id ipsum nata sit: sed circa agendum principiu superit. ut supra diximus. Aiant philosophi de duobus homine constare: anima & corpore. Anima uero esse perfecta: sed impediri crassitudine corporis: quo minus se tale exerceat: qualis est per natura. Ergo mudo constituto: erant homines minus impediti corpore: & in quibus uis animae obruta atq; oppressa esset. Tunc necessario rapto uiuebant & malis moribus oppresso animae: hinc circa res omnes uiribus corporis abutebantur. Sed quia natura non aequaliter se p oes fundit: aliquando unus exitit: qui se bene intelligeret: & qui uideret esse in hominibus animam illam diuinam: quae haberet in se multas utilitates: si tamen posset ab aliquo e lateribus quibusdam elici atq; pferri. Ergo his causis eloquentia initium non nascendi: sed agendi sumpsit. nam fuit quoddam tempus: cum in agris homines passim bestiaru: modo uagabant. sicut Virg. Haec nemora indigenae fauni nymphaeque tenebant. Gesq; uirum trucis & duro robore nata. Quis neq; mos neq; cultus erat: nec iungere tauros. Aut coponere opes norant. aut parcere parto. Et sibi uictu ferino uitam ppagabant. Sapiens ois memoriae studet. Illi in quibus uis animi mole corporis oppressa delitescit: non memoriae student: sed ferino ritu subsidia solis pspiciunt diebus. Sic Salustius: Et quoniam uita ipsa (qua fruimur) breuis est: memoriam nostri quam maxime longam efficere conuenit. non pecorum more uiuere: quae natura prona atq; uentri obedientia finxit: ut isti homines fuerunt: qui sibi in uictu ferino uitam ppagabant. Nondum diuinae religionis & caetera. Plena philosophia est: quae constat ex duobus: ex phisica & ethica. phisica est: quae diuinis agit. Aethica quae de humanis disserit. Sed quia Cicero illud docet: quod oratori est necessarium: aethica psequitur. Quae si tunc ab hominibus ignorata est: multo magis phisica: ergo indicat ut illi uiuerent: qui animae commodis ignoratis: corporis uiribus plerumq; gesserunt. Nemo nuptias uiderat legitimas atq; incertos quisq; inspexerat liberos. Verumq; enim uaga atq; incerta uenere conficiebatur. Neq; erant iura quae id fieri phiberet. Non ius aequabile quid utilitatis haberet acceperant. Illic enim nullius iniuria uiuitur ubi est iuris aequalitas aequa libertas: ubi aliquid aut omnibus licet facere: aut omnibus non licet. Perniciosissimis satellitibus uires corporis esse ait cupiditatis ministras: quae in animis hominum quandam obrinet tyrannidem. Quo tempore quidam magnus & caetera: ut facilius intelligentia consequamur: rerum similitudo proferenda est. Anima ita est ut uinum. Nam quemadmodum uinum pro uase (in quo est habitum) aut retinet: aut amittit uolentiam: Proinde anima (si optima & castum corpus offenderit) seruat naturam: sin alias uelut amittit. Ita igitur cum mortale genus

Lex

Lex

Lex

Lex

Lex

Lex

Lex

Lex

Lex

Lex

Lex

Lex

Comunis commodi causa. Perfectum est in quo eloquentia ut libeter omnes non modo labore pro publica salute suscipere sed etiam uitam amitterent. Multum ergo egit eloquentia ut illi uitam parumperdarent quod iam dudum sibi uictu fero uitam propagabat. Qui tandem fieri potuit. Quae ritur utrum hoies ad has rationes uiuendi per naturam deducti sint: an praecipis uideant adducti. Erant quidem in hoibus natura melior sed oppressa corporis uitio ad malum declinauerat. Verum quia nihil uniformiter funditus existit quin semper aliquid sit quo intelligamus quid in caeteris desit. Iste quidem magnus uir ac sapiens cognouit bonam in hominibus naturam multumque esse profutura si praecipis melior fuisset effecta. Ergo omne quod perfectum est natura & disciplina perfectum est. Sed quia iste primus uir disciplinam accipere non potuit perfectus fuit natura & usu. Cum enim cognouit habitum suum & diu secum pertractando cognouit esse in hominibus bonam naturam (quae ut perfecta esse potuisset) praeciporum adhibuit disciplinam. Ergo in hoibus fuit materies. i. perfecta natura quae perfectam praecipis fuerunt inuenta per sapientiam insinuata per eloquentiam. Perfecto nemo nisi graui & caetera. Quaequam natura fuit apta ad perfectam uitam tamen ipsam naturam praecipis ait ad has uiuendi rationes esse productam. Graui inquit ac suauis comotus oratione. Grauitatem ad sapientiam: suauitatem ad eloquentiam referamus. Iure grauitatem ad sententias suauitatem ad uerborum ornamenta referamus. Cum uiribus plurimum posset ad ius uoluisset sine ui descendere. Omnis res a se uincitur: ut puta eloquens uincitur ab eo qui eloquentior fuerit. Fortis non uincitur nisi ab eo qui fortior fuerit. Astutus non uincitur nisi ab eo qui astutior fuerit. Animaduertendum ergo acumen ciceronis. Homines inquit fortissimi ad aequalitatem uiuendi non fortitudinis sed eloquentia deducti sunt. Ergo supra omnes uires eloquentia est sed quae sit mixta sapientiae. Ut inter quos posset excellere cum his se pateretur aequari. Excellere uiribus. scilicet cum is se pateretur aequari. Ira supra. Non ius aequabile quod utilitatis heret acceperat. Et sua uoluntate. Non coacti uiribus corporis sed in his iam fecerat eloquentia persuasio uoluntatem. Ab iucundissima consuetudine recederet & non dixit a consuetudine recederet sed a iucundissime inquit. Omnium enim rerum etiam malarum apud gerentes iucundissima consuetudo est. Quae praecipis iam naturam obrinent propter uetustatem. Ergo hominum natura bona est sed malitia per consuetudinem naturam uice coeperat obtinere. Ac primo quidem sic et nata & caetera. Satisfecit propositioni suae. Super enim dixit ad si uolumus eius rei (quae uocatur eloquentia) considerare principium speremus id ex honestissimis causis naturam atque optimis rationibus profectum. Ira & hic. Ac primo quidem sic et nata & oppressa longius eloquentia uidetur. Et item postea maximis in rebus pacis & belli. Ostendit diu eloquentiam profuisse. Verum quod ait maximis in rebus ut supra: Cognouit quae materies & quanta ad maximas res oportunitas in animis inesset hominum. si quis eam posset elicere. Ergo maxime res pax atque bellum. Cum summis hominum utilitatibus cum illa scilicet utilitate: quae cum honesto est. Postquam uero & caetera. Omne perfectum bonum (id est quo natura humanas res nullo adiuncto incommodo munerata est duobus) ad plenum constat. Re ipsa & specie atque imagine sui: ut puta meli habet rem dulcedinem: habet speciem id est colorem atque aspectum: quo quasi facile ita ut esset dulce credatur. Ira uir fortis habet rem. Virtutem. scilicet habet speciem id est pulchritudinem corporis. Indistorta enim membra: Nec quae iuxta naturam sui appetunt appositae sunt. Virtus non potest cadere. ut Virgilius. Et caeteri quoscumque fortes & pulchros fuisse dixerunt. Sic uestis etiam habet rem utilitatem texturae. Habet speciem gratiam scilicet circa aspectum faciei. Ergo ille nescio quis magnus uir ac sapiens & hi qui postea consecuti: Accepta uita praecipis tenuerunt ut perfecti essent. habuerunt rem. id est sapientiam: habuerunt speciem. id est eloquentiam. Qui homines

labores excipiendos communis commodi causa: sed etiam uitam amittendam existimarent qui tamen fieri potuit nisi homines ea quae ratione uenisset eloquentia persuadere potuissent profecto nemo nisi graui ac suauis comotus ratio cum uiribus plurimum posset ad ius uoluisset sine ui descendere: ut iter quos posset excellere: cum his se pateretur aequari: & sua uoluntate a iucundissima consuetudine recederet: quae praecipis iam naturam uim optineret propter uetustatem. Ac primo quidem sic & nata & progressa longius eloquentia uidetur. & item postea maximis in rebus pacis & belli cum summis hominum utilitatibus esse uersata. Postquam uero commoditas quaedam per uirtutis imitatrix sine ratione officii dicendi copia

quam ex merito uirtutis dignissima praemia consequuti sunt. i. magistratus aut alias utilitates. Multum praemia sibi paria exoptant re ignorata speciem solam sequi coeperunt. i. praeterita sapientia solam dicendi copia consecuti sunt. Praemijs itaque solis inducta commoditas re ignorata speciem cepit uirtutis imitari. Atque ideo contingit ut mali mores adepti copia dicendi circa commoda rei publicae sola eloquentia omissa sapientia sint abusi. Commoditas autem. i. parua uirtutis imitatrix Tertia illa est honesto illi soli contraria. Peruertere urbes ac uitas hominum labefactare assuevit. Sit secuta est: tum ingenio freta malitia peruertere urbes & uitas hominum labefactare assuevit atque huius quoque exordium mali quod principiū boni diximus explicemus. Verissimum mihi uidetur quodam tempore neque in publicis rebus infantes & insipientes homines solitos esse uersari: nec uero ad priuatas causas magnos ac disertos hoies accidere sed cum a summis uiris maximae res administraretur: arbitror alios fuisse non incalidos hoies: quod ad paruas controversias priuatorum accederent. Quibus in controversiis cum saepe mediatio contra uerum stare hoies consueuerent: dicendi assiduitas aluit audacia: ut necessario superiores illi pro iniurias ciuium resisteret audacibus & opitulari suis quisque necessarijs cogere. Itaque cum in dicendo saepe par nonnunquam uero superior uisus esset is qui (omisso studio sapientiae) nihil sibi praeter eloquentiam comparasset fiebat: ut & multitudis: & suo iudicio dignus quod r. p. gerere uideret.

Et primū priuatarum controversiarum postremū fortūarum patroni fieri coeperunt. Qui cum interdū contra iustitiam malas causas defenderet saepe et uinceret. Coacti sunt sapientes illi. r. p. inter ciuibus ac necessarijs suis resisteret contra illos callidos ac disertos quod assiduitate dicendi notissimi populo atque acerrimi esse coepit. Itaque illi callidi cum contra illos sapientes uiros diceret saepe pares. Interdum superiores fuisse a populo iudicati sunt: & digni heri coeperunt quod r. p. gubernaret. Quibus postquam commissis r. p. & multa incommoda: multa naufragia contigerunt. Ita factum est ut eloquentia quod primū profuerat sed mixta sapientia. Post sola multum offecerit utilitatibus reipublicae at quomodo per hos male eloquentes cuncta reuerteret sapientes illi deturbati: quae gerere consueuerat scribere coeperunt. Hi quoque habitus sunt philosophi & per hos factum est ut quod ad nostram memoriam res honestas memoria atque imitatio peruenirent. Verissimum mihi uidetur quodam tempore. Quonia autem in praeteritis uersatur multaque in mentem reuocat facies. Re publicae confirmat opinionem suam fuisse sine dubio tempus quo r. p. a sapientibus gubernata: sit priuatorum negotia a callidissimis hominibus. Qui postea pars sapientibus interdumque meliores a multitudine iudicati. Commissam sibi. r. p. pessum dederunt. Nec non ad priuatas causas magnos ac disertos homines accedere. Ideo quia publica fuere anteposenda priuatis. Magnos ad sapientiam. Disertos ad eloquentiam referamus. Arbitror alios fuisse non in callidos homines. Callidi sunt qui dolo ac fraude exitum uirtutis imitantur. Cum saepe a mendacio contra uerum stare homines consueuerent. Multo melius res ipsas nominauit quam si has in negotijs posita nominasset. Ut puta quomodo saepe mendacii ratione contra ueram causam stare consueuerent. Itaque quomodo in dicendo. In dicendo inquit. Ergo iam omissa est sapientia si de sola dicendi copia iudicium est. Nonnūquam etiam superior uisus esset. Ostendit uero iudicium non fuisse ubi uincere aliquis uideretur potius quam probatur: fiebat ut & multitudinis & suo iudicio dignus quod r. p. gereret uideretur. Multitudinis inquit iudicio iam in multitudine uarietas ipsa uilis est. Quod autem ait suo iudicio hoc quoque irritum est. Quis nam autem de se potest aut debet habere iudicium. Ad postremum dignus uideretur ut supra. Itaque cum in dicendo saepe par nonnunquam etiam superior uisus esset.

132. d. 2. q. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

132. d. 2. q. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Hinc nimirum non iniuria in metaphora permansit gubernaculū naufragia utrunq; nauis. negat. n. cuidā debere mirum uideri remp. pessundatā. Cum ad eius regimē uenerint hoies temerarij atq; audaces: Hoc at̄ interest iter audacē & temerarium. Audax potest interdū & pro bono accipi. Temerarius non nisi malus. Audacia ergo ē duplex. nā & ille qui in prosperis rebus temere aliqd aggreditur. Audax ē ille q̄ prouisis rationibus fortiter aliquid incipit: audax ē. Quoniā ḡ audacia duplicē fontē hēt. Hic pramissit temerarium ut intelligeremus audacē. Temeritas. n. & iconfiderantia: causā sūt harum euentus audacia. Quibus rebus tantū odii atq; inuidiā suscepit eloquentia. Omnis causā hēt euentum suum. Omnisq; euentus causam. Ut puta ignis cū in lignū immisus fuerit. i. lignum incendatur necesse est. Hic ignis i lignum missus causa ē. Causā non euentus incendū: ita ergo eloquentia primo odium cōtrahit. Iam ex odio. i. ex causa necesse est aliquis consequatur euentus. Ergo inuidia cōsecuta ē. Plax q̄ enim ex odio inuidia nascit. plaxrumq; inquā. Nam & aliū potest habere euentū: si. n. hostem oderis non inuides: sed inimicus ē. Si seruum oderis nō inuides: sed irasceris. Non ergo semp odii ē euentus inuidia. Sunt. n. causā quā interdū non necessarios euentus hēt: ut si pugno pcurias & occidas. Sūt itē causē q̄ necessarios hēt euentus: ut ignis missus i stipulam facit icendū necesse ē. Quibus in rebus tantum odii atq; inuidiā suscepit eloquentia postquam inquit res publica' ab insipientibus & dicacibus coepit administrari. Sapientes illi eloquentiā odisse coeperūt: & omisso studio. r. p. priuati atq; ociose ea q̄ gerēt in. r. p. nō licebat: litteris scriptisq; exercere coeperūt. Atq; ideo factū ē: ut ut q̄ ad nostrā memoriā recti atq; honesti memoria pueniret. Ut hoies ingeniosissimi. Ingeniū ē uis q̄ dā naturaliter aīs insita suis uiribus pualens. In ingenio itaq; & sapiētia ē & eloquentia: ut in his ē quos ingeniosissimos uocauit. Et ingenio ē sola eloquentia: ut supra tū ingenio freta malicia. Quare mihi ui. Absolute hoc uerbo. i. status ille quo in. r. p. sapiētes atq; eloquentes hoies uersabantur omisus est: atq; obliuionem redactus. illo i p̄sertim tempore quo reipu. periculis maxime fuerat succurrēdū. Et hoc quasi p indignationē pronuncianđū. Quod uero ait a plarisiq; recte dicit. Nō eni oēs sapiētes a reip. recesserūt. Nā atheniensibus Solon leges scripsit: & q̄a norat multos i reipu. corruptissimos i exiliū ultro p̄fectus ē. hisdē atheniensibus leges & dracon duorūq; hominū legibus utūtur. Ligurgus lacædemonis ē leges scripsit. Nō ergo oēs sapiētes a re. p. recesserūt: sed q̄a plarisiq; recesserāt: pauci reliq; facile aut cesserūt aut oppressi sūt. Nā quo idignius rē honestissimā. Quādo aliqd faciendū persuadēs ab honesto ab utili a possibili psuademus. Interdū & necessarium pūimus. Hisdē p̄ceptis ē illā rē q̄ si sit scā rephēdimus. Ut hic Ci. cū q̄rit sapiētes a. r. p. necesse siqdē ut id nō facerent sub erat honestas. Nā quo idignius rē honestissimā & rectissimā molabat suberat utilitas sumo cū r. p. detrimento utiq; r. p. piculū submouēt utili ē. Suberat possibilitas stultorū iqt & improborū temeritas & audacia. Facile. n. stulti ac temerarij supant. Eo studio. & il. hic quoq; hōestū atq; utile seruauit. hōestū ē. n. improbis resisterē. Vtile reip. i. causis hēre d̄fesa. Quod nostrū il. Nostrum. i. R omanū. Nam reprehēsiō illa superior sapientū atq; eloquentū de græcorū p̄ncipibus facta ē. Quod hi disertis ac dicacibus hoibus facile reip. cesserunt: nūc uero uēit ad R omanos quos ostendit ita sapientes atque eloquentes fuisse: ut nunquam rempublicam deseruerint. Neque quicquam illis tantum deseris concessisse. Quod quom facit: prapōnit græcis romanos seque per R omanos. Verum exempla quom proferimus non unum aliqd sed quā multa possumus. Cū decore ramen proferre debemus: ut nūc Ci. cōmemorato. Catōe. statim alios subiicit simul quod in R omanorū laudē unius hominis: quis egregii nō sufficit exēplū. Quibus in hominibus erat summa uirtus: & summa uirtute amplificata auctoritas: & quam

his rebus ornamento: & reip. p̄sidio esset eloquentia. Virtutē i artibus semp sapiētiā accipiamus. Verum sapiens atq; eloquēs hēre debet illā: q̄ totā efficit auctoritatē. Itaq; si accedat sapiētia amplificatur auctoritas: si his duobus accesserit eloquentia: erit qui hęc potuerit hēre perfectus: ut hic maioribus nostris Catoni Lælio: atq; aliis tradidit sapiētiā: auctoritatē eloquentiam. Quare me. qui. a. meminimus in hac p̄fatione quattuor thesis esse. principalē illā iungendam eē eloquentiā sapiētiā. Secundā illā nō multū p̄desse reipu. solam sapiētiā tū prodesse. Tertiā illā nūq;

uirtute amplificata auctoritas: & q̄ his rebus ornamento & reipu. p̄sidio esse eloquentia. Quare meo qdē anio nihilominus studēdū ē eloquentiā: & si ea quidam & priuatim & publice puerse abutuntur. sed eo quidem uehementius: ne mali magno cū detrimento bonorū & cōmuni omnium p̄niciē plūmū possint. cum p̄sertim hoc unum sit quod ad omnes res & priuatas & publicas maxime pertineat: hoc tuta: hoc honesta: hoc illustris hoc eodē uita iucunda fiat. Nam hinc plurima cōmoda ueniunt ad tempus: si moderatrix omnium p̄sto est sapiētia rerum. Hinc ad ipsos (qui adepti sūt ea) laus honor: dignitas cōfluit. Hic amicis quoq; eorū certissimū ac tutissimū p̄sidium cōpatur. Ac mihi quidē uidentur hoies cū multis rebus hū mala' repellamus: si p̄spā cōsequāur: ḡ hic tractat utilitatē ab utroq; & p̄mo ut mala repellat: sed eo uehementius (q̄) studēdū ē eloquentiā: ne mali magno cū detrimento bonorū & cōmuni omnium p̄niciē plurimū p̄sint. Deinde quo bona cōsequat. Cū p̄sertim (q̄) hoc sit unū: qd ad oēs res & publicas & priuatas maxime pertineat. Postremo et ad solā priuatā utilitatē d̄fendit: & ibi uile atq; honestū ipsis nobis signat. Hoc tuta (q̄) qd utile ē: hęc honesta: hęc illustris: qd ex utili atq; hōesto ē: hęc ea' d̄fendit: qd iucunda fiet. Magna exortatio: si qd iter studia utilitatis: atq; honestatis circa eloquentiā cōparādā: q̄ qdē studia multū hēt laboris: Et iā uita' una futura dicit eē iucunda. Superst̄ ḡ possibile: ut ondat eloquentiā posse cōsequi: si qdē eloquentiā solū natura neq; exercitatio: sed et arte cōstat. qm arte d̄fendit i nra potestate ē: possumus (q̄) eloquentiā cōsequi. In hac exercitatio ē ēt auxesis: auget. n. laudes eloquentiā. Auxesis porro duobus modis fit: rōne: & cōparatio. Auxit eloquentiā rōne: ubi ait p̄ hęc & publicas & priuatas res administrari posse. p̄ hęc uita' tuta hōesta illustrē: mūdā: futurā. p̄ hęc unūquēq; reipu. libit atq; aicis p̄desse posse. Augerit uero eloquentiā cōparatio: cū ait eloquentiā sola fieri: ut beluis oibus at̄cellāus: cū sūt alia inferioris beluis sumus: p̄clarūq; eē si pp q̄ beluis p̄st as: hoc ēt ipis hoibus at̄cellēs. Quod poterit fieri si eloquēs fueris. Nūc qm exortatio atq; auxesis p̄cepta mōstramus ad interpretationē i his positā ofonis redeāus. Quā meo qdē aio: nihilominus eloquentiā studēdū ē. Quarta illa thesis: studēdū ē eloquentiā: sed q̄ sit mixta sapiētia. Et iucūde meo ingt aio ne qd sibi uirpasse uideat: si dixit eloquentiā studēdū cēseo. Sed qd ait nihilominus. i. q̄ multa in cōmoda attulerit reipu. tū eloquentiā studēdū ē: sed ut ei sapiam cōiugamus. Et si ea qdē priuatim & publice puerse abutūt: magna exortatio: cū ait qdā: ut si pauci sūt: facile oppmi posse uideātur. Priuati et pu. R epublica. n. his duobus cōstat hoibus & ciuitatibus. Puerse abutūt: obest. n. reipu. q̄ p̄desse debebat magno cū detrimento & cōmuni omnium p̄niciē: & hic optie exortat. Ne qd .n. dicit qd mea si bōi piclitatē: recte addidit: & cōmuni omnium p̄niciē. ḡ studēdū ē eloquentiā ne oppmāt. nā hic ad reipu. maxia cōmoda ueniūt: si moderatrix omnium p̄sto ē sapiā. Bēn psuadet sapiam iugēdā eē eloquentiā siqdē reip. omnium moderatrix ē. Ergo multa iqt ad reipu. cōmoda ueniūt ex eloquentia uel sapiā. Sed q̄a multi p̄p̄is magis utilitatibus uolūt eē cōsultū recte subdidit. Hic ad ipos q̄ ea adepti sūt: laus honor: dignitas: cōfluit. Quā oia & utilia sūt & hōesta hinc aicis quoq; eorū certissimū & tutissimū p̄sidium cōpat. Ostendit hęc q̄ agar orator. Sapiēs. n. cū eloquentia negocia suscepta nō deserit: & inde fit ut commodis amicorū deesse non possit ut ipse Cicero in uerrinis Et qui omne reliquū tēpus quod mihi ab amicorum negociis datur in his studiis laboribusq; cōsumā. Ac mihi qdē uidentur: diximus supra Auxesim in ratione & cōparatione fieri. Hic cōparatō

oio eloquentiā solā prodesse reipu. nimium obesse plarūq;. Postea de origine eloquentiā differunt: & q̄ eius circa actus natura fuerit disputauit. Ostenditq; primo eloquentiam p̄fuisse: sed q̄diu fuerit mixta sapiētiā. Post eandem loquentiā repudiata sapiā maxima naufragia intulisse reipu. Magnūq; ex inde odiū atq; inuidiam contraxisse. Ne q̄s ergo existimet eloquentiā semp esse fugiendā: quippe mīra icōmoda per hanc cōtigit mōstrauit. Necessario hęc quarta thesis ē studēdū eloquentiā: sed quā mixta sit sapiētiā: & est hic quasi exortatio in exortatione uero de liberationis p̄cepta seruauit. Tractat utilitas. Tractat hōestas. Tractat possibile. Utilitas porro duobus generibus comprehenditur: si

no. 4. notū dignū et p̄p̄tē memora nō mōdā.

Volū. d. f. mala r. rep. l. f. p̄p̄tē.

ad p. f. mala

ad 2. f. p̄p̄tē. d. ad 2. f. p̄p̄tē. d. ad 2. f. p̄p̄tē.

ad possibile.

et hominum & beluarum. & inter se hominum. Hoc si forte non natura modo: neque exercitatione conficitur: verum est artificio comparatur: ut supra diximus. Possibile hic tractat. i. posse ab hominibus per artem eloquentiam comprehendere. Necessario ergo priusquam eloquentiam comprehendere. Sed antequam de preceptis oratoris dicamus: uideamus dicendum de genere ipsius artis. Omnis ars duplex est: id est duplicem faciem habet seculum preceptum sententiamque. Varroni: qui ait esse artem extrinsecus unam: aliam extrinsecus. Ars extrinsecus talis est: quae nobis scientiam solam tradit. Intrinsicus: qui ita dat scientiam: ut illud ipsum quod scientiam dat: quibus rationibus faciamus ostendat. Ita illa ad scientiam solam proficit: haec ad scientiam: quae in hac actu sit: ut puta: si dicam grammatica ars est gnara partium orationis gnara syllabarum: gnara litterarum. Per hanc discimus omnia uicia uitare. Haec cum dico: Cumque per hanc uitari uicia: dico non tamen cum uicent ostendo. Artem illam extrinsecus doceo per quam sola scientia discitur: Si autem dicam quae sunt partes orationis: quae syllabarum: quae litterarum: quibusque modis omnia illa continent: quo pacto uicia uitent: tunc erit illa ars: cui est nomen intrinsicus: non quae ad scientiam nostram tantum proficit: sed quae in actu sit. Ergo & ars rhetorica duplex est. Nam est extrinsecus & intrinsicus: Intrinsicus autem illa est: quae nobis ad actus precepta artis insinuat. Extrinsecus porro: qui nobis quod sit rhetorica demonstrat. Quam cum demonstrauerit sciens tantum: sed exercere non possumus. Haec itaque ars extrinsecus: quae sola scientiam parit quoniamque rebus Tullius ostendit. Generis artis: officio sine materia partibus. Ipse autem ostendit se de ea arte: quae est extrinsecus esse dicturum. Intrinsicus uero ars quae nobis ad actus precepta dat. Interi differre ait. n. Sed antequam de preceptis oratoris dicamus dicendum uideamus de genere ipsius artis: quoniam primo artis generis faciendum est: quale genus rhetoricae artis sit explicemus.

c. Iulis quaedam ratio est quae multis & magnis ex rebus constat: eius quaedam magna & ampla pars est artificiosa eloquentia: quam rhetoricam uocant. miliores & infirmiores sunt hac re maxime bestiarum praestare quod eloqui possunt. Quare praclarum mihi quiddam uidetur adeptus is: qui quare homines bestiarum praestent ea in re hominibus ipsis antecellat. hoc si forte non natura modo: neque exercitatione conficitur: uerum est artificio quodam cooperatur: non alienum est uidere quod dicat hi qui quaedam eius artis precepta nobis reliquerunt. (Sed antequam de preceptis oratoris dicamus): ut dicendum de genere ipsius artis: de officio: de fine: de materia: de partibus: nam his rebus cognitis facilius & expeditius uniuscuiusque animus ipsam rationem ac uiam artis considerari poterit. De iure civili & partibus eius. Iulis quaedam ratio est quae multis & magnis ex rebus constat: eius quaedam magna & ampla pars est artificiosa eloquentia: quam rhetoricam uocant.

Notum est. n. quam crebris & de quam magnis rebus iudicia uel quaestiones habeat. Parum ergo fuerat dixisse multis ex rebus: nisi addidisset & magnis. Eius quaedam magna & ampla pars est artificiosa eloquentia: Cum ait quaedam pars: ostendit eloquentiam & scientiam ex duplici constare. i. ex sapientia & artificiosa eloquentia: sed eloquentiam partem esse maiorem: & magna inquit & ampla pars: Magna est quod in cumulum sui & magnitudine crescit: Amplum quod late patet & per multa diffunditur: ita ut supra quae multis & magnis. Magna ita ubi ut hic posuit: multum uero ad amplitudinem referat.

Nam neque cum his sentimus qui civilem scientiam eloquentia non putant indigere: & ab his qui eam putant omnem rhetoris uel & artificio contineri magnope dissentimus: Quare hanc oratoriam facultatem in eo genere ponemus: ut eam civilem scientiam partem esse dicamus. Officium autem eius facultatis esse uidetur dicere apposite ad persuasionem finis persuadere dictionem. Inter officium & finem hoc interest: quod in officio quid fieri in fine quod officio conueniat consideratur: ut medici officium dicimus esse curare ad sanandum apposite: sine curatione sanare. Item oratoris quid officium: & quid finem esse intelligimus: cum id quod facere debet officium esse dicimus: iudicium cuius causa facere debet finem appellamus.

quod eloquentia potuerit persuadere. Sed ego inquit ab utrisque dissentio. nam civilis scientia & ex sapientia constat: qua cuncta sentimus: & ex eloquentia: qua id quod sentire possumus explicamus. Sed quae eloquentia posita in rebus facilius quod fuerit aggressa. Persuadet igitur eam in civili scientia partem dixit esse maiorem. Et ab his qui eam putant omnem rhetoris uel & artificio contineri. Si ergo omnis civilis scientia sola rhetorica non potest contineri. rhetorica civilis scientiae est. Quod autem ait rhetoris uel & artificio tale est ac si dicatur. Grammatica est gnara litterarum. Per hanc. n. discimus omnia uicia uitare: non dico tamen quomodo uideatur. Arte illa extrinsecus doceo per quam solum uidentur: sed non quomodo. Si autem dicam quae sint partes orationis est: quae syllabarum: quae litterarum: quibus characteribus constant: quo pacto uicia uidentur: tunc erit illa ars: cui est nomen intrinsicus: non quae ad scientiam nostram tantum proficit: sed quae ad actus sit. Ergo & ars rhetorica duplex est. Nam est extrinsecus & intrinsicus. Intrinsicus autem illa est quae nobis ad actus precepta artis insinuat. Extrinsecus porro quae nobis quid sit rhetorica demonstrat. Quam cum demonstrauerit sciens tantum: sed exercere non possumus. haec itaque res quae sola scientiam parit uel & artificio continet. Artificium est quo ad aliquid citius faciendum per precepta formamur. nam id quod ex artificio conficitur uis est. Ergo hic rhetoris. m. inquit ostendit: unde uix illa descendit & artificio contineri. Quare hanc oratoriam facultatem in eo genere ponimus ut eam civilem sententiae partem esse dicamus officium. Artificiosam eloquentiam facultatem oratoriam uocauit. artem enim uniuscuiusque rei facultatem consequimur. Et haec eadem uis est: quae ut supra diximus ex arte colligitur.

Officium eius facultatis uidetur esse apposite dicere ad persuasionem finis persuadere dictionem. ne officium est uniuscuiusque personae actus congruens secundum mores ciuitatis. Ergo officia pro personis diuersa sunt. Aliud enim est officium patris: aliud amici: aliud ut ad rem redeamus artis oratoris. Officia uero omnia ad finem spectant. finis quoque ad officia refertur. nam neque officium recte desiniri potest sine admixtione finis. neque finis sine officii coniunctione: & hoc in omnibus personis ac rebus: ut hic Cicero in definiendo oratoris officio finem necit officio. ait enim: Officium autem eius facultatis uidetur esse apposite dicere. Ad persuasionem ergo officium oratoris est dicere: sed apposite ad persuasionem: ubi iam finis admixtio est: id est persuasionis. nam solum dicere non bene officium desinunt oratoris. Potest enim esse multorum. nam & poetae & philosophi dicunt. Itaque oratoris officium plenissime finis admixtione declarauit. Deinde

Veri ne sint sensus quæ sit solis magnitudo. Sed quare & practicè thesin posuit. i. & quid sit bonum præter honestatē. Thesin quidem Cicero materiā oratoris eē non dicit. Illamq; theoreticē omnino remouet. Practicē autē thesin dicit ab oratore tractari sed ut argumēti locum teneat nō materiæ. Ergo ita tollit oratori practicē thesin ut materia eius nō sit: liceat autē ei pro argumento pferre & quid sit bonū præter honestatē. Stoici dicūt honestatē solam bonam esse: lam mlti disputant utrum & utilitas bonū sit: utrum & dignitas bonū sit. Veri ne sint sensus: ut lucretius negat eē ueros sensus odoris uisus tractus saporis auditus: Quæ sit solis magnitudo. Verū tantus sit q̄tus uidet an maior uel multo minor. Quæ sit mundi facies. Multi. n. dicūt mundum i modum speræ esse collectū multi ob longa rotunditate esse formatū: multi plana facie: multi quadrata: multi in cameræ modum. s. ut sub terra non sit similis ac supra caput est mundi facies. Quas q̄stiones: procul ab oratoris officio remotas facile oēs intelligere existimamus bene ait ab oratoris officio remotas. Oratoris officium enim est negocium civile tractare. Non tamen dixit ab oratore reoras. Potest enim orator postq̄ proprio officio satisfecerit: etiā philosophiæ operam dare. Nā quibus in rebus sūma ingenia philosophorum plurimo cū labore consumpta intelligimus: Quādo aliquid negamus aut tollimus q̄re id facimus demonstrare debemus: ut nunc Ci. ab oratoris materia tollit thesin: & probat se recte tollere nā inq̄ res illas in quibus philosophi ingeniosi magno cū labore uersari sūt has oratori quasi paruas ptes applicare dementiæ eē: Oratori. s. qui ægre suum quoq; implet officium. Quod si magnā in his hermagoras & cætera. Ostēdit: iam hermagoras: quod primū sūt uim rei illius nō uidisse: quam ad oratoris materiā: q̄si parum aliquid applicuerat. Nūc illud aliud tractat ne qd polliceat intelligere uidet. Et ostēdit priō non recte eū fecisse: si ex eo: qd ipse posset i cæteros pcepta cōstituerit. Quod si inq̄ magnā in his hermagoras habuisse facultatē: uideret fretus sua sciētia falsū statuisse d̄ oratoris officio. Deinde illum nihil potuisse cōfirmat. Simulq; illi & rhetoricā & philosophiā tollit. Practicæ. n. rhetoricæ eē theoreticæ philosophiæ. Nūc uero inq̄ ea uis eē i hoīe: ut ei multo rhetoricā citius qs ademerit: quā phiā cōcesserit. Quod si magnā i his rebus hermagoras hūisset facultatē studio & disciplinā cōparatā. Ostendit qbus rebus facultatē rotius sciētiæ cōsequimur. studio inq̄ & disciplina. Studiū est aī consensus ad aliquid. Disciplina eē præceptum qbus acceptis id quod desideramus implemus: itaq; studiū in nobis eē pceptū extra nos: sed ad nos: neq; eo qd ars eius: q̄ edidit mihi mendosissime scripra uideat ea: uis est inq̄ i hermagoras: ut ei citius: quū uis adimat rhetoricā philosophiā cōcedat. Sed si inq̄ hoc dixit: quo mihi ars eius: quā edidit mendosissime scripra uideat. Iā cū ait: nō mendosissime nō negat mendose. Et qm̄ dixit eē aliqd i eius artibus qd sit pbādū: q̄pe q̄ nō mendosissime scriptæ sūt ait eū mltā ex alijs artibus collegisse ut si qd forte pbabile alienū sit. Deid̄ q̄ astute ibi hermagoras dat & diligētia: ubi sibi alijs mltā cōgrit. Alioqn ubi ppa eius i uera p̄scribit: nihil illi horū dat q̄nimo multa tollit cū ait. Et nō nihil ipse quoq; noui potuisse. uerū oratori minimū est de arte loq; quod hic fecit mltō maxie ex arte dicere: qd eū minime potuisse facere oēs uidemus: orator duo hēre debet: ut artē tradat dicendi: ut ipse ex arte dicat: sed officium eius ex hoc uerū eē: ut ex arte dicat. Illud at accidēs ut artē dicēdi tradat: qd rhetoris officium solū eē. Ergo nō qdē mihi hermagoras uidet mendosissime artes scripsisse: sed oratori maximū illd̄ eē: nō ut artē tradat: quod rhetoris propriū est: sed ut ex arte dicat quod oratori maximū necessariū tollit ergo hermagoras exercitacionē ex arte dicendi: quod eū inq̄ minime potuisse oēs uidēs.

Veri ne sint sensus hominis: quæ sit forma mundi: quæ sit solis magnitudo: quas questioēs pcul ab oratoris officio imotas facile oēs intelligere existimāus: Nā quibus in rebus sūma ingenia philosophorum plurimo cū laborē cōsumpta intelligimus: eas sicut aliquas paruas res: oratori attribueri magna aītia uidetur. Quod: si magnā i his Hermagoras habuisset facultatē studio & disciplinā cōparatā uideretur fretus sua sciētia: falsū qd dā cōstituisse de oratoris officio: & nō qd ars posset: sed qd ipse posset exposuisse. Nūc uero ea uis eē in hoīe: ut ei multo rhetoricam citius qs ademerit: quā ei philosophiā concesserit: neq; eo. qd eius ars: quā edidit mihi mendosissime scripta uideatur. Nā satis in ea uidetur ex alijs artibus ingeniose: & diligēter electas res collegisse: & collocasse: & nō nihil ipse noui potuisse: Verum oratori minimum est de arte loqui: quod hoc fecit: sed multo maximum ex arte dicere: quod eū

Minime iquit potuisse. Nec hoc illi dat: ut quomodocūq; potuerit: Ergo si nec sapiens fuit: nec dicendi peritus recte: nec quid dicat attendere: nec quid polliceatur intelligere uidetur. Orator enim uir esse debet bonus: & dicendi peritus. Deinde cōclusio. Quare cōiuncta hermagoras & refuta sententia superest: ut materiā rhetoricæ illā: quæ & aristoteli placuit constituamus triplicem: scilicet. Iudicalem. deliberatiuam. demonstratiuam.

Artes autem hæ quas pleriq; dixerunt. Meminimus de arte extrinsecus quinq; res ciceronē se spondisse dicturum: De genere artis rhetoricæ. de officio. de fine. de materia. de partibus. Itaq; quoniam quattuor res explicatæ sunt: hoc extremum eē ut de partibus disseramus. Partes sūt hæ inquit quas pleriq; dixerunt: Multa cicerō ab aliis recte in artibus posita secutus est: ut paulo atē aristotelis sententiā secutus triplicem materiā rhetoricæ artis eē dixit. Iudicalem: deliberatiuam: demonstratiuam. Itaq; & nunc partes inq̄ quas pleriq; dixerunt. Alii enī partes. vii. multi. iiii. sed pleriq; v. eē dixerunt. Eorum & sententiā cicerō secutus. v. partes eē confirmat Inuentionē. dispositionem. elocutionē. memoriā. pronuntiationē. Inuentionē esse dicit ad negocii fidem: aut uerarum rerū: aut uerisimiliū excogitationem. Sed orator in uerisimilibus maxime uersatur. Duo enī sūt genera argumentorū: necessariū: & probabile: necessariū i ueris rebus est probabile in uerisimilibus. Dispositionē dicit eē ut inuenta locis necessariis per ordinem disponamus Elocutionem potro in duobus ponit in idoneis uerbis: et in

sententiis scilicet ne in uerbis singulis barbarismus: ne in pluribus soloecismus. Deinde siue uerba siue sententias ut competenter inuentionibus dispositis applicemus. Memoriam uero illam esse dicit: ut circe inuentionibus dispositis applicemus. Memoriam uero illam esse dicit: ut circe inuentionibus dispositis applicemus. Ergo dicentis hæc memoria eē: non legentis. Deinde pronuntiatio est inq̄ ex rerum et uerborum dignitate uocis & corporis moderatio: id est ut re magnam dicturus pompā corporis uocisq; perpendas: ut rem humilem dicturus hæc eadē moderatius ostentes. Pronuntiatio ergo i duobus est: in uoce & in corpore. Corpus uero duo habet: moram sui & uultū: quo scilicet ad negociū cōposito sæpe rebus addimus: aut detrahimus dignitatem. Nunc his rebus breuiter constitutis. Iam quinq; res quas se de arte extrinsecus dicturū esse promiserat executus eē. Ostēdit enim quod esset genus artis rhetoricæ: quod officium: qui finis: quæ materia: quæ partes. Quibus oibus cognitis scimus tantū quid sint nihil tamē nobis ad actus profuit. Harum tres res semper in sola sciētia sunt: id est genus officium finis. Et ideo se alio tpe de his dicturum esse promittit. Ad præcepta enim artis rhetoricæ minime pertinent: ut ipse ait. Nam & uerborum multorum indigent. Quippe de his est longa disputatio: & non tantopere ad artis descriptionem & præcepta pertinent. Verum de duabus rebus dicturus est: De materia ac partibus quæ iam dudum tantū ut sciremus: quid essent edocuit. Nunc in his pcepta dat: scilicet: ut harū rerum non solum sciētiā: sed etiā actus habeamus. Ergo ostēdit eum qui artē rhetoricā scribat de duabus reliquis rebus: de materia artis ac partibus satis eē dicere. Eum autem inquit: qui artē rhetoricā scribat de duabus reliquis rebus materia artis ac partibus scribere oportere existimamus. Ac mihi quidē uidetur cōiuncte agendū de materia ac partibus Recte ait cōiuncte agendū. Partes enī sine materia eē non possunt. Nisi enim controuersiam: aut deliberatiuā: aut demonstratiuā: dicamus. quæ materiæ sunt: inuentione: dispositione elocutione: memoria: pronuntiatione: quæ partes sunt uti nō possumus. b

minime potuisse omnes uidemus. Quæ materia quidem nobis rhetoricæ artis uidetur: quā Aristoteli uisam esse diximus. De Partitione. Artes autem hæ sunt: quas pleriq; dixerunt. Inuentio: Dispositio: Elocutio: Memoria: Pronuntiatio. Inuentio eē excogitatio rerū uerarū: aut uerisimilium: quæ causā probabilem reddant. Dispositio eē rerum inuentarum per ordinē distributio. Elocutio eē idoneorum uerborū & sententiarum ad inuentiones accommodatio. Memoria eē firma animi rerū ac uerborum ad inuentionē preceptio. Pronuntiatio eē ex rerum & uerborum dignitate uocis & corporis moderatio. Nunc his rebus breuiter cōstitutis: eas rationes (qbus ostendere possimus genus & finem: & officium huius artis) aliud in tempus differemus. Nam & multorum uerborum indigent: & non tantopere ad artis discrepationes & præcepta tradenda pertinent. Eum autem (qui artē rhetoricā scribit) de duabus reliquis rebus de materia artis: ac partibus scribere oportere existimauimus. Ac mihi quidem uidetur

Coniuncte ergo agendum est de materia ac partibus. Itaque ostendit prior: quod esset genus artis rhetoricae: quod officium: qui finis: quae materia: quae partes. Ex his tria in aliud tempus distulit: id est genus: officium: finem. Atque ideo de duobus reliquis: quae ad praecipua pertinent se ait esse dicturum: de materia: scilicet ac partibus. Partes porro quinque sunt: inuentio: dispositio: elocutio: memoria: pronuntiatio. Harum solam inuentionem in duobus libris tractat & in hac praecipua tradit. Pauca etiam de elocutione commemorat. Reliqua uero nec contingit quidem: id est dispositionem: memoriam: pronuntiationem. Ergo quoniam de sola inuentione dicturus est. & quoniam in omni causarum genere inuentio plurimum ualet incipit de inuentione tractare.

o Mnis res: quae habet. Ut diximus tractatus incipit inuentionis: & primum hoc debemus scire comprehendere: quod omnis inuentio quae locis constat. Debemus. n. primo considerare: quae sit constitutio. Deinde simplex: ne sit causa: an duplex. Tertio scripti an rationis. Quarto quae causae quaestio: quae ratio: quae iudicatio: quod firmamentum. Quinto ut omnes causae partes nobiscum pertractemus. Deinde partes orationis principium narratio:

diuisio: confirmatio: reprehensio: conclusio. Ergo: ut se ordo habet primum de constitutione dicemus. Hoc enim animaduertamus: quod Cicero hos quattuor status rationales constitutiones: uocat: atque hoc semper in omnibus negociis dicat esse principales: i. coniecturam finem: qualitate translationem hos ergo constitutiones appellauit. Illos autem alios legales non constitutiones. sed status uocat. Nec unquam horum aliquem principalem dicit esse posse. Sed ut originem statuum melius nosse possimus: formam similitudinis attendamus. Omnis constitutio sic est ut aspectus. Aut enim aliquid uidere uolumus: nec uidemus: & est coniectura: aut cum uidemus aliquid: & quaerimus quid sit & est finis. Aut cum uidemus quid sit: & quaerimus quale sit: & est qualitas. Translatio porro ab hac similitudine uidetur esse remota. Igitur constitutionem esse dicit quaestionem ex qua causa nascitur. Quaestio est uox intentionis: & negationis. i. fecisti non feci. Aut iure feci. In hac ergo quaestione semper sit: necesse est constitutio. Causa est uero: quae nascitur ex quaestione. i. an fecerit: an recte fecerit. Hoc tamen tenere debemus quod a Cicero: & causa: & quaestio ad eandem significantiam proferatur: ut nunc causam pro quaestione nunc quaestionem pro causa ponat. Itaque constitutio facile inueniri potest: si extremam partem thematicam attendamus. In qua cum intentionem ex nostra persona proposuerimus: Debemus attendere quid ad intentionem competenter responderi possit: tunc in responsione constitutionem necesse est inueniri. Omnis res: quae habet in se positam in dictione: ac disceptatione aliquam controuersiam. Recte in dictione: ac disceptatione. Sunt. n. multae controuersiae non dictione: ut opificum. Verum quod ait: quae habet in se positam in dictione: ac disceptatione aliquam controuersiam dicitio potest esse demonstratiua materia. disceptatio uero deliberatiua: & iudicialis. Deinde dicitio potest esse narrationis: ut ipse ait. Dicendo explananda sunt omnia. Disceptatio: uero quaestio. Ibi enim totius controuersiae pugna uersat. Ergo quae cunctae res posita in dictione ac disceptatione facit aliquam controuersiam necesse est habeat quaestionem. i. constitutionem: aut facti: aut nominis: aut generis: aut actionis. & primum rebus indicat quaestiones siue constitutiones. Post his dabit nomina. partium ex rebus sumpta. partim ex comodo actionis. Itaque nunc modo rebus indicat constitutiones cum ait. In omni controuersia. aut facti. aut nominis. aut generis. aut actionis. quaestio esse oportere. De his enim rebus sit quaestio: controuersia necesse est. Sed antequam nomina det constitutionibus. definit quid sit constitutio uel unde nascatur: Quaestio est inquit ex qua nascitur causa. hanc constitutionem uocare debemus. Quaestio est porro esse diximus uocem utriusque partis. i. fecisti. non feci. aut recte feci. Causam uero illam an iuste fecerit hoc est diximus quod Cicero idem uelit quaestio esse quod causam. & quod his circa eandem significantiam communiter utatur. Denique statim demonstrat se his uti communiter. Eam igitur quaestionem ex qua causa nascitur hic primam fecit quaestionem. Deinde ubi ostendit quid sit constitutio ait.

Constitutio est prima conflictio causarum. Incipit constitutionibus nomina dare. Cum facti inquit controuersia est id debemus facta intelligere quod dicta. Ut enim utrum aliquid factum sit

quaeritur. Ita & utrum aliquid dictum sit potest quaeri. Quare huic constitutioni quoniam incerta & non apparentia coniecturis uel suspicionibus indagantur recte coniecturae non imposuit. Alii hanc constitutionem reale uocauerunt quod in ea quaeratur utrum res de qua agitur facta esse uideatur. Alii stadiagon graeco uocabulo quidem quod in ea de incerto inuestigando maximum certamen habeatur. Unde & Itadiu dicitur: quod tibi exercentur certamina. Sed Cicero. constitutioni huic ex modo actionis nomen imposuit. In hac autem constitutione modus actionis est hic quod res coniecturis quaeritur.

Ideo ergo coniecturam uocauit.

Cum autem nominis quia uis uocabuli definienda uerbis est constitutio definitiua nominat. Nominis inquit est controuersia cum de facto constat sed quaeritur quo id factum nomine appelletur atque ideo quoniam facti uocabulum. pro necessitate susceptioni negotii nobis appositam definitionem nudandum est. Constitutio definitiua nominat. Huic quoque constitutioni non ex re sed ex modo actionis nomen imposuit. Res est. n. huius constitutionis nomen abiguitas. Modus actionis est nomen definitio recte ergo huic constitutioni non ex re: sed ex modo actionis nomen imposuit. Cum uero res qualis sit et cetera. Et supra ostendimus cum de genere artis rhetoricae disputarem: genus in triplici significatione consistere. Esse genus sanguine. Esse genus sub quo similia multa teneant. Esse genus qualitatibus. i. quo unius cuiusque

rei qualitas indicet. Ergo inquit cum & de facto & de nomine conuenit. Sed quaeritur quae sit id quod in iudicio uersat quoniam de genere negotii controuersia est constitutio generalis uocat: qualitas. f. Vnde huic constitutioni non ex modo actionis ut superioribus duabus & post quartam sed ex re. i. negotio nomen imposuit. h. n. res illa est quod negotii genere uel qualitate quaeritur. Itaque ex re huic constitutioni nomen imposuit ut generalis uocat. Id est. qualitas. At cum inquit causa ex eo pendet & reliqua. Cum inquit talis fuerit controuersia ut in hoc sit tota contentio. Cum autem ab alio nos accusari debere dicimus: aut non nos: sed alios accusari: aut non apud hos: sed illos: non hac lege: sed illa: non hoc crimine: sed illo: non hac poena sed illa quoniam in his omnibus de translatione actionis controuersia est. Agitur. n. ut actio translatiua noieretur.

Constitutio translatiua nominat. Huic quoque constitutioni ex modo actionis nomen imposuit. Agitur enim: ut actio transferatur. Vnde quod ait: non hoc crimine: sed illo: non ne: & infine cum quaeritur: ut utrum fur: an sacrilegus sit id quaeritur: quoniam magis crimine accusandus sit. Sed hoc interest: quod in fine crimina utraque iungunt. Non. n. cum sacrilegum dico furem nego. In translatione uero uno accusandus crimine siue illo: quod intendimus: siue illo ad quod reus transferri postulat actionem. Atque harum aliquam in omni causa genus. Siue inquit in iudiciali: siue in deliberatiua: siue in demonstratiua necesse est: aut coniecturalis: aut finitiua: aut generalem: aut translatiuam incidere constitutionem: Vbi inquit haec nulla fuerit inuenta ibi nulla est controuersia. Quare nec causa esse iudicanda est. Si. n. constitutio nulla est: unum latere recedat oportet. Id. n. constat: quod utrinque latere concurreret fulcat. Igitur si constitutio non: erit nec causa esse iudicanda est. Est. n. assistata controuersia. Ac facti quidem controuersia in omnia tempora potest distribui. Nunc postquam constitutiones & rebus & nominibus iudicauit: ut has manifestius cognoscere possimus hisdem statibus exempla supponit. Ac facti quidem controuersia inquit in omnia tempora diuiditur. Et supra diximus cum de facto sit quaestio coniecturam uocari. Ergo hic coniecturae tria tempora assignat. praeteritum praesens. & futurum. quod quidem exemplis docet. Sed hoc scire debemus nullam rem in iudicium. i. in iudiciale genus cadere posse nisi de praeterito. Omnia. n. argumenta non de futuris quae incerta sunt: sed de praeteritis colliguntur. itaque coniectura quae habeat tria tempora: rationem principalis esse non potest: nisi de praeterito sit. De praesenti uero: uel de futuro incidere possunt: post statum alium principalem. Ergo: nec hanc coniecturam principalem esse credamus. bono ne a iudice sint erga populum romanum fregelliani. In hoc themate demonstratio continetur. Nam describendi nobis sunt fregelliani.

gelliani: qui semp uidebant aduersi. Ita & quod ait si carthaginē reliquerimus incolumen: nūquid sit incōmodi ad. r. p. peruenturū. & hic deliberatiua potest esse. Deliberat senatus an cur sagini parreat. Ergo nihil in iudicium: nisi de p̄terito cadit. Nominis cōtrouersia est quā de facto cōuenit. Nunc de fine tractat: cū nominis inquit est cōtrouersia: id est cū quæritur: quo id quod factum est nomine appellet. Verū cū de nomine ambigitur & de re necesse ē ambigatur. Nominē enim rei est. Res uero nunq̄ sine nomine ē. Quare cum de nomine dubitatio ē: de re quoq̄ dubitetur necesse ē

Ergo definitiuus status huiusmodi est: cū de facto constat & de re uel nomine cōtrouersia est. Inter factū enim & rem hoc interest. Res ē certam sui formam & speciē circa cognitionem retinēs. Ergo si species rei nota est nomen quoq̄ notū sit necesse ē. Factum est confusum: qd̄ dam & incertū: hoc solo certū: qd̄ scitur quid factū est. In fine itaq̄ factum constat: sed res non cōstat & quia rei nomē semper adiunctū ē: ideo de nomine cōtrouersia est. Quod inq̄t nomē breuiter nobis definiendū ē & contra atq̄ aduersarius dicat describēdū: & dat exēplū. Ut siq̄s sacrū ex puato surripuerit. fur an sacrilegus sit iudicāndus. Factū constat. Nā scaurum ex puato cōstat ēē sublatum. De nomine incertum est utrū ille fur an sacrilegus iudicet. Quare definitōnibus nostris nomē illi aliud q̄ aduersarii uolūt imponere debemus. Definienda res erit uerbis & breuiter describenda: ad unū qd̄ utrūq̄ tendit. Sed q̄a multimodæ sunt definitōis: uideamus interim qd̄ intersit inter definitōnē & definitōnē. Definitio talis ē. Homo est animal ratiōnale bipes risus capax. Descriptio uero talis. Homo est q̄ rectū uerticē rotūdo capitis ad tollit. Cuius sūt sub collo humeri brachiaq̄ dimissa & cætera i hūc modū: Sed ut ipse ait: sed ipse ut ait breui describēda. Ergo qm̄ de fine tractauimus nunc quoq̄ quid tractetur de qualitate uideamus.

g Eneris ē cōtrouersia. Cū & qd̄ factū sit cōuenit tulit cōiecturā. Deinde cū ait & quo id factū noie appellari oporteat cōstat tulit finē. Ergo supe est ut q̄le uel quantū sit id qd̄ factū est uideamus. Et dat exēplū. Vtrū iustū an iniustū sit: utq̄ utile an iutile sit. Quod cū quæritur nō nomē rei sed rei q̄litas quæritur & ideo q̄litas appositā ē. Incipit hermagorā reprehendere: q̄ demonstratiōnē & deliberatiōnē sub q̄litate cōstituerit. Huic ḡn̄i hermagoras ptes q̄ttuor supposuit. Repræhēdit ut diximus hermagorā qd̄ demonstratiōnē & deliberatiōnē sub q̄litate posuerit cū ipsa q̄litas. i. cōstitutio sub deliberatiua: & demonstratiua sit: de q̄ re in cōsequētibz latius disputabit. qd̄ eius: ut nos putamus nō mediocre peccatū. reprehēdēdū uidet. Ait graue hermagoræ peccatū se debere reprehendere & id breuiter. Ne si inq̄t: tiamus qd̄ primū

factū sit potest quā hoc modo: occiderit ne Aiacem Vlixes: & qd̄ fiat hoc modo. Bono ne aīo sint erga temp. fragelliani & qd̄ futurum sit hoc modo. Si carthaginē reliquerimus incolumen nūquid sit incōmodi ad temp. peruenturū. Nominis cōtrouersia est: cū de facto conuenit. & quæritur id quod factū est quo nomine appellatur. Quo ī genere: ideo necesse ē nominis esse cōtrouersia qd̄ & de re ipsa nō conueniat: non qd̄ de facto non cōstet: sed quod id quod factū sit aliud alii uideatur esse. & ideo alius alio nomine id appellet. Quā in huiusmodi ḡn̄ibus definienda res erit uerbis: & breuiter describenda: ut si quis sacry surripuerit ex puato utrū fur an sacrilegus sit iudicāndus. Nā id cum quæritur necesse erit utrūq̄ diffinire: qd̄ sit fur: quid sacrilegus & sua descriptione ostēdere alio nomē illam rem de qua agitur appellari oportere: atque aduersarii dicunt.

g Eneris est cōtrouersia cum & qd̄ factū sit cōuenit: & quo id factū nomē appellari oportere constat: & tamen q̄tum: & cuiusmodi: & oīo quale sit quæritur hoc modo. Iustum an iniustū: utile an iutile. & omnia in q̄bus quale sit id quod factum ē quæritur sine ulla nominis cōtrouersia. Hic Hermagoras ḡn̄i partes quattuor supposuit liberatiuam: demonstratiuā: iudicialē: negociālē. Quod eius ut nos putamus nō mediocre peccatū reprehendendum uidetur: uerū breui: & ne si aut taciti præterierimus: sine causa non secuti eū putemur: aut si diutius in hoc constiterimus morā atq̄ impedimentū reliq̄s præceptis itulisse uideamus.

ē hermagoræ artes approbat uideamur. Et q̄re eiusdē artes nō sumus secuti causas dare neq̄amul. Deinde inquit ne si latissime hermagoræ peccatū persequi uoluerimus quod quidē est. Tertū inquit: nostris præcepis morā uideamur afferre. Sed quod mediū est de peccato hermagoræ breuiter disputabimus.

f I deliberatio: & demonstratio. Quæstio hæc est: quod non recte hermagoras deliberationem: & demonstrationem sub qualitate posuerit. Ci. ergo ait nō recte deliberationē & de-

f I deliberatio & demonstratio genera sunt causarū nō possunt recte partes alicuius causæ putari. Eadem enim res alii genus esse alii pars potest. Eidem genus & pars esse non potest. Deliberatio autē & demonstratio genera sunt carum. Nā aut nullum cæ genus ē: aut iudiciale: solū: aut et iudiciale: & demonstratiuū & deliberatiuū. Nullum dicere cæ esse genus cum cās esse multas dicat: & in eis præcepta det: amētia ē.

monstrationem sub q̄litate positas: quia genera carū sūt. Quod si genera carū ēē hermagoras fuerit cōfessus: sine dubio nō hæc debuit sub qualitate ponere. Sin negauerit: docebit Ci. genera ēē carū. Igr̄ male hermagoras demonstratiōnē et deliberatiōnē sub q̄litate collocauit. Ac primo p̄ cōditionalē quæstionē. i. hypotheticā ingreditur propositionē. Vbi cūq̄. n. si ē sub quadā conditione propositio ē. Si inquit hoc ē: illud non est hoc at est. Igr̄ illud non ē: ita & hic Si deliberatio (inq̄) & demonstratio genera sūt carū non possunt recte partes alicuius generis cæ putari. Genera at cæ sūt. Igr̄ ḡn̄is cæ partes ēē non possunt: & docet genera ēē causæ. primū igr̄ ponamus genus cæ. Secūdu pres generis cæ. i. cōiecturā. finē: qualitatē. translationē. Tertū sit illud qd̄ q̄litate subiicit: ubi hermagoras deliberatiōnē & demonstratiōnē cōstituit. Ergo cicero primū dicit deliberatiōnē & demonstratiōnē: q̄a prima sūt. scda ēē nō possunt. Quod si secūda nō sūt: multo minus tertia ēē posse: qd̄ hermagoras cōstituisse conspiciat. itaq̄ memisse debemus: Ciceronē de duobus tractare. i. de p̄mo & secūdo. s. de genere cæ: & partibus ḡn̄is. Si inq̄t deliberatio & demonstratio genera sūt cæ: nō recte pres generis cæ possunt putari. i. cōstitutioes. Quod cū docet cōstitutioes esse si posse: multo magis uident partes constitutionis ēē non posse. Eadē. n. res alii genus ēē: alii pars pot̄ eidē genus ēē: & pars nō potest. Aristoteles ait res oēs q̄ in dictis & factis & in oī mūdo agunt decē esse: q̄rum res: noia ponemus. Prima substantia ē. Deinde q̄titas qualitas. ad aliqd̄: ubi quādo: situs hēre: facere pati. Græco at uocabulo sic uocant.

Hæc prima ut diximus substantia uocat: reliq̄ nomē i substantia sunt quæ accidentes uocantur: ut puta membrana substantia ē accidunt autē ei crocum scriptura & cætera. Cū interea & substantia res sit: & ea quæ accidunt res sint. Nunc ad id quo de nunc agit reuertamur. Eadem n. res alii genus esse: alii pars potest hic rem substantiā illas ponamus quæ dū sola ē patet omnibus accidentibus. Sed cū ab uno accidenti fuerit occupata. iam in se accidēs aliud non admittit. Ut puta lana alba res ē sed substantia. Hæc res patet multis accidentibus. potest. n. lana illa aut rosea fieri: aut uenera: aut nigra. Sed si colorē unū i se susceperit: in se colorē aliū nō admittit. Similiter & homo substantia ē: potest autem id quod hō est nunc seruus esse: nūc dominus. Sed postq̄ dixerit dominū in eo quod dominus est: esse & seruus non potest. Aut cum dixerit seruū in eo quod seruus est: & dominus esse non potest. Ita ergo & hic deliberatio & demonstratio res est: sed illa substantia q̄ quamdiu sola est patet accidentibus. i. generi causæ & causæ partibus. Ita quādiu in incerto sunt genus alii: alii partes esse possunt. Cū uero generis nomē accepērint: in eo quod genus sunt & partes esse non possunt. Hoc est quod ait. Eidem genus. i. simile accidentiale esse & pars non potest. Ergo si genus generis pars esse nō potest: multo minus partis generis partes putabuntur. Deliberatio autem & demonstratio genera sunt carum. Id quod primo dubie p̄posuit assumpsit sine dubitatione. Neq̄. n. dicit si deliberatio: sed deliberatio autem & demonstratio genera sunt carum: & id triplici argumentatione conuicit. s. demonstratiōnē & deliberatiōnē genera esse causarum. Nam: aut nullum & cætera genus causæ est. Nam: aut nullū quod causæ genus est: aut iudiciale solū aut & iudiciale. & demonstratiuū: & deliberatiuū. Id est aut nullum causæ genus: aut unum aut tria. Duo. n. propterea non dixit: quoniam deliberatio: & demonstratio: q̄q̄ iter se diuersa sūt: simul t̄: aut in generibus cæ ponūt: & sūt tria genera cæ: aut simul tollunt & remanet unū. i. iudiciale solū. Ergo tollit duo. i. nec unū ēē nec nullū: ut id quod reliquū est approbet. Nullū inquit causæ genus ēē non pot̄ dicere. Nā qui artes scribit multasq̄ dicit esse cās nullā non pot̄ dicere. Tullit rē unā deinde unū iudiciale solū ēē nō pot̄ dicere: p̄p̄a qd̄

& deliberatio: & demonstratio g^{ra} sunt causarum. Nā & inter se diuersa sunt: & ab iudiciali multū se parata. Id porro qd̄ diuersū ē tūc oīo diuersū est si inter se. & rebus: & exitu distet. Atq; ut ratios ex silibus colligamus: res ē lectio exitus intellectus. Ergo hęc tria g^{ra} causarū re inter se distāt: aliud enim agit in demonstratiōe: aliud in deliberatione: aliud in iudiciali. Rerū quoq; exitus dispar ē. Nam demonstrationis finis & honestas. Deliberationis utilitas iudicialis & gras. Quod si hęc tria inter se & re & exitu distant profecto genera causarū constitui debebunt. Non ergo recte deliberationē: & demonstratiōē qualitatis partes eē dixit. In his autē quæ huc usq; disputauimus uideamus qnq; partium syllogismū ac primū quæstionem de qua agitur constituas. Hęc autē est q̄stio qd̄ nō recte hermagoras deliberationē & demonstratiōē sub q̄litate posuerit. Si deliberatio: & de mōstratio genera sunt carum: nō possūt recte ptes alicuius g^{nis} carū putari. Hoc pmū ē. Eadē enim res alii gēus esse: alii pars potest eidē genus esse: & pars nō potest. Hoc secundū est. Deliberatio autē & demonstratio genera sūt causarum. Hoc tertium est. Nam ut nullū causæ genus ē aut iudiciale solū: aut & iudiciale & deliberatiuū: & demonstratiuū hoc quartū est.

reliq; ergo ut oīa tria genera sint causarū. Hęc conclusio est. Videamus ergo illum quem promissimus syllogismum quinq; partium. Si deliberatio & demonstratio genera sunt causarum non possunt recte partes alicuius generis causæ putari. Hęc propositio est. & q̄a necesse est exprimi cōfessione secundum quoq; in confessionem uenire. Propositio nobis approbanda atq; iungenda est: atq; ideo Cicero approbat propositionē. Eadem enim res inquit alii genus esse: alii pars potest eadem genus esse: & pars non potest. Approbavit ergo propositionē. R. ursus post approbatam propositionem illud quod quasi in propositione dubie proposuerat assumit hoc modo. Deliberatio autem & demonstratio genera sunt causarum. Deinde approbat assumptionē ut supra diximus triplici argumentatione. Nā aut nullum causæ genus est: aut iudiciale solum: aut & iudiciale: & deliberatiuum: & demonstratiuum. Postremo tres adhibet conclusiones. Vbiq; enim ergo uel igitur conclusio sit necesse est. Prima igitur conclusio approbationis de assumptione est. Quid n. erit in assumptionis approbatione. Nam aut nullum causæ gēus est: aut iudiciale solum: aut & iudiciale: & deliberatiuum: & demonstratiuum. Concludit ergo hęc tria genera esse causarum. Reli. quitur ergo inquit ut omnia tria genera sint causarum. Secunda conclusio propositionis ē siue argumentationis eius. Quid enim: argumentatur in propositione. Si deliberatio: & demonstratio genera sunt causarum. non possunt recte partes alicuius generis causæ putari. Concludit hoc ipsū

Deliberatio igitur: & demonstratio non possunt recte partes alicuius generis causæ putari. Tertia autē conclusio quæstionis est. Quæ enim quæstio est quod hermagoras deliberationem: & demonstratiōem non recte sub qualitate constituit. Concludit itaq; quæstionem. Male igitur eas generalis constitutionis partes esse dixit. Verum cū in primo syllogismo de duabus sibus tractauerit: de primo & secundo: id est de genere & partibus generis. Cur hic in tertia conclusione partis partium mentionem fecit. Quod scilicet tertium est. Hoc primū sic excusatur: quod hęc conclusio pter syllogismum sit. Est enim quæstionis quæ extra syllogismum est: sed ex ea syllogismus. Deinde qd̄ per hanc extremam conclusionem sensim descendit ad alium syllogismum: ubi hęc tractat: de liberationem & demonstratiōem. Cum partes generis esse non possunt multo magis partium partes esse non possunt. Sed primū qd̄ de eodem syllogismo tractemus: ea quæ in eo obscura sūt explicemus. Quod si generis causæ partes non possunt recte putare. Disputasti quidem supra o Cicero: deliberationem: & demonstratiōem: quia genera sint partes generis esse non posse: nō tamen ostendisti utrum constitutio pars generis sit an ipsum genus. Incertum est enī. Vtrum deliberatio sub qualitate sit: an qualitas sub deliberatione. Doceas itaq; oportet: utrum pars: an gēus sit constitutio. Hęc ergo incidens quæstio est: utrum constitutio pars: an genus sit. Iam supra ostēdit deliberationem: & demonstratiōem genera esse carum: quod & inter se distent: & ab iudiciali plurimum dissideant: & suum quæq; finem habent quo referri debeāt. Nunc ei docendum est: utrum constitutiones causarum partes sint: & sic argumentatur proposito themate: quid primū

Vnum iudiciale autem solū esse qui potest: cum deliberatio & demonstratio neq; ipse inter se similes sint: & a iudiciali quoq; genere plurimum dissideant: & suū quæq; finem habeat quo referri debeant: Relinquitur ergo ut oīa tria genera causarū sint. Deliberatio igitur demonstratio nō possunt recte partes alicuius generis causæ putari. Male igitur eas generalis constitutionis ptes eē dixit. Quod si generis causæ partes non possunt recte putari: multo minus recte ptes causæ ptes putabuntur: Pars at

inuenias genus: an constitutionem. Vtiq; primum necesse est agnoscas: utrum deliberatiua: an demonstratiua controuersia sit. Tūc deinde: quæ sit constitutio. Ergo pars carū est constitutio omnis. Non. n. carū ad constitutionē: sed constitutio ad carū accommodat. Prius. n. carū cognoscatur necesse est: deinde constitutio. Plus autem carū esse q̄ constitutionem: sic et possumus cognoscere: quod i singulis carū generibus constitutiones uariantur. Carū aut oīum constitutionū capax est. Verū cū carū & constitutio iuncta sibi esse uideantur carū tam unū alteri prius sit. Oē. n. quid loquimur: siue quod

causæ constitutio ē omnis. Non. n. carū ad constitutionem: sed constitutio ad carū accommodatur. sed demonstratio & deliberatio generis carū non possunt recte putari quod ipsa sūt genera. Multo igitur minus recte partis eius quā hic dicit partes putabuntur.

d Eide si constitutio & ipsa & pars constitutionis eius quælibet: intentionis depulsio est: quæ intentionis depul

de loco multi sedeas p ordine sedentiū nobis anteferas. Carū aut sic de his: q̄ iuncta sūt: unū prius efficitur: ut puta pater: & filius iuncta sibi sunt. Neq; n. ante pater: q̄ filius nascatur: aut ante filius: q̄ illi sit pater. Sed quia filio ad nascendū pater carū est: iccirco ex carū pater filio pferetur. Ita hic in themate carū & constitutio coniuncta sunt sed ut prior carū sit causa efficitur. Ut constitutio. n. nascatur causa pcedit. Quod ipse ait non. n. causa ad constitutionem: sed constitutio ad causam accommodatur. Hic quoq; aduersarius syllogismū quadripartitū. Prima est enim propositio cum adiucto. Quod si generis causæ partes non possunt recte putari: multo minus recte ptes causæ partes putabuntur. Huic propositioni approbatio non fuit subiicienda. Manifestum est enim si partes causæ non sint multo minus partis causæ partes putari. Ergo incidit quæstio: utrum constitutio pars sit & ut supra docuimus pbat ptes. Sed hęc incidens quæstio nō ptnet ad syllogismū. Verū q̄a necessaria fuit interiecta est. Deinde assuit illud: qd̄ pposuerat. Sed deliberatio & demonstratio g^{nis} carū partes nō possūt recte putari. Et approbat assumptionē: quod ipsa sūt genera inqt. Postremo cōcludit propositionis secundū pte. Quid ē. n. in scda pte propositionis: Multo minus recte ptes carū partes putabuntur. Cōcludit hoc ipm. Multo igitur minus recte ptes eius qd̄ hic dicit ptes putabuntur. Prius. n. pti propositionis p incidere quæstionē satisfecit. Quod ē. n. i pma pte ppositiois. Quod si generis carū partes nō possūt recte putari. Itaq; ostēdit generis carū parte constitutionem. Quadripartitus q̄ ē syllogismus. Est. n. propositio assumptio: approbatio assumptionis cōclusio. Quæstio uero icidēs ad syllogismum minime ptnet.

d Eide si constitutio & ipsa & pars constitutionis eius quælibet intentionis depulsio ē q̄ intentionis depulsio nō ē ea: nec constitutio nec pars constitutionis ē. Ois pars tunc plene pars ē si generis & nom: & definitionē recipiat: ut puta aial genus est. Iā ex aiali hō equus auis. Deinde ex auis: coruus cornix aq̄la. Itaq; hęc oīa generis sui & nom: & definitionē recipere debebūt. Generis uero nom: quod ē aial. Ergo & hō: & equus: & auis: & coruus: & cornix: & aq̄la aialia dicūt. Deinde generis definitio q̄ est. i. aialis: Aial est corpus aiatum Itaq; & hō: & equus: & auis: & coruus: & cornix: & aq̄la corpus aiatū ē. Verum definitio a generē trāsīt in spēs. Species uero definitio i genus trāsire nō potest. Nō. n. cū hōiem definitio hō est corpus aiatum bipes. Iā cū dico bipes ad generis definitionē nō ptnet. Est. n. aial & quadrupes. Itaq; nūc accepta similitudine ad argumentationē Ciceronem. edeamus. et primo quæstionē q̄ in cōtentione uersat attendamus. Illa aut: ut supra diximus quæstio a quod deliberatio: & demonstratiōem nō recte sub q̄litate sint positæ. Supra: id iā duabus argumentationibus uicit. Quæ prima illa fuit deliberationē: & demonstratiōem si genera sint carū partes g^{nis} eē si posse. Et pbat genera eē carū. Secūda uero argumentatio talis fuit qd̄ si generis partes eē nō possunt multo magis partes partium esse nō posse. Nūc tertiā affert argumentationē. Si inqt constitutio: & ipsa quælibet intentionis depulsio ē: q̄ intentionis depulsio nō ē ea nec constitutio nec pars constitutionis ē. Ut supra diximus. Ois pars g^{nis} sui: & nom: & definitionē debet recipere. Gēus: Hic at constitutio ē. Sub constitutiōe: q̄rtuor constitutiones. Sub q̄litate demonstratio deliberatio iudicialis negocialis. Itaq; uideas an deliberatio: & demonstratiōem g^{nis} nom & definitionē recipiat. G^{nis} nom ē constitutio

tutio. Quod nomē tollit Cicero demonstrationi & deliberationi. Sed ne dicat hermagoras cōstitutiones dici posse ostendit definitionē generis cadere non posse in deliberationē & demonstrationem. Quod si definitio nō cadit nomen quoq; cadere nō debet. Constitutionē aut sic dīnimus. Constitutio ē intentionis depulsio. Quam. s. definitionem in deliberatione uel demonstratione uidemus esse non posse: qđ si deliberatio & demonstratio neq; nomen constitutionis: neq; definitionem recipiunt nec cōstitutiones sunt: nec partes constitutionis. Ipsi autē placet constitutionē intentionis depulsionē esse & concedit ei alias definitiones. Rursus inq; si finem p se ipsū consideremus nihil aliud quā finē inspiciemus: nec in eo qđ finis est possumus translationē intelligere: Ita ergo constitutiones singulæ hēnt propriū suū i quo positæ genere commixtionē constitutionis alterius nō admittunt. Si ergo cōstitutiones singulæ per semetipsas: cōsideratæ hēnt propriū suū cōmixtionē alterius: non admittūt. Siue iquit cōstitutionē primā causæ accusatoris confirmationē dicat: siue defensoris primā deprecationē necesse ē deliberationē & dmonstrationē neq; cōstitutionē eē: nec partem cōstitutionis. Hoc loco aduertere debēus genus syllogismi: qđ obscuritate sui & artificio colligatū syllogismus fere oibus antecellit. Sic itaq; iste colligit syllogismus a primo ad secundum. a secundo ad tertium: a primo ad tertium. Primum enim & tertium simile esse medium facit quod utrique coniungitur. Sed ut melius possit artificium Ciceronis intelligi prius quælibet similitudo faciendā est. Ponamus itaque hæc tria. Victorinus docet unum sic intelligis. aliud sic. spem habes. tertium. sic itaque faciamus syllogismum a prio ad secundum. Si victorinus docet intelligis. Nunc a secundo ad tertium si intelligis spē habes. Deinde a prio ad tertium. Ergo si victorinus docet spē habes. Primum enim & tertium quod potest uerisimile non uideri medio illo quasi quadā approbatione coniungitur. Hoc ergo & in cicerone uideamus. Primum hoc est si constitutio: & ipsa: & ps eius quilibet intentionis depulsio est. Secundum illud est. Quæ intentionis depulsio nō est ea nec constitutio: nec ps cōstitutionis ē. Tertium hoc sit deliberatio & demonstratio neque constitutio nec pars constitutionis est. Nunc uideamus syllogismum a prio ad secundū. Si constitutio inquit: & ipsa: & pars eius quilibet intentionis depulsio q̄ intentionis depulsio non ē: ea nec constitutio nec ps constitutionis est. Deinde a secundo ad tertium. At si quæ intentionis depulsio non est ea: nec constitutio: nec pars constitutionis est. Deliberatio & demonstratio: neque constitutio: nec pars constitutionis est. Nunc a primo ad tertium: Si igitur constitutio: & ipsa: & pars eius quælibet intentionis depulsio est: deliberatio & demonstratio: neque constitutio: neque pars constitutionis est. Ergo a primo ad tertium conclusio est syllogismi. Denique Cicero. Si igitur inquit constitutio. Vbicunque enim ergo: uel igitur ponitur conclusio est argumenti. Deinde cōiecturalis causa: non potest simul. Aliud incipit argumentū id est quartum syllogismum quo ostendit non recte sub qualitate deliberationem & demonstrationem positas. Quem syllogismum prius: quam ostendamus ea quæ in re sunt ante uideamus. Deinde inquit cōiecturalis causa si inquit cōiecturam per id quod est attendamus: nihil aliud inuenimus quam cōiecturam solam: nec in eo quod cōiectura est possumus intelligere. Rursus inquit si finē per se ipsum consideremus: nihil aliud: quam finē inspiciemus: nec in eo: quod finis ē possumus translationē intelligere. Si ergo constitutiones singulæ p semetipsas consideratæ habent proprium suū: in quo positæ genere commixtionem constitutionis alterius non admittunt. Male igit hermagora deliberationem: & demonstrationem partes constitutionis: id est qualitatis esse uoluit: cum deliberatio: siue demonstratio p se cōsideratæ nō solum intelligi: sed oēs i se cōstitutiones continere possint

constitutio: nec ps constitutionis ē. At si quæ intentionis depulsio non ē: ea nec constitutio: nec pars constitutionis ē. Demonstratio: & deliberatio: neque constitutio: nec ps constitutionis ē. Si igitur constitutio & ipsa: & pars eius quælibet intentionis depulsio ē: deliberatio: & demonstratio: neque constitutio: neque pars constitutionis ē. Placet aut ipsi intentionis eē depulsionē. Placeat igitur oportet non eē constitutionē: nec partē constitutionis: Atq; hoc eodem urgetur: siue constitutionē primā causæ accusatoris confirmationē dixerit: siue defensionis primā deprecationē. Nam eū eadem oīa incommoda sequuntur: Deinde cōiecturalis causa non potest simul ex eadē parte eodem in genere: & cōiecturalis eē: & definitiua. Rursus nec definitiua causa potest simul ex eadē parte eodem in genere: definitiua eē & translatiua. Et omnino nulla constitutio: nec

simul ex eadem parte eodem in genere: & supra legimus. Pars autem causæ est constitutio omnis genus autem est constitutionis id quod ualeat: quod se explet. Id deniq; quo unaquæq; cōstitutio ab aliis constitutionibus segregatur. Pars aut communis potest esse cum multis. Et omnino nulla constitutio. Nec pars constitutionis & cætera. Quoniam deliberatione: & demonstratione: q̄stio ē quæ deliberatio & demonstratio partes constitutionis ab hermagora ponunt recte cū de solis cōstitutionibus loqueretur: partes et tetigit: & omnino inq; nulla constitutio: nec pars cōstitutionis potest simul & suam habere: & alterius in se uim continere. Altera assumpta numerus constitutionis duplicatur: nō uis cōstitutionis augetur. Sapiēter dixit. Multe enim constitutiones in causa esse possunt. Sed si plures sint ad numerum cōstitutionū nō ad augendā uim alterius constitutionis accedūt. At deliberatiua cā simul ex eadē parte eodem in genere & cōiecturalē: & generalē: & definitiua: & translatiua solet hēre constitutionē: & unā aliquā & plures nonnūq;. ergo ipsa nec constitutio ē: nec pars constitutionis: Idē in demonstratione solet usu euenire. Genera ergo ante diximus hæc cārum putanda sūt: neq; partes cuius constitutionis. Hæc igitur constitutio quam generalem nominamus: partes nobis uidentur duas habere: iuridicalem: & negocialem. Iuridicalis est: in qua æqui & recti natura aut quadripartitum syllogismum proponit sic. Primo specialiter. Deinde generaliter. Specialiter. Deinde cōiecturalis causa non potest simul ex eadem parte eodem in genere & cōiecturalis esse & definitiua. Specialiter enim de cōiectura proposuit. Rursus nec definitiua causa potest simul ex eadem parte eodem in genere & definitiua esse: & translatiua. & hic specialiter d' sine cōiectura. Nūc proponit generaliter de omnibus constitutionibus: & earum partibus: & oīno inquit. Hucusq; proposuit. Deinde approbat propositionem. Ideo inquit quod unaquæq; ex se & sua natura simpliciter consideratur altera assumpta numerus constitutionum duplicatur: non pars constitutionis augetur. Post approbationem propositionis assumit quod sibi necessarium ē. Inquit deliberatiua inquit causa simul ex eadem parte eodem in genere: & cōiecturalē: & generalē & definitiua: translatiua continet constitutionē. & unam aliquam: & plures nonnunquam. Quod qm̄ manifestum ē & apertum omnibus: non fuit necesse approbare assumptionē. Sequitur ergo conclusio quæ duplex ē. Prima ad id quod adsumptum ē. At deliberatiua causa simul ex eadem parte eodem in genere ē. Ergo ipsa nec constitutio nec pars constitutionis ē. Secunda ad alterum quo deagitur. Pariter enim de deliberatione & demonstratione tractetur genera igitur ut ante diximus hæc causarum puranda sunt non partes alicuius constitutionis. Hæc ergo constitutio quam generalem uocamus partes uidetur nobis duas habere. Ergo ipsa neque constitutio nec pars constitutionis. Idem in demonstratione solet usu uenire. Postq̄ docuit deliberationem: & demonstrationem: non partes qualitatis: sed genera esse causarum: ad ipsius qualitatis descendit disputationem. Ac primo hanc in duas diuidit partes in iuridicalem & negocialem. Quarum partium hoc compendium tenere debemus. Quod iuridicalis semper de præterito ē: negocialis semper de futuro. Quæ tempora in ipsarum partium definitione uidetur. Cicero declarasse ait enim. Iuridicalis est: in qua æqui & recti natura aut præmii: aut pene ratio quæritur. Negocialis in qua quid iuris ex ciuili more & æquitate sit considerantur. Cui diligētie esse apud nos iuriscōsulti existimatur. Hic omnino tempus quasi præteritum non demonstrat nisi qđ magis futuræ tempus uidet includere cū aut præmii: aut pœnæ ratio quæritur. Quocirca primo ostendendum est & pœnam & præmium de præterito esse posse. Nā & post supplicium aliquo iniuste sumptū possunt nonnulli iudicium uocari & qđ nō recte pmo aliquē donauerit possunt iudicium uocari. Ut uerres q̄ supplicium supsit d' ciuibus roanis & anulo aureo scribā i cōiōe dōauit.

Ergo pramii & poenae ratio potest de praeterito esse. Sed occurrit illud: potest tamen pramii & poenae ratio & de futuro esse. Ideoque in iuridicali qualitate tempus praeteritum non recte definitur: Cum iam huic loco sic respondet quod dixerit ratio. Ratio enim semper de praeterito est facta, definitio autem cum quaeritur rationatio dicitur: & est ibi tantum meriti ratio, quod meritum praeteritum est. Atque ita ratio nunquam nisi de praeterito est. Cum enim dicitur petit pramium: necesse est afferat meritum. Ita in eo quod petit pramium nulla ratio est. Sed cum ais eum mereri tum ratio est ex praeterito ueniens. Ergo ait Cicero. Iuridicalis est in qua aequi & facti natura, aut praemii: aut poenae ratio quaeritur. In eo quod ait ratio praeteritum tempus includit. Iuridicalis a iure. Aequi enim & recti ratio non nisi iure constat: deinde negotialis est inquit: in qua quod iuris ex civili more & aequitate sit consideratur. Negotialis qualitas talis est. Cum aliquid generatim iure cautum ad speciem deuocamus: ut pura uiro forti praemium datur: uir fortis petit inimici morte. In eo quod dicit uiro forti praemium datur quod uiro uiro forti praemium: sed non est designat illud forte quod petit. Ergo in negotiali qualitate ex aequitate praecedentis iuris noua iura firmantur. i. ut liceat id quod in contentione ueritas: & ideo de futuro est. Quod est iuris periti faciunt quod si forte id de quo agit iure non cautum est: per inter praeratiorem statuti iuris id est quod in eodem iure notatum non continetur affirmat. Hoc est quod ait. Cui diligentia praesse a

pramii: aut ratio poenae quaeritur: Negotialis est in qua quod iuris ex civili more & aequitate sit consideratur. Cui diligentia praesse apud nos iuriscosultum existimatur. Ac iuridicalis quod ipsa in duas distribuitur partes: absolutam & assumptiuam. Absoluta est quae ipsa in se continet iuris & iniuriae quaestionem. Assumptiuam est quae ipsa ex se nihil firmi dat ad resolutionem: foris autem aliquid defensionis assumit. Eius partes sunt. iiii. concessio: remotio criminis: relatio criminis comparatio: Concessio est cum reus non id quod factum est defendit: sed ut ignoscatur sibi postulat: Haec in duas partes diuiditur purgationem & deprecationem. Purgatio est: cum factum conceditur: culpa remouetur. Haec partes habet tres: Imprudentiam: casum. necessi-

Hoc quoque tempus futurum demonstrat cum ait quid iuris sit consideretur. Consideratio enim de incerto est: & quia iuris consideratio est de futuro est. Ac iuridicalis quidem ipsa & in duas distribuitur partes: absolutam & assumptiuam. Negotialis qualitas constat nec aliquas ex se partes fundit. Iuridicalis uero in duas partes fundit: in absolutam qualitatem & assumptiuam. deinde hic quoque rerum compendium tenere debemus: quod in absoluta qualitate factum ipsum iustum asserimus. In assumptiuam uero qualitate non factum iustum: sed causam facti iustam fuisse contendimus. Itaque in absoluta qualitate aequi & recti natura quaeritur. In assumptiuam uero praemii & poenae ratio quaeritur. Quae assumptiuam quattuor locis diuidit. Concessione remotione. criminis. relatione. criminis comparatione. Verum hic quattuor horum locorum Cicero ordinem conuertit. Nam a postremo quod hic posuit retrorsum uersus ordo est: & enim uim singularum defensionum considerare debemus. Primo haec est innocentis hominis: ut dicat non feci. Deinde feci: sed non sic uocatur. Tertio feci: & sic uocatur: sed iure feci. deinde hoc ipsum iure feci. Aut licuisse sibi debet ostendere quae est qualitas absoluta: aut si non licuit debet sibi extrinsecus assumere aliquid quo hic probet quod iniuste factum uidetur. Videamus nunc: quae sit de his quattuor assumptionibus fortior assumptio. Primo debet dicere feci: sed profui & probare plus se profuisse quam obfuisse: quae est qualitas compensatiua. quam ideo Cicero comparationem uocat: quod comparatur: id quod in crimen uocatur ad id quo se reus profuisse dicit: quae comparatio semper in eodem facto est. Verputa quidam muros ciuitatis dissipauit: hostes fugerunt: reus sit laesae reip. in eodem est comparatio. Nam quod muros deiecit uidetur laesasse remp. & quia muros deiecit hostes fugerunt: uidetur profuisse. r. p. Ergo hoc primum debet assumere: Feci: sed profui. deinde debet dicere feci quidem: sed ut hoc facerem ante prouocatus sum: id est feci: sed meruit: quae est relatio criminis. Tertio debet dicere. Feci: sed alter me impulit: ut facere quae est remotio criminis. Postremo si haec cuncta defecerint. i. si ut haec faceret: nec profuit: nec iniuriam reddidit: neque ab alio compulsus est: quoniam nihil est quo se defendat debet factum fateri sed ueniam postulare: quae est qualitas uenialis: quam concessione Cicero uocauit. Hunc ergo ordinem Cicero hoc loco conuertit quem in posterioribus seruat. Itaque concessio duas partes habet: purgationem: & deprecationem. In purgatione tria sunt. Imprudentia: casus: necessitas. si haec non fuerint deprecatio est. Sed haec aut apud imperatorem: aut apud populum: Itaque in purgatione factum conceditur: sed facientis aius excusatur. Hoc est quod ait cum factum conceditur: culpa remouetur: In deprecatione uero & factum & culpa conceditur: sed tamen ueniadeprecatur. Hoc est quod ait.

Deprecatio est: cum & peccasse & consulto peccasse reus se confitetur: & tum ut ignoscatur postulat. Haec ergo deprecatio non nisi aut apud imperatorem: aut apud populum ualeat apud iudices uacat. Remotio criminis est cum id crimen quod infertur ab se & ab sua culpa ui & potestate in alium reus remouere conatur. Remotionem criminis hanc esse dicit cum reus id quod ei intenditur ab se remouet & in alium transfert. Atque id duobus modis facit si. in alium aut causam aut factum transferat: seu ut id faceret dicat alium coegisse. Verum quod ait factum potest hic quaestio moueri. Nam cum omnis qualitas facti confessionem teneat: cur hic factum non confitetur: sed in alium transferre conatur. Denique nullus artium scriptor in hac qualitate facti translationem nominauit: sed ideo quia nullus intellexit. Nam factum sic a se remouet: salua tamen confessione facti: ut in hoc themathe quod Cicero in secundo libro posuit: Mancinus cum numantinis foedus fecit iniussu populi ac senatus pulso eodem in exilium atque hostibus dedito petit ad poenam. et ille quod porcam tenuit contradicit. Nam hic & causam & factum in alium remouet. Causam sic ut porcam tenere mancinus ui ac potestate coegit. Deinde factum sic: Foedus non ego feci sed mancinus: quod aut debuit: aut potuit. Manet tamen facti prima illa confessio. quod porcam tenuit non enim potest negare a se porcam fuisse. tentam. Ergo remotio criminis duobus modis constat. Si aut causam in alium transferamus: aut factum. Relatio criminis est cum ideo iure factum dicatur quod alius ante iniuriam laeserit. Relatio criminis talis est: si in eo quod fecimus uicem nos reddidisse dicamus: ut pura occidi. quia ille me uolebat occidere. Hoc ego feci: sed meruit. Comparatio est cum aliud aliquod alicuius factum rectum aut utile conteditur: quod ut fieret illud quod arguitur dicitur esse commissum. In quarta constitutione quam translationem nominamus eius constitutionis est controuersia: cum aut quae: aut quantum: quomodo: aut apud quos: aut quo iure: aut quo tempore agere oporteat quaeritur aut omnino de commutatione aliquid: aut infirmatione actionis agitur. Huius constitutionis Hermagoras inuentor esse existimatur: non quo non usi sint ea oratores ueteres saepe multi: sed quia non aduerterunt artis scriptores ea superiores: nec rettulerunt in numerum constitutionum. Post autem ab hoc inuentum multi reprehenderunt:

tate. Deprecatio est: cum & peccasse reus consulto peccasse confitetur & tamen ut ignoscatur postulat: quod genus perraro potest accidere. Remotio criminis est cum id crimen quod infertur ab se & a sua culpa ui & potestate in alium reus remouere conatur. Id dupliciter fieri poterit: si aut causam aut factum in alium transfertur. Causam transfertur: cum aliena dicitur ui & potestate factum. Factum autem cum alius aut debuisse: aut potuisse facere dicitur. Relatio criminis est quod ideo iure factum dicitur quod aliquis ante iniuriam laeserit. Comparatio est cum aliud aliquod factum alicuius rectum aut utile conteditur: quod ut fieret illud quod arguitur dicitur esse commissum. In quarta constitutione quam translationem nominamus eius constitutionis est controuersia: cum aut quae: aut quantum: quomodo: aut apud quos: aut quo iure: aut quo tempore agere oporteat quaeritur aut omnino de commutatione aliquid: aut infirmatione actionis agitur. Huius constitutionis Hermagoras inuentor esse existimatur: non quo non usi sint ea oratores ueteres saepe multi: sed quia non aduerterunt artis scriptores ea superiores: nec rettulerunt in numerum constitutionum. Post autem ab hoc inuentum multi reprehenderunt:

fieri illud quod arguitur dicitur esse commissum. Inter comparationem & concessionem hoc in re est: quod in comparatione de eadem re comparatio est ut supra diximus. dissipasti muros. lesisti rem. Contra ille: dissipasti quidem muros: sed hostes fugerunt. In eodem comparatio est: ut supra diximus dissipasti muros. id est quod muri dissipati esse dicuntur. Ideo ait: quod ut fieret illud quod arguitur dicitur esse commissum. Alioquin uerres qui multa signa & uasa ex sicilia sustulit & uertur hac defensione. quod a bellis tutam siciliam reddiderit. Non potuit dicere ideo signa sustuli ut defendere provinciam: neque enim propterea tulit signa: ut provincia esset defensa. Itaque utitur ueniali statu id est concessione per deprecationem. Ergo in comparatione id quod intenditur ideo a nobis factum dicere debemus ut ex eo ipso bonum illud quod contigit fluxisse dicamus.

In quarta constitutione: quam translationem nominamus. Et supra docuimus quid in se translatio contineret: scilicet ut aut omnem actionem commutet: aut aliqua ex parte debilitet. Hoc est quod hic ait: aut omnino aliquid de commutatione: aut infirmatione actionis. Igitur huius constitutionis Hermagoras inuentor esse existimatur. Inueniendi duo genera sunt. Vnuntale: cum in medium proferimus id quod erat: sed latebat. Aliud quod quasi non erat: sed a nobis primis uidetur inuentum. Itaque de his Cicero leuiorem inuentionem dedit Hermagore scilicet ut id quod latebat: in medium protulisse uideatur. Hoc est quod ait. Non quo non usi sint ea ueteres oratores saepe multi: sed quia animaduertent artis scriptores ea superiores: & non rettulerunt in numerum constitutionum. Ideo autem translationem multi scriptores inter constitutiones referre noluerunt: quod omnis constitutio auctoritate constituat. Translatio autem id uideatur agere: ne actio sit.

Sed Hermagoras recte hanc inter constitutiones posuit. nā hoc ipsum quod actionem commutat actio est. Itaq; multi inquit Hermagoram reprehenderunt: q; translationem inter cōstitutiones retulerit: sed inuidia magis q̄ ex uero. Et cōstitutiones quidem & earum partes exposuimus. Postq; quid essent singulæ constitutiones: uel quid possēt docuit: & earū partes: id est qualitates exposuit promittit se his constitutionibus exēpla subditurum. Sed tum cum cōperint argumenta tractari quæ argumenta dilucidiora futura esse p̄mittit: si hūdem argumentis in tēpore exempla sup̄pōat. Hoc est quod ait. nā argumentandi ratio dilucidior erit: cum & ad genus: & ad exemplū causæ statim poterit accommodari. Genera causarum scimus tria esse: demonstratiuū: deliberatiuum: iudiciale. Exempla uero causarum sunt thema scilicet. Constitutione causæ reperta statim placet considerare: utq; causa sit simplex an cōiuncta. Quoniam in his duobus libris. Cicerō nihil nisi de inuentiōe tractat iccirco per ordinem: quæ sint inuenienda demonstrat. Postq; inquit constitutionē inuenieris: considerare debetis causam: utrum simplex sit an iuncta: id est utrum de una re agatur: an de pluribus. Constitutio sic inuenitur. Occidisti: non occidi aut iure occidi. Causa uero hæc ē: an occiderit: an iuste occiderit. Ergo hæc causa simplex an iuncta sit considerare debemus. Deinde iuncta: utrum ex pluribus quæstionibus ē an ex aliqua cōparatione ex pluribus quæstionibus causa iuncta ē ut in uerrinis accusatur Verres: qd̄ multa furatus sit: qd̄ ciues Romanos necarit: quod peculatum commiserit. Itaq; quādo ex pluribus quæstionibus causa iuncta est: ipsæ quæstiones inter se diuersæ sunt. Ex cōparatione at̄ causa iuncta est: cum quid potissimū faciendum sit cōsideratur: ut in diuisione agitur: utrum Cice. accuset an Cecilius. Sed quia cōparandi duo modi sunt: comparatiuus & suplatiuus: iccirco ait: Ex cōparatiōe in q̄ p̄ cōtentionē utrum potius: an qd̄ potissimū sit q̄ritur. Verū his locis q̄ tractabimus ipse ē Cice. perspicua exēpla supponit. Deinde considerādū ē in rōne an in scripto sit cōtrouersia. Priō iqr̄ cōstitutō iuiciēda ē. Secūdo utrum cā sit simplex an iuncta. Tertio in rōne an in scripto sit cōtrouersia. Scriptū non tantū leges accipiū sed & senatus consultū & testamētū & uerba sola & mlt̄a huiusmodi. Huius scriptōis ḡna s̄ qnq;: ut ipse primū rebus: deinde nominibus indicauit. i. primū scriptū & uoluntas. Secūdū leges contrariæ. Tertiu ambiguitas. Quartū collectio siue rōcinatio. Quintū desinatio legalis: ut ē i cecilianā

quos non tam imprudentia falli putamus: res. n. perspicua est: quam inuidia atq; obtreptatiōe quadam impediri. Et constitutiones quidē: & earum partes exposuimus: exēpla autem cuiusq; generis: tūc commodius exposituri uidemur: cum in unū qd̄ q; eorum argumentorū copiam dabimus: Nam argumentandi rō dilucidior erit: cum: & ad genus & ad exemplū causæ statim poterit accommodari. Constitutione causæ reperta statim placet cōsiderare utrum causa sit simplex: an coniuuncta: & si coniuuncta erit: utrum sit ex pluribus quæstionibus iuncta an ex aliqua comparatiōe. Simplex ē quæ absoluta in se continet quæstionē unā hoc modo: Corinthis bellū iudicamus an nō. Cōiuncta ex pluribus quæstionibus: in qua plura quæritur hoc modo: utrum Carthago diruatur: an carthaginensibus reddatur: an eo colonia deducatur. Et ex cōparatione in qua p̄ contentionem utrum potius: aut qd̄ potissimum sit quæritur ad hunc modū. Vtrum exercitus in macedoniā contra Philippū mittatur q̄ sociis sit auxilio: an teneatur in Italia: ut quā maxie sint extra Hannibalē copiar. Cōtrouersia scriptū. Deinde considerādū ē in rōne an in scripto sit cōtrouersia. Nā scripti cōtrouersia ē ea quæ ex scriptiōnis ḡne nascitur. Eius at̄ genera (quæ sūt separata a cōstitutionibus) qnq; sunt. Nam cū uerba ipsa uidētur cū sentētia scriptoris dissidere: tū iter se duæ leges ac plures discrepare: tū id qd̄ scriptū ē duas aut plures res significare uidetur: tum ex eo qd̄ scriptū ē. Aliud quoq; qd̄ non scriptū ē inueniri: tū uis uerbi: quasi in diffinitiuā cōstitutione: in quo posita sit quære. Quare primū genus descripto & snia. secundū ex cōtrariis legibus: tertiu ambigū: qrtū rōcinatiuū: qntū diffinitiuū noiamus

Ratio est aut: cum omnis oratio non in scriptiōe: sed in aliqua argumentatione consistit. ideo ait: cum omnis oratio non in scriptiōe: sed in aliqua argumentatione consistit. Quoniam & orationem scriptio: & oppositio orationē hēt. Sed cū auctoritate quippe ex scripto. id est ex testamento uel lege uenientē. Ergo inquit ratio est cum res quæ in cōtentione uersatur: non in auctoritate legis: sed in argumentatione uersatur. Ac tum considerato genere causæ. Reperto inquit genere materię & constitutione & causa: utrum simplex an iuncta sit. & ipsa causa scripti an rationis habeat controuersiam. Deinde uidendum est: quæ sit quæstio quæ ratio: quæ iudicatio: quod firmamentum. Verum de his tria præcipue sunt in omni causæ genere perquirenda. Firmamentum uero perraro adhibetur. Et si quādo adhibetur necesse est: aut in themate sit: aut in historia: alias lema dicitur. Id est falsum argumentum. ergo tria illa sine intermissione ubi q; inspicienda sunt. i. quæstio: ratio iudicatio. Quæstio est: quæ nascit ex constitutione. ut est illud: iure ne occiderit. Ratio est: quæ facit controuersiam: ut puta. occidi clodium: propterea: quia ille me uoluit occidere. Infirmatio rationis est: et si re clodium uoluit occidere. tu tamen non iure occidisti: Iudicatio ē utrum cum clodium uoluerit occidere. iuste tamen a milone occisus esse uideatur. ut Cicero de ore ste exemplum dedit. Firmamentum est firmissima argumentatio defensoris: & appotissima ad iudicationem. Firmamentum si uerum sit ualde prodest: sed soli defensori Accusator enim pro firmamento assertionem habet: sed hoc ut diximus raro in causam cadit. Cuiusmodi autem sit firmamentum: ipsum Cicero docet: ut si uelit dicere. Orestes eiusmodi animi matris suæ fuisse in parentē suam in seipsum ac sorores in regnum & reliqua. Et ceteris q; de inconstitutionibus ad hunc modum iudicationes reperiuntur.

Quoniam omnis de facto iam confessio est: iccirco in omnibus cōstitutionibus dicit iudicationem de infirmatione rationis fieri præter in cōiectura. In cōiectura. n. facti nulla confessio est.

Ratio est at̄ cum omnis quæstio nō in scriptiōe: sed in aliqua argumentatione consistit: ac tū cōsiderato genere causæ & cognita constitutione cū: simplex ne an coniuuncta sit intellexeris: & scripti: an rationis hēt controuersia uideris. Deinceps erit uidendū: quæ quæstio: q̄ ratio: q̄ iudicatio: quod firmamentum causæ sit: quæ omnia a constitutione proficiant oportet. Quæstio est ea quæ ex conflictiōe constitutione causarum gignitur cōtrouersia hoc modo: non iure fecisti: iure feci. Causarum autem hæc est conflictio: in qua constitutio cōstat. Ex ea gignitur nascitur controuersia: quam quæstionem dicimus hoc modo iure ne fecerit. Ratio est q̄ cōtinet causam: quæ sit sublata sit nihil in cā controuersia relinquitur hoc modo: ut dicendi cā in facili & prouulgato exēplo consistamus. Orestes si matricidii accusatur: nisi hoc dicat: iure feci. Illa. n. occidit patrem meū: non hēt defensionē: Quare sublata: ois controuersia quoq; sublata sit. Ergo eius causæ ratio ē: quod illa Agamēnonem occiderit. Iudicatio est quæ ex infirmatione & confirmatione rationis nascitur controuersia. Nam sit ea nobis exposita ratio: quam pauloante apposuimus. Illa enim inquit meū occiderat patrem. At non inquit aduersarius abs te filio matrem necari oportuit. Potuit. n. sine tuo scelere illius factum puniri. Ex hac deductione rationis illa sūma nascitur controuersia: q̄ iudicationē appellamus. Ea ē huiusmodi. Rectūne fuerit ab oreste matrem occidi: cū illa Orestis patrem occidisset. Firmamentū & firmissima argumentatio defensoris: & aptissima ad iudicationē. Ut si uelit Orestes dicere eiusmodi animi matris suæ in parentē suū in se ipsū ac sorores in regnū & in famā generis & familiæ: ut ab ea pœnas liberi sui potissimum petere debuerint. & in ceteris quæ cōstitutionibus ad hūc modū iudicationes reperiunt. In cōiecturali at̄ cōstitutione: quæ ratio nō ē factum. n. nō cōceditur: n̄ pot̄ ex deductione rōnis nasci iudicatio.

Quare in cōiectura eadem erit iudicatio: quæ quæstio. Factū est. non est factum. Factum ne sit? Quot autem in causa constitutiones: aut earū partes erunt qualitatis: scilicet partes. reliquæ enim cōstitutiones partes non hēnt. Ergo quot in cā cōstitutōes: uel partes erūt: tot necesse erit inueniri quæstiones: rōnes: iudicationes: firmamenta. His oībus in causa repertis: tū deniq; singulæ ptes totius causæ cōsiderandæ sunt. Sub diuersa significantia Cicero partes posuit. Aliæ sunt. n. partes oratoris officii: aliæ partes q̄litas: aliæ partes causæ: aliæ partes oratōis. Itaq; partes causæ sūt

ut suscepto negotio per rerū ordinem eaquæ dicēda sunt diligenter inspicias. Quod cū pertractaueris: id est cū causæ partes inspexeris: tū de modo tibi ordinandæ sunt partes orationis. Non enī inquit: quia primū exordium ē: sola tibi pmo erunt consideranda principia & scribenda. Sed considerato oī negotio: tunc appositæ sumere exordium debemus. Hæ ptes esse sex oīo nobis uident. Multi enī quattuor esse dixerūt: id est exordium: narratōne: quæstiones: epilogū. Cice. autē sex esse dicit: id est exordium: narrationem: partitionem: confirmationem: reprehensionem: conclusionem: epilogum. f. Et recte cōfirmationem & reprehensionem. Hoc enim maximum est oratoris officii: ut argumenta sua primū afferat: deinde ad uerfariorum dissoluat. Quare igitur quoniam primū exordium est principio exordii præcepta trademus. Exordium est oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem. Optima definitio est: q̄ a genere incipit: deinde descendit ad speciem. Postremo ita propria complectitur: ut excludat omnino id quod cū aliis potest esse commune: ut hic sex partes oratōis Cicero ponit. Orator porro duo agit: aut fidē facit: aut animos commouit. Quare in quattuor illis medijs partibus fides fit in narratione: in partitione: in cōfirmatione: in reprehensione. In exordio uero uel epilogis aī cōmouent. Itaq; ut definiat exordium a genere incipit. Exordium est oratio: oīs enim pars orō ē: deinde sic descendit ad speciem: ita ut excludat quattuor illas partes medias: quibus fides fit animum inquit auditoris idonee cum parans. Sed quæ & in epilogis aī comparantur: ita propriū complectitur: ut excludat et epilogos. Ad reliquam inquit dictionem. Ita ergo exordii plena definitio ē. Exordium est oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquā dictionem. Verū cum aliquid fieri uolumus: primum definire de benius quid sit illud quod fieri uolumus: ut hic de exordio definiuit quod esset. exordium est inquit oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquā dictionem: deinde debemus definire quod i de fiat: ut hic fecit: quod eueniet inquit: si eum beniuolum: attentū: docilem fecerit. Sed quæ non bene aliqd facimus nisi pus sciamus ubi faciendū sit: pus ondit ubi faciendū sit. Postremo quæadmodū faciendū sit. aut q̄ tunc nos optie exordii: si carum genera cognoscamus: hoc ē ubi faciendū sit. Genera causarū quinque sūt: honestū: admirabile: hūile: anceps: obscurū. Hic q̄stio nascit: cū supra dixerit ḡna carū tria eē: demonstratiuū: deliberatiuū iudiciale: cur hic rursus ḡna carū quinque eē dixit. Verū hec si s̄tio occulta nimis rōne ac difficili disputatiōe dissoluit. Ai aduertere. n. debemus quod Cicero securus sit. Res multæ sunt: quarū una substantia reliquæ accidunt. Itaq; cum substantiæ acciderit una quali-

tas. p̄t & alia accidere. Sed quæ non sit in eodem genere: in quo p̄ma qualitas fuit: ut puta si dicas. Foliorum genera duo sunt: de membrana: & de charta. hic foliū substantia ē. accessit ei una qualitas membrana: & charta. Potest tamē eidem substantiæ. i. folio alia qualitas accedere: quæ nō sit i eodē genere in quo. prima qualitas. Si dicas: foliorum ḡna sunt tria. Est oblongū: est latum: ē quadratū. Quare si circa primam qualitatem numerus definitionis uariet uerū ē. Sin autem in eadē substantia circa alias qualitates nūcerus definitionis uariet: non est uerū: ut hic ait: primū causarū ḡna tria sūt

cas hic substantia ē. Accidit ei una q̄litas: ut sit demonstratiuū genus d liberatiuū: iudiciale. Deinde ait carum genera quinque sūt: licet eadē sit substantia: alia tñ ei q̄litas accidit. In iudiciali. n. siue alio genere causæ inuenit & honestū causæ genus & admirabile: & hūile: & anceps: & obscurū. Ergo duplici hoc mō possumus itelligere. Aut q̄ substantiæ multæ sæpe accidunt q̄litas: aut q̄ multæ q̄litas substantiales sūt: id ē q̄ eis q̄litas possunt alia accidere q̄litas: ut hic substantia est cā: accidit causæ ut sit iudicialis. Itaq; iudicialis q̄litas est. Rursus hæc ipsa q̄litas substantia est. Nā accidit ei ut hēat in se aut honestum causæ gēus: aut admirabile: aut hūile: aut anceps: aut obscurū. Itē i deliberratio ḡne causæ: uel demonstratiuo p̄t hoc ipsū euenire. Quare nullus hic error ē generis causarū circa definitionem nūceri. Si quē substantiæ nunc plures accidunt qualitates: ut supra docuimus: nūc multæ sunt q̄litas substantiales: id ē quibus possunt alia incidere q̄litas quæ similiter supra docuimus. Ergo quinque genera dixit eē carum: honestū: admirabile: hūile: anceps: obscurū. & definit genera ipsa. Honestū inquit causæ genus ē cui statim sine orōe nra fauet auditoris aīus. Definitio nūc ex rebus ipsis: nūc ex euentu rerū colligit. has itaq; definitiones Ci. non ex rebus ipsis: sed ex euentu rerū colligit. Sæpe. n. honestis uel nō honestis rumorū opinionibus abutimur. Et quæ rōri facile credit. Peruenit at rumor usq; ad iudicē. Orator porro apud iudicem agit necessario nō rei honestū seq̄ debet: sed opinionem q̄ ēt iudici nota ē. Ergo Ci. honestū causæ gēus nō ex rebus definiuit: sed ex euentu rerū: quod notus ē iudici. Honestū inquit causæ genus ē: cui statim sine orōe nra fauet auditoris aīus. Ergo si & statim & sine orōe nra fauet: iudex opinionem seq̄. id ē euentum res. Admirabile: a quo ē alienus aīus eorū q̄ auditori sūt. Et hæc definitio de aīs iudiciū ē. Admirabile ē inquit causæ gēus: cū is defendit quē ob magnitudinē criminis defēdi nullus posse crederet. Itaq; hic iudices beniuoli faciēdi sūt. Hūile ē: quod negligit ab auditore: & nō magnope attendendū uidet. Hūile causæ genus ē si de re abiecta sit cōtrouersia. In hoc ḡne attēti auditores faciēdi sūt: hæc quoq; definitio de aīs iudiciū supra ē. Anceps i quo aut iudicatio dubia ē: aut cā & honestatis & turpitudinis princeps. Hæc definitio & ab ipsis rebus supra ē. Verū anceps inquit cā duobus mōis ē. Si aut iudicatio dubia sit: aut in honestissima materia: ut i Orestis themate: quæ non una rō ē. Iudicatio quoq; sit dubia. Occidisti: iure occidi. nā illa patrē meū occidit: et si patrē occidit: nō iure a filio mī occisa ē. Iudicatio an cū illa p̄rem occiderit: iuste a filio occisa uideat. Deinde p̄t & hæc esse rō: iure occidi. nā ut id facerē Apollo rōdit. Infirmitas rōis ē si Apollo id rōdit: nō iuste a filio mī occisa ē. Iudicatio. An cū Apollo rōderit: iuste mī a filio uideat occisa. Ergo in hoc themate iudicatio dubia ē. Deinde sit anceps causæ gēus: si hēat in se cām & honestatis & turpitudinis. Si leōis filius fortiter faciat & p̄miū petat: honestū ē quod fortiter fecit: turpe quod filius leonis. In hoc quoq; ḡne cā beniuolentiā opare debemus. Obscurū i quo aut tardi auditores sūt: aut difficilioribus ad cognoscendum cā implicata ē. Quod obscurū ē tribus mōis sēp obscurū ē. Si aut is q̄ enarrat: nō itelligit: aut is cui narrat tardior ē: aut si res ipsa p̄plexa ē. Verū hic duo posuit. Supfluū. n. fuerat: cū d oratore hic p̄fecto loq̄tur: si aliqd de eius iprudētia diceret. Hic itaq; iudices dociles facere debemus. q̄ ondit p̄mū quod esset exordium. animorū inquit cōmotio: deinde ostendit quid inde fiat: aut attentus: aut docilis:

aīus Admirabile quoq; ē a quo alienatus ē aīus eorum qui audituri sunt. Humile quod negligēter ab auditore: & non magnope attendendū uidetur. Anceps in quo aut iudicatio dubia est aut causa & honestatis & turpitudinis particeps: ut & beniuolentiam pariat: & offensionem. Obscurū in quo aut tardi auditores sūt: aut difficilioribus ad cognoscendum: negociis cā implicita est. Quæ quoniam tã diuersa sunt genera causarum: exordini quoq; dispari rōe: in uno quoq; genere necesse est. Igitur exordium in duas ptes diuiditur: in principium: & in sinuationem. Principium est oratio perspicue et protinus perficiēs auditorē beniuolum: aut docile: aut attentum. Insinuatio est oratio quadã dissimulatione & circuitione obscure subiens auditoris aīum. In admirabili ḡne causæ: si nō oīo infensi erūt auditores: principio beniuolentiam cōparare licebit.

tas. p̄t & alia accidere. Sed quæ non sit in eodem genere: in quo p̄ma qualitas fuit: ut puta si dicas. Foliorum genera duo sunt: de membrana: & de charta. hic foliū substantia ē. accessit ei una qualitas membrana: & charta. Potest tamē eidem substantiæ. i. folio alia qualitas accedere: quæ nō sit i eodē genere in quo. prima qualitas. Si dicas: foliorum ḡna sunt tria. Est oblongū: est latum: ē quadratū. Quare si circa primam qualitatem numerus definitionis uariet uerū ē. Sin autem in eadē substantia circa alias qualitates nūcerus definitionis uariet: non est uerū: ut hic ait: primū causarū ḡna tria sūt

aut beniuolus: deinde ubi fiat: id est in generibus quinq; causarum. & ostendit quae essent genera. Nunc per quid faciendum: id est p principium & insinuationem. Itaq; breuiter quid in hac lectio ne contineatur explicabimus. Exordium inquit in duo diuiditur: in principium: & insinuationem. Horum duorum: hanc differentiam teneamus in principio aperte & ut ipse ait: protinus iudices nobis: aut atretos aut dociles: aut beniuolos comparamus. In insinuatione uero occulte & quibusda circuitioibus. Hoc quoq; compendium tenere debemus: quod in omnibus causae generibus principio nobis utendum est. In admirabili uero nunc principio. Principio: tunc si auditores non omnino erunt alienati: Insinuatione: tunc si uehementer erunt alienati. Beniuolentia. iiii. ex locis comparatur ab nostra: ab aduersariorum: ab iudicum persona: ab ipsa causa. Beniuolos inquit iudices a quattuor locis facere debemus uel possumus. A nostra persona ab aduersariorum a iudicum ab ipsa causa. Rursus a nostra persona quattuor ex locis beniuolentiam iudicis possumus comparare. Si de nris inquit factis & officiis sine arrogantia dicemus. plena enim gloria in his duobus est in factis & officiis. Officiu est quod ex legibus uel ex natura necesse est nos implere. Factum uero est quod supra quod debemus praestamus. Ergo si de nostris factis & officiis: sed sine arrogantia dicemus. Deinde si crimina inquit illata & aliquas minus honestas suspitiones iniectas diluimus: id est si ea quae ad deformationem personae nostrae praer iudiciali quaestione fuerint obiecta diluimus. Deinde si aliquid futurum mali praedicemus: quo modo ipse Cicero. Moneo: praedico: aut denuntiatio. Postremo a nostra persona beniuolentiam comparamus: Si in quod pro nobis supplici utamur oratione. Deinde ab aduersariorum persona tribus ex locis beniuolentiam iudicis comparamus: si eos aut in odium aut in contemptum: aut in inuidiam deduxerimus. In odium sic. Si eorum turpia uel crudelia facta proferamus. In inuidiam sic: si eorum potentia: gratiam: pecuniam proferamus. Et quoniam haec interdum non modo: non crimini: sed etiam decori sunt. recte addidit. Horum omnium usum arrogantem. Multae enim res per se malae sunt. Multae cum mediae ex euentu bonae uel malae sunt. Deinde in contemptum nem sic aduersarios adducimus: si eos contemnendos esse dicamus: quod aut negligentes sint: aut ignaui.

Sin erunt uehementer ab alienati confugere necesse erit ad insinuationem. Nam ab alienatis si perspicue pax & beniuolentia appetitur: non modo ea non inuenitur: sed augetur atque inflamatur odium potius: In humili autem genere causae contemptum tollenda: necesse erit attentum efficere auditorem. Anceps genus causae: si dubia iudicationem habebit: ab ipsa iudicatione exordium est. Sin autem partem turpitudinis & partem honestatis habebit beniuolentiam captare oportebit: ut in genus honestum causa translata uideatur. Cum autem erit honestum causae genus: uel praeteritum principium poterit: et si commodum fuerit: aut a narratione incipiemus aut a lege: aut ab aliqua firmissima ratione nostrae dictionis. Sin uti principio placebit: beniuolentiae partibus utendum est: ut id quod est augetur. In obscuro autem genere causae per principium dociles auditores efficere oportebit. Nunc quoniam quas res exordio conficere oporteat dictum est: reliquum est ut ostendatur quibus quoque rationibus quaeque res confici possint. Beniuolentia. iiii. ex locis comparatur. Ab nostra: ab aduersariorum: ab iudicum persona: ab ipsa causa. Ab nostra si de nostris factis & officiis sine arrogantia dixerimus: si crimina illata & aliquas minus honestas suspitiones iniectas diluimus. si quae incommoda acciderint: aut quae instent difficultates proferemus. si prece & obsecratione humili ac supplici utemur: Ab aduersariorum autem si eos: aut in odium: aut in inuidiam: aut in contemptum adducemus. In odium adducuntur: si quid eorum spurce: superbe: crudeliter: malitiose: proferatur. In inuidiam si uis eorum potentia: diuitiae: gratia: cognatio: pecuniae proferatur atque eorum usus arrogans & intolerabilis: ut uis rebus magis uideatur quam causae suae confidere: In contemptum adducuntur: si eorum inertia: negligentia: ignauia: desidiosum studium: & luxuriosum oculum proferatur.

Hoc igitur uitandum est: ne cuius genus posueris eius ponas in eadem partitione. Hoc igitur uicium est: ut sciamus nunc illud praecipere quod faciendum non sit. quod si quod in genus plures incident partes id cum in prima partitione cae erit simpliciter expositum. Genera inquit ipsa rerum in partitione ponenda sunt. Sed si cui generi partes suas fuerit necesse supponi. Postquam inquit partitionem coepimus exequi & ad id genus uenerimus tunc nos partes eius conuenit explicare. In partitione tamen partes generi iungere non debemus. Intractabimus. Quaestionum debemus de

genere partibus disputare. Atque illud quoque pertinet ad paucitatem. Quonia de paucitate tractatus est: atque illud quoque pertinet ad paucitatem inquit: ne plura quam satis nos demonstraturos esse dicamus hoc modo inquit. Ostendam aduersarios quod arguimus: & uoluisse: & potuisse: & fecisse cum in tertio cuncta sint. Deinde inquit cum simplex quiddam in controuersia sit nos tamen distributione utamur. Ac sunt alia quoque praecipia partitionum quae ad hunc usum oratorum non tantopere pertineant. Ostendit partitionum multa esse alia praecipia: sed tamen quae ad philosophiam: non quae ad rhetoricam pertineant. Ad philosophiam inquit de qua haec ipsa praecipia transtulimus. Ideo inquit quia nihil horum in reliquis artibus inuenimus. Ostendit haec de partitione praecipia Latinos non habuisse in artibus suis se praecipua transtulisse a Graecis. Atque his de partitione praecipis in omni dictione meminerit oportebit: ut & patria quoque pars ut exposita est in partitione sic ordine transigatur: & omnibus explicatis peroratum sit hoc modo: ut nequid postenus praeter conclusionem inferatur. Partitur autem apud Terentium breuiter & commode: senex in adria quae cognosceat liberum uelit: eo pacto & uitam nati & filium meum cognosceat: & quid faceret in hac re te uelim. Itaque quemadmodum in partitione exposuit: ita narrat. praecipuum nati uitam hoc modo. Nam is postquam excessit ex ephebis solia. liberius uiuendi fuit potestas. Deinde suum consilium: & hunc id operam do. Deinde quod solia uelit faceret. Id quod extremum posuit in partitione postremum dicit. nunc tuum est officium. Quomodo igitur hic & ad praecipuum partem quam accessit & omnibus absolutis fine dicens fecit: nobis placet & ad singulas partes accedet: & omnibus absolutis perorat: Nunc de confirmatio deinceps posita ut ordo ipse postulat praecipuum uidetur:

De Confirmatioe:

Confirmatio est per quam argumentando nostrae causae fide & auctoritate & firmitate adiungit oratione.

Confirmatio est per quam argumentando nostrae causae fide & auctoritate & firmitate adiungit oratio. Definitio confirmationis non per id quod est: sed per id quod facit. Et quod ait nostrae causae commune praecipuum est ratio defensoris: quam accusatoris: uterque. n. utroque semper utitur. i. & confirmatione: & reprehensione. Scire autem debemus exordium narrationem partitionem: & conclusionem in omnibus causae generibus uel constitutionibus generali disciplina eadem praecipia retinet. Confirmatione uero: & reprehensione per singulas causarum genera & proprias constitutiones diuersa & propria semper habere praecipia.

Nunc itaq; iuxta ordinē partium post pritionem tractat de cōfirmatione. Et quoniā ut supra diximus in singulis cārum generibus uel constitutionibus diuersa & propria habet p̄cepta quia mora ē ut per singulas confirmationis species p̄cepta dicātur generaliter & confuse p̄cipit. q̄bus de locis argumentandi ratiōibus tractis in omni caufarū genere uel in oibus simul constitutionibus confirmatio effici possit. Et hoc in p̄mo libro agitur: id est ut in oē genus formāq; caufarum quā dā communitas argumentationum uelut silua ponat. Secūdus autem liber hoc cōtinet ut in singulis caufarum generibus ac formis prop̄a & certa diuersa & p̄cepta separentur de p̄rio libro cūctis argumentandi rationibus tractis. p̄ quam argumentando. Hoc enim propriū ē confirmationis: Alioq; & narratio fidem facit. sed non argumentādo fidē & auctoritatem & firmamentū. Fides est argumentū quo crimē probamus. i. fidem criminis faciamus. Auctoritas ē argumentū uerius atq; honestius & cui q̄si necesse habeat credi. Firmamentum ē creberrima argumentatio.

Omnes res argumentando cōfirmatur: aut ex eo quod personis: aut ex eo quod negotiis ē attributum. Omnis res argumentando cōfirmatur: sed quæ in

Huius partis certa sunt p̄cepta quæ in singulis caufarum genera diuidentur. Verum tamen non incōmodum uidetur quandā siluā atq; materiā uniuersam ante permixtā & confusā exponere oīum argumentationū. Post at̄ tradere quēadmodū unumquoque causæ genus hinc oibus argumentandi rationibus tractatis confirmari oporteat. Omnes res argumentando confirmantur: aut ex eo quod personis: aut ex eo quod negotiis attributum est: Ac personis has tres attributas putamus nomen: naturam: uictum formam: habitum:

est: q̄ cā dicitur. Cuius causæ ista definitio est. Hæc quidē omnis res ex illis septē locis argumenta contrahit. Quis. quid. cur. ubi. quando quēadmodum. quibus adminiculis. Verum ex his duo prima oēm uim argumentationis cōtinent q̄ reliqua secundo subiaccēt. Itaq; duo hæc prima quis: & qd̄ apertioribus nominibus Ci. & ad opus uicinioribus nuncupat. i. personam & dictum factum ne quod negociū est. Itaq; omnis res confirmatur: aut ex attributis personæ argumentis sūptis: aut ex attributis negotio. Personis at̄ attributa sunt undecim: Nomen: Natura: Victus: Fortuna: Habitus: Affectio: Studium: Cōsilia: Facta: Casus: Orationes. Itaq; si hæc omnia attributa p̄sonæ sunt. q̄ sit ipsa persona uideamus. Nomen esse non pot̄: quia primum attributū personæ est. Homo esse non pot̄: quia naturæ personæ attributū ē & natura mortaliū in duo diuidit: in hoies: & in feras. Quæ est q̄ personæ? Illa scilicet: quæ in p̄nomi nibus finitis est ut ego. tu. ille. hic. hoc. Itaq; ut persona nulla argumentatio pot̄ sumi. Cū aut̄ dixero hic quod argumentū feci: Ex attributis autē personæ sumit oīs argumentatio breuiter uel sub distributa per q̄ se aperit: & q̄bus impletur ipsa p̄sona attributis suis igit̄ personarum oīum uel probat. Nomen est qd̄ unicuiq; personæ tribuitur quo suo quæq; proprio & certo uocabulo appellat. Anteq̄ ad hoc nomen: qd̄ definiendum ē ueniamus prius de significantia nominis dicamus. Nomen hoc qd̄ sonat nomen quattuor significantias habet. Vna talis ē q̄ est in appellatione rerum oīum. Verba at̄ nostra omnia rerū nomia sunt: ut salio. curro. Vtiq; his oibus nominibus res significatur. Vnde multi illum sapientissimū ac beatissimum esse dixerūt qui rebus nomina imposuit. Certe ut sciamus oēs partes orationis. i. omne qd̄ loquimur nomina esse rerū cū de sybillæ respōsis ageretur. In respōsis autem oīs octo partes orationis fuerint necesse ē: quid ait Virgilius? Foliūq; notas & nomina mādat. Ergo hæc una significantia nominis ē q̄ in omnium uerborū appellatione ē. Alia nominis significantia talis est qua unam partem orationis edocto partibus orationis uidēus esse signatā. ut nom̄ pronomē uerbum. tertia nominis proprii: ut hominis: ut deorum. Quarta autem hæc quadripartita est qua una quæq; persona sine alterius communionē signatur. Et ut sciāus unam de quattuor hanc esse significationem nominis sic proposuit ut ostenderet: quod nomen esset definiturus. Nomen est inquit: quod unicuiq; personæ quo quæque suo proprio & certo uocabulo appellatur. Ergo ut proprium personæ. hoc nomen & certum sit per quattuor tenditur p̄nomen: nomen: cognomen: agnomen: p̄nomen porro interdum una: interdum duabus: interdum tribus litteris continetur: ut. C. Gaius. GN. genus: ut sex. sextus. fuitque non nulla apud maiores nostros p̄nominis ratio. Nam & quintum ideo dixerunt: quod quinto fortassis loco natus esset & lucium: ideo quod fortasse esse inicio lucis exortus. Verum quoniam hæc apud nos ratio nihil ualet. Argumentum de p̄nomine non quærimus. Cognomen porro maiorum est tractum ex familia uel sanguine: ut tullius cornelius ex cornelius.

Nomen autem proprium personæ est: ut Ci. ut Scipio. Iam agnomē extrinsecus uenit euenit trius modis: aut ex animo: aut ex corpore: aut ex fortuna. Ex animo sicut superbus: & pius ex corpore sicut crassus: & pulcher. Ex fortuna sicut africanus: & creticus. Quattuor his itaq; partibus personæ propriū: & certū nomen includitur. P̄nominē: nomine: cognomine: agnomine. Ut publius p̄nomen: nomē: Scipio: cornelius: cognomen: africanus. Agnomē. Argumentum autem si necesse fuerit in tribus: quæremus. In noīe: cognomine: agnomine. Itaq; definitio istius hæc ē p̄positio.

Nomen est cuiq; personæ deinde hinc incipit definitio: quo quæq; suo. i. uocabulo. Sed quod suum ē potest esse commune cum fratribus cū propinquis: ut tullius. Multi enim itaq; tullii quia nomen ex sanguine est. Deinde addit p̄prio Rursus & uocabulum proprium potest eē cōmune: ut Ci. p̄prium uocabulū. Sed tam multi possunt eē cicerones. Itaq; addidit certū. i. quod ex oibus quattuor constat. quo uniuscuiusq; personæ uerū & non nisi eius possit nomē intelligi. & recte certū nomen interdum. n. ex libidine & quadam obrectatione nomen imponitur ut illud i. salustio. Tyrānūq; & cynnā appellātes. Itaq; huiusmodi nom̄ certum

non potest. Quotienscūq; aut̄ specialiter aliquid uolumus includere his tribus includimus suo proprio certo ut tullius. Suis cum certis propriisq; criminibus accusabo. Naturā ipsam definit difficile est. partes autem eius enumerare eas quæ indigemus ad hanc p̄ceptionē facilius est. Hæc ratio ut difficilis: sit naturæ definitio. & enim apud sapientes contentio est quid prius deus an natura. Si natura prior est ergo deus natus est: atqui deus nasci non potuit. Rursus si deus prior est natura est natura q̄ si nasci potuit natura incipit non esse natura. Itaque naturæ difficilis definitio. Difficilis definitio naturæ secundum platonem uel alios sapientes inquit. Alioquin ostendit esse definiti deniq; sapientes qdam sic definire naturam. Natura ē ignis artifex quadā uia uadēs res sensibiles procreandas. Et. n. manifestum est oīa principe igne generari. Plato at̄ sic definiuit. Natura est dei uolūtas: & inter cæteras hæc magis probāda definitio. Nā si deus & natura ita sūt: ut ex his alterum prius non sit necesse ē autem ex primo nasci q̄ secundum est. deinde si quod nascit nec deus est: nec natura recte naturam dei dixit esse uoluntatē. Deus enim semp uoluerit & uelit necesse est. Itaq; qm̄ nasci natura non potuit sed dei uoluntas est: ut deus nasci non potuit nec natura. Illud aut̄ scire debemus naturā illud esse quod mudū ultra mudū naturam non esse sed deum. Volūtatē at̄ dei q̄ mundus est eadē esse naturā. Itaq; hic Ci. naturæ p̄cipalē definitionē dimisit dixit at̄ esse difficile. Partes autē eius enumerat: sed quæ inq̄ indigēt. Natura. Aialis. Inanialis. Diuina. Morralis. Hominū. Bestiarū. Animi. Corpis. Extrinsecus. Itaq; partē illā nature reliquit in aialia generat: Neq; n. eius indiget q̄ rhetoricā scribit illius at̄ naturæ pres exeqt q̄ motu suo in rebus agit aliquid. i. q̄ uiuit. Et. n. ille q̄ rhetoricā scribit p̄ceptis suis p̄sonā debet includere. Personā at̄ nō. Huius itaq; naturæ indigemus i q̄ hō. Hæc igit̄ natura quæ motu suo in rebus aliquid agit p̄cipaliter i duo scidit i diuinā naturā. & imortalē. Ac diuina qd̄ natura ad rhetoricā n̄ p̄tinet: & iō hanc dimisit sciri tñ debet q̄ loco argumti sape rez diuinæ iducti disputatio: ut illud ē q̄ res faciat ut uideamus q̄ ut occidat Sed hoc ad rhetoricā n̄ tñ ex rhetorica descēdit. Itaq; cōferet se ad mortalem naturam. Rursusq; hanc in duo diuidit i hoies & in bestias. Oē quod extra hoīem uiuit cū aīa corporis bestias noīauit. Remoueāus itaq; & natura illā mortālē q̄ bestiarū ē. hæcq; solū ispiciāus i hoies sūt & de eadē natura circa certā p̄sonā iueta dupliciter argumta capiāus. Et. n. ea q̄ in hoīe natura nūc tātū nature sūt nūc ita naturæ ut & industriae uel artis eē credat. Tripliciter at̄ debēt hoīe inspicē atq; explorare naturā q̄ sit natura aī q̄ corporis q̄ extrinsecus. Vez q̄ in hoīe extrinsecus sūt ea tātū natæ sūt. q̄ at̄ i hoīe aī uel corporis sūt: ea & naturæ possūt eē & disciplinæ. Itaq; p̄mū uideāus q̄ natura in hoīe sit. Extrinsecus ut sexus. Sexus. n. tantū naturæ ē. nec ex disciplina pot̄ aliquādo cōtingere. ita & patria: & cognatio: & ætas tātū natæ sūt. natio ē igit̄ ut consideres utrū græcus sit an barbarus. Hoc scdm̄ ipoz; græcoz; sniā q̄ absq; se fliquos barbaros appellabāt

Patria ē inquit ut consideres atheniensis an lacedaemonius aquilensis an mediolanensis sit: cognatio est inquit ut consideres quibus maioribus oriūdu s: unde sanguinem ducat: sitq; hinc optimū. ut illud ē in uirgilio. Bellū ne inferre paratis laomedontiadae. Sed & hoc argumentū quasi ex nomine fieri uidetur qd ait laomedontiadae: cum hic ex natura colligenda nobis insinuat argumenta. Hoc itaq; interest: quod in noie ex sono ipso nominis colligamus argumentū: ut ex uerre quod euerat prouinciā. In natura autem: non ex nois sono: sed ex eius actu uel moribus cuius nomē ē colligimus argumentū. & enim cū dicimus laomedontiadae i sono nominis nihil ē: in actu autē laomedontis perfidiae positū est argumentū. Aetatem at inquit inspicere debemus utrū puer sit an grādiōr an senex: ut cuiusq; aetati crimen qd agitur: aut conuenire: aut nō conuenire doceamus. Hāc de his quae extrinsecus sunt: quae tātū naturae sunt. Nūc uenit ad ea quae corporis & animi sūt: & quae tam naturae quā disciplinae esse possint. Et enī interdū per se multum ualeat natura. Interdū tenuis: & infirma ē disciplina enī uel usu saepe mutat. Enumerat itaq; quae ista sūt ueluri cōmunia: ut consideremus: utrū a liquidis ualēs an imbecillis sit lōgus: an breuis formosus: an deformis uelox: an tardus. Hāc oīa corporis sūt quae facile uidemus saepe hominibus: ex natura saepe ex arte cōringere. Deinde inquit debemus inspicere memor: an obliuiofus sit. Cōmis. Officiofus. Prudēs. Patiens. an contra. Hāc rursus oīa animi sunt: quae similiter uidemus tam ex natura nobis quā ex arte prouenire. Verū cuncta ista inquit: quae animae & corporis sunt: quāquā saepe ex disciplina: uel arte contingāt: tamen qualia: uel qnta sint non nisi in sola natura cōsiderā debemus. Ea autē: quae industria cōparantur in habitu rectius considerabimus. In uictu considerare oportet apud quos: & quo more: & cuius arbitratu sit educatus. Uictus hoīs est omne illud tpsa pueritia usq; ad id quod agit: uel quo deagit. Itaq; considerare debemus: nō apud quos natus sit: quod naturae ē: sed apud quos educatus sit unde icipit uictus. Apud quos inquit. Interest enī inspicere illorū uitā apud quos educatus sit. ex his enī uiuendi potuit capere disciplinā. Sed quia homines interdū non ut uolunt educāt aliqua necessitate cōpulsī quippe & seueriores saepe dissolutius & dissolutiores saepe seuerius educant. recte qrendum dicit nō solū apud quos educatus sit sed etiā quo more educatus sit. Deinde inquit inspicere debemus ad cuius arbitriū sit educatus. i. patris patruī cōgnati an alioris. Animaduertamus itaq; ut uictus a primis annis usq; ad aetates alias protendatur ut dixit pmo qrendum quemadmodū sit educatus. Hoc quēadmodū in tria diuisit. Apud quos: quo more: cuius arbitratu. Deinde educatus puer solet adiscēdas litteras sortiri. easdēq; liberales. Itaq; qui liberales litteras discit duplices habere debet magistros: q faciant uirū bonū: & q faciant ediscēdi peritū: & his duobus plenū oratorem. Recte ergo etiā hoc qrendum quos habuit artū liberalium magistros: quos uiuendi pceptores. Itaq; non utrū habuerit magistros utrū uiuendi pceptores: sed quos habuit qrendum. Deinde ē hic animaduertendus ordo est postq litteras quis didicerit & certā uiuendi acceperit disciplinā: tunc necesse est ut habere icipiat amicos. Sed qredū est qualibus amicis utat. Amicus enī mihi esse non pōt nisi similis mei. Deinde quo negotio qstu & artificio sit occupatus quarendū. Necesse est. n. ut in uita nra aliquid agamus quo nos occupemur & hic actus i uita aliqd agentū triplex ē. Nā aut negotiū ē: ut mercatura: aut militaria: aut agridura & cetera. Aut qstus ē ut pco: ut parasitus: ut senucul aut filia. Aut artificū ut artē. s. aliq; plene cognitā. Aut exerceas: aut tradas: ut orator: ut rhetor & alia huiusmōi. Alioqn scire aliqd pfecte & exercere nolle: habitus ē. Deinde aliqd nō plene scire neq; id qdēq; exercere affectio est. Verū uniuscuiusq; rei: & habitus & affectus si exerceat & in actu sit uictus ē. Animaduertēdū inquit etiā quo r

Patria atheniensis an lacedaemonius: Cognatione quibus maioribus: quibus cōsanguineis. Aetate puer an adolescens. Natu grandior an senex. Praeterea commoda & incōmoda considerantur ab natura data animo aut corpori hoc modo: ualens an ibecillis: longus an breuis: formosus an deformis: uelox an tardus sit: acutus an hebetior: memor an obliuiofus: comis: officiofus: prudens patiens: an contra: & omnia quae a natura dātur aīo & corpori in natura consideranda sunt. Nā quae industria comparātur ad habitū pertinent d quo posterius dicendū ē. In uictu considerare oportet: apud quos & quo more & cuius arbitratu sit educatus: quos habuerit artū liberalium magistros: quos uiuēdi pceptores: quibus amicis utatur: quo i negotio quaestu: artificio sit occupatus: quo rem familiarem administrat: qua consuetudine domestica sit:

familiarē administret qua consuetudine domestica sit. Ex rebus. n. priuatis & domesticis quē admodū qs reip. uiuat facile possumus agnosce. In fortuna quæritur seruus sit an liber. Hoc quasi naturae magis esse uidet ut seruus quis an liber sit. Serui. n. saepe nascuntur. Sed ut taceamus ut multi saepe ex fortuna serui sint etiā illos qui nascuntur ex fortuna seruos esse manifestum est. Et enim excaptiuis primū serui facti sunt. captiuitas bello in bello non nisi icerta fortuna. Itaq; seruū esse fortuna. Hoc etiam in fortuna considerandum pecuniosus sit an tenuis: priuatus an cū potestate. Sed qa nō uno mō capimus potestare recte addidit si cū potestate. iure an iuria. Hoc ē fortuna ē ut uideamus utrū foelix clarus an contra sit. Considerā ē debemus nō utrū liberos hēat qd naturae est sed quales liberos hēat ut est illud i uirgilio. uade ait o foelix nati pietate nō nato foelix: sed nati pietate. Itaque i eo fortunā inspexit. Quippe uade ait o foelix iquit. Facit. n. fortuna foelicē quod si iquit cuius uictus quærit mortuus erit nō de morte: sed de mortis eius genere quærit. Alioqn mors naturae est. Habitū aut hunc appellamus animi. Habitū inquit iste est alicuius rei siue in aīo siue i corpore a natura cōcepta: sed usu corrobōrata & plena pfectio. Scire enim plene aliquid habitus est. iā

In fortuna quæritur seruus an liber: pecuniosus an tenuis priuatus an cū potestate. si cū potestate iure an: iniuria foelix an clarus an cōtra: quales liberos habeat: At si de non uiuo quæretur etiam si morte sit affectus erit considerandū. Habitū autem appellamus animi aut corporis constantes & absolutam aliqua in re perfectionē: aut uirtutis aut artis alicuius perceptionē: aut quāuis scientiā ut item corporis aliquam cōmoditatē nō naturatam: sed studio: & industria partam. Affectio ē animi: aut corporis ex tempore aliqua de cā cōmutatō: ut læticia cupiditas: metus: molestia morbus: debilitas: & alia q in eodē genere reperiuntur.

si id uolueris exercere uictus ē. Videamus itaq; habitū qualē ē dicat. Aut uirtutis iquit hic habitus animi. Virtus autē qdruplex: iustitia: tēperātia: fortitudo: prudentia. Sed tūc habitus si uirtutē ita uideamus acceptā ut nūq; a semel comparata recedamus. Nā si frequenter sua cuiq; reddamus & aliqui rapiūs iustitiā habitū p intemperantiam nō tenemus: similiter & circa reliq; uirtutes. Ita enim est habitus definitus. Habitū appellamus animi aut corporis constantē & absolutā aliqua in re perfectionē. Absoluta ē ut plena sit: constās ut semp eadem sit: neq; aliquādo a se recedat. & tūc uere habitus. Deinde aut artis inquit alicuius pceptionē: ut puta ego rhetoricā plene qdem noui: sed exercee nolo. Itaq; licet nō exerceā in eo tam q rhetoricā plene noui: habeo oratoris habitum ita & in ceteris artibus plena perceptio habitus est: aut quāuis scientiam. Ars. Scientia. Actus artis. Nō artis. inter scientiam & artē hoc interest. Ars qdem duplex est. una i scientia. alia in actu. Vgē scientia rursus duplex est. Est scientia artis. Est nō artis. Neq; n. aurū gēmas probare artis est aut scire quod milia hominū in illo sint populo quāto spacio hāc urbs ab illa distet. Hāc itaq; scientia ē. sed non artis. Sed qm & artis ē quālibet inquit scientia si plena i nobis fuerit habitus nūcupat. Sed huiusq; de habitu animi. Deinde iquit & corporis aliqua cōmoditas studio & industria cōparata habitus dī ut si corpus palestra roboremus si uelocitatē nobis exercēdi studio comparemus. Verē: & animi. & corporis habitū Cl. i bonis collocat. Quippe hitum dixit ē uirtutem aut artificionē deide aliqua corporis cōmoditatem. Ita & Aristoteles habitū omnem i bonis posuit. cum scdm definitionē possit: & in malis habitus esse. Nam si demus semp opam ut nihil intelligamus studio stulti sumus: erit hic habitus industria cōparatus. Et rursus si exercitiū corporis deuteus studio ibecili sumus. erit æque hic hitus curporis industria cōparatus. Sed nescio quomō recte hitus malorum nō est positus neq; a cicerone neq; ab Aristotele. Nam si hoc ipm nomē aspiciās & eius sonū uideamus habitū dictū esse ab eo quod hēre uoluerimus. Natura aut nostra talis ē: ut nūq; mala uelimus. malorum ergo esse habitus nō uidetur est tamen. Nā & catelinā hitu malus fu. i. malitiā industria sibi cōparauit. Affectio ē aī: aut corporis ex tēpō aliq; de cā cōmutatio: ut læticia: cupiditas: moctus: molestia: morbus: debilitas: & talia: q gñe i eodē repiunt. Habitū ē. dixius que i aīo: siue i corpore alicuius rei pfectionē. At cōtra siue aīo: siue i corpore alicuius rei ichoatio affectio est: quae subito aliqua ratione nascit. mox recessura: ut si qd nobis boni nuntiet: & læti ēe incipiamus si qd uideamus & id ipsum cōcupiscamus: uel aliquid timere incipiamus si moleste fēste oēs animi sūt affectiones. Deide corporis si subito i morbū icidamus si aliqd i nobis debilitetur sed ad tempus post autem sanetur. Hāc itaq; erunt affectiones corporis & reliquae ei similes.

Studium autem est animi assidua & uehemens. Studium est inquit ad aliquam rem assidua & uehemens animi cum magna uoluntate occupatio. Alioquin assidua & uehemens esse non potest si in ipso opere habuerit uoluntatem. Et dat res non quæ studium sunt: sed quarum studium sit: ut philosophiæ: ique non philosophia: aut poetica: aut geometrica litterarum: non poetica: & geometrica litterarum. Itaque si quid uehementer & cum magna uoluntate uolumus studium est. Deinde si id quod uolumus aliqua ex parte consequimur affectio est. Sin autem quod plenum & perfectum est tenemus habitus est. Quod si hoc ipsum plenum: uel semiplenum agendo exerceat uoluerimus erit uictus. Ita unum qualitate diuersa in multa attributa conuertitur. Consilium est aliquid faciendi: aut non faciendi uere excogitata ratio. Quo semper sunt unde dubitamus: & unde consilium est. Aut enim: ut faciamus aliquid querimus. Aut ut non faciamus: Ita & leges quæ consilio scribuntur duo semper hæc continent. Aut fieri iubent: aut fieri prohibent. Sed quia cum de re aliqua dubitamus incerta quedam ratio in ancipiti cogitatione uersatur: Postquam id ipsum statueris erit cogitata ratio: & ideo excogitata: quia fuerat iam ante cogitata ratio. Quid consilium est. Facta autem & casus & orationes tribus ex temporibus considerabuntur. Ex his quoque non minima colligimus argumenta: ut de factis p

sonæ argumenta capiamus de dictis de his quæ ei acciderunt: ut damnum: ut morbus: ut orbitas: & reliqua similia. Verum hæc per tria inquit tempora debemus inspicere. Tunc enim de futuro argumentum possumus facere si ita & ante fuisse doceamus: ut puta quia hoc fecit: hoc facit est: & hoc facturus est. Quia hoc passus est: hoc patitur est: passurus est. Quia hoc dixit: hoc dicit: hoc est dicturus est. huc usque autem attributa personæ. Ac personis quidem hæc uidentur attributa esse. Septem sunt quidem ut diximus elementa unde omnis argumentatio capit ad quæcumque rem. Quis: quod. cur. quando. ubi. quemadmodum. quibus adminiculis. Horum duo prima omnia continent. Nihil autem aliud queritur nisi si quis fecerit & quid factum sit atque hæc ipsa ciceronis propriis & apertioribus: & ad rem uicinioribus nominibus appellauit. Quis enim personam dixit quid negotium uocauit: Ac personæ quidem quæ in pronomine posuimus quæ essent attributa iam dictum est. Nunc ante quæ dicamus quæ negotio attributa sint quid sit ipsum negotium uideamus. Negotium est factum de quo questio est. Verum hoc factum nunc in facto est nunc in dicto nunc in cogitatu. Omne hoc itaque factum de quo questio est negotium appellatur. Ac factorum quidem genera tria sunt. Est factum illud de quo questio. Est factum quod in negotio est quo illud factum de quo questio est probatur. Atque hoc factum tribus temporibus consideratur. Ante. In. Post. Est & tertium genus facti quod extra negotium est ex quo ad id factum de quo questio est trahitur argumentum. ut cluentii factum est iudiciale de ueneno quod occiderit oppianicum. Deinde extra hoc negotium facta eius alia ad argumentum quod proponitur trahuntur. quod multos ante te ueneno necarit. Hoc tertium factum in attributis personæ accepimus facta casus & orationes. Tria itaque genera factorum sunt factum de quo questio est factum quo id factum unde questio est probatur. factum extra negotium: sed ad negotium: itaque factum illud de quo questio est negotium appellatur. Huic negotio quattuor principaliter attributa subiicit: unum quod in ipso negotio est quæ continentia cum ipso negotio appellauit. i. quibus illud factum de quo questio est probatur & quæ ab ipso negotio uidentur nullo modo putasse separari. secundum attributum est in quo illa quæ in gestione negotii sint necesse est uidere. Aliud est enim ipsum negotium. Aliud illa quæ in gestione negotii continentur ut puta occidit negotium est. In ipsis autem negotii gestione illa sunt. Illo tempore occidit. in illo loco occidit. Fuit occasio: ut occideret: & reliqua quæ in gestione negotii continentur. Tertium attributum est quod adiunctum negotio nominatur. Hoc quoque neque negotium neque in gestione negotii. sed extra negotium est. Hoc ab oratore sumitur. cuius assumptione res illa de qua questio est aut similis: aut dissimilis demonstrabitur. Itaque omnia exempla tributa negotio sunt. Sed quoniam extrinsecus ueniunt ad iuncta negotium nominantur. Quare attributum est negotio quod gestum negotium consequitur. Hoc quoque extrinsecus est. non enim in gestione negotii continetur. sed an post negotium contingerit consideratur. ut puta factum milonis hæc res consecuta sunt: ut de eodem facto lege noua senatus tulit. sed quod in appia uia facta esset contra. r. p. facta esse iudicauit. Hæc omnia non in negotio neque in gestione negotii sunt. sed gestum negotium consequuntur. Et quoniam scimus quot attributa negotio sunt: nunc in singulis quæ nobis sint ad argumentum ducenda uideamus. Ac primo illa consideremus quod continentia cum ipso negotio appellantur: sine quibus negotium: & quæ sine negotio esse non possunt. Hæc itaque quinque sunt. Summa ipsius negotii. Summa causa & facti tria tempora. Ante. In. post. quod factum inter genera factorum secundum esse memorauimus. summa negotii talis est. ut patris occisio. Patrem enim occidit negotium est. Negotii summa est ut patris occisio. In hoc de ipsis nominibus de pronuntiatione fiet argumentum si cum quadam admiratione dicamus occidisse patrem sextus roscus dixit. Deinde causa illa est. ut patris occidit quia inimicus fuit. Aut contra quia inimicus non fuit non occidit. Iam post causa facta considerari debemus: quibus illud factum de quo questio est asseramus. Hæc facta per tria tempora.

milis demonstrabitur. Itaque omnia exempla tributa negotio sunt. Sed quoniam extrinsecus ueniunt ad iuncta negotium nominantur. Quare attributum est negotio quod gestum negotium consequitur. Hoc quoque extrinsecus est. non enim in gestione negotii continetur. sed an post negotium contingerit consideratur. ut puta factum milonis hæc res consecuta sunt: ut de eodem facto lege noua senatus tulit. sed quod in appia uia facta esset contra. r. p. facta esse iudicauit. Hæc omnia non in negotio neque in gestione negotii sunt. sed gestum negotium consequuntur. Et quoniam scimus quot attributa negotio sunt: nunc in singulis quæ nobis sint ad argumentum ducenda uideamus. Ac primo illa consideremus quod continentia cum ipso negotio appellantur: sine quibus negotium: & quæ sine negotio esse non possunt. Hæc itaque quinque sunt. Summa ipsius negotii. Summa causa & facti tria tempora. Ante. In. post. quod factum inter genera factorum secundum esse memorauimus. summa negotii talis est. ut patris occisio. Patrem enim occidit negotium est. Negotii summa est ut patris occisio. In hoc de ipsis nominibus de pronuntiatione fiet argumentum si cum quadam admiratione dicamus occidisse patrem sextus roscus dixit. Deinde causa illa est. ut patris occidit quia inimicus fuit. Aut contra quia inimicus non fuit non occidit. Iam post causa facta considerari debemus: quibus illud factum de quo questio est asseramus. Hæc facta per tria tempora.

Ex his prima est breuis complexio totius negotii: quæ summam continet facti hoc modo Parentis occisio. patris proditio: Deinde causa eius summam per quæ & quod ob rem & cuius rei causa factum sit queritur: Deinde ante rem gestam quæ facta sunt continentur: usque ad ipsum negotium. Deinde in ipso gerendo quod actum sit. Deinde quid postea factum sit. In gestione autem negotii quod locus secundus erat: de his quæ negotiis attributa sunt queritur: locus tempus: modus: occasio: facultas: Locus consideratur in quo res gesta sit ex oportunitate quæ uideatur habuisse ad negotium ad ministrandum. Ea autem oportunitas queritur ex magnitudine: interuallo longinqtate: propinquitate soliditudine: celebritate: natura ipsius loci ex uicinitate

ut saepe iam dictum est diuiduntur. ut consideremus quod ante factum sit: quod in re ipsa factum sit. quod postea factum sit. Ut milo quod ante fecit. In senatu fuit. domum uenit. Calceos & uestimenta mutauit. profectus est. Deinde quod fecit in re ipsa. Ad albanum uenit. semper in illum festus est. Tunc ille reiecit penulam de uada desiluit. se defendit. Clodius occisus est. Postea quod fecit profectus est lauiniū. Flamines creauit. propter inuidiam romam cito noluit reuerti. Ergo his factis factum probatur: aut defendit illud quod in gestione est. i. milo clodium occidit. Necesse est itaque hæc quoque in eodem negotio de quo questio est contineri. Frustra enim aliquod factum obiicimus uno nec factum est. nisi eius summam dicamus: nisi causam eiusdem facti doceamus: nisi quod ante quod in re quod postea factum sit demonstremus. Recte ergo continentia cum ipso negotio nominata sunt. Deinde causa eius summam per quam & quod ob rem & cuius rei causa factum sit queritur. Multæ quidem causæ sunt. Nam ut omnia ista nascantur quæ in mundo sunt necesse est causa præcedat. Et hoc ipsum negotium: de quo questio est causa dixit. Verum hæc causa hominis circa festum duplex est: aut enim propter rem aliquam iam ante aio prouisam quodcumque faciamus: & erit causa quæ ratiocinatio dixit: aut subito necessitate aliqua præsentis temporis in factum aliquod præcipit: & erit causa quæ impulsio dixit. Et quæcumque causa ex confessione ueniunt meretur impulsio est. Hæc nunc utramque causam. hic tetigit per quam quod ob rem inquit & cuius causa factum sit queritur. Quod ob rem ratiocinatio est cuius causa impulsio est. In gestione negotii hæc quoque requirenda sunt. In gestione negotii. Locus. Tempus. Occasio. Modus. Facultas. In gestione autem negotii: quod locus secundus erat: De septem elementis persona iam dicta est. Remanent ex: quæ negotio attributa sunt. Quid: cur: quoniam: ubi: quemadmodum: quibus adminiculis. Ex his rursus duo quod & cur. i. factum illud triplex est facti causam continentia cum ipso negotio esse monstrauimus. Res qua quattuor in gestione negotii sunt. Vbi: quoniam: quemadmodum: quibus adminiculis. Addidit Ciceronem quæ occasione de qua post dicemus. Quis: itaque res secundo attributo subdidit locum: tempus: occasionem quod modum facultatem. Et recte hæc in gestione negotii esse dixit. Illa enim superiora quoque summa negotii. summam quod ante factum sit: quod in re factum sit: quod postea factum sit negotium. i. factum illud de quo questio est probatur. Quod si negotium probatur in gestione negotium non sunt. Verum in gestione negotii necesse est. ut hoc rursus quoque sint. locus: tempus: occasio: modus: facultas. et. n. cum dicimus. Milo in senatu: fuit domum uenit: postea profectus est: gestione negotii est quod: sed in ipsa gestione gestione tempus offendimus. i. milonem hora. ix. profectus. Deid cum dicimus uenit ad albanum. Impetus in illum factus est gestione quod est negotii est: sed in ipsa gestione gestione & occasione offendimus quod necesse habuit illac iter faceret: & locum offendimus quod de loco superioribus

re impetus in illum factus sit: & facultates: quod clodius habuit armatos. Ergo gestio negotii sine his quinque esse non potest loco: tempore: occasione: modo facultatibus. Quod si sine his quinque negotii gestio esse non potest: recte hoc in gestione negotii considerare debemus. Locus considerat in quo res gesta sit ex opportunitate qua uideatur habuisse ad negotium administrandum. Ut sciamus quem locum considerandum præcipiat quod sint alii loci uideamus. Ac primum secundum lucretii ceterorumque sententiam. Inane totum locus est: quod inane patet rebus occupaturque ab elementis. Ignis: aere: aqua terra. Ergo hæc elementa in loco sunt. id est in inani. Sed rursus ipsa elementa loci sunt: ut ignis sideribus locus est: aer: aëribus aqua natantibus: terra gradientibus: uel his omnibus quæ in eadem nascuntur. Itaque & terra omnis locus est: & rursus in terra locus est: quod locus nobis non ex eo: quod locus est considerandus est: sed ex eo quod qualis sit: aut ex opportunitate eius. Aliquid in eo: aut fieri potuisse. aut fieri non potuisse doceamus. Hoc itaque si præceptum in loco. qualitatem eius atque opportunitatem nos inspicere atque estimare debere. Necessè est. nos ubique esse. Sed illud ubi sumus quale sit considerandum est. Atque hæc opportunitas loci per multa consideranda est. Nam & magnitudo loci inspicenda est. utrum ibi tot milia hominum coeperit. Deinde interuallum

inspicendum est: ut in quæntiana septingenta milia biduo esse decursa: & quoniam interualli duo præter sunt longinquitate inquit & propinquitate deinde considerandum se motus locus an celebris sit. Deinde natura ipsius loci uidentia rumulosus decliuus planus: saxosus: palustris: siluestris: quæ sit præterea uicinitas eius loci in qua natura sit: ut ibi aliquid fieri potuerit uel non potuerit quod uicinia talis sit uel omnis regio. Etiam hoc inquit in loco considerandum debemus facer an præphanus sit: publicus an priuatus: alienus an ipsius de quo agitur. Quod si ipsius non erit: tunc hoc uiuendum an aliquid ipsius fuerit. Ex his igitur tot opportunitatibus loci multa ad negotium colligere possumus argumenta. Tempus autem id quo nunc utimur. Quod tempus si fuerit necesse est siue ante mundum siue cum mundo. Multi enim naturam mundum: multi naturam non esse contulerunt. Ergo hoc tempus generale: quia nec inicitium nec finem habet eternitas est. Quam præter.

appellant: Verum quoniam hoc tempus definiri difficile est: illud definit quo nunc utimur. Tempus est inquit pars quædam eternitatis. Aut annum aut diurnum: aut nocturnum spatium significans. Ex cursu enim siderum certis temporibus certum nomen impositum est. Septem stellæ septem circulis contra cælum uolunt quæ cum singulari ad id signum unde profectæ sunt fuerit reuersæ certum tempus includunt. Quod si omnes septem simul ad ea signa unde profectæ sunt reuertantur nunc sit illud tempus quod annus magnus dicitur. & necesse est omnia rursus per ordinem suum quæ ante nata sunt renasci. Ergo si ad exordium suum simul omnes stellæ reuertantur annus magnus dicitur. Singularum autem cursus habet tempus suum. Sed omne tempus certis uocabulis non tenet. Nam saturni cursus habet tempus. sed tempus ipsum non habet nomen. Itaque iouis martis ueneris atque mercurii. Solis uero cursus cum se expleuerit annus est. Lunæ cum se expleuerit mensis est. Iam uero & sole supra terras posito diem uocabimus. & sole sub terris posito noctem. Horarum autem. xii. hæc esse origo memorat. Quodam tempore trimegistus cum esset in ægypto sacræ quoddam animal serapidi dicatum cum in toto die duodecies urinam fecisset pari semper interposito tempore per duodecim horas diem dimensum esse contulit. & ex inde hic orarum numerus custodit. Deinde alii dicunt ex quadratura cæli quod secundum musicam rationem in duodecim partes dicitur esse diuisa horas duodecim esse nominatas. Aquam enim per totum diem exceperunt tenuissima cauerna defluentem & hanc maiores nostri in duodecim partes diuiserunt. Ex his partibus horis numerum imposuerunt. Sed iam tempus est ut ad rationem temporis fuerint amur. Quod tempus. id est hoc quo nunc utimur. spatium accipiamus. quod aut in noctibus: uel nocte. aut in anno: aut in mensibus. aut in mense: aut in diebus uel die: aut in noctibus: uel nocte. aut in horis: uel hora: uel momento. Verum hoc tempus nostrum præter in duo tempora diuiserunt. in præteritum & futurum. præter autem esse negauerunt. quod in eo quod præter dicitur siquid iam aliquid ex parte confectum est præteritum sit si quod mox perfici ha-

totius regionis. Ex his etiam attributibus: sacer an profanus: publicus an priuatus: alienus an ipsius de quo agitur locus sit: an fuerit. Tempus autem id quo nunc utimur est: Nam ipsum quidem diffiniri difficile est: pars quædam eternitatis cum alicuius animi mensura diurna uespertina nocturna uel spatii ex certa significatione. In hoc & quæ præterierunt considerantur & eorum ipsorum quæ per uetustatem absoluerunt: ut incredibilia uideantur: & iam in fabularum numerum reponantur: & quæ iam diu gesta & a memoria nostra remota: tamen faciant fidem uere tradita esse quod eorum monumenta certa in litteris existant: & quæ nuper gesta sunt quæ scire plerique possint: & item quæ insistent in præsentia:

beat futurum sit. Ita uirgil. Tot iam uolentibus animis. quod enim uoluit stat: quod non stat præter non habetur. Oratores autem tempus nostrum in tria tempora diuidunt: illud tempus uetus atque absoletum. & antiquum. Deinde in illud quod licet uetus sit a nostra memoria remotum tamen in litteris continetur. Postremo in illud quod nuper gestum est. & cuius de his qui uiuunt plerique meminerunt. Præter uero tempus in duo diuiditur in præteritum: & magis præteritum. Magis præteritum tempus est. ut Nunc nunc in surgite remis. Hoc est quod ait: & ite quod insistent in præsentia: & cum maxime fiant: istans. n. tempus præteritum est: ut ait iuno ad u-

turnam. Cum iam fata turnam teneret atque istantibus eripe fati. Denique sciamus illa præsentia fata dixisse addidit postea tempus quod magis præteritum esset si quod præteritum audes. præteritum tempus duo tempora habere dixerunt præteritum: & magis præteritum. futurum autem tempus in duo diuiserunt: ocius: & serius. id est in id quod mox futurum est: & in id quod tardius futurum est. Atque hæc tria tempora cum partibus suis. hic in hoc attributo: quod de tempore est continentur. Et ite communiter in tempore præteritum longinquitas eius est consideranda. Tempus esse diximus spatium: quod in annis: mensibus: diebus: noctibus horisque uersetur. In hoc igitur communiter tempore longinquitatem eius debemus inspicere. In quo longinquitate duo oportet attendere utrum in illo spacio huius negotii magnitudo potuerit impleri: & utrum tot simul res potuerint effici. Quod. n. in rebus difficile est: aut numero aut magnitudine sit necesse est. Occasio autem est pars temporis habens in se alicuius rei idoneam faciendi aut non faciendi oportunitatem. In illa mensura temporis: ex motu cæli facta ex actibus nostris uel ipsius mundi qualitas proueniens occasionem parit faciendi aliquid: uel non faciendi. In tempore. n. mensura ac spatium considerat. In occasione qualitas temporis ex quo oportunitas nascitur faciendi. aliquid uel non faciendi. Hoc itaque inter se distat tempus: & occasio: ge-

neret autem similia sunt. Verum hæc occasio: ut diximus ex actibus nostris: uel ipsius mundi parit nobis ad aliquid oportunitatem. Verum hæc occasio: uel oportunitas in tria genera distribuitur. Publicum commune singulare. Occasio. Publica. Communis. Priuata. Publicum est inquit quod ad totam pertinet ciuitatem: si aut bellum sit: aut ludus: aut aliquis dies festus. In hac utique publica occasione est oportunitas aliquid faciendi: uel non faciendi. Commune est inquit quod ex actibus mundi prouenit: ut si messis sit calor: si uindemia frigus. Singulare autem est inquit quod unicuique potest prouenire priuatum. Si nuptiæ sint sacrificium funus conuiuium somnus & recte in priuata occasione somnum est positum. Non. n. ex necessitate temporis: sed ex corporis atque animi ratione dormitur. Interdum. n. lassus aut mæsti per diem dormimus. Interdum solliciti atque occupati nocte uigilamus. Triplex itaque occasio. publica communis priuata. Ex his occasionibus multa possumus argumenta colligere. Modus autem est in quo quemadmodum & quo animo factum sit queritur. Modum. Ci. diligenter in spexit atque ita definiuit ut nemo unquam. Namque modum in duobus inspicendum docet in modo facti & animo in faciendis: ut si dicas clam est quidem modus facti quod quasi res facti occulte gerat. Verum in eo est & animus faciendis insidiosus latens atque instructus dolis. Ita in eo quod clam dicimus & modus & animus inuenitur. Similiter omnes

modi ex modo facti: & ex animo inspiciendi sunt. Verum in ipso animo duo rursus debemus inspicere prudentiam: & imprudentiam: id est utrum aliquid consilio an animi impulsu fecerit. In his enim causa facti quaeritur: quae duplicem esse supradiximus circa facientis uoluntatem. ratiocinationem scilicet: & impulsione. Ita ratiocinatio erit prudentia animi. Impulsio uero imprudentia. Verum hi erunt ex prudentia modi. clā palā. u. persuasione. Haec oia prudenter admissa sunt: id est ut res fieret consilium an. p̄cessit. Imprudentia porro ad purgationem iungitur: quae pars ueniae est. Cuius purgationis partes tres sunt inspicendae: in scientia: casus: necessitas. In his quoque modis factū quidem manifestū est sed animus inuenit inuitus. Adiungitur ad imprudentiae modos et affectio quae paulo ante personae diximus attributam. Quae affectionem esse diximus animi aut corporis repetita de causa permutationem. Verū hic quoniam in modo animus attendendus est animi solas circa affectionem posuit commutationes. i. molestiam: iracundiam: amorem: Itaque his affectionibus aut imprudens in factū pellitur. & recte imprudens. quippe affectio est repentina aut commutatio. Ergo quod repentinum est prospici non potest. Si prospici non potest imprudentia est. Facultates sunt aut quibus facilius fit aut sine quibus aliquid confici non potest. Facultates Cicero duplici qualitate definiuit duasque illis potentias dedit. ut sit primum genus facultatum illud sine quo aliquid fieri non potest. Aliud quo aliquid facilius compleatur. & enim haec duo prima proponamus sit: non sit. Iam ex eo quod sit rursus duo descendunt. Facile fit: difficile fit. Iam in duobus ponitur facultas. in genere. i. in eo quod sit: & in specie id est in quod facile fit. illud autem quod difficile fit ita potest argumentis torqueri ut illud uideatur esse quod non sit. & ideo in hoc non sunt positae facultates. dupliciter igitur facultates esse tenemus. Primo illas sine quibus aliquid fieri non potest. Deinde illas quibus aliquid completur: ut si quis uelit rhetoricam discere prima erit ei ad descendendum facultas sine qua effici non potest. i. animus ingenium instrumenta artis ipsius & magister. Deinde erunt illae facultates quibus facilius fit si sit doctus & beniuolus magister. Ita & ad mortem facultas sine qua fieri non potest uenenū quae facilius fit uenenū cum poculo. Si autem in pane detur uenenū pars illa est quae difficile fit quae ita potest argumentis torqueri: ut pars illa uideatur esse quae non sit quod quidem Cicero pro Cluentio disputauit cum negauit in pane dari uenena potuisse. Hoc autem scire & tenere debemus etiam tempus: & locum: & caetera praeter modum facultates esse posse si generaliter considerentur non ex specie uel ex opportunitatibus suis. Necesse est enim & quodcumque tempus & quocumque locum fuisse cum aliquid factum est. Alioquin facultas prima non erit faciendi nisi ista sint. Ita Cicero in Rosciana. non potuit inquit occidere patrem Roscium cum absens fuit. Hic argumentum a loco fecit. Deinde ait. Age nunc uideamus reliquas facultates Ergo iam & locus facultas est. Sed facultas si generaliter consideretur. At si opportunitas eius fuerit inspecta tunc ex loco argumenta fumentur. Adiunctum negotio autem id intelligitur quod maius: & quod minus: & quod simile erit. Attributa negotio duo iam transacta sunt. Continetur cum ipso negotio: & illa quae in gestione negotii continentur. Ac prima quidem cum attributis suis persona transacta est: id est quis. Deinde quid & cur continentia cum negotio demonstrauimus. Deinde quando ubi quemadmodum: quibus adminiculis in gestione negotii posita docuimus. Ita septem prima elementa in duobus negotio attributis uidemus inclusa. Nec iam amplius uidetur relictum quod in aliis duobus negotio attributis ad argumentum considerare debeamus idem in his quae adiuncta negotio nominantur: & in his quae gestum negotii consequuntur. Verum in his eadem septem quae & in superioribus considerare debemus. nec aliquid negotium sine his septem elementis unquam poterit inueniri: ut quiuis homo sine liniamentis suis. Itaque cum in nostro negotio ex omni circumstantia argumenta coeperimus: & fides in aliquo claudicari ex alienis argumenta sumenda sunt: quae cum assumuntur: aut fides faciunt: aut augent. Verum haec cum aliena sint: id est extra nostram causam uidentur est qua nostro negotio parte copulatur: quae copulatio respectus dicitur: quem respectum Graeci dicunt. & enim cum etiam ista aliena a negotio septem illa elementa contineant: quae in nostro negotio continentur: non possunt sibi omnia conuenire. Sed quaedam in hoc considerare debemus in alieno negotio: quae per nostrum negotium respiciant: ut praeter

sit quaeritur. Eius partes sunt prudentia & imprudentia. Prudentiae autem ratio quaeritur ex his quae clā palam: u. persuasione fecerit. Imprudentia autem in purgationem confertur: Eius partes sunt inscitia casus necessitas: & in effectioem animi. hoc est molestiam: iracundiam: amorem: & caetera quae in simili genere uersantur. Facultates autem sunt: aut quibus facilius fit: aut sine quibus aliquid confici non potest. Adiunctum autem negotio id intelligitur: quod maius: & quod minus: & quod simile erit ei negotio de

& praecognito copulationis genere ad argumentum nostri negotii facta collatione copulatur. Verum huius respectus non ueni modi sunt. Scilicet ut sit adiunctum negotio nostro: & quod maius est: & quod minus: quod simile: quod aequum: quod disperatum: quod contrarium: & genus: & pars: & euentus. Haec itaque nouem omnia toni & puncti sunt: id est ad aliquid. Itaque quasi semper in binis sunt: & recte. nisi enim ad aliquid nullus potest esse respectus. Itaque cum dicimus maius: tunc intelligimus maius: si minus consideremus. Rursus tunc intelligimus minus si maius consideremus. Ita & reliqua ex aliorum collatione cognoscimus. Verum nunc uideamus quemadmodum hos respectus negotiorum considerare debemus. Maius & minus: & aequum: & ex ui: & ex numero: & ex figura negotii sicut ex statura corporis consideratur. Haec tria: id est maius. & minus: & aequum: & ex ui: & ex numero: & ex figura: uis: quae singulis nominibus: uerbisque constat & persona. Omnis enim res

quo agitur: & quod aequum magnum: & quod contrarium: & quod disperatum: & genus: & pars: & euentus: maius & minus: & aequum magnum ex ui & numero: & ex figura negotii: sicut ex statura corporis consideratur. Simile autem ex specie comparabili: aut ex aequum atque assimilata natura iudicatur.

et omne dictum factumue habet uim suam. etenim si dicas parricidium statim quantum hoc sit: & in qua ui sit animo existimamus. Ita homicidium: adulterium & reliqua facile quid sint: cum fuerit iudicia cognoscimus. Similiter & personae habent uim suam. Etenim cum dixeris Ciceronem statim ex personae uiri consideratione quae in illo uis sit agnosimus. Deinde cum dixeris Catelinam ex consideratione pessimi hominis statim quae in illo uis sit agnosimus. Numerus est cum minus ac maius non ex ui: sed ex rerum uel ex personarum numero demonstramus. Figura est quae in toto negotio consideratur. i. per omnia illa septem elementa: ut consideres quid factum sit quis fecerit: ubi fecerit quae fecerit: quemadmodum fecerit & reliqua quae inquit figura totius negotii ita est ut corporis statura in qua statura oia liniamenta corporis continentur. Itaque ut melius intelligamus notum proponamus exemplum: illud. scilicet quod Ci. negotio suo adiunxit. nam cum Catelina diceret occidendū: ex adiuncto quid maius uel minus est arguuntur collegit: quae utique maius: & minus: & aequum magnum: ex ui: numero: figura: iadudum diximus approbandum. Ita & Ci. an uero. P. Scipio pontifex maximus Tyberium graecum mediocriter labefactate statum reip. priuatus interfecit. Catelinam orbem terrae caede atque incendiis uastare cupientem nos consules perferemus? Hic ex ui rerum intelligimus minus esse statum reip. quae orbem terrarum. deinde similiter ex ui intelligimus minus esse labefactare quae uastare. Ita ex ui personarum: cum graecus & Catelina noia. Catelina magis timedus agnoscit. Praeterea ex numero intelligimus maius esse duos consules quam scipionem. Hic figuram non posuit totius negotii: id est quem admodum occiderit Graecum Scipio: ubi occiderit quando occiderit: unde occiderit. Verum haec quia nihil proderant: praetermisit: atque uno uerbo conclusit: quod ait interfecit: cuius uerbi considerata ui maius esse intelligimus interficere: quam ex urbe eicere. Verum in aliis exemplis & ex figura debet comparatio fieri: ut maius aliquid minus uel demonstrares. Si dicas illud tunc factum est ubi factum est: ita factum est: propterea factum est: & reliqua quae in elementis principalibus continentur. Simile autem ex specie comparabile: cum facimus argumentum ex adiuncto negotio per similitudinem: in ea similitudine qualitas consideranda est. Superiora enim maius: & minus: & aequum magnum ex quantitate cognoscimus: nec putemus hoc esse par: quae simile: & enim par ex mensura definita. & ex comparata utriusque quantitate cognoscimus. Simile autem non in eo quantum sit: sed in eo quale sit attendimus. Ita non ex mensura sit simile: sed ex uultu & superna quadam facie declaratur. Icon. Simile. Parabole. Paradigma. Simile itaque duobus modis considerare debemus in specie formarum: & natura rerum: & scriptores quod arti simile genus ponunt sub similia tria. Icon. i. imaginem parabolae. i. collationem. Paradigma. i. exemplum. Per imaginem simile fit: cum ex simili specie uultus uultibus coparamus: ut os huiusmodi deo similis per collationem similitudinis facimus: cum rerum diuersarum conferimus & copulamus: si specie: sed naturam: ut qualis mugitus fugit cum saucius arat. Taurus. Aut poenog. quilibet in aruis. Saucius ille graui uenarum uulnere peccus: tum demum mouet arma leo hic. n. uir. ut probaret turnum rebus omnibus fractis: non deiecit: sed iratum magis: quae uix creditur negotio suo: fide fecit ex adiuncto negotio per similitudinem: quae sit in parte naturae. Sic inquit & leo magis irascitur postquam fuerit uulneratus. per exemplum autem tunc simile facius: si in exemplo ipso qualitas ostendat. Saepem. n. exemplum in quantitate uersat. i. in ui uel numero uel figura. Inuenit tamen & qualitas sine exemplo: ut Ci. cum circa bellum causarum similitudinem coparat naturas ait ut Helena inquit Troianus: sic tu Antoni huius belli semine fuisti.

Contrarium est quod positum in genere diuerso ab eodē: cui contrarium eē dicitur: plurimū distat: ut frigus: calori: uitā mors. Aristote. opposita genus posuit contrariū disperatum ad aliqd sub oppositis. Contrariū porro Aristo. sic definiuit. Sub eodē genere species multū inter se diuersā hac rōne: ut omnia ad unū illud genus referantur: quod supra oēs res p̄cipales gr̄eci ponūt. i. quod latini ens uocant. i. quod esse possit. Verū contraria tribus modis inueniri possūt: cū aut sub eodē genere species multum inter se distant: aut cum sub singulis generibus diuersis: species etiā diuersae sunt: aut cū duo genera inter se diuersa sunt. Itaq; hic Cicero. in diuersis generibus posita contraria demonstrauit frigus & calorē. His autē genus: q̄litas: sed diuersa. Deinde similiter sub diuersis generibus species longe inter se diuersas posuit. i. uitā & mortem. Vitae autē genus bonū: mortis malum. Itaq; contraria sūt quae se e regione spectāt: & quae ex diuerso posita plena sunt. Sub disparto at Aristote. duas spēs posuit: priuātia & negātia. Priuātia sūt: ut cecitas: infelicitas: uisio & foelicitas habitus sūt: cecitas & infelicitas id agūt: ut priā id qd habuerūt: non hēant. Nunq̄ enim cecitas fiat necesse ē: nisi uisio atē tollat. Nec ē infelicitas: nisi prius foelicitas excludat. Itcirco ergo hac priuātia noiata sunt: q̄ primorū priuationē secūda demonstrēt. Negātia porro sunt q̄ negatione separātur: ut sapit: non sapit: sedet nō sedet. Negatio hic illud agit ut p̄mum neger: nō tamen constituat secundū. nā cum ait nō sedet: solum sedere negat: non tamē cōstituit: utrū stet an ambulet: sed sufficit ei genere q̄ sedeat. Hic at Cicero in desperato sola negātia posuit. i. sapere: non sapere: eē tamen inter desperata & priuātia nosse debemus. Genus est quod partes aliquas amplectit: ut cupiditas. Notū est quid sit genus. i. sub quo multae sunt partes. Partes autē sunt ea quae sub genere sunt. Verū cum de his facimus argumentū ex adiunctis: negotio facimus argumentū. Quoties autem de genere quaestio est ex specie faciendū est argumentū. Quoties de specie quaestio ē: ex genere faciendū est argumentū: ut Cicero cum p̄ Roscio ageret id ē speciem suscepisset. Roscius enim ad filiū species est: Argumentū fecit ex genere: cū dixit tam ferus mors in filiū cadere nō potuisse. Filius enī genus. Roscius species est. Ita & cū de genere q̄stio ē: ex specie colligendū est argumentum: ut si quaeratur an oēs matres amēt filios suos: & tu ex specie facias argumentū. Adeo oēs matres non ament filios suos: ut Medea filios suos ēt occiderit. Ita & in reliqs

Euentus ē exitus alicuius negotii: in quo quaeri solet quid ē quae re euenit eueniet euenturūq; sit. Euentum illum accipiamus: q̄ unicuiq; rei naturaliter ut uidet adiunctus qui re suam: Postq̄ res ipsa contigerit: necesse est consequatur. & tunc uere de euentu facere possumus argumentū si ipse euentus certus sit alioqn se euentum illum accipiamus qui ex casu uenit: fieri inde non potest argumentum qd adiunctum negotio esse possit. Facit itaq; de euentu argumentū: si eum quē probaueris insolentē futurum spondeas arrogante. Ita insolentiae euentū arrogantia doces: quā rursus arrogantia ad odiū causā esse demonstras. Quare hoc in genere ut cōmode quid euenturū sit: ante aīo concipi possit: qd quae ex re soleat euenire considerandū est. Ut inquit ex euentu facile possimus argumenta colligere: p̄mo ipsi nobiscū tractare & cōsiderare debēus q̄s uniuscuiusq; rei eē soleat euentus. & ut sciamus naturalē euentum nō fortuitum nobis considerandū deniq; soleat inq̄ euenire. Consuetudo perpetua ē quod p̄petuum est fortuitū esse non potest. Ergo considerandus nobis erit in rebus singulis certus & naturalis euentus. Quarta autem pars est ex his quas negociis dicebamus esse attributas. Negocio quattuor esse diximus attributa. dictū iam de tribus attributis est. ostendimus quae essent continentia cum ipso negotio in gestione negotii adiuncta negotio. Nunc de his docendum ē quae gestum negotiū consequunt: qd quidem quartū attributum uidet cum ea pte pugnare: q̄ in primo attributo ē post negociū. Scimus. n. qnq; eē in p̄rio attributo. Sumā negocii causam ipsius summā: & factum triplex: ante negocium: in negotio: post negocium.

Hoc extremum factum quod est post negociū uidetur simile esse huic attributo: de quo nunc agimus: quod dicitur consecutio. nam utrūq; post negociū ē. Sed hoc distat q̄ supra post negociū facta illius consideranda sunt de quo agitur. & q̄ aliquid fecisse memorat. hic autē facta consideranda sūt sed extranea. Itaq; consideranda sūt quae gestū negociū consequantur. Haec i duobus semp debemus attendere: in p̄sonis & i natura gesti negotii. In p̄sonis sic. Si aduertamus qd de gesto negotio hoies fecerint: aut senserint: aut iudicauerint: ut de facto Milonis: ut de lege Clodii i natura ipsius negocii sit. Si res illa facta sit: cui necesse sit euentū aliquem eē cōiunctū ut parricidiū furor necesse est consequat. & rursus parricidiū uerisimile nō sit dormisse. Haec. n. gestū negociū consequuntur: quae non in personis animaduersa sūt: sed in natura gesti negotii. In his itaq; duobus & Cicero. aduertenda dixit ea quae gestū negociū consequuntur. Ac primo de p̄sonis. Prius inquit quod factū ē: quo id appellari conueniat. Vtq; hoc cōsequat. res. n. prima est dei nomē. Homo at necesse ē rei nomen ponat. Ita Cicero. de noīe constituendo disputat in diuinatione: Non tam igitur haec accusatio q̄ defēso ē existimāda. Deinde inquit eius facti qui sint principes & inuētores q̄ deniq; auctoritatis eius & inuētionis cōprobatores atq; amuli. Haec quoq; post rem sint necesse ē neq; n. pot inueniri nisi q̄ latet. Est porro qd latet animaduertēdū. Itaq; q̄ fuerint illi qui primi illud fecerint un-

In hac res quaeruntur quae gestū negocium consequuntur. Primū quod factū est: quo id nomine appellari conueniat: Deinde huius facti q̄ sūt principes & inuētores: qui deniq; auctoritatis eius & inuētionis comprobatores: atq; amuli. Deinde & quae ea de re: & aut eius rei sit lex. cōsuetudo: iudicium: scientia: artificii. Deinde natura eius euenire uulgo soleat: an insolenter & raro. Postea homines id sua auctoritate cōprobare: an offendi in his consueuerint: & caetera quae factum aliquod simile confestim: aut interuallo solēt cōsequi. Deinde postremo attendendū ē: nūq; res ex rebus: q̄ sūt positae i partibus hōestatis: aut uti hōestatis cōsequatur: de quibus i deliberatiuo cāz ḡne distinctius erit dicendū. Ac negociis quidem fere res haec: quas commemorauimus sunt attributa:

nunc agitur: q̄ deinde factū probauerit: ac secuti sit: si optimi sūt: laudas factū: si pessimi reprehendis: Cicero. i diuinatione dicit semp hoies nobiles accusasse: & eos cū magno cōmodo reip. magnā semp gloria cōsecutos. Deinde inquit: & q̄ de ea re: aut eius rei sit lex: lex et cōsequit. lex. n. semp in re: q̄ talis uisa ē constituit. Verū qd ait de ea re totū est. Quod ait eius rei pars est. Interdū. n. totum factū aliqua lege: aut damnat: aut absoluit iterdū pars facti. Deinde q̄ ait: cōsuetudo: actio: iudicium: scientia artificii. & haec oia gestū negociū cōsequunt. Nā & cōsuetudo rei iā ante gesta ē. & rursus re gesta solet aliqua actio consequi uel iudicium: ut p̄iudiciū natū eē uideat. Deinde necesse ē ante aliqd fieri ut ex eo scientia consequat uel artificii. Vt haec oia & i personarū actibus prouidenda sunt: ut in negotii ipsius natura iccirco ait. Deinde qd ex natura eius euenire uulgo soleat an insolenter. Aut negotii ipsius animaduertendam eē naturā. i. q̄ soleat euentus factū istud cōsequi: sed hic euentus ab illo euentu: quem in adiunctis negotio demonstrāus: hoc distat. qd ille uentus naturaliter certis rebus affixus ē: & re suā quadā ui ac necessitate consequitur. Hic autem euentus interdum necessarius & naturalis ē: ut parricidium furor: necesse est consequatur. Interdum uariis ut commutabilis: ut amor noceat necesse est: & ut non noceat necesse est. Saep enim malum euentum amor habet: saepe bonum. Denique ut ostenderet Cicero euentum istum ex natura negotii: ita considerandum: ut scias & in contrarium posse conueniri. Deinde inquit quid ex natura eius euenire uulgo soleat: an insolenter & raro uulgo: id est passim frequenter. Ergo firmiter argumentum est: si de quo agimus euentus frequentius consequatur si dicas amor magis noceat. Praeterea hoc sciamus interesse inter istum euentum & illum superiorem: q̄ hic totius negotii euentus ē: ille uero unicuiusq; rei. Ait. n. supra quare hoc in genere ut commodius quid euenturū sit: ante animo concipi possit: quid quae ex re soleat euenire considerandum est. Postea homines id sua auctoritate comprobare: an offendi in his consueuerint. Et hic euentus qui naturam negotii consequitur: qualis apud homines habeatur. i. bonus an malus attendendum ē. Ita & supra dixit attendendum q̄ homines primū fecerint: q̄ deinde comprobauerint: non enim ex eo quia aliquid consequitur argumentū est: sed quia aut bonū aut malū est q̄ consequit: id est

non quia est quod consequitur: sed quia tale est. Ita semper non ex re: sed ex qualitate fit argumentum & cetera: quae factum aliquod similiter confectum: aut ex intervallo solent consequi. Interdum enim uicinius: interdum tardior est euentus: ut puta si quem uolueris occidere uicinus est euentus: ut mox me oderit. Deinde si trado alicui disciplinam tardior hic euentus. Primo enim fortassis offendit: deinde amat ac diligit: deinde postremo attendendum est. Dat postremum breue & commune praecipuum: utrum aliquid honestum sit an utile: in his est considerandum quae gestu negotium consequuntur. Verum quae sint partes honestatis atque utilitatis indeliberatiue conceptis se demonstraturum esse promittit. Ois autem argumentatio: quae ex his locis quos commemorauimus sumitur: aut probabilis: aut necessaria esse debet. Ait supra cum de confirmatione loqueretur. Huius inquit partem certam sunt praecipua: quae in singula causas genera diuiduntur. Verum tamen non incommodum uidetur quandam siluam atque materiam uniuersam ante praecipua & confusa exponere oium argumentationum. Tria nobis in confirmatione traduntur: materia: argumentum: argumentatio. Materiam nobis iam tradidit. i. locum de quibus argumenta caperentur: quos

locos diuisit in attributa personae: & in attributa negotio. Attributa personae. xi. esse dixit: negotio quatuor. Atque horum horum partes enumerauit ac tradidit. Nunc itaque dicitur de argumento: nec nos confundat quod pro argumento argumentationem ponit. Antiqui genus ponebant argumentationem: sub argumentatione uero argumentum & argumentationem. Itaque hoc uerbo communiter uterentur ut pro argumento recta argumentatio diceret. Verum antequam dicamus quae genera sint argumentorum: dicamus prius quid considerare & conferre debeamus ut argumenta faciamus. Secundum Aristotelem decem categoriae sunt: id est decem res in quibus omnia quae in mundo sunt continentur. Harum res una substantia est: reliquae nouem qualitates: id est quae substantiae accidant. Itaque cum res nuda est nihil aliud quam res est. Tunc autem ex ea possumus facere argumentum: si eius qualitates inspicimus. Itaque omnia uerba & nomina habent res suas: habent & qualitates: quae qualitates cum sibi conueniunt faciunt argumentum. Cum non conueniunt non faciunt argumentum. Ut puta: ponamus occidit. Occidit res est huius rei quae sit qualitas attendamus. i. quaedam asperitas: quaedam immanitas. Deinde ponamus inimicum. Rursus inimicus res est. Eius rei porro qualitas simpliciter aspera atque crudelis. Itaque quoniam utraque sibi haec qualitas conuenit factum est argumentum. Ita duae similes qualitates cum fuerint copulae faciunt aliam qualitatem. i. occidit: quia inimicus fuit: quae qualitas est ut argumentum probabile esse uideatur. Ita si dicas: occidit: quia gladio percussit: argumentum est: quia utriusque rei qualitas est similis. Alioquin cum in eo quod occidit: iam nota sit & res & qualitas rei. Deinde ponas uirga: cuius res & qualitas nota est: quoniam similes sibi non sunt istae qualitates coniunctae in unum non faciunt argumentum: si dicas percussit uirga & occidit. Semper itaque non res sed qualitates rerum debemus attendere: atque conferre ut argumenta faciamus. Argumentorum porro genera duo sunt: probabile & necessarium. Probabile est quod uerisimilitudine fide facit. Ut puta: quia inimicus fuit occidit. Verum de probabili post dicemus. Nunc autem de argumento necessario disputauimus. Necessario demonstrantur ea quae aliter ac dicuntur. nec fieri: nec probari possunt hoc modo. Si peperit cum uiro concubuit. Necessarium est inquit quod aliter ac dictum est: nec fieri: nec probari potest necessarium argumentum ad fidem cogit ac trahit. Probabile autem irrepit atque persuadet. Necessarium porro tale est argumentum: si ea proferas: quorum talis sit natura ut sic fieri necesse sit. Si dicas: si natus est morietur: si peperit cum uiro concubuit. Haec necesse est ut se consequantur. quod si necesse habes credere: necessarium factum est argumentum. Illud tamen scire debemus argumentum necessarium penae non esse: solumque esse inter homines probabile. Nempe nobis necessarium uidetur ex uero constare. nam si probabile ex uerisimilitudine uero necesse est necessarium. Inter homines autem uerum latet: totumque suspicionibus geritur ergo necessarium non potest esse argumentum. Sed quantum inter homines potest necessarium quantum secundum opinionem humanam ualet: alioquin secundum christophorum opinionem non est necessarium argumentum: si peperit cum uiro concubuit.

Omnis autem argumentatio quae ex his locis quos commemorauimus sumitur: aut probabilis: aut necessaria debet esse. Etenim ut breuiter describamus: argumentatio uidetur esse inuentum ex aliquo genere re aliqua: aut probabiliter ostendens: aut necessarie demonstrans. Necessarie demonstratur ea quae aliter ac dicuntur: ac fieri: nec probari possunt hoc modo: Si peperit cum uiro concubuit. Hoc genus argumentandi quod in necessaria demonstratione uersatur maxime tractatur in dicendo: aut per complexionem: aut per enumerationem: aut per simplicem conclusionem:

Neque hoc rursus si natus est morietur. nam apud eos manifestum est sine uiro natum & non mortuum. Ergo necessarium illud argumentum est: quod iam opinione persuasum est. Atque ut scias hoc necessarium non esse: oio necessarium ostendit. Cuius et hoc hominibus persuaderi: cum ait necessariae demonstratur ea quae aliter ac dicuntur: nec fieri nec probari possunt. Ergo si probatur iam non erunt necessaria. Quicquid enim probatur potuit & non credi. Itaque necessarium argumentum teneamus illud quod facile potuit persuadere orator. Hoc necessarium tribus modis fieri docet: quos modos in genere dictionis ponit: hic enim iam dictum est: superius in materia locos posuit: de quibus conducta ad argumentationem dictionis nascetur. Fieri itaque necessarium argumentum docet: aut per complexionem: aut per enumerationem: aut per simplicem conclusionem.

Complexio est in qua utrum concesseris reprehenditur in hunc modum. Si improbus es: cur uteris? si probus cur accusas? Enumeratio est in qua pluribus rebus expositis: & ceteris infirmatis: una reliqua necessario confirmatur hoc pacto. Neesse est autem inimicium alicuius causa ab hoc esse occisum: aut metus: aut spei: aut alicuius causa amici: aut si horum nihil est ab hoc non esse occisum. Nam sine causa maleficium susceptum non potest esse: sed neque inimicitiae fuerunt: nec metus ulque: nec spes alicuius commodis: neque ad amicum eius quem mors eius pertinebat. Relinquitur igitur ut hoc non sit occisus. Simplex autem conclusio ex necessaria consecutione conficitur hoc modo. Si uos me istud eo tempore fecisse dicitis: ego autem eo ipso tempore trans mare fui relinquitur ut id quod dicitis: non fecerim: sed ne potuerim quidem facere. at hoc oportebit diligenter uideri ne quo pacto generis hoc refelli possit: ut ne confirmatio modum se argumentandi solum habeat: aut quandam similitudinem necessariae conclusionis. Verum haec argumentatio ex necessaria ratione consistat:

enumeratio quoque forma dictionis est posita in rationibus necessariis. Verum in enumeratione multiplicantur. & exclusis multis unum quod reliquum est confirmatur: ut puta si hoc non est: si illud: & illud non est restat igitur: ut istud sit. Ita in Verrinis. Si neque carbo attigit. neque Silla uidit: neque in aera relatum est. restat igitur ut turres pocuniam sustuleris. Verum enumeratio duobus modis fit: cum aut multis rei rebus exclusis: una quae reliqua est confirmatur: aut cum rei rebus exclusis contrarium confirmatur. Multis rei rebus exclusis. una quae reliqua est confirmatur: ut supra ipse contra Hermagoram. Nam aut nullum causae genus est aut iudiciale solum: aut & iudiciale & demonstratiuum: & deliberatiuum. Hic multa enumerauit: sed exclusis duabus rebus: reliquam confirmauit. Nullum inquit causae genus esse: non potest dicere qui artis praecipua dat: quod esse non potest dicere: quia hoc & hoc. Relinquitur ergo inquit ut omnia tria genera causae sint. Ergo hic multis rei rebus sublatis postrema est confirmata. Deinde oibus rei rebus exclusis contrarium sic concluditur: ut hic ipsum exemplum positum est. Neesse est inquit aut inimicitia causa ab hoc esse occisum: aut metus: aut spei: aut alicuius amici gratia. At si horum nihil est hoc non esse occisum. Itaque hic res est occisio. Huius rei omnes res sustulit. i. causas occidendi. Postremo contrariarum concludit. sit igitur horum nihil est non occidit. Simplex autem conclusio ex necessaria consecutione conficitur: & in hoc necessarium est argumentum: sed in una re positum. ideo simplex conclusio nominatur: ut puta si illo tempore quo uos me istud fecisse dicitis: ego trans mare fui: relinquitur ut id ego non fecerim: sed nec potuerim facere. Hic itaque simplex est in superioribus uero duplex. in complexione scilicet & enumeratione & complexione quidem parte duas res continet aut hoc est inquit: aut illud: si illud est: cur non facis? si illud est: cur non facis?

Enumeratio et cum multas in se res habeat colocatas: duplex tamē est: ea enī omnia quæ tollis q̄
uis multa sint: una tamen parte ponuntur. in altera id quod conclusis siue aliquid de rebus sit: siue
contrarium rei: ut supra docuimus. Atq; hoc diligenter uidere oportebit. Præcepta dat ut necessa-
ria argumenta non sola dicendi specie faciamus. i. ne complexio uel enumeratio in solo genere di-
cendi posita esse uideatur: sed ut rationes ipsæ & res necessariae sint. & hoc genere dicendi proferā-
tur triplici. s. aut per complexionem: aut per enumerationem: aut p simplicem conclusionem. Di-
ctū itaq; de necessario argumento
& quale sit: & quot modis dictiois
proferatur. nunc de probabili inci-
pit disputatio: qd̄ ut melius intelli-
gamus propter uim expositionis
hæc prius nobis etiam pictura cer-
natur. Argumentum. Necessariū
Probabile. Cōplexio: enūmera-
tio: simplex conclusio. Per id qd̄
fere solet fieri. Per id qd̄ est in opi-
nionē. Per ea quæ habent ad hæc
quandam similitudinem. Per cō-
trarium. Per paria. Per eas res q̄

sub eadem ratione cadunt. Per uera. Per falsa. Vel p uerisimilia. Probabile at̄ est id qd̄ fere solet fi-
eri: aut qd̄ in opinione positū est: aut quod habet in se ad hæc quandam similitudinem: siue id fal-
sum est: siue uerū. Dictum ē de necessario argumento: & de eius modis tribus. s. nunc de probabili
argumento dicamus: in solo uirtus ois fidei continet. Vt supra enī diximus necessarium iter hoies
non est præsertim: cū etiam ipsum probet. Probabili itaq; solo omnis fides nititur: adeo ut græci
officium & finē oratoris sic definierint. id ē probabiliter ad fidem dicere. Probabi-
le autem per seipsum non potest definiri neq; in præceptū quoddam exprimi. Sed probabile erit ar-
gumentū pro moribus patriæ ppli temporis. Neq; enim oibus unum atq; idē probabile ē. Aliud
enim iustum romanis: aliud barbaris uidet. Itaq; ut probabilia argumenta faciamus: primū nobis
patria inspicienda est: in q̄ sumus & eius patriæ inspiciendi mores. deinde inspicienda est ciuitas quæ
pars patriæ est. Ois enim ciuitas habet proprios mores. Deinde inspiciendū est tēpus. tempora enī
sæpe mutantur. Postremo etiā eius apud quē dicimus cognoscenda natura ē: ut secundum mores
eius probabilia argumenta faciamus. Itaq; hæc præcedūt anteq̄ probabilia argumenta proferāus. Ve-
rum ipsū probabile argumentū primo in tria diuidit: id est in id qd̄ facile fere solet fieri: & in id qd̄
in opinione positū est: & in id quod habet ad hoc quandam similitudinem. Deinde in.iiii. signum: cre-
dibile: iudicatum: cōparabile. Verum illa tria res sūt: quibus probabile conficit argumentū. Illa autē
.iiii. quæ sequunt̄ rerū harū trium effectus sūt. Primo itaq; illa tria uideamus: in quæ pbabile diui-
ditur argumentū per id qd̄ solet fieri probabile argumentū sic fit si ea ad fidē colligas: quæ i actus
consuetudine uersant̄ utputa si mater ē diligit filiū. Si auarus ē negligit iusurandū. Ita & Terētius:
meretrices malas: auaros: lenones: tristes: senes: edaces: parasitos esse cōmemorauit. Hæc itaq; ad
fidem dicta sunt per id qd̄ fere solet fieri. Deinde per id quod in opinione positū est probabile ar-
gumentū sic fit: si ad fidem non ea quæ in usu sunt agēdi: sed ea quæ in opinione sunt posita collig-
gāus. Si dicas inferos esse: & impiis apud inferos pœna. Si dicas omēs qui philosophantur contra
deos facere. Multi enim credent q̄ philosophi contra deos faciant. Etenim si deos asserunt: & me
forte stultum esse dicunt. quoniam me talē deus esse uoluit: contra deos faciunt cum me reprehē-
dunt. Deinde in. r. p. cum bella aut pax ex dei uoluntate contingant: ipsi aut multa capiunt per sua
dere: contra deos faciunt: si id non asserunt agendum q̄ deorū uoluntate contingit. Ergo ut dixi-
mus ex his quæ in opinione sunt posita: probabile colligitur argumentū: si dicas inferos esse uel
non esse deos esse uel nō esse: mundū natum mundū non esse natū. Istæ opiniones dicunt

n. græce opinio & opinionones nūcupant̄. Adeo māifestū est oia quæ in mundo
agunt̄ argumentis probabilibus psuaderi q̄ndo ēt philosophorū p̄fessionibus ex opinioē nomi-
impositū est ut dogmata dicant. Tertiū illud ē ut doceamus quæadmodū probabile fiat argumen-
tum ex eo qd̄ habet ad hæc quandam similitudinem. i. per similitudinē: utputa sis q̄ patriā prodit pœ-
nā meret̄: ille q̄ patriam defendit præmiū meretur. Verū hic ex altero aliter fides fit: & sic quasi fu-
erat nominandū. Sed Cice. non quæadmodum fieret argumentum: sed unde fieret iudicauit: cum
ait. Aut quod habet ad hæc quandam similitudinem ad hæc: id est ad superiora: ad id quod fere
solet fieri. & ad id quod fere in opinione positum est. Etenim hoc argumentū tertium: ubi ex alte-
ro alterum probamus: nunc tale potest eē ut soleat fieri nunc tale: ut in opinione positū eē uideat̄

ut soleat fieri: si is qui patriam prodit pœnam meretur: ille qui patriam defendit præmiū mere-
ur: ut in opinione sit. Si impiis apud inferos tormenta præparata sunt: innocentibus quies para-
ta est. Itaq; hoc quod habet ad hæc quandam similitudinem. i. similitudo tribus modis probabile
efficit argumentum: aut p contraria: aut per paria: aut p eas res: quæ sub eadem rationem cadūt.
Per contraria sic. nam si iis qui imprudentes læserunt ignosci cōuenit iis qui necessario profuerūt
haberi gratia non oportet. Hic contraria sunt: prodesse & nocere. Sed ipsa contraria non faciunt

argumentum: nisi habeant inter
aliquam similitudinem. Hic itaq;
animorum similitudo ē. nā si ille i
prudenter obfuit: hic necessitate
profuit: neq; ille uoluit obesse: ne-
q; hic uoluit pdesse. ergo si igno-
scitur ei q̄ nō uoluntate: sed ipru-
dencia læsit & illi gratia nō habē-
da est qui non uoluntate profuit:
sed necessitate. Per paria sic: cū nō
ex contrariis rebus: sed ex similli-
mis per naturam probabile collig-
imus argumentū: utputa nā ut
locus in mari sine portu nauibus i
tutus est: sic animus qui sine fide ē
amicis non potest esse portuosus.
Ex his autē q̄ sub eadem rationē
cadunt probabile facimus argumē-
tum: cū ea sibi conferimus q̄ ad ali-
quid sūt: ut puta locare: conduce-
re: uendere. Hæc uerba ad se i
uicem spectant. Itaq; ex unius rei
ratione alterius rei rationē proba-
re debemus: utputa nescio: q̄ p̄e
uendente emit filium inquam rē
dicitur fecisse. Hic facit argumen-
tū uerisimilia hoc mō. Si multus erat in calceis
uluis ex itinere eum uenire oportebat: Omne
autem ut certas quasdam in partes distribuamus
probabile quod sumitur ad argumentationem.

probabili. Nā si is q̄ uendidit rem iniquā fecit: & hic q̄ emit rē iniquā fecit. Deinde q̄ Ci. posu-
it exemplum apud rhodios portorium: res utilis utilis erat. Et Hermocreon uir amplissimus id
conduxit portorium. Defenditur quod rem turpem nō fecerit. Facit. Itaq; argumentum per eas
res quæ sub eadem rationē cadūt. Nam si rhodiis turpe non fuit locare: ne Hermocreon q̄dem
turpe est conducere. Siue autem inquit uera sunt: siue falsa ea unde facimus argumentum:
nihil ad nos dummodo ad fidem faciendam probabilia esse uideantur. Falsum est siue ue-
risimile: si dicas non occidit Medea filios? Quippe mater filios nunquam potuisset occi-
dere. Hic falsum est quod asseris: tamen fecisti argumentum probabile: per id quod fere
solet fieri: ut Medea filios non occidisse credatur. Aut si dicas quia multus in calceis pul-
uis fuit ex itinere regressus est. Verum est autem argumentum probabile si dicas. Quo-
niam cicatrix est uulnus: fuerit necesse est. Nunc autem ut probabilis argumenti omnes
partes scire possumus: hæc quoque nobis animaduertenda est pictura. Per id quod fere
solet fieri. Signum. Credibile. Iudicatum. Religiosum. Probabile argumen-
tum. Per id quod in opinione positum est. Commune. Approbatum. Compara-
bile. Perea quæ habent ad. Hæc quandam similitudinem. Imago. Collatio.
Exemplum. Omne autem: ut certas quasdam in partes tribuamus probabile quod su-
mitur ad argumentationem: aut signum est: aut credible: aut iudicatum: aut comparabi-
le. Supra diximus probabile argumentum in tres partes diuidi: in id quod fere solet fieri: in
id quod in optime positum est: & in id quod habet ad hæc quandam similitudinem. Sed has
tres partes ipsas res eē diximus: de quibus probabile fit argumentū. Verū in his tribus rebus hæc
arsus q̄ttuor collata sūt. i. qd̄ ex illis rebus cōficit: aut signū d̄r aut credible aut iudicatum: aut cōpa-
rabile. Atq; ut sciāmus hæc quattuor illis tribus eē cōnexa: id qd̄ fere solet fieri nihil aliud hēt i se
nisi: aut signū: aut credible. Deinde id quod in opinione positum est: nihil in se habet iudicatum.
Postremo id quod habet ad hæc quandam similitudinem: nihil aliud habet nisi cōparabile. Videā-
mus itaq; hæc quattuor in illis tribus esse. Nec hæc tm̄ sibi copulata sunt: sed omnia quæ iu argu-
mento sunt probabili. ēt argumentis attributis p̄sonæ: & attributis negotio: constar esse cōnexa.

Nam quattuor negotio esse dicimus attributa continentia cum ipso negotio & in gestione negotii adiuncta negotio: quae gestu negotii consequuntur. Itaque incontinentibus cum ipso negotio: & in gestione negotii signum est. In his quae gestum negotium consequuntur iudicatum est. In his autem quae adiuncta sunt negotio comparabile est. In attributis uero personae credibile est. Ita uidemus & locum argumentorum & res & exitus certis rationibus sibi esse copulata. Nulla itaque uideatur esse confusio quae probabile argumentum iadudum in tria diuisimus nunc in quattuor: quia id quod fere solet fieri duo in se continet: signum & credibile. Quod in opinione positum est unum habet in se: id est iudicatum quod habet ad haec quandam similitudinem similiter in se unum continet: id est comparabile. Itaque probabile argumentum in quattuor partes nunc diuiditur. Nam aut signum est: aut credibile: aut iudicatum: aut comparabile. Signum est quod sub sensum aliquem cadit. Quibus sensus sunt in homine: uisus: auditus: odor: ratio: sapor: & tactus. Itaque quicquid sub hos sensus cadit: cum argumentum fuerit attractum: signum est. Quod signum per se non ad se ualeat: sed ex eo aliud proficit: id est aliud asserit: ut puta si agatur: an nescio quae ex itinere uenerit: & asseras eum uenisse. nam in calceis eius multus puluis est. Puluis hic signum est: & signum quod sub sensum oculorum cadit. Aut si dicas quia cruentus est hominem occidit. Deinde si dicas. Seditio facta est. nam tumultus auditus est. Hic tumultus signum est: sed signum quod sub aurium sensum cadit. Ita & reliqua similia. Verum hoc argumenti genus id est signum non satis ad fidem ualeat: sed alterius sit maioris argumenti indiget approbatione. Ita probabile quidem est argumentum: sed non ualidum semper quae hoc argumento coniectura tractat. Et ideo aut aliud firmiter argumentum. aut testimonium requirit. Sed quod paulo ante dixi signum esse in eo quod fere solet fieri. Vtique cum dico ex itinere uenit. nam multus in calceis puluis est. & hominem occidit. nam cruentus est. Argumentum facio ex his quae fere solent fieri. nam qui ex itinere uenit solet fieri ut puluerulentus sit. & qui hominem occidit solet fieri ut cruentus sit. Ex signo uero in omnia tempora circa factum facere possumus argumentum: ut puta: occidisti hominem: quia cruentus es. & hic cruor signum est. Occidisti autem hominem: tempus praeteritum. Deinde occidit hominem. nam uulnus infigis: signum est. Occidit hominem: tempus praesens. Deinde occidere uis hominem. nam armatus incedis: hic armatus incedis: signum est. Occidere uis hominem: tempus futurum. Ita signum ad omne tempus argumentum est. Credibile est quod sine ullo teste auditoris opinione firmatur hoc modo. Credibile est inquit argumentum: quod per se ipsum fidem facit. Neque ad probandum desiderat teste. Sed facile cum prolatum fuerit apud opinionem & sententiam iudicis persuadetur. Hoc credibile in eo esse diximus quod fere solet fieri: & rursus in attributis personae. Ita in exemplo quod subdidit Cicero utrumque & uideamus. Nemo est inquit qui non liberos suos incolumes & beatos esse cupiat. utique & solet fieri ut nemo sit qui non amet liberos suos: & attributum personae est. id est fortunae quae liberi nominantur. & quae ait: nemo est. Iudicatum est res assensione: aut auctoritate: aut iudicio alicuius: aut aliquorum comprobata. Iam & hinc in tria diuisum iudicatum. Nam assensio in religione est: auctoritas in consuetudine in approbato. In tria enim iudicatum diuisum: in religiosum: in commune: in approbatum. Religiosum est inquit: si quod de re aliqua iurati iudicantur: & id est religiosum: quia iurati iudicantur: quod assentiri nos necesse est. Aduertamus tamen ut iudicatum gestum semper negotium consequatur. Comune est quod omnes uulgo probantur. Comune est inquit quod ex more uulgi iusti auctoritate tenet: ut necesse sit maioribus natu assurgit: ut supplicium misereri. Haec ut sequimur habemus uulgi auctoritate. Deinde hoc est aduertendum quod consuetudo quaecumque rem semper aliquam consequatur. Inter id quod fere solet fieri: & commune hoc interest. Id quod fere solet fieri ex quadam natura est. Comune iudicatum stringit. Approbatum est quod homines cum dubium esset: quae heri oportet.

aut signum est: aut credibile: aut iudicatum: aut comparabile. Signum est quod sub sensum aliquem cadit & quiddam significat quod ex ipso profectum uidetur: quod aut ante fuerit: aut in ipso negotio: aut post sit secutum: & tamen indiget testimonii & grauioris confirmationis: ut cruor: fuga: pallor: puluis: & quae his sunt similia. Credibile est: quod sine ullo teste auditoris opinione confirmatur hoc modo. Nemo est qui non liberos suos incolumes & beatos esse cupiat. Iudicatum est res assensione: aut auctoritate: aut iudicio alicuius: aut aliquorum comprobata. Id tribus in generibus spectatur: religioso: commune: & approbato. Religiosum est quod iurati legibus iudicauerunt. Comune est quod omnes communiter probantur & secuti sunt: huiusmodi est: ut maioribus natu assurgatur: ut supplicium miseretur.

Approbatum est inquit: quod cum dubium esset circa qualitatem bonam: mala uero ad unam partem homines inclinauerunt: ut inquit cum sorore. Horatius occidisset & de facto eius populus esset incensus: tamen absolutus est. Deinde ut tiberius Gracchus censor insciens collega quosdam in senatu mouisset & de eius facto dubitaretur. Postea tamen eius factum populus approbauit. nam eum consulem fecit. Ita religiosum: & commune: & approbatum: quia iudicatum sunt: gestum semper negotium consequuntur. Comparabile autem est quod in rebus diuersis similem aliquam orationem continet. Dicitur.

est iam de signo de credibili. de iudicatum restat extremum ut de comparabili dicat. Comparabile est quod res inter se diuersas: aliqua ratione coniungit. Haec comparatio. id est similitudo partes habet tres. Imaginem quam graeci appellant. Collationem quam graeci appellant.

Exemplum quod graeci appellant. Imago est oratio circa res diuersas aut corporum aut naturarum comparans similitudinem: ut os humerosque deo similis: ut qualis mugitus fuit cum Saucius aram Taurus. Collatio est oratio: quae res in se diuersas ex simili comparatione coniungit: ut est istud. Ac ueluti magno in populo cum saepe cohors est seditio. Exemplum est quo rem aliquam alicuius hominis aut negotii auctoritate: uel casu: aut dehortamur. Hortamur sicut Antenor potuit mediis elapsus archiuis. Iliricos penetrare sinus. dehortamur sic. At non uiderunt moenia Troae neptuni fabricata manu consyderare in ignes: Haec quidem nos exempla grammaticalibus artibus supposuimus. Cuius autem se exempla his: quae sunt in comparabili super positum esse permittit: cum coepit de elocutione tractare. Nunc autem de inuentione tractatus est. Ac fons quod confirmationis: ut facultas tulit aptus est. nec minus dilucide quae rei natura ferebat demonstratus est. Ea omnia quae ad confirmationem pertinebant demonstrata sunt: ita inquit ut rei ipsius natura flagitabat: sed hic confuse omnia per lata figurati se autem circa singulas causas traditur esse precepta in secundo libro per-

Approbatum est quod homines cum dubium esset: quale haberi oportet sua constituerint auctoritate: ueluti Gracchi patris factum quem populus Roma. ob factum quod insciens collega in censura nihil gessit: post censuram fecit consul. Comparabile autem est quod in diuersis rebus similem aliquam rationem continet. Quae sunt partes tres: imago: collatio: exemplum. Imago est oratio demonstrans corporum aut naturarum similitudinem. Collatio est oratio rem cum re ex similitudine conferens. Exemplum est quod re auctoritate: aut casu alicuius hominis aut negotii confirmat: aut infirmat. Quae exempla & descriptiones in praecipuis elocutionis cognoscuntur. Ac fons quod confirmationis ut facultas tulit aptus est: nec minus dilucide quae rei natura ferebat demonstratus est. Quae admodum autem omnis constitutio: & pars constitutionis: & omnis controuersia: uel in ratione: siue in scripto uel in tractari debet. & quae in quamque argumentationem conueniat: si latim in secundo libro de uno quoque genere dicitur. In praesentia tamen numeros: & mos: & pars argumentandi confuse & permixte disparsumus post discrete & electe in genus quodque causa quodque inueniri conueniat ex hac copia digeremus: atque inueniri quidem omnis ex his locis argumentatio poterit. Inueniri autem exornari. & certas in partes distinguere: & suauissimum est & summe necessarium: & ab artis scriptoribus maxime neglectum. Quare & de ea praecipione nominis & in hoc loco dicendum uisum est: ut ad inuentione argumentandi quoque absolutum adiungeretur: & magna cura & diligentia locus hic omnis considerandus est:

In praesentia tamen numeros: & mos: & pars. Numeros accipimus attributa personae undecim negotio quattuor. deinde genera argumentorum duo: necessarium probabile. Modos autem accipiamus. id est in necessario argumentum. Complexionem enumerationem simplicem conclusionem. Deinde in probabili argumento id quod solet fieri quod in opinione positum est: quod habet ad haec quandam similitudinem. Partes autem accipiamus: signum: credibile iudicatum comparabile: & ea quae sub his sunt. Atque inueniri quod omnis ex his locis argumentatio poterit. Possunt quidem omnia iam argumenta ex his locis quos praecipimus inueniri. Sed haec ipsa argumenta debemus inquit artificiosa dictione distinguere: quae & suauis & necessarium est. Itaque nunc pauca de dialctica ad rhetoricam translaturus est. Habebitque locum de syllogismis: id quos capiendos & tenendos lectorem uehementer hortatur: ut ipse ait.

Quod non rei solum magna est utilitas: sed præcipiendi quoque summa difficultas. Diximus itaque argumentum probabile in quattuor diuidi: signum: credibile: iudicatum: comparabile. Credibile est diximus in attributis personæ. Signum esse diximus in duobus negotio attributis in continentibus cum ipso negotio: & in gestione negotii. Comparabile esse diximus in adiunctis negotio. Iudicatum uero in his quæ gestu negotium consecunt. Itaque omne argumentum factum ex attributis personæ credibile dicitur. Deinde omne argumentum factum ex continentibus cum ipso negotio: & ex his quæ in gestione negotii sunt signum dicitur. Deinde omne argumentum factum ex his quæ negotio adiuncta sunt comparabile dicitur. Postremo omne argumentum factum ex his quæ negotio adiuncta sunt: & negotium consequuntur: iudicatum dicitur. Sed cum probabile fuerit. Alioquin in omnibus attributis tantam personam quam negotio. & necessarium esse poterit argumentum: cuius tres partes esse diximus: complexionem: enumerationem: simplicem conclusionem. Omnis igitur argumentatio per inductionem tractanda est: aut per ratiocinationem. De materia & argumento iam dictum est. Nunc tertium illud est ut de argumentatione dicamus quæ pertinet ad elocutionem: & quæ Cicero ex dialectica sumptum in rhetorica posuit laxior est. Argumentatio est itaque artificium: non iuueniendi: sed dicendi. Hæc duobus modis fit: aut per inductionem: aut per ratiocinationem. Ita & Aristoteles in argumentatione duo esse dixit

Atque Aristoteles breuiter ac strictim omne exemplum inductionem esse dixit: quod animus auditoris ab eo quod non dubium est ad credendum id quod dubium est inducat: duo itaque sunt genera argumentandi: inductio & ratiocinatio. Verum inductione philosophi utuntur. & hic nunc ad exemplum inductionis philosophica inducit: ad hoc ut intelligamus quod sit inductio uel quemadmodum fiat. Post autem precipiet quibus inductionis possit esse oratoris. Inductio est oratio quæ rebus non dubiis captat assensionem eius: qui cum instituta est. Generaliter hic inductionem definiuit: quæ definitione ostendit ubique nos inductione uti posse: & in philosophica: & in oratoria: & in quocumque contentione uerborum est in fabulis. Nam ubique necesse est persuadere. & ideo personam certam hic non posuit: sed hoc ait. Inductio est oratio quæ rebus non dubiis captat assensiones eius: quæ cum instituta est. Eius inquit. id est siue ille philosophus sit: siue iudex: siue orator: siue amicus: siue inimicus. Inductio itaque sic facienda est ut primo proponamus illa quæ extra negotium sunt: sed tamen quæ ad negotium per similitudinem spectant: & talia inquit esse debent: illa quæ proponimus: ut necessario his cum quo agis ita esse fateatur atque consentiat. Quod cum confenserit: tunc paulatim ad id unde dubitabat descendit: & his quæ supra concessa sunt: siue esse confirmat. Dat igitur nunc exemplum philosophicum. Aeschines Socraticus fuit. id est discipulus Socratis. Is multa scripsit. Quodam loco inducit Socratem referentem: Nam is erat mos discipulis: ut ingenio proprio ad magistrum refererent: & quasi ab eis inuenta ponerent. Induxit inquit Aeschines Socratem referentem quod est: uel quemadmodum esse locuta Aspasia cum uxore Xenophontis: uel cum ipso Xenophonte. Nam Xenophon & eius uxor frequenter descordebant. Persuadet ergo Aspasia: ut in gratiam reuertantur. Aspasia autem peritissima fuit philosophia. Hac itaque inductione usam induxit Aspasia apud Aeschinem Socrates. Interrogauit inquit Aspasia Xenophontis uxorem. Si inquit uicina tua aurum melius habeat: quam tu habes

quod non solum rei magna utilitas est: sed præcipiendi quoque summa difficultas. Omnis igitur argumentatio aut per inductionem tractanda est: aut per ratiocinationem. Inductio est oratio quæ rebus non dubiis captat assensionem eius qui cum instituta est: quibus assensionibus facit: ut illi dubia quædam res propter similitudinem earum rerum: quibus assensio probetur: uelut apud Socraticum Aeschinem demonstrat Socrates cum Xenophontis uxore: & cum ipso Xenophonte Aspasia locuta: dic mihi inquit quod si uicina tua aurum melius habeat: quam tu habes: illius ne an tuum melius? Illius inquit: quod si uestem & cæterum ornamentum muliebri precii maioris habeat: quam tu habes: tuum ne an illius malis? Illius uero. Age si inquit illa uirum meliorem habeat: quam tu habes: uirum ne tuum an illius malis? Hic mulier erubuit. Aspasia cum ipso Xenophonte sermonem instituit. Quæso inquit Xenophonte: si uicinus tuus equum meliorem habeat: quam tu habes: tuum ne equum malis an illius? Illius inquit: quod si fundum meliorem habeat: quam tu habes: tuum tale fundum habere malis? Illius inquit meliorem scilicet: quod si uxorem meliorem habeat: quam tu habes: utrum illius malis? atque hic Xenophonte quoque tacuit. post

um inquit Xenophontis uxor inducitur similitudine superiorum: quoniam sententiam mutare non poterat: tacita erubuit. Postea inquit Aspasia conuertit se ad Xenophontem ipsum & similitudinem cum illo instituit inductionem. Dic mihi inquit Xenophonte si uicinus tuus equum aut fundum meliorem habeat: quam tu habes tuum ne melius an illius? id est nisi in gratiam regressi fueritis semper & tibi uxor peritissima & tibi uir optimus deest. Hic itaque inductio hoc egit ut Xenophon & uxor eius ab his rebus uelle se negare non poterant: ad id etiam quod dubium habebant per similitudinem deduceretur.

Hoc modo sermones plurimum. Socrates usus est. Socrates inquit in disputatoribus suis inductionem frequenter utebatur. Propterea inquit quod optimum ducebat: ut si a se rebus platis: sed confessionibus suis aduersarius uiceretur. Hoc in genere præcipiendum nobis uidetur: primum ut illud quod inducitur per similitudinem eiusmodi sit: ut sit necesse concedi. In inductione inquit tria se per spectare debemus. Primum ut similitudines tales proponamus ut eas sit necesse concedi. Nam illud dubium esse non debet uide alteri fide uoluntur facere. Deinde inquit illud quod confirmamus ei rei: quam proponimus: simile esse debet: ne nihil egerit propositio si illud dissimile est: cuius causa proposuius. Tertio inquit id agere debemus ut ne o intelligat quo spectet similitudinis propositio. Nec cum quæpiam intellexerit se ex confessione propositiois: et illi rei fide facere quam negauit: aut non rideat: aut male praeferat: que rideat. Si autem nesciat quo tendat similitudinis propositio: securus confiteatur. Qua confessione est illud: quod negabat ante ita ut tu uis concedit esse. Cum autem inquit hoc diligenter in facienda inductione seruaueris ut & propositio similitudinis concedatur: & illud propositiois siue sit cuius causa similitudo proposita est: & ne uideat quo propositio illa contendant officio tuo per ista diligenter impleto. Rursus debetis similitudinem contendentis attendere. Vnum autem de tribus faciat necesse est. Nam aut tacebit: aut confitebitur: aut negabit. Ad hæc singula dat præcepta: quod in his singulis tu facere debeas. Et primo a difficiliore parte incipit. Si inquit negabit ita esse illud unum contentio est atque illud quod in propositis concessis que similitudinibus contentur: duo inquit facere debemus. Aut illas res quas ante concessit siue docere huic rei esse: de qua contentio est: aut si pernegabit alias inducere similitudines. Sin autem inquit confitebitur habita argumentatio concludenda est. Deinde inquit si tacebit

Aspasia. Quoniam uterque enim uestrum inquit mihi solum non respondit: quod ego solum audi malueram egomet dicam quid uterque cogitet. Aspasia & mulier optimum uirum melius habere: & tu Xenophonte uxorem habere latissimam maxime uis habere nisi hæc perfeceritis ut neque melior uir: neque femina latior in terris sit: profecto semper id quod optimum putabitis esse multo maxime requiretis tu ut maritus sis quam optime mulieris: hæc quam primo uiro nupta sit. Hoc cum in rebus non dubiis assensum: factum est propter similitudinem: ut etiam id quod dubium uidebat: si quis separatim quærat id profecto propter rationem rogandi concederetur modo. Sermonis plurimum usus est Socrates: propterea quod nihil ipse afferre ad persuadendum uolebat: sed ex eo quod ille sibi dederat ille qui cum disputabat: aliquid conficere malebat: quod ille ex quo iam concessisset necessario approbare debeat. Hoc in genere præcipiendum nobis uidetur primum ut illud quod inducitur per similitudinem eiusmodi sit: ut sit necesse concedi. Nam ex quo postulabimus id quod dubium sit concedi: dubium esse id ipsum quod inducimus non oportebit. Deinde illud cuius causa confirmandi fiet inductio. uidentur est ut simile his rebus quas res: quasi non dubias ante diximus. Nam aliquid ante concessum nobis nihil proderit: si ei dissimile sit: id causa: cuius illud primum concedi uoluerimus. Deinde non intelligant quo spectent illarum præceptionum inductiones: & ad quem sint exitum peruenitur. Nam qui uidet si ei rei: quæ primo rogetur recte assensum: illam quoque rem quæ sibi displiceat esse necessarium concedendam: plerumque aut non respondendo: aut male respondendo: longius procedere rogationem non sinit. Quare ratio rogationis imprudens ab eo quod concessit ad id quod non uult concedere deducendus est. Extremum autem aut taceatur oportet: aut concedatur: aut negetur. Si negabitur aut ostendenda est similitudo

duo facies: aut responsiōem de eo eliciēs: aut si respondere noluerit: quia genus confessionis est taciturnitas concludenda est argumentatio. Ita inquit hoc genus argumentandi tripartitum semper est. Prima inquit pars cōstat ex una similitudine pluribus ue: ut in hoc ipso exemplo confessionē tacentium confirmat aspasia. Et tu inquit mulier uirū optimū uis habere. Et tu Xenophon uxore habere lætissimā maxime cupis. Deinde ex hac confessione quid conficiatur ostendit. Quare inquit nisi hoc p̄feceritis neque uir melior: neque foemina lætior in terris sit dedit supra philicā idu ctionis exēplū: dat nuuc in rethorica: non quo inquit diuersa p̄cepta sint: sed ne quis forte p̄ceptū in philosophiam datū in rethorica uidere nō possit. Exēplū autē nunc ponit apud gr̄cos peruagatum cuius exēpli huiusmodi thema est. Epaminūdas imperator cū ei successum fuisset retinuit apud se exercitum aliquot amplius diebus q̄ ex lege oportebat. Illis ipsis diebus Lacedæmōios fūdīt uerit ac uicit. Accusatur q̄ contra legem exercitum retinuerit. Proponitur autē hic tacita exceptiōe lex illa qui successori ex lege exercitū statim nō tradiderit. p̄enas soluat. In hoc themate potest quidē esse compēlatius status principalis feci sed pro sui. Verum secunda confictio in scripto & uoluntate consistit. Scripto utitur accusator qui dicit a uerbis legis recedi nō oportere. Voluntate utitur Epaminūdas: qui dicit legem iubere quidē exercitum tradi: sed si nihil urgeat. Alioquin si reipublicæ causa paucis diebus retineatur nullā p̄enam subesse retinenti. Itaque hic inductionē potest facere accusator ille qui cōtra sententiā legis scripta defendit. & similitudinē nō extra causam: sed ex eadem causa facit. Si inquit Epaminūdas id quod ait legis scriptorē sensisse: ad legē suis uerbis addat idē damnandū esse q̄ exercitū nō tradat p̄ter eum qui reip. causa retinuerit: hoc si addat nuuquid pati potestis non opinor. Deinde si hoc. i. legi additū uos uestra auctoritate ad populū feratis nunqd id populus patietur nō patietur. Ergo inqd quod addi ad legē uerba nō potest id tanquā additū sit: sequi nō debetis: q̄ si inquit sententiā scriptoris neque. Epaminūdas: neque nostris litteris uideamus corrigi posse multo magis illud re ipsa & iudicio uestro mutari non potest: q̄ ne uerbo quidem mutari potest. Verū hoc scire debe

harum rerum: quæ ante concessæ sūt aut alia uti dum inductione. Si concedetur concludēda est argumentatio. Si tacebitur: aut elicienda est responsio: aut quoniam taciturnitas imitatur cōfessionē pro eo: ac si concessum sit concludere oportebit argumentationem. Ita fit genus argumentandi tripartitum. Prima pars ex similitudine cōstat una pluribusue. Altera ex eo quod cōcedi uolumus cuius causa similitudines adhibita sunt. Tertia ex conclusionē: quæ aut confirmat cōfessionē: aut quod ex ea conficiatur ostendit. Sed quia non satis uidebitur alicui dilucide demonstratum: nisi quod ex causarum genere exēptū subiecerimus: uidetur huiusmodi quoque utendum exēplo: non quo p̄ceptio differat: aut aliter hoc i sermone: atque in dicendo sit utendum: sed ut horum uoluntati satisfaciatur: q̄ quod in loco uiderint alio in loco nisi monstratur: nequeunt cognoscere: Ergo in hac causa quæ apud gr̄cos ē peruagata: cū Epaminūdas thebanorum imperator: quod ei q̄ sibi ex lege successerat p̄tor exercitū nō tradidit & cum paucos ipse dies contra legē exercitū tenuisset lacedæmonios penitus deuicit. Poterit accusator argumentatione uti per inductionē: cū scriptū legis cōtra sententiā defēd at ad hunc modū. Si iudices id quod Epaminūdas ait: legis scriptorē sensisse ascribat ad legē: & addat exceptionē hanc extra quā reipublicæ causa exercitū nō tradiderit: patiemini nō opinor. Quod si uosmetipsi quod a uestra religione & sapientia remotissimū est: istius honoris causa hanc eandē exceptionē in iussu populi ad legem ascribi iubeatis populus thebanus id patietur ne fieri: p̄fecto nō patietur. Quod ergo ascribi ad legē nefas est. id assequi quasi ascriptum sit relictum uobis uideatur. Noui uestrā intelligentiam non potest ita uideri iudices. Quod si neque litteris corrigi: neque ab illo neque a uobis scriptoris uoluntas potest: uidete ne multo idignius sit id

mus in dyalogis sermonē esse nō dictionē. Dictionem autē esse oratoris in ciuilibus causis: iccirco. Aut aliter hoc in sermone atque in dicēdo sit utēdū. Sermo philosophi. Dictione oratoris. Oratio aut potest & ad dyalogū cōuenire. si sit paulo splēdidior elocutio. p̄prium tamen oratoris est. Deinde notare debemus oēs magistratus p̄tores appellatos: ut hic cū Epaminūdas thebanorū imperator q̄ ei qui sibi ex rege p̄tor successerat cū imperatori succedere debeat imperator

Ac iocinatio ē oratio ex ipsa re p̄babile aliqd eliciēs: quod expositū & p se cognitū sua se ui & ratione cōfirmet. Argumentationū due partes sūt. Inductio & ratiocinatio. De inductione iam dictum ē. nūc de ratiocinatione tractatus est. i. de syllogismis. Verū ut ad genus speciem referamus syllogismus nō argumenti nomē est: sed argumentationis. Ita inductio nō inueniēdi modus est sed forma dicēdi. Quā obrē sic definiuit ratiocinationē. i. syllogismū. Ratiocinatio ē inqt oratio ex re ipsa p̄babile aliqd eliciens q̄ expositū & p se cognitū sua se ui & ratione cōfirmet & in hac diffinitione multa cōia eē possūt cū inductione. nam q̄ ait oratio ex ipsa re p̄babile aliqd eliciēs tā ratiocinationis ē q̄ inductionis: hoc autē p̄prium ratiocinationis quod ait quod expositū & p se cognitū sua se ui & ratione cōfirmet. Inductio enim nō p se cognoscit neque sua se ui & ratione cōfirmit sed ut fidē faciat p̄bade rei similitudines ante p̄cedūt. Recte itaque ratiocinatio definita est: id est oratio quæ ex cōfesso argumentū cōtinēs nō similitudine: sed per se cognoscit & sua se ui & ratione cōfirmit. Verū quod diximus ex cōfesso argumentū cōtinēs. Nisi enim q̄s cōfirmit. quia inimicus fuit non erit argumentū. Si inimicus fuit occidit. Sed si cōfirmitur inimicū argumentū p̄babile sit. Si igitur inimicus fuit occidit. Hoc de genere qui diligentius cōsiderādū putauerūt. Ratiocinatio ē igitur oratio p se cognita: ac sua ui & ratione confirmata ex re cōfessa sūptū ad fidem profereus argumentum. Verum

De ratiocinatione.
Ratiocinatio est oratio ex ipsa re probabile quod eliciens: quod expositū & per se cognitū sua se ui et ratione cōfirmet. Hoc de genere qui diligentius considerandum putauerūt: cū idem i usu cōcedi sequerētur paululū in p̄cipiēdi ratiōe distulerūt. Nam partim quique eius partis esse distulerūt: partim nō plus quā i tres partes posse distulerūt. Eorum cōtrouersiam non in com-
modū uidetur cū utrorumque ratione exponere. Nā & breuis est & non eiusmodi ut alteri profus nihil dicere putētur. Et locus hic nobis in dicendo minime negligēdus uidetur. Qui putant in quinque distribuere partes oportere: aiūt primū conueniēte exponere sūmā argumentationis hoc modo. Melius accurantur quæ sine consilio administrantur. Hanc primam partē numerāt eam deinceps ratiocinationibus uariis & q̄ copiosissimis uerbis approbationibus putāt oportere hoc modo: Domus ea quæ ratio regitur omnibus est constructior rebus & apparatus: quā ea quæ temere & nullo consilio administratur. Exercitus is cui p̄positus est sapiens & callidus iperator omnibus partibus commodius regitur: quā is qui stultitia & temeritate alicuius regitur. Eadē nauigii ratiō ē. Nā nauis optiē cursū

ut diximus hæc oratio est pertinens ad syllogismos. Syllogismorum autem multiquinque: multitudine plurimas partes: multi inquit tres esse dixerunt: sed utrorumque inquit rationes debemus inuenire: quia & breuis inspectio est & oratori res necessaria. Opus quidem inqt utrorumque cōfirmit simile est nā alter uter & p̄positionē habet & approbationem p̄positionis: & rursus assumptionē & approbationē assūptionis & cōclusionē. Verū inqt qui syllogismū in quinque partes diuidunt ut singulas p̄tes numerāt ut p̄positio una pars sit: approbatio p̄positiōis altera: ita & i assūptio una. i. approbatio assūptionis: ut quinta pars sit cōclusio. Illi autē q̄ tres p̄tes in syllogismis esse cōfirmit p̄positionē & approbationē p̄positiōis unā p̄te numerāt. Rursus assūptionē & approbationē assūptionis: alterā p̄te numerāt tertiā uero conclusionem. Ita utrorumque opus simile sed in uembris operis numerus diuersus. Iam utro quinque partiti syllogismi siue tripartiti i ipsis

libris exēpla poterimus agnoscere. Verū quaedā praecepta in his partibus posita intelligā. Propositio inq̄ ḡnalis in suo esse debet: & id quod assumē dū est in se necessario cōtinēs. Approbatio. n. multis uerbis & diuersis rōnibus faciēda ē. Assumptio uero ex ui p̄positiōis capiēda ē ut hic assumptio ē. Nihil at̄ melius cōsilio quā oīs mūdus administrat. Hęc assumptio ex ui p̄positiōis assumpta est. Quae est. n. p̄positio. Melius accurat̄ q̄ cōsilio regit̄. q̄ quae sine cōsilio administrat̄. Deinde inq̄ etiam assumptiōis approbatio multis rōnibus faciēda ē. Extrema cōclusio est quae quatuor modis fit quos modos alio in loco ostēdemus: cū de bipartito syllogismo coeperimus habere tractatū. Quinque partitā igit̄ hoc pacto putat̄ esse argumētationē. Qui inq̄ quinque partitam esse dicūt argumētationē hoc afferūt quod supra ostēdimus id est separam̄ p̄positiōem ab approbatiōe sua: & rursus assumptiōem ab approbatiōe sua. Qui autē tripartitā esse dicūt illi inq̄ q̄ tripartitā argumētationē eē contēdūt eodē mōdō qdē tractat̄ argumētationē. Nā & p̄positiōes habēt: & approbatiōes & rursus assumptiōem cū approbationibus suis. Sed hęc bina cōnectūt & reddūt singula: ut p̄positiōem cū approbatiōe sua simul iūgant̄ & rursus assumptiōem & approbatiōem eius unū efficiāt. Negāt at̄ recte: neq̄ p̄positiōem neq̄ assumptiōem dici: nisi fuerit approbata: tūcque eē aut̄ p̄positiōem argumētatiōis: si approbata sit. Sin aut̄ approbata si sit eē qdē p̄positiōem sed argumēti nō argumētationis. In q̄ argumētatiōe latior: & expolitior elocutio ē. Ita que q̄ hoc contēdūt negāt esse amplius quā tripartitā argumētationē. Ab his Cicero dissentit & contra disputat: probatque illorum sententiam qui dicunt quinque partitam argumētationem. Itaque hoc. Cicero secundum artem testibus & argumētis probat. Testibus sit Quam omnes inquit ab Aristotele & Theophrasto profecti maxime secuti sunt.

conficit. ea quae sciētissimo gubernatore utitur. Cum propositio sit hoc pacto approbata: & duae partes traierint ratiocinationis: tertia in parte aiunt quod ostēdere uelis id ex ui propositionis oportere assumere hoc pacto. Nihil autem omniū rerum cōsilio melius quā omnis mundus administratur. Huius assumptionis quarto in loco aliā porro inducunt approbationē hoc modo. Nā & signorū ortus: & obitus definitū quaedā ordinē seruāt: & annuar cōmutationes nō modo quaedā necessitate semp̄ eodē modo fiunt: uerū ad utilitates rerū quoq̄ oīum sunt acōmodatae: & diurnae nocturnaeq̄ uicissitudines nulla in re unquā mutatae nocuerunt quocquā. Quae signo sunt oīa nō mediocri quodā cōsilio naturā mundi administrari. Quinto loco inducunt cōplexionē eamq̄: aut id infert solū. quod ex oībus partibus cogitur hoc modo. Cōsilio igitur mūdus administratur: aut unū in locū cū conduxerit breuiter p̄positiōem: & assumptiōem adiungit: quod ex his cōficiatur ad hunc modū. Quod si melius gerūtur ea quae cōsilio quā quae sine cōsilio administrantur. Nihil aut̄ rerū oīum melius administratur quā mūdus. Cōsilio igitur mūdus administratur. Quinquepartitā igitur hoc pacto putant argumētationē. Qui autē tripartitā esse dicunt: hi nō aliter putant oportere tractari argumētationē: sed partitionē horū reprehēdūt. Negant. n. neq̄ a p̄positiōe: neq̄ ab assumptiōe approbationes earū separam̄ oportere: neq̄ p̄positiōem absolutā neq̄ assumptiōem sibi perfectā uideri: quae a p̄batione cōfirmata nō sit. Quare quas illi duas partes numerant: p̄positiōem: & approbationē sibi unā partē uideri p̄positiōem: quae si approbata nō sit p̄positiō non sit argumētatiōis. Item quae ab illis assumptio & assumptionis probatio dicitur: eandem sibi assumptiōem solā uideri. Ita fit ut eadē ratione argumētatio tractata aliis tripartita. aliis quinquepartita uideatur. Quare euenit ut res non tam ad usum dicendi pertineat q̄ ad rationē praeceptionis. Nobis at̄ autem commodior illa partitio uidetur esse: quae in quinque partes distributa est: quam omnes ab Aristotele & Theophrasto profecti maxime secuti sunt.

Nam quēadmodū illud superius genus argumētandi inductionē sumitur maxime Socrates & socratici partitauerūt: si qd̄ hoc qd̄ p̄ ratiocinationē expolitur sume ab Aristotele atq̄ peripatheticis & Theophrasto frequētatū. Deinde a rhetoribus his q̄ elegantissimi atq̄ artificiosissimi p̄bati sūt. Quare dū nobis illa magis partitio p̄batur dicendū uidetur: ne temere secuti putemur: & breuiter dicendū: ne in huiusmodi rebus: diuisus quā ratio praecepti postulat cōmoremur. Si quae in argumētatione satis ē uti p̄positiōe & nō oportet adiungere approbationē p̄positiōi: quaedā aut̄ in argumētatione infirma ē p̄positiō: nisi adiuncta sit approbatio sepata ē quaedā a p̄positiōe approbatio. Quo. n. iūgi & separam̄ ab aliquo pot̄: id nō pot̄ idē esse quod ad quod adiungitur: & a quo separatur. Est autē q̄ argumētatio in qua p̄positiō nō indiget approbatione: & quaedā in qua nihil ualet sine approbatione ut ostēdemus. Separata ē igitur a p̄positiōe approbatio ostēdetur aut̄ id qd̄ polliciti sumus hoc modo. Quae p̄positiō in se quddā cōtinēt perspicuū: & quod stare nō oportet oēs necesse ē hanc uelle & approbari & affirmare nitentur. Ea est huiusmodi. Si quo die romae ista caesa facta ē ego Athenis eo die fui interesse in caedē nō pot̄ hoc quia perspicue uerū est nihil attinet approbari: Quare assumi statim oportet hoc modo: fui aut̄ Athenis eodē die: hoc si nō cōstat indiget approbationis: quae facta cōplexio cōsequitur. Est igitur quaedā p̄positiō q̄ indiget approbatione: nā esse qudē quaedam quae indiget: quid attinet dicere: quod cuius facile perspicuū est. Quod si ita ē ex hoc & ex eo qd̄ p̄posueramus hoc ostēditur separatā esse quaedā approbationē a p̄positiōe. Si aut̄ ita ē: falsū est nō esse plusquā tripartitā argumētationē. Simili modo licet alterā quoq̄ approbationē: si quaedā in argumētatione satis ē uti assumptiōe nō oportet adiungere approbationē assumptiōi. Quae aut̄ in argumētatione infirma ē assumptio: nisi adiuncta sit approbatio. Separatū quidā est extra assumptiōem approbatio. Est aut̄ argumētatio quaedā in qua assumptio nō indiget approbationis: quaedā autē in qua nihil ualet sine approbatiōe: ut ostēdemus. Sepata ē igitur assumptiōe approbatio: ostēdemus aut̄ quod polliciti sumus hoc modo. Quae perspicua in oībus ueritatē con-

Nā quēadmodū inquit superius argumētationis genus id est inductionis. Socrates maxime & omnes socratici partitauerunt. Ita hoc genus argumētationis id est ratiocinationis quinquepartita ab Aristotele & Theophrasto uel peripatheticis frequētatum atq̄ tractatū est. sed quia orator rhetoricam scribens importune poene philosophos ad testimonium uocat quia de dialectica iste tractatus est recte philosophos sibi adhibet quia rhetoricam scribit. Adiungit & multos oratores elegantissimos atque artificiosissimos iudicatos qui usi sunt hac argumētatione quinquepartita. Deinde inquit a rhetoribus his qui elegantissimi atque artificiosissimi putati sunt. Itaque testibus probauit non errare illos qui asserat quinquepartitam argumētationem. Sed quia poterat dici Cicero etiam illi quos commemoras errauerunt ostēdit se exemplū non temere illorum secutum probatque argumētis suis nō errare eos: qui quinquepartitam argumētationem errare autem eos qui tripartitam eē cōtendant: Itaque hęc ē quaestio. utrum tripartita: an quinquepartita sit argumētatio. Cicero multis syllogismis suis nunc quinquepartitis: nunc tripartitis probat quinquepartitam eē argumētationem: & primo asserit p̄positiōem & approbationem inter se esse diuersa: in qua assertiōe primo argumētatiōis: Deinde exempli est syllogismus: de hinc simili ratione asserit assumptiōem & approbationem eius inter se esse diuersas in qua rursus assertiōe primo argumētatiōis: Deinde exempli est syllogismus. Itaque postquam probauit p̄positiōem & assumptiōem ab approbationibus suis longe esse separatas: concludit commode parti-

libris exēpla poterimus agnoscere. Verū quædā præcepta in his partibus posita intelligamus. Propositio inquit generalis in suo esse debet: & id quod assumēdū est in se necessario continēs. Approbatio. n. multis uerbis & diuersis rationibus faciēda ē. Assumptio uero ex uia propositionis capiēda ē ut hic assumptio ē. Nihil autē melius consilio quā oīs mūdus administrat. Hæc assumptio ex uia propositionis assumpta est. Quæ est. n. propositio. Melius accuratū quā consilio regunt. quæ sine consilio administrat. Deinde inquit etiam assumptiois approbatio multis rationibus faciēda ē. Extrema conclusio est quæ quatuor modis fit quos modos alio in loco ostēdemus: cū de bipartito syllogismo coeperimus habere tractatū. Quinque partitā igitur hoc pacto putat esse argumentationē. Qui inquit quinque partitam esse dicunt argumentationē hoc afferunt quod supra ostēdimus id est sepe dari propositionē ab approbatione sua: & rursus assumptioem ab approbatione sua. Qui autē tripartitā esse dicunt illi inquit quinque partitam argumentationē esse contēdunt eodē modo quod tractat argumentationē. Nā & propositiones habet: & approbationes & rursus assumptioem cū approbationibus suis. Sed hæc bina connectūt & red dūt singula: ut propositionem cū approbatione sua simul iugant: & rursus assumptioem & approbationem eius unū efficiāt. Negat autē recte: neque propositionem neque assumptioem dici: nisi fuerit approbata: tūcque eē autem assumptioem argumentationis: si approbata sit. Sin autē approbata si sit eē quod propositionem sed argumenti nō argumentationis. In quā argumentatione latior: & expolitior elocutio ē. Ita que quod hoc contēdunt negat esse amplius quā tripartitā argumentationem. Ab his Cicero dissentit & contra disputat: probatque illorum sententiam qui dicunt quinque partitam argumentationem. Itaque hoc. Cicero secundum artem testibus & argumentis probat. Testibus sit Quam omnes inquit ab Aristotele & Theophrasto profecti maxime secuti sunt.

conficit. ea quæ scientissimo gubernatore utitur. Cum propositio sit hoc pacto approbata: & duæ partes trahantur: si fuerint ratiocinationis: tertia in parte aiunt quod ostēdere uelis id ex uia propositionis oportere assumere hoc pacto. Nihil autem omnium rerum consilio melius quā omnis mūdus administratur. Huius assumptionis quarto in loco aliā porro inducunt approbationē hoc modo. Nā & signorum ortus: & obitus definitū quædā ordinē seruāt: & annuæ commutationes nō modo quædā necessitate semper eodē modo fiunt: uerū ad utilitates rerū quoque omnium sunt accommodatæ: & diurnæ nocturnæque uicissitudines nulla in re unquam mutatae nocuerunt quocquā. Quæ signo sunt oīa nō mediocri quodā consilio naturā mundi administrari. Quinto loco inducunt complexione eamque: aut id infert solū, quod ex omnibus partibus cogitur hoc modo. Consilio igitur mūdus administratur: aut unū in locū cū conduxerit breuiter propositionē: & assumptionē adiungit: quod ex his conficiatur ad hunc modū. Quod si melius geruntur ea quæ consilio quā quæ sine consilio administrantur. Nihil autē rerū omnium melius administratur quā mūdus. Consilio igitur mūdus administratur. Quinque partitā igitur hoc pacto putant argumentationē. Qui autē tripartitā esse dicunt: hi nō aliter putant oportere tractari argumentationē: sed partitionē horū reprehēdūt. Negant. n. neque a propositione: neque ab assumptione approbationes earū sepe dari oportere: neque propositionē absolutā neque assumptionē sibi perfectā uideri: quæ a approbatione confirmata nō sit. Quare quas illi duas partes numerant: propositionem: & approbationē sibi unā partē uideri propositionem: quæ si approbata nō sit propositio non sit argumentationis. Item quæ ab illis assumptio & assumptionis probatio dicitur: eandem sibi assumptionē solam uideri. Ita fit ut eadē ratione argumentatio tractata aliis tripartita. aliis quinque partita uideatur. Quare euenit ut res non tam ad usum dicendi pertineat quā ad rationē præceptionis. Nobis autē autem commodior illa partitio uidetur esse: quæ in quinque partes distributa est: quam omnes ab Aristotele & Theophrasto profecti maxime secuti sunt.

sentit & contra disputat: probatque illorum sententiam qui dicunt quinque partitam argumentationem. Itaque hoc. Cicero secundum artem testibus & argumentis probat. Testibus sit Quam omnes inquit ab Aristotele & Theophrasto profecti maxime secuti sunt.

Nam quæadmodū illud superius genus argumentandi inductionē sumitur maxime Socrates & Socratici præcauerunt: si quod hoc quod per ratiocinationē expolitur sumitur ab Aristotele atque peripatheticis & Theophrasto frequentatū. Deinde a rhetoribus his quæ elegantissimi atque artificiosissimi probati sunt. Quare dū nobis illa magis partitio probatur dicendū uidetur: ne temere secuti putemur: & breuiter dicendū: ne in huiusmodi rebus: diuisis quæ ratio præcipiēdi postulat commoremur. Si quæ in argumentatione satis ē uti propositione & nō oportet adiungere approbationē propositioni: quædā autē in argumentatione infirma ē propositio: nisi adiuncta sit approbatio separata ē quædā a propositione approbatio. Quo. n. iungi & separari ab aliquo potest: id nō potest idē esse quod ad quod adiungitur: & a quo separatur. Est autē quæ argumentatio in qua propositio nō indiget approbatione: & quædā in qua nihil ualet sine approbatione ut ostēdemus. Separata ē igitur a propositione approbatio quædā autē id quod polliciti sumus hoc modo. Quæ propositio in se quædā continet perspicuū: & quod stare nō oēs necesse ē hanc uelle & approbare & affirmare nitentur. Ea est huiusmodi. Si quo die romæ ista cæcitas facta ē ego Athenis eo die fui interesse in eadē nō potest hoc quia perspicue uerū est nihil attinet approbari. Quare assumi statim oportet hoc modo: fui autē Athenis eodē die: hoc si nō constat indiget approbationis: quæ ad eam complexio consequitur. Est igitur quædā propositio quæ indiget approbatione: nā esse quædā quædam quæ in se perspicua est: quid attinet dicere: quod cuius facile perspicuū est. Quod si ita ē ex hoc & ex eo quod proposueramus hoc conficitur separatā esse quædam approbationē a propositione. Si autē ita ē: falsū est nō esse plusquā tripartitā argumentationē. Simili modo licet alterā quoque approbationē: si quædam in argumentatione satis ē uti assumptione nō oportet adiungere approbationē assumptioni. Quæ autē in argumentatione infirma ē assumptio: nisi adiuncta sit approbatio. Separatū quidā est extra assumptioem approbatio. Est autē argumentatio quædam in qua assumptio nō indiget approbationis: quædam autē in qua nihil ualet sine approbatione: ut ostēdemus. Separata ē igitur a assumptione approbatio: ostēdemus autē quod polliciti sumus hoc modo. Quæ perspicua in omnibus ueritatē con-

Nā quæadmodū inquit superius argumentationis genus id est inductionis. Socrates maxime & omnes Socratici tractauerunt. Ita hoc genus argumentationis id est ratiocinationis quinquepartita ab Aristotele & Theophrasto uel peripatheticis frequentatum atque tractatū est. sed quia orator rethoricam scribens importune pœne philosophos ad testimonium uocat quia de dialectica iste tractatus est recte philosophos sibi adhibet quia rethoricam scribit. Adiungit & multos oratores elegantissimos atque artificiosissimos iudicatos qui uisunt hac argumentatione quinquepartita. Deinde inquit a rhetoribus his qui elegantissimi atque artificiosissimi putati sunt. Itaque testibus probauit non errare illos qui asserat quinquepartitam argumentationem. Sed quia poterat dici Cicero etiam illi quos commemoras errauerunt ostēdit se exemplū non temere illorum secutum probatque argumentis suis non errare eos: qui quinquepartitam argumentationem errare autem eos qui tripartitam esse contendant: itaque hæc est quæstio. utrum tripartita: an quinquepartita sit argumentatio. Cicero multis syllogismis suis nunc quinquepartitis: nunc tripartitis probat quinquepartitam esse argumentationem: & primo asserit propositionem & approbationem inter se esse diuersas: in qua assertioe primo argumenti: Deinde exempli est syllogismus: de hinc simili ratione asserit assumptionē & approbationem eius inter se esse diuersas in qua rursus assertioe primo argumenti deinde exempli est syllogismus. Itaque postquam probauit propositionem: & assumptionem ab approbationibus suis longe esse separatas: concludit commodè parti-

ros esse eos qui quinquepar-
 titā dixerūt argumētatiōem
 Quinque igitur partes sunt
 eius argumentationis quæ p
 ratiocinationē tractat. Illius au-
 tem argumentationis quæ p
 inductionem tractatur tri-
 partita est argumentatio. Ve-
 rum hoc in primis tenere de-
 bemus. Argumentum nunc
 uicinum esse quæstioni nunc
 a quæstione longinquum ar-
 gumentum enim prolatum
 nunc ipsi quæstioni prodest
 nunc ei rei quæ uicina est quæ-
 stioni. Itaque argumentū nunc
 uicinum est quæstioni nunc
 loco tertio: nunc quarto: nunc
 quinto nascitur. Aristoteles
 autem dicit etiam loco deci-
 mo posse fieri argumentum
 Sed cum sæpe argumentum
 tam longe a quæstione sit hoc
 tantum syllogismi ē. ut id quod
 longe a quæstione est: eidem
 quæstioni dicendi ratiocina-
 tione coniungat. Ac uicinum
 argumentum tale est: Quoni-
 am hic inimicus fuit occidit
 longe a quæstione argumen-
 tum tale est. Inimicus occidit
 Hoc quia generale est primo
 differendum est uerum inimi-
 cus semper occidat. Quod
 postquam asserueris non sta-
 tim probas hunc occidisse. Sed
 ad hoc proficit: ut rursus do-
 ceas hunc inimicū fuisse. Quod
 postquam asserueris hunc ini-
 micum fuisse tunc domū re-
 dis ad quæstionem. Ergo hic
 quia inimicus fuit occidit. de-
 inde longe petitum argumē-
 tum etiam illic licet animad-
 uertere: ubi. Cicero redarguit
 hermagoram non recte sub
 qualitate posuisse deliberatō-
 nem: & demonstrationē: ubi
 primum docet genera eē cau-
 sarum. Quod si genera sunt
 causarum: partes generis cau-
 sæ esse non posse: ut si partes
 generis causæ esse non possūt
 multo magis partes partiū
 esse non posse. Postremo re-
 dit ad quæstionem: Male igitur
 tur deliberatio: & demōstra-

tinēt assūptio nihil indiget approbatōis: ea est eiufmo-
 di. Si oportet uelle sapere dare opā philosophiæ cōueni-
 hæc ppositio indiget approbatōis: nō enī pspicua est:
 neque cōstat inter omnes: ppter ea quod multi nihil
 pdesse philosophiā: platiq̄ etiā obesse arbitrantur al-
 sūptio pspicua est: Etenim hoc oportet ante sapere:
 hoc autē quia ipsū ex re perspicitur: & uerū esse intel-
 ligitur nihil attinet approbari. Quare statim conclu-
 denda est argumētatio. Est ergo assūptio quædam
 quæ nō indiget approbatōis. Nā quādā indigere p-
 spiciuū est: Separata est igitur ab assūptiōe approba-
 tio. Falsū est igitur nō esse plus q̄ tripartitā argumē-
 tatiōem: itaque ex his illud iā pspiciuū est esse quan-
 dā argumētationem: in qua neque ppositio: neque
 assūptio indiget approbatōis. huiusmodi est ut cer-
 tum quiddā & breue exēpli causa ponamus. Si sum-
 mopere sapiētia est petēda: sūmopere stultitia uitā-
 da est. Sūmopere autē sapiētia petēda est sūmopere
 igitur stultitia uitāda ē: hæc & assūptio: & ppositio
 perspiciua est. Quare neutra quoque indiget appro-
 batione. Ex hisce omnibus illud perspiciuū est: tū ad-
 iūgi approbatōe: tū nō adiūgi: ex quo cognoscitur
 neque in ppositione: neque in assūptiōe cōtineri ap-
 probatiōem: sed utranque suo loco positā uim suā
 tanq̄ certam & propriam optinere. Quod si ita ē cō-
 mode partiti sūt illi qui in quinque partes distribue-
 rūt argumētationem. Quique sūt igitur partes eius
 argumentatiōis quæ p ratiocinationē tractatur. Pro-
 positio per quā breuiter locus hic exponitur: ex quo
 omnis ius oportet emanet ratiocinatiōis. Approba-
 tio per quā id quod breuiter expositū est rationibus
 approbatū probabilius & apertius fit. Assūptio per
 quā id quod ex propositione ad ostēdendum perti-
 net assumitur. Assūptionis approbatio: per quā id
 quod assūptū ē rationibus firmatur: Complexio p-
 quam id quod cōficitur ex omni argumentatione
 breuiter exponitur. Quæ plurimas habet argumen-
 tatio partes ea constat ex his quinque partibus. Se-
 cūda ē quadripartita. Tertia est tripartita. Deinde bi-
 partita: quod in controuersia est. De unaquaque p-
 te potest alicui uideri posse consistere. Eorum gene-
 rum quæ dubia sunt rationes afferemus. Horum

quæ cōsistūt exēpla ponemus: Quinquepartita argu-
 mētatiōe huiusmodi. Omnes leges iudices ad cōmodū
 reipu. referri oportet & eas ex utilitate cōmuni non ex
 descriptione. quæ i litteris est interpretari. Ea enim uir-
 tute & sapiētia maiores nostri fuerūt ut i legibus scri-
 ptis nihil sibi aliud nisi salutē & reipu. utilitatē pro-
 uenerēt. Neq̄. n. ipsi quod obesset scribere uolebant
 nisi scripsisset cū esset intellectū repudiātū in legē intel-
 lebāt. Nemo. n. leges legū causa saluas eē uult. sed
 reipu. quod ex legibus omnē tempore optime putant
 ministrari. Quā ob rem igitur leges seruari oportet
 tam causā scripta omnia interpretari cōuenit: hoc
 quoniā reipu. seruimus ex reipu. cōmodo atq̄ utili-
 tate interpretemur. Nam ut ex medecina nihil oportet
 putari pficisci nisi quod corporis ad utilitatē spe-
 quoniā eius causa est instituta. sic a legibus nihil
 tenit arbitrari: nisi quod reip. cōducat pficisci: qm̄ ei-
 sunt cōparatæ. Ergo in hoc quoq̄ iudicio defini-
 teras legis scrutari & legē ut æquū est ex utilitate
 considerate. Quid. n. magis utile fuit thebanis
 lacedæmonios opprimi? Quid magis Epaminū-
 thebanorū impator quā uictoriæ thebanorū cōsu-
 decuit? Quid hunc tanta thebanorū gloria tā cla-
 uā exornato tropheo carius atq̄ antiquius haberi
 tenit? Scripto uidelicet legis omisso scriptoris sen-
 tentiā cōsiderare debeat. Atq̄ hoc idē cōsideratū satis
 illā esse legē nisi reip. cā scriptā. Summam igitur
 sententiā putabāt esse quod scriptū erat reip. causa salu-
 tid nō ex reip. salute interpretari. Quod si leges oēs
 utilitatē est reip. referre cōuenit: hoc autē reip. p-
 pfecto eodem nō pōt factō & cōibus fortunis con-
 uisse: & legibus nō obtēperasse. Quattuor autē par-
 tes constat argumētatio cū aut pponimus: aut assu-
 mus sine approbatione. Id facere oportet: cū aut p-
 positio ex se intelligatur: aut assūptio pspicua ē: & nul-
 lus approbationis indiget: ppositionis approbatiōe
 cetera quattuor ex partibus argumentatio tractatur
 nunc modū. Iudices q̄ ex lege iurati iudicatis: legi-
 bus obtēperare debetis. Obtēperare autē legibus nō po-
 teris nisi quod scriptū est i lege sequamini. Quod enim
 ius legis scriptor testimoniū uolūtatis suæ relique-
 potuit: q̄ quod ipse magna cū cura atq̄ diligētia scri-
 psit: Quod si litteræ nō extarēt magnopere eas reqre-

no sub qualitate ponuntur.
 Itaque argumentum nunc lo-
 ge a quæstione est. nunc uicinū
 est quæstioni. Deinde debe-
 mus hoc animaduertere ar-
 gumentum quodcūque su-
 mimus utrum in genere sit
 an in specie. Si in genere sine
 dubitatione proponere de-
 bemus. Deinde approbat ean-
 dem propositionem: tertio
 loco speciē assumere. Quar-
 to loco assumptionem spe-
 ciei multis rationibus appro-
 bare: postremo concludere.
 Huius syllogismi subiiciamus
 exemplum illud ipsum epa-
 minundæ. Omnes leges iudi-
 ces ad commodum reipu. re-
 ferre oportet & cetera hæc
 propositio est generalis sine
 ulla dubitatione. Deinde ap-
 probat eandem propositio-
 nem. Ea enim uirtute: & sapi-
 tia maiores nostri fuerunt &
 cetera. Tertio loco species as-
 sumitur. Ergo in hoc quo-
 que iudicio definite litteras:
 legem quoque interpretari
 & cetera. Quarto loco ap-
 probat assūptionem. Consi-
 derare quid magis utile fuit
 thebanis q̄ lacedæmonios op-
 primi & cetera. Postremo
 concludit. Quod si leges om-
 nes & cetera. Hoc autem ar-
 gumentum longe a quæstio-
 ne petitum cognoscimus fa-
 cile. Argumentum uero quod
 in specie est semper cum du-
 bitatione proponitur. Si hoc
 ē illud igitur nō est. Aut hoc
 faciamus aut illud faciamus.
 Verum cum in propositio-
 ne si est
 dicitur cum in propositione
 autem est.
 dicitur argumentum igitur
 quod in specie est debet sem-
 per cum dubitatione propo-
 ni: huius propositionis faciē-
 da est approbatio. Deinde as-
 sumptio eiusedē speciē faciē-
 da est per eandem speciē.
 Sed per confirmatiōem. Cu-
 ius assumptionis faciēda est
 approbatio. Tūc erit postre-

approbatio. Tūc erit postrema cōclusio. Talis i milōiana rōe syllogismis ē. Si inq̄ doceo cās fuisse clodio ut occideret milonē p̄bo insidiatore. Hāc p̄positōem approbavit: & si boni ne magno q̄d emolūmēto ipellūt ad fraudē ip̄robi s̄ape paruo. Deide ipsā speciē assumit p̄ cōfirmatiōem. Hāc b̄uit autē causas clodius: Hāc rursus assūptiōem multis rationibus approbat. Postremo cōcludit. Quare si habuit causas clodius ut occideret milonē cōstat insidiatorē fuisse. Ergo quotiēs argumētum in genere fuerit species assumēda est. Quotiēs argumētum in specie fuerit ipsa species assumēda est. sed per cōfirmatiōem. Hoc autē tenere debemus in p̄positionē uim totius argumentationis cōsistere. Siue autē in genere: siue in specie sit. p̄positio: ex ipsa tamen semp̄ generatur assūptio. Docuit itaque quinquepartitam argumentationē p̄ exēplū epaminundae. Deinde docuit quadripartitā argumētatiōem duobus modis nūc p̄positionis approbatiōe nūc assūptiōis approbatiōe sublata. Deinde docuit tripartitam argumētationem. utraque approbatiōe sublata. Nūc quāstio est an sit bipartita argumētatio. Si peperit uirgo nō est peperit autē. Multi dicūt esse bipartitam argumētationem hac ratione. Si inquit approbatiōes s̄ape quia manifestae sūt subtrahuntur cur non & cōclusio cū manifesta est subtrahatur si bipartita argumētatio p̄ p̄positionem & assūptionem. Si peperit uirgo non est. Peperit autē. Cicero hanc illorū s̄ententiam reprehēdit. Dicitq̄ semper argumētationem cōcludendam esse: nec unquam tamen utendū: esse manifesta cōclusione. Tūc autē hoc fieri posse si cōclusionum genera cognoscamus. Sūt at̄ quattuor. Quarū cōclusionū una talis cum breuiter facimus p̄positionis & assūptiōis & post adiūgimus id q̄d ex oī argumētatiōe cōficiat. Dat at̄ ipse exēplū. Quod si leges oēs ad utilitatē rei pu. referri cōuēt hic at̄ saluti rei pu. p̄fuit p̄fecto nō pōt eodem pacto & saluti cōi cōsuluisse & legibus nō obtēperasse. Secūda at̄ cōclusio talis ē ut argumētatio ex cōtrario cōcludat & dat exēplū. Summa igit̄ amētia ē i eorū fide spē habere quorū p̄fidia totiēs deceptus sis. Propositio. n. huius syllogismi talis ē. Qui s̄apēnūero nos p̄ fidē fefellerūt: eorū orationi fidē habere nō debemus. Hoc postq̄ p̄batū est ita cōcludi oportuit. Igit̄ carthaginēsi bus fidē nō habere debemus. Sed cōtrariū potius in cōclusionē cōstituit. Summa igit̄ amētia est i eorū fide spē habere quorū p̄fidia totiēs deceptus sis. Tertia cōclusio talis ē. ut id solū q̄d ex oī argumētatiōe cōficiat i feramus: & dat exēplū urbē igit̄ diruamus

mus ut ex his scriptoris uoluntat cognosceretur. Hāc tamē Epaminūdāe permitteremus: nisi extra iudiciū q̄d esset ut is nobis s̄ētentiā legis i terpretatur: ne dū nūc istud p̄tiamur: cū p̄stato lex sit: nō ex eo q̄d apertissime scriptū est sed ex eo quod sua causā cōuēt scriptoris uolūtate i terpretari. Quod si uos legibus obtēperare debetis: & id facere non potestis: nisi quod scriptū est i lege sequamini: q̄d dubitatis qn̄ istū cōtra legē fecisse iudicetis: Assūptionis at̄ approbatiōe p̄terita sic fiat argumētatio. Qui s̄apēnūero nos p̄fidia fefellerūt: eorū orationi fidē habere nō debemus. Si q̄d. n. p̄fidia illorū detrimenti acceperimus nō erit p̄ter nosmetipsos quē iure accusare possumus. ac p̄mo q̄dē deipi icōmodū est: iterū stultū: tertio turpe. Carthaginēses uero p̄ sep̄e iā nos fefellerūt: Summa igit̄ amētia est i eorū fide spē habere: quorū p̄fidia totiēs deceptus sis. Vtraq̄ approbatiōe p̄terita tripartita fit hoc pacto: aut metuamus carthaginēse oportet: si icolumes eos relinq̄rimus: aut eorū urbē diruamus: at metuere q̄dem nō oportet. Restat igit̄ ut urbē diruamus sūt aut q̄ putat nōnūquā posse cōplexiōe oportere superferri: cū id perspicuū sit quod cōficiatur ex ratiocinatiōe. Quod si fiat bipartita quoq̄ fieri argumētatiōem hoc modo. Si peperit uirgo nō est peperit aut hoc satis esse dicūt p̄ponere & assumere: quoniā perspicuum sit quod cōficiatur ex ratiocinatiōe: Quod si fiat cōplexionis rē nō indigere. Nobis autē uidetur: & omnis ratiocinatiō cōcludenda ē & illud uitiū q̄d illud displicet magnopere uitādū ne quod perspicuum sit id in cōplexiōe i feramus: Hoc at̄ fieri poterit si cōplexionū genera i telligētur. Nā aut ita cōplexionē ut i unū cōducamus p̄positiōem & assūptionē hoc modo. Quod si leges oēs ad utilitatem

Quarta cōclusio talis est: cū non id quod cōficiatur in cōclusionē ponimus: sed id q̄ eam rē cōficiatur cōsequatur: & dat exemplum. Si peperit cū uiro concubuit. Peperit autē. Hic cōficiatur. Cum uiro igit̄ concubuit. Sed hoc in cōclusionē quia manifestum est non ponit. Sed illud ponit quod manifestū illā cōclusionē cōsequitur. Igit̄ fecit incestū. & eni si cū uiro concubuit id cōsequitur ut fecerit incestū. Antiqui autē quemcunq̄ hominū coitū incestū appellabant. Quare in longis argumētationibus. Dat p̄ceptū ut sciamus qua cōclusionē unaquaq̄

argumētatio cōcludenda sit. Quotiēs inquit longa fuerit argumētatio aut p̄pter memoriā facef in cōclusionē dēmus. Aut si erunt in memoriā q̄ supradicta sūt. Argumētatio nob̄ ex cōtrario cōcludēda ē. Verū lōga argumētatio nō p̄ribus sed mēsurā p̄uū constat. i. nō qn̄q̄ p̄ta aut q̄dripta argumētatio lōga ē. Sed in q̄cunq̄ argumētatione quotiēs latiores fuerit approbatiōes: tūc lōge erūt argumētationes. Ita & qn̄q̄ p̄ta argumētatio ex mō ap̄probationū breuis poterit iueniri. Quare inq̄ q̄cunq̄ lōga argumētatio fuerit duobus mōis cōcludenda est. Aut p̄ cōductionē. i. aut p̄ cōtrariū. Quotiēs autē breuis fuerit argumētatio: hoc solo q̄d cōficiat cōcludenda est. In illis uero argumētationibus quae exitū manifestū habent. cōsecutiōnem ponere in cōclusionē debemus. Sin autē ex unaquaq̄ parte putabūt constare argumētationem. Reprehēdit etiā illos qui ex una parte dicunt fieri posse argumētationem. Hi inquit errāt de nominis ambiguitate. Nam argumētatio duas significatiōes habet & argumētatiōis. Quare cum dicunt si peperit cum uiro cōcubuit: inuentū p̄ferunt. nō expolitionem id est argumētatiōem p̄ferunt: non argumētationē. Sed talis argumētatio esse non potest nisi eum expolita p̄feratur oratio: Eodem modo inquit & illi errant qui dicunt aliquando subtrahi posse nūc p̄positionem: nūc assūptionem. Nam quoniā utraq̄ harum monet auditore: neutra necesse est subtrahatur expolitiōi. Itaque magnopere studendum est. quia inuentio cunctis oratoribus cōmunis est. Sed ipsi oratores dicendi modo aut optimi sunt aut mediocres: aut sunt infimi.

argumētatio cōcludenda sit. Quotiēs inquit longa fuerit argumētatio aut p̄pter memoriā facef in cōclusionē dēmus. Aut si erunt in memoriā q̄ supradicta sūt. Argumētatio nob̄ ex cōtrario cōcludēda ē. Verū lōga argumētatio nō p̄ribus sed mēsurā p̄uū constat. i. nō qn̄q̄ p̄ta aut q̄dripta argumētatio lōga ē. Sed in q̄cunq̄ argumētatione quotiēs latiores fuerit approbatiōes: tūc lōge erūt argumētationes. Ita & qn̄q̄ p̄ta argumētatio ex mō ap̄probationū breuis poterit iueniri. Quare inq̄ q̄cunq̄ lōga argumētatio fuerit duobus mōis cōcludenda est. Aut p̄ cōductionē. i.

aut p̄ cōtrariū. Quotiēs autē breuis fuerit argumētatio: hoc solo q̄d cōficiat cōcludenda est. In illis uero argumētationibus quae exitū manifestū habent. cōsecutiōnem ponere in cōclusionē debemus. Sin autē ex unaquaq̄ parte putabūt constare argumētationem. Reprehēdit etiā illos qui ex una parte dicunt fieri posse argumētationem. Hi inquit errāt de nominis ambiguitate. Nam argumētatio duas significatiōes habet & argumētatiōis.

Quare cum dicunt si peperit cum uiro cōcubuit: inuentū p̄ferunt. nō expolitionem id est argumētatiōem p̄ferunt: non argumētationē. Sed talis argumētatio esse non potest nisi eum expolita p̄feratur oratio: Eodem modo inquit & illi errant qui dicunt aliquando subtrahi posse nūc p̄positionem: nūc assūptionem. Nam quoniā utraq̄ harum monet auditore: neutra necesse est subtrahatur expolitiōi.

Itaque magnopere studendum est. quia inuentio cunctis oratoribus cōmunis est. Sed ipsi oratores dicendi modo aut optimi sunt aut mediocres: aut sunt infimi.

approbatio. Tūc erit postrema cōclusio. Talis i milōiana rōe syllogismis ē. Si inqt doceo cās fuisse clodius ut occidēt milonē pbo isidiatore. Hāc ppositōem approbavit: & si boni ne magno qdē emolūmēto ipellūt ad frandē iprobi saxe paruo. Deide ipsā speciē assumit p cōfirmatiōem. Hāc autē causas clodius: Hāc rursus assūptiōem multis rationibus approbat. Postremo concludit. Quare si habuit causas clodius ut occideret milonē cōstat insidiatorē fuisse. Ergo quotiēs argumētum in genere fuerit species assumēda est. Quotiēns argumētum in specie fuerit ipsa species assumēda est. sed per confirmationē. Hoc autem tenere debemus in ppositionē uim totius argumentationis cōsistere. Siue autē in genere: siue in specie sit ppositio: ex ipsa tamen semp generatur assūptō. Docuit itaque quinquepartitam argumentationē p exēplū epaminundae. Deinde docuit quadripartitā argumētatiōem duobus modis nūc ppositionis approbatiōe nūc assūptiōis approbatiōe sublata. Deinde docuit tripartitam argumētationem. utraque approbatiōe sublata. Nūc quæstio est an sit bipartita argumētatio. Si peperit uirgo nō est peperit autē. Multi dicūt esse bipartitam argumētationem hac ratione. Si inquit approbatiōes saxe quia manifesta sūt subtrahuntur cur non & conclusio cū manifesta est subtrahatur ut si bipartita argumētatio p propositionem & assūptionem. Si peperit uirgo non est. Peperit autē. Cicero hanc illorū sētentiam reprehēdit. Dicitq; semper argumētationem concludendam esse: nec unquam tamen utendū: esse manifesta conclusionē. Tūc autē hoc fieri posse si conclusionum genera cognoscamus. Sūt at quattuor. Quarū conclusionū una talis cum breuiter facimus ppositionis & assūptiōis & post adiūgimus id qd ex oī argumētatiōe cōficiūt. Dat at ipse exēplū. Quod si leges oēs ad utilitatē rei pu. referri cōuēt hic at saluti rei p. pfuit pfecto nō pōt eodem pacto & saluti cōi cōsuluisse & legibus nō obtēperasse. Secūda at conclusio talis ē ut argumētatio ex cōtrario cōcludat & dat exēplū. Summa igit amētia ē i eorū fidē spē habere quorū pfidia totiēs deceptus sis. Propositio. n. huius syllogismi talis ē. Qui saxe nūero nos p fidē fefellerūt: eorū orationi fidē habere nō debemus. Hoc postq; pbatū est ita cōcludi oportuit. Igit carthaginēsi bus fidē nō habere debemus. Sed cōtrariū potius in cōclusionē cōstituit. Summa igit amētia est i eorū fidē spē habere quorū pfidia totiēs deceptus sis. Tertia cōclusio talis ē. ut id solū qd ex oī argumētatiōe cōficiūt i feramus: & dat exēplū urbē igit diruamus

mus ut ex his scriptoris uoluntas cognosceretur. Hāc tamē Epaminūdāe permitteremus: nisi extra iudiciū qd esset ut is nobis sētentiā legis interpretaretur: ne dū nūc istud ptiamur: cū praxto lex sit: nō ex eo qd apertissime scriptū est sed ex eo quod suae causae cōuēt scriptoris uolūtate interpretari. Quod si uos legibus obtēperare debetis: & id facere non potestis: nisi quod scriptū est i lege sequamini: qd dubitatis qn istū cōtra legē fecisse iudicetis: Assūptionis at approbatiōe pterita sic fiat argumētatiō. Qui saxe nūero nos pfidia fefellerūt: eorū orationi fidē habere nō debemus. Si qd. n. pfidia illorū detrimenti acceperimus nō erit praxter nosmetipsos quē iure accusare possumus. ac pmo qdē decipi icōmodū est: iterū stultū: tertio turpe. Carthaginēses uero p sepax iā nos fefellerūt: Summa igit amētia est i eorū fidē spē habere: quorū perfidia totiēs deceptus sis. Vtraq; approbatiōe praxterita tripartita sit hoc pacto: aut metuemus carthaginēses oportet: si icolumes eos relinqrimus: aut eorū urbē diruamus: at metuere qdem nō oportet. Restat igit ut urbē diruamus sūt aut q putāt nōnūquā posse cōplexiōe oportere supersederi: cū id perspicuū sit quod cōficiatur ex ratiocinatiōe. Quod si fiat bipartitā quoq; fieri argumētatiōem hoc modo. Si peperit uirgo nō est peperit aut hoc satis esse dicūt pponere & assumere: quoniā perspicuum sit quod cōficiatur ex ratiocinatiōe: Quod si fiat cōplexionis rē nō indigere. Nobis aut uidetur: & omnis ratiocinatio cōcludenda eē & illud uitū qd illis displicet magnopere uitādū ne quod perspicuum sit id in cōplexiōe i feramus: Hoc at fieri poterit si cōplexionū genera itelligētur. Nā aut ita cōplexionē ut i unū cōducamus ppositionē & assūptionē hoc modo. Quod si leges oēs ad utilitatem

Quarta conclusio talis est: cū non id quod conficitur in conclusione ponimus: sed id qd eam rē quae conficitur consequatur: & dat exemplum. Si peperit cū uiro concubuit. Peperit autem. Hic conficitur. Cum uiro igitur concubuit. Sed hoc in conclusione quia manifestum est non ponit. Sed illud ponit quod manifestū illā conclusionē consequitur. Igitur fecit incestū. & enī si cū uiro concubuit id consequitur ut fecerit incestū. Antiqui autē quemcunque hominū coitū incestū appellabant. Quare in longis argumētationibus. Dat praxceptū ut sciamus qua conclusionē unaquaq;

reip. referri conuenit. Hoc autem reip. pfuit: profecto nō pōt eodē pacto & saluti cōi cōsuluisse: & legibus nō obtēperasse: aut ita ut ex cōtrario sententiā cōficiatur hoc mō. Summa igit amētia est in eorū fidem spem habere quorū perfidia totiēs deceptus sis: aut ita ut id solū qd cōficiatur i feratur ad hunc modū. Urbē igitur diruāus: aut id quod eam rem quae cōficiatur sequatur necesse est: id est huiusmodi. Si peperit: cū uiro cōcubuit: peperit autem. cōficiatur hoc mō: cōcubuit igitur cū uiro hoc si nolis i ferre & i feras qd inde seqtur: fecit igitur incestū & cōcluseris argumētationē. & pspiciuā feceris cōplexiōne: Quare in longis argumētationibus ex cōductiōibus: aut ex cōtrario cōplecti oportet. In breuibus id solū qd cōficiatur expōere: i his in quibus exitus perspicuus est cōsecutiōe uti. Si qui autem ex una parte putabunt cōstare argumētationē poterūt dicere saxe satis hoc mō argumētationē facere. Quoniā peperit: cū uiro cōcubuit: nā hoc nullius neq; approbatiōis: neq; cōplexiōis indiget: sed nō ab ambiguitate noīs uidetur errare. Nam & argumētatio noīe uno res duas significat. iō qd & inuentū aliquā in rē probabile: aut necessariū argumētatio uocatur: & eius inuenta artificiosa expolitio. Quando igitur proferunt aliquid huiusmodi. Quoniā peperit: cū uiro cōcubuit: inuentū proferunt: nō expolitio: Nos aut de expolitiois partibus loquimur. Nihil igitur ad hanc rem ratio illa pertinebit: atq; hac distinctione alia quoq; q uidebūtur: officere huic partiōi propulsabimur. Si qui aut assūptionē aliqñ tolli posse putent: aut ppositionē. Quae si quid hēt pbabile aut necessariū quoquomō cōmoueat audire necesse ē qd si solū spectaret id qd iuentū ē ac nihil hoc pacto

argumētatio cōcludenda sit. Quotiēns inquit longa fuerit argumētatiō aut ppter memoriā facēt in cōclusiōe dēmus. Aut si erunt in memoriā q supradicta sūt. Argumētatio nob ex cōtrario cōcludenda ē. Verū lōga argumētatio nō pnbis sed mēsurā ptiū constat. i. nō qnq; ppta aut qdripta argumētatio lōga ē. Sed in qcunq; argumētatione quotiēns latiores fuerit approbatiōes: tūc lōge erūt argumētationes. Ita & qnq; ppta argumētatio ex mō approbationū breuis poterit iueniri. Quare inqt qcunq; lōga argumētatio fuerit duobus mōis concludenda est. Aut p conductionē. i.

aut p cōtrariū. Quotiēns aut breuis fuerit argumētatio: hoc solo qd cōficiūt cōcludenda est. In illis uero argumētationibus quae exitū manifestū habent. cōsecutiōnem ponere in conclusione debemus. Sin autem ex unaquaq; parte putabūt constare argumētationem. Reprehendit etiā illos qui ex una parte dicunt fieri posse argumētationem. Hi inquit errāt de nominis ambiguitate. Nam argumētatio duas significatiōes habet & argumenti: & argumentationis. Quare cum dicunt si peperit cum uiro cōcubuit: inuentū proferunt. nō expolitioem id est argumentū proferunt: non argumētationē. Sed talis argumētatio esse non potest nisi cum expolita proferatur oratio: Eodem modo inquit & illi errant qui dicunt aliquando subtrahi posse nūc ppositionem: nūc assūptionem. Nam quoniā utraq; harum monet auditorē: neutra necesse est subtrahatur expolitio. Itaque magnopere studendum est. quia inuentio cunctis oratoribus cōmunis est. Sed ipsi oratores dicendi modo aut optimi sunt aut mediocres: aut sunt infimi.

Variare aut orationem magnopere oportebit. propter fastidia uaria inquit uti oratione debent ut nunc per inductionem argumentationem argumetur nunc per rōcinatōem. Deinde in ratiocinationibus nunc quinquēpartitā nunc quadripartitā nunc tripartitam faciamus argumentationem. Deinde ut non semper prima sit propositio sed aliquādo assumptio. prima sit. Hęc inquit ut melius inspiciamus aut inscribamus ipsi & nos exerceamus aut si id pigre facere ea quę supra posita sūt. exempla uideamus & in ipsis hanc exerceamus uarietate. illud autē præcipit sylogismos oēs in dialectica contineri hos paucos idē deriuatos qui oratori conuenire uidebantur: Denique isti non syllogismi sed epicheremata dicuntur.

Reprehensio est per quam argumentando aduersariorum confirmatio diluitur: aut infirmatur: aut aleuiat. Iam de quattuor partibus orationis dictum est. De exordio: de narratione: de partitione de cōparatione: de confirmatione: Nūc secundum ordinē de reprehensioe tractandum est. Reprehensio est oratio quę post nostrā confirmationem aduersariorum confirmationem reprehēdit. hęc duo agit. aut oīo tollit quod aduersarius dixit: aut infirmat ac leuius reddit. Vex ipsa reprehensio ex illis locis argumentorum capitur ex quibus confirmatio id est ex attributis personę & attributis negotio. Materia eim argumentorum comunis est tam confirmanti q̄ reprehēdenti: & cū tria sint data confirmationi. Materia argumentum argumentatio. Materia non reprehēdimus. quę nuda atque comunis est. Sed argumentum: aut argumentum ratio nem reprehēdimus. & quoniam confirmationem uel reprehensionem comuniter hactenus præcepta tradidimus. debemus scire certos modos reprehensionis. Sunt autē quattuor principales modi. Si aut sumpta reprehēdamus aut conclusionem: aut genus argumentationis. At si hęc tria nullo mō reprehendi poterunt quod extremū est facere debemus. ut aliud contra argumentū firmū: aut firmius proferamus. Sumpta sunt quęcunque nobis ad fidem sumimus. Ad fidē autem sumimus argumentū. Ergo argumenta sumpta sunt: & quoniam argumentum non nisi ex confesso sit recte ea quę ex confessis argumenta sumimus sumpta dicuntur

tractaretur id quod eēt excogitatū referret nequaquā: iter sūmos oratores & mediocres iteresse existimatur: uariare aut orationem magnopere oportebit. Nam omnibus in rebus similitudo est facietatis mater: id fieri poterit: si non similiter semper ingrediamur in argumentationem. Nam primum omnium generibus ipsis distinguere cōuenit: hoc est tum inductione uti tum ratiocinatione. Deinde in ipsa argumentatione non semper a propositione incipere: nec semper quinque partibus uti: nec eadē rōne expolite partitiones: sed tum ab assumptione incipere licet: tum ab approbatione alterutra: tum utraque: tum hoc: tum illo genere cōplexionis uti. Id ut inspiciamus aut scribamus aut in quolibet exemplo de his quę proposita sūt hoc idē exerceamus facile sit factu. Ac de partibus quidē argumentationis satis nobis dictum uidetur. Illud autem uolumus probe intelligi nos tenere. aliusque rationibus tractari argumentationes in philosophia multis: & obscuris: de quibus certum est artificium constitutum. Verum illa nobis ab usu oratorio uisa sūt aliena. Quę pertinere autē ad dicendum putamus: ea nos cōmodius quā ceteros attendisse nō affirmamus sed perquisitius & diligentius perscripsisse pollicemur. Nunc ut statuius proficisci ordie ad reliqua pergemus. Reprehensio est per quā argumentatio aduersariorū cōfirmatio diluitur. aut infirmatur: aut aleuiatur. Hęc fonte inuentionis eodē utetur: quo utitur cōfirmatio propterea quod quibus ex locis aliqua res confirmari potest iisdē potest ex locis infirmari. Nihil. n. cōsiderandū eū in his oībus inuentionibus nisi id quod personę aut negotiis attributum est. Quare inuentione: & argumentationum expolitionem ex illis quę ante præcepta sunt: hęc quoque in partem orōis transferri oportebit. Verū tñ ut quidam præceptio detur huius quoque partē exponēus mōs reprehensionis quos quę obseruabūt: facilius ea quę tradicuntur diluere aut infirmare poterūt.

Sunt autem sumpta semper quattuor probabilia tria necessaria. Probabile: & teni argumentū in quattuor diuiditur. Credibile signum: Comparabile: iudicatum. Necessarium in tria diuiditur. Complexionem: Enumerationem: Simplicem conclusionem. Itaque quia septem argumenta septem sumpta sunt: de quibus argumentis cum aduersarius: quodcunque sibi ad fidem sumpsit tu continuo certis modis poteris reprehendere: quos modos a Cicerone traditos in singula sumpta reprehēdenda diligenter debemus attendere atque retinere. Quod pro credibili sumptū

erit id infirmabitur: si aut perspicue falsum erit hoc modo. Nūc raurit septem esse sumpta. Nunc docet unum quodque sumptum quot modis reprehendi possit: & a probabili argumento incipit: in quo quattuor continentur. Credibile. Signum Comparabile: Iudicatum. Itaque inquit si aliud ab aduersario pro credibili argumento fuerit prolatum: quinque id modis possumus reprehēdere. Si aut inquit quod solidum aut primum est argumentum ipsum falsum esse doceamus. Aut si ex contraria quoque parte credibile esse monstremus. Aut si omnino erit in credibile. Aut si id quod paucorum est omnium esse dicatur. Aut si id quod raro cōtingit fieri omnino denegeretur. Falsum est quod in re falsum est. & quod omnino aliter esse contendimus. sicut ipse ait

Nemo est qui non pecuniam quam sapientiam malit. Hoc itaque falsum est: ut etiam si unus fuerit inuentus. qui sapientiam malit: Argumentum aduersari falsum esse dicatur. Ex contrario quoque credibile erit si quid ab aduersariis: pro credibili prolatum nihilominus credibile sit si conuerratur. Vt puta quis est qui non officii cupidior quam pecuniarum sit. hoc utique aduersario pro credibili prolatum est. Quod conuersum. Nihilominus incredibile

est si dicas. Quis est qui non pecuniarum cupidior quam officii sit. Ergo credibile reprehēditur quod ex contraria parte conuersum nihilominus credibile potest uideri. Incredible autem dicitur quod ab hominum opinione dissentit. & hoc intererit inter falsum & incredibile: quod falsū in ipsa re est incredibile uero in opinione. Itaque inquit incredibile est: ut puta si auarus dicatur mediocris officii causa maximam pecuniam contempsisse. Hoc itaque apud opinionem hominum credi non potest: quoniam enim auarus maximam pecuniam contemneret mediocris officii causa qui ob paruam pecuniam sæpe officia magna contemnit. Inter falsum & incredibile hoc interest quod falsum est credibile esse potest & incredibile. deinde quod incredibile est uerum esse potest & falsum: Sed uerum duplex est: nunc id quod uere gestum est nunc id quod uere gestum esse quibusdam rationibus approbatur. Itaque sæpe quod uerum est: & quia falsum esse nō potest: incredibile est. Verum enim quod Simon uolauit. sed tamen incredibile est: Deinde si dicas uno die duas cōtrouersias perscripsi cum non perscripseris in re quidem falsum sed tamen quia fieri potuit credibile est. Rursus credibile argumentum reprehēdi potest si quod paucorum est omnium esse dicatur. Qui paupes sūt his nō officii magis quā pecunia cordi ē. Hoc quia generaliter dictū ē reprehēdi potest:

Nam possunt alii pauperes inueniri: quibus officium magis cordi sit quam pecunia. Nec nos moueat quod in argumento credibili quod quidem ex personis fieri diximus exemplum de loco posuerit. Credibile enim argumentum. id est probabile maxime quidem personarum est. Sed sit etiam ex attributis negotio. id est ex loco tempore uel reliquis. Itaque sub hoc modo reprehensionis duo exempla posuit. unum a persona aliud a loco. Illud autem quod tertium uidetur exemplo illi quod sub extremo modo positum est contra grauum non tertium est exemplum: sed secundi conclusio. ut primum exemplum a personis sit. Qui pauperes sunt his antiquior officio pecunia est. Secundum exemplum a loco sit. Qui locus desertus est in eo eandem factam esse oportet. In loco celebri homo occidi qui potuit. Itaque hoc preceptum tenere demus quod ex attributis personarum maxime credibile argumentum conficitur. Est tamen & in factis credibile. Signum autem non nisi ex factis conficitur.

Scire tamen debemus ex attributis personarum fieri & necessarium argumentum. Si dicas pedibus aeger quinquaginta milia quam potuit ambulare. Postremo credibile argumentum potest reprehendi. si id quod raro fit nunquam fieri posse dicatur. Vt puta nemo est qui puellam praeteriens ad amat. Hoc rursus generaliter quia dictum est potest reprehendi. Nam

frequenter & semel uisa puella potest adamari. ut in eunucho adamat cherea. & in Virgil. ut uidi. ut perii: ut me malus abstulit error. His itaque quinque modis credibile potest reprehendi. si aut perspicue falsum esse ostendatur aut conuersum ex contraria parte nihilominus credibile sit. aut si incredibile demonstratur aut si quod paucorum est omnium esse dicatur. aut si quod raro fit id nunquam fieri posse dicatur. Quod autem pro signo sumetur id ex hisdem locis confirmatur infirmabitur. Dixit quot modis credibile possit reprehendi. Nunc transit ad signum. Si inquit ab aduersario aliquid pro signo feretur id hisdem locis reprehendi potest quibus confirmatur. Verum quoniam definitione signum esse dixit quicquid in sensu cadit maxima signa sunt: & quae in controuersis frequentibus necesse est inueniri. Oculorum & aurium: Oculorum pallet puluerulentus est. cruentus est. Aurium uero hoc dixit hoc locutus est. Itaque praeter haec signa quae oculis digitoque monstrantur. Omne factum ac dictum: signum est. Quae facta: & dicta negotio attributa sunt. id est continentia cum ipso negotio. Quae facta: & dicta tripliciter considerantur ante negotium in negotio. post negotium: Itaque cum ex his quae negotio attributa sunt argumenta sumpserimus signum est: id est ex his quae continentia cum ipso negotio sunt: & quae in gestione negotii continentur. deinde: si ex his fecerimus argumentum. quae personis attributa sunt credibile erit. & hoc ideo argumentum dicitur. ut quasi argumentum a personis fiat: signum a negotiis. & ideo Cicero in cecilianis Argumentis agemus. signis: luce omni clarioribus criminia refellemus. Igitur si aduersarius inquit aliquid pro signo protulerit: hisdem ex locis reprehendere debemus. quibus confirmatur. & quoniam ignoratur quibus ex locis signum confirmari debeat id ipsum docet. Confirmatur autem quattuor modis. Primo inquit signum manifestum ipsum esse debet. id est ut cum dixeris pallet: uere palleat. Deinde postquam constiterit esse signum constet rursus eius rei esse signum de qua agitur: ut dicas occidit. nam cruentus est. Et quoniam diximus factum omne signum esse in facto autem & facta. & dicta sunt. confirmamus inquit signum si aut id factum dicamus quod non oportuerit: aut id factum quod oportuerit. Sed quia interdum per ignorantiam prouenit. ut aut id non faciamus quod oportet: aut id faciamus quod non oportet. Tunc autem grauius delictum est: si faciamus quae non facienda sunt. Quia in eo quod facimus faciendum: uel non faciendum: inest scientia delinquentis. Si enim quia: aut faciendum est: aut non faciendum. ideo postremum illud addit ad confirmationem signi ut non modo aliquid fecerit sed et scierit faciendum esse aut non esse faciendum. Postremo inquit scisse eum de quo quaeritur eius rei legem: & consuetudinem. Itaque quattuor modis signum confirmamus. Primum ut uerum sit. Deinde ut eius rei de qua agitur signum sit. Deinde ut doceamus aut id factum esse quod non oportuerit aut id non factum quod oportuerit

aut hominibus accidit: id hominibus dicatur usu euenire hoc pacto. Qui pauperes sunt his antiquior officio pecunia est. Qui locus desertus est in eo eandem factam esse oportet, in loco celebri homo occidi qui potuit: aut si id quod raro fit fieri omnino negatur: ut Curius pro Fuluius: neque nemo potest uno aspectu: neque praeteriens in amorem incidere: quod autem pro signo sumetur: id ex iisdem locis quibus confirmatur infirmabitur. Nam in signo primo uerum esse ostendi oportet: deinde eius esse rei signum proprium quod de re agitur: ut cruore cadis. Deinde factum esse quod non oportuerit aut non factum quod oportuerit.

Postremo etiam scisse eum utrum fuerit faciendum: uel non faciendum. Haec quattuor confirmando signo attributa sunt: quorum si aduersarius quodlibet ad confirmandum protulerit: tu id quinque modis reprehendis. Dicere. n. debetis inquit: aut non esse signum. id est si dicatur homicidium fecit: nam puluerulentus est utique ad homicidium: puluis signum esse non potest: aut pauper magno esse signo: & n. non modo signum proferendum est: sed & plenum signum. Unde illud in Terentio. iam scio magnum signum aut a se potius quam ab aduersario stare: si dicatur scelus fecit: nam erubuit: cum tu contra possis dicere.

Imo scelus non potuit facere: quia erubuit. Aut oio falso dici: si dicat nescio quis pallere cum non palleat. Aut in aliam quoque suspicionem duci posse demonstrabitur: si dicatur quia palleat occidit hominem cum sit pallor: & aegritudis. Itaque si quid ad confirmandum signum fuerit prolatum his quinque modis reprehendi oportebit. Quod quidem se in secundo libro de coniecturali causa signantius tractatur esse promittet. Compatibile argumentum ex similitudine consistit quod ut reprehendas: id quod aduersarius simile esse uult. tu contra dissimile debetis asserere. Dissimile autem aliquid: aut simile sit: octo rebus ostenditur. Genere: natura: ui: magnitudine: tempore: loco: persona: opinione: ac si quo in numero illud quod per similitudinem afferatur: & quo in loco hoc genus cuius causa afferatur huius conuenit ostendatur. Deinde quod res cum re differat demonstrabimus: ex quo docebimus aliud de eo quod comparabitur & de eo quod comparabitur existimari oportet: huius facultatis maxime indigent: cum ea ipsa argu-

dicamus dissimiles: aut generis: aut loco uel caeteris. Sed id quod simile est de natura: nos contra in eadem natura dissimile debemus ostendere. Quod rursus dicitur simile esse in persona: nos in eadem persona dissimile esse doceamus. Octo itaque modis dissimile aliquid necesse est comprobari. Genere natura: ui: magnitudine: loco: persona opinione. Generis triplicem significationem scimus esse. Est autem genus. id est sanguis aut patria. Est genus sub quo plures partes continentur. Est genus reze qualitas: Hic itaque genus duo illa significat: sub quo sunt species: & illud quod qualitatem designat. Genus illud sub quo species sunt: ita ad similitudinem ducitur. ut in hoc exemplo. Si iis qui imprudentes laesere ignosci oportet his qui necessario profuere gratiam haberi non oportet. In his enim ambobus unum genus est. uoluntas absens cuius species sunt. Imprudentia & necessitas. Itaque haec specie diuersa genere ad similitudinem referuntur. id est quia in utroque absens uoluntas. Illud autem genus quod qualitatem significat conferatur cum utile: unli: honestum: honesto conferimus. Vt puta tam hoc utile quam illud tam honestum quam illud. Tertium illud genus: quod aut sanguinem ostendit: aut patriam ad locum referri oportebit. natura autem conferatur ita ut in hoc exemplo in quo populi natura cum maris comparatur. Ut mare inquit: quod sua natura tranquillum sit uentorum ui agitari atque turbari sic .r. pu. sua sponte placatam hominum sedicioforum uocibus. & uolentissimis tempestatibus cocitari. Vim saepe esse diximus singulorum uerborum simplicem significationem. Hoc est illud nescio quid: quod intelligimus cum dictum fuerit sacri legum. iam magnitudo erit ipsius uis exaggeratio: ut puta sacrilegium atrox. In loco illam quae iam abunde tractata est qualitatem loci inspicimus. Tempus item suis inspectu semper partibus conferamus ut si oportunitas est oportunitatem. Si spacium: spacium conferamus. Persona autem omnino manifesta est. Opinio uero est iudicium populi. Haec ita conferatur si dicamus sic de illa re iudicatum est: sic de hac iudicatum: aut iudicatum est: aut aliter de illa re iudicatum: aliter de hac iudicatum aut iudicatum est: si pro nobis asseret si contra mutet opinio ac si quo in numero illud quod per similitudinem afferat hoc non

quasi alius aliquis modus cōferēdi est. ne forte q̄s credat sed opinionis expositio. Quæ q̄dē unā partem tenet solā id est illā cū ab aduersariis coniuncta dissoluimus. In iudicatū aliquid inferatur quoniam id ex his locis maxime firmatur. Et ad hoc nihilominus confirmādum ipse nobis indicat confirmationē. Nam quattuor modis dicit confirmādū nobis esse iudicatū quibus utique sublatis infirmari posse declarat. Hoc est laude eorū qui iudicare similitudine eius rei qua de agitur ad eam rē qua deiudicatū est. & non modo non esse rephensum iudiciū: sed ab omnibus comprobātū. & si difficilius & maius esse doceamus illud iudicatum q̄d afferatur: q̄ id quod instet: Cū enī afferimus iudicatum ut id nostræ causæ p̄sit necesse est primo a laude eorū q̄ iudicare id quod iudicatum proferimus ordiamur. Per iudicantium enim auctoritatē iudicati auctoritas confirmatur. Deinde ut id quod iudicatū p̄ferimus simile ei quo de agatur esse monstremus. Tū. n. uos iudicatū adiua bit si huic simile demonstratur. Verum hæc similitudo octo illis similitudine tribus faciēda est hæc genere natura: ut: magnitudine: loco: p̄sona: tēpore: opinioe: & omnino hoc iam tenere debemus quicunque similitudinē his nobis tribus esse faciēdam. Deinde tertio modo iudicatū cōfirmamus si ostēdamus ipsū iudicatum non esse rephensum & non modo nō rephensum sed etiam ab omnibus approbatū. ut hi iudices de hoc negotio similia sperare cogantur. Extremū illud si difficilius & maius iudicatū quam id quo de agitur esse doceamus. Nūquam enim iudex i minore negotio facere dubitabit id quod iā iudicatū i maiore p̄spexerit. His itaque locis iudicatū cōfirmatur hīc de conuersis infirmatur: id est ut iudices uituperes ut negiorū dissimilitudinē doceas ut rephensū iudiciū illud demonstras: & ut illud iudiciū minus ac facile hoc uero difficile ac maius ostēdas. deinde doceas quæ uitia in aduersario perscrutari atque inuenire debeamus: id est ne forte illud iudicatū: quod afferatur huic negotio nihil proficit: & ne illud p̄feratur iudiciū i quo iudices cōtraxisse cōstet offēsam. Tertio illud cōsiderādū ne cum p̄ nobis similia sint multa iudicia ab aduersario unum aliquod dissimile p̄feratur. Statim que frāgetur: quod quasi p̄babile: pro p̄babili profertur. Nam id quod uere p̄babile ē nullo modo aut difficillime poterit infirmari. Hoc ē quod ait Cōtrariis locis: si res natura: aut uerisimilis p̄mittit infirmari oportebit. Quæ uero sicuti necessaria ducētur. Transit a p̄babili ad necessariā argumētū: quod necessariū arg. si necessariū rebus ipsis fuerit nulla ratiōe poterit rephēdi: sin autē nō rē: sed modū ac formā necessariæ argumētatiōis habuerit rephēdet: nouimus itaque: tribus modis fieri necessariā argumētatiōem: p̄ complexiōem: p̄ enumeratiōem: p̄ simplicē cōclusiōem. Complexiō ē i q̄ utq; cōcesseris id cōtra te future ē. Hæc ita ut diximus si oīno necessaria ē nō poterit rephēdi. Sin at̄ solā formā necessariæ argumētatiōis tenebit duobus modis rephēdet: aut p̄ cōuersiōnē: aut p̄ alterius partis infirmatiōem. Quos modos facile possumus agnoscerē si ipsa necessariæ argumētatiōis forma p̄oat. Si ueret q̄d accuses: q̄ p̄bus ē. Si nō ueret: q̄d accuses: q̄ p̄bus auditū æstiat. Hoc p̄ conuersiōnē sic rephēdimus: ut cācellato ueluti r̄spectu p̄mā p̄positiōnē ad secūda p̄positiōis dimittamur euentū. Deinde secūda p̄positiōem ad p̄mā p̄positiōis subrigamus euentū: ita tñ ut euentibus

mētatio quæ p̄ inductionē tractatur erit reprehendenda. Si iudicatū aliquid inferetur quoniam id ex his locis maxime firmatur laude eorū q̄ iudicare similitudinē eius rei qua de agitur: ad eā rē qua de iudicatū ē & cōmemorādo nō modo nō eē rephensū iudiciū: sed ab oībus approbatū & demonstrando difficiliter: & maius fuisse ad iudicatū quod afferatur q̄ id quod instet cōtrariis locis: si res aut uera: aut uerisimilis p̄mittat infirmari oportebit. atque erit obseuādū diligēter ne nihil ad id quod agatur p̄tineat id quod iudicatū ē: & uideādū est nū ea res p̄feratur i qua sit offēsu: ut de ipso q̄ iudicauerit iudiciū fieri uideatur. Oportet autē anima aduerrere: ne cū aliter sint multa iudicata solitariū aliquod: aut rarū iudicatū afferatur. Nā his rebus auctoritas maxime potest infirmari. Atque ea argumēta q̄dē quæ quasi p̄babilia sumetur ad hunc modū temptari oportebit. Quæ uero sicuti necessaria dicētur ea si forte imitabūtur modo necessaria argumētatiōem neque erūt eiusmodi sic rephēdetur. Primū complexiō: quæ utrū cōcesseris tolli debet. si uera est nunquam rephēdetur si in falsa duobus modis aut conuersiōne aut alterius partis infirmatiōne. Cōuersiōne hoc modis Nam si ueretur quid eum accusas qui est probus?

negatio adiuncta copuletur hoc modo. Si ueretur accuses. Quia id non parui auditu æstimat. Deinde si non ueretur accuses: quia non probus est. Ita conuersiōnū euentū accusandum esse asseruit quem aduersarius dixerat non accusandū. Accusatio autem hic non publica est: sed priuata obiurgatio unius uero partis huiusmodi reprehensio est: Cum ex propositis duobus unumquodque frāgitur. Altero enim infirmato uacillat alterū. Si ueretur accusa. facile enim uerecundus ab errore flectetur. Enumeratio uitiosa itelligitur: si aut præteritū q̄dā dicemus q̄ melius concedere aut infirmare aliqd̄ anumeratū. Enumeratio pars necessariæ argumētatiōis est. Hæc cuius modi sit supra diximus. Verum cū ab aduersario proponetur duobus modis poterit rephēdi. Si aut aliquid prætermisū esse in enumeratione doceamus quo p̄ nobis sit aut si omnia quidem enumerata sunt: sed in his aut contrariū ponimus & falsū esse monstramus aut cōfitemur aliquid ita esse & ostēdemus esse pro nobis. Primus itaque modus ubi aliquid præteritū demereamus q̄d prolatur nostræ causæ proficit: ut ē illud de equo quē post aduersariū enumerationem ex hostibus captū eē memorauit: id est ex præda quæ propria cuique non quæ confusis oībus fuerit communiter distributa. Alter est modus rephēsiōis in enumeratione in quo duo respicimus. Vtrū aliquid contrariū poni possit. an aliquid cōfiteamur ex his quæ aduersarius enumerauit p̄pterea q̄ honestum ē. Cōtrarium ponimus si cum aduersarius æquum neget hæreditate uēisse nos hæreditate uenisse doceamus. Cōfitemur autē aliquid q̄ honestū sit: ut si aduersarius dicat. aut insidias facere uoluisti: aut amico morem gessisti. aut cupiditate elatus es nos dicamus amico morē gessisse quod utique in confessione turpe nō est maxime si ea quibus cū hoc positū est cōsideremus. Ita in rephēsiōne enumerationis aut prætermisū aliquid ostēdimus. Quod tamē illatū p̄ nobis sit aut ex omnibus quæ posita sūt nūc aliqd̄ p̄ cōtrarium refutamus: nūc quia p̄ nobis ē cōfitemur. Simplex at̄ cōclusiō rephēdit si id q̄d sequitur nō uideatur necessario cū eo quod ante sit cohærere. Nā hoc q̄dē si spiritū ducit uiuit. Si dies ē lucet: eiusmōi est ut cū priore necessario postenus cohærere uideatur. Hoc at̄ si mater ē diligit filiū: si aliquando peccauit nūq̄ corrigetur: sic cōueniet rephēdi ut demonstratur nō necessario cū prior postenus cohærere: hoc

Si in uerecundum animi possidet ingenium: quid eum accuses: qui id parui auditu existimet hic si ue uereri dixeris siue non concedendum hoc putat ut neges esse accusandum. Quod conuersiōne sic reprehendetur. Immo uero accusandus est. Nā si ueretur accuses nō. n. parui auditu existimabit. Si i uerecundū animi ingenium possidet: tñ accuses: nō n. p̄bus ē. Alterius aut partis infirmatiōne hoc modo reprehenditur. Verū si ueretur accusatiōne tua correptus ab errato r̄cedet. Enumeratiō uitiosa itelligitur: si aut præteritū q̄dā dicemus q̄ uelimus cōcedere: aut infirmum aliquid enumeratū quod aut contradici possit: aut causa non sit quare non honestum possumus cōcedere præteritur q̄dā in eiusmodi enumerationibus. Quoniam habes istū equū aut emeris: oportet: aut hæreditate possideas: aut munere acceperis: aut domi tibi natus sit: aut si horū nihil est surripueris necesse est. Sed non emisti neque hæreditate uenit: neque domi tibi natus est: neque dono accepisti: necesse est ergo surripueris hoc cōmode rephēditur: si dici possit ex hostibus equus ē captus cuius prædæ sectio non uenit. Quo illato infirmatur enumeratio Quoniam id sit inductū quod præteritū ē in enumeratione: altero autē modo rephēditur: si aut contra aliquid dicetur hoc ē exēpli causa: ut in eodem uersemur poterit ostēdi hæreditate uenisse: aut si extremū illud nō erit turpe concedere ut si q̄ cū dixerint aduersarii: aut insidias facere uoluisti: aut amico morē gessisti: aut cupiditate elatus ex amico morem gessisse fateatur. Simplex autem cōclusiō reprehenditur si id quod sequitur nō uideatur necessario cū eo quod ante sit cohærere. Nā hoc q̄dē si spiritū ducit uiuit. Si dies ē lucet: eiusmōi est ut cū priore necessario postenus cohærere uideatur. Hoc at̄ si mater ē diligit filiū: si aliquando peccauit nūq̄ corrigetur: sic cōueniet rephēdi ut demonstratur nō necessario cū prior postenus cohærere: hoc

dicemus q̄ melius concedere aut infirmare aliqd̄ anumeratū. Enumeratio pars necessariæ argumētatiōis est. Hæc cuius modi sit supra diximus. Verum cū ab aduersario proponetur duobus modis poterit rephēdi. Si aut aliquid prætermisū esse in enumeratione doceamus quo p̄ nobis sit aut si omnia quidem enumerata sunt: sed in his aut contrariū ponimus & falsū esse monstramus aut cōfitemur aliquid ita esse & ostēdemus esse pro nobis. Primus itaque modus ubi aliquid præteritū demereamus q̄d prolatur nostræ causæ proficit: ut ē illud de equo quē post aduersariū enumerationem ex hostibus captū eē memorauit: id est ex præda quæ propria cuique non quæ confusis oībus fuerit communiter distributa. Alter est modus rephēsiōis in enumeratione in quo duo respicimus. Vtrū aliquid contrariū poni possit. an aliquid cōfiteamur ex his quæ aduersarius enumerauit p̄pterea q̄ honestum ē. Cōtrarium ponimus si cum aduersarius æquum neget hæreditate uēisse nos hæreditate uenisse doceamus. Cōfitemur autē aliquid q̄ honestū sit: ut si aduersarius dicat. aut insidias facere uoluisti: aut amico morem gessisti. aut cupiditate elatus es nos dicamus amico morē gessisse quod utique in confessione turpe nō est maxime si ea quibus cū hoc positū est cōsideremus. Ita in rephēsiōne enumerationis aut prætermisū aliquid ostēdimus. Quod tamē illatū p̄ nobis sit aut ex omnibus quæ posita sūt nūc aliqd̄ p̄ cōtrarium refutamus: nūc quia p̄ nobis ē cōfitemur. Simplex at̄ cōclusiō rephēdit si id q̄d sequitur nō uideatur necessario cū eo quod ante cessit. Hæc quoque si ex utroque quo cōstat. i. si ex proposito & adiuncto erit necessaria rephēdi oīno nō poterit Est aut huiusmodi. Si dies est lucet si natus est morietur. Vtique hoc ita necessarium est: ut frangi.

Tunc autē simplex conclusio poterit reprehendi: si ostenderis adiunctū non coherere proposito utputa si mater est diligit. Si semel peccauit nunq̄ corrigitur: utique hoc cū adiunctū consideras necessario coherere non posse: necessariū esse non poterit. Eritque potius probabile. Ita necessariū per se constat. probabile multis asseritur argumētis. Hoc autē si semel peccauit nunq̄ corrigeat: multis asserendū est argumētis. Quod uero multis asseritur argumētis necessariū non est. Recte igitur huiusmodi reprehensa conclusio est si formā necessariā: rem uero probabilē cōtinere non stretur. Verū hęc cuncta pręcepta de dialectica traxit: quę magna & difficilis est: de qua si facultas fuerit postea tractatur: se esse promittit. Cum igitur ex his: quę sumuntur aliqd conceditur sic infirmabitur. Omnē argumentationē quatuor modis dixit posse reprehēdi. Si autē supra reprehēdamus: aut cōclusionē: aut si genus ipsum argumentationis uitiosū esse monstrēus aut si contra firmū argumentū aliud nostrū æque firmū: atque firmius opponamus. Itaque iā sumptorū dicta reprehensio est. Sin autē inquit reprehēdi sumpta nō poterit tunc erit reprehēdenda conclusio conclusionē. Itaque hoc animaduertendum est principaliter: ne cū in propositione sit aliud: aut esse possit aliud cōcludatur. Hoc itaq̄ uitium erit dicentis uitium porro: aut apertū aut obscurum. Atque apertum in cōclusionē uitium erit si res cum alia in propositione tenetur: alia omnino res in conclusionē ponatur: utputa si agatur an nescio qui ad exercitū sit profectus & contra eum quis sic uelit argumētari. Si uenisses ad exercitum a tribunis militaribus uisus esses. Non es autem uisus ab his: non es igitur ad exercitū profectus: hic utique apertum uitium est. nam propositio tenet: si uenisses ad exercitum. Conclusio: non es igitur ad exercitum profectus: cum iuxta propositionem debuit concludi: non igitur ad exercitum uenisti. Hoc itaque apertum uitium. In obscuro autē duo nobis attendenda sunt: ne aut ambiguitate propositionis: aut obliuione fallamur. Ambiguitas in propositione talis est. Si indigetis pecuniā: pecuniam non habetis. Nā oīo qui pecuniā non habet: indiget pecuniā. Et ille qui habet: sed maiorem habet desiderat indiget pecuniā. Indigere. n. uolūtatis ē. Hęc itaq̄ propositio ambigua ē. Si indigetis pecuniā: pecuniā non habetis. Huius propositionis quamcunque aduersario propositam conclusionem alterius rei interpretatiōe poteris reprehendere: ut si conclusionē mendicos posuerit. Tu dicas eos qui

genus & cętera necessaria: & oīo omnis argumentatio & eius reprehensio maiorē quā uī continet: & latius patet quā hic exponitur: sed eius artificii cognitio huiusmodi est: ut nō ad alicuius artis partem aliquā adiungi possit sed ipsa separati longi temporis: & magnę atque arduę cognitionis indigeat. Quare illa nobis alio tempore: atque ad aliud institutum si facultas erit explicabuntur. Nunc his pręceptōnibus rhetorū ad usum oratorū nos contentos esse oportebit. Cum igitur ex his quę sumuntur aliqd non conceditur: sic infirmabitur. Cum autē his cōcessis cōplexio ex his non cōficiatur: hęc erūt consideranda: nū aliud conficiatur: aliud dicatur hoc modo: si cum aliquis dicat se profectum esse ad exercitū cōtra eū quis uelit hac argumentatiōe uti. Si uenisses ad exercitū a tribunis militaribus uisus esses: nō es aut uisus ab his: nō es igitur profectus ad exercitū. Hic cum cōcesseris propositionē & assumptionē: cōplexio infirmāda est. Aliud. n. quod colligitur illatū est. Ac nūc quidē quo facilius res cognosceretur perspicuo & gradū uitio pręditū posuimus exemplū: sed sæpe positū obscurius uitium pro uero probatur cū aut parū memineris quod cōcesseris: aut ambiguū aliqd pro certo cōcesseris: ambiguū si cōcesseris ex ea parte: quā ipse intellexeris: eā partē si aduersarius ad aliā partē per cōplexionem uelit: accommodare demonstrare oportebit: non ex eo quod tu cōcesseris: sed ex eo quod ille superserit confici cōplexionē ad hūc modū. Si indigetis pecuniā: pecuniā non habetis: & si pecuniā non habetis pauperes estis: Indigetis autē pecuniā. Mercaturæ enim: nisi ita esset: operā non daretis: pauperes igitur estis, hoc si reprehenditur: cū dicebas si indigetis pecuniā: pecuniā non habetis. hoc intelligebā

pecuniā indigeant nō te mendicos intellexisse sed eos qui cum haberent maiorem tamen pecuniam uellent. Deinde si ille huiusmodi homines in conclusionē posuerit. Tu contra in propositionē dicas te intellexisse mendicos. Ita aduersarii conclusionem propositionis uisā ambiguitate: subuertes. Deinde aliud obscurum uitium est: cum obliuiscimur quid in propositione sit positum: & aliud in conclusionē conficitur utputa si ad illum hęcitas ueniebat: uerisimile est ab illo necatū hic uerisimilitudo posita est. Deinde hanc propositionem pluribus uerbis approbant: scilicet

si propter iopiā in egestate estis: pecuniā nō habetis: & iccirco cōcedebā. Cū autē hoc sumebas: indigetis autē pecuniā: illud accipiebā. multis autē pecuniā plus habere ex quibus cōcessionibus nō cōficiatur hoc. Pauperes igitur estis: cōficeretur autē: si tibi primo quoque hoc cōcessisset: qui pecuniā maiorē uellet habere: cum pecuniā nō habere. Sæpe autē oblitū putat quod cōcesseris: & iccirco id quod nō conficitur quasi cōficiatur in cōclusionē infertur hoc modo. Si ad illū hęcitas ueniebat uerisimile est ab illo hęcitate esse necatū. Deinde hoc approbant plurimis uerbis: post assumūt ad illū aut hęcitas ueniebat deinde infertur. Ille igitur occidit Idque ex his quę superserāt nō cōficiatur. Quare obseruare diligēter oportet: & quid sumatur: & quid ex his cōficiatur. Ipsū autē genus argumentationis uitiosū his de causis ostēdetur si aut in ipso uitium erit: aut si nō ad id quod instituetur: accommodabitur. Atque in ipso uitium erit: si oīo totū falsū erit si cōmūe si uulgare: si leue: si remotū: si mala diffinitio: si cōtrouersū: si perspicuū: si nō cōcessum: si turpe: si offensū: si cōtrarium: si in cōstās: si aduersū. Falsū est in quo perspicue mēdaciū est hoc modo. Nō potest esse sapiēs qui pecuniā negligit. Socrates autē pecuniā neglexit: nō igitur sapiēs fuit. Cōmune est quod nihilo magis ab aduersariis quā a nobis facit hoc modo. Iccirco iudices quia uerā cām habebā breui perorauī. Vulgare est quod in aliā quoque rē nō probabilē si nō cōcessū sit trāsferri possit ut hoc modo. Si uerā causā nō haberet: si uobis iudices nō commisisset. Leue est quod aut post tempus dicitur hoc modo: si in mētē uenisset non commisisset: aut perspicue rē turpē leui tegere uult defensione. Cū te expectabāt oēs florentissimo regno reliqui: nūc desertū ab omnibus sumo periculo solus ut restituam paro. Remotum est quod ultra quam satis est petitur huiusmodi. Quod si non P. Scipio: Corneliā filiam Tyberio Graccho col-

ut memoria propositionis ex animis auferatur. Post assumunt ad illam autē hęcitas ueniebat. Postremo inferunt conclusionem. Ille igitur occidit. Vtique in hac conclusionē obliuio nostra temptatur. Supra enim positum est uerisimile est ab illo necatum. Hic post approbatiōem longissimam propositionis non concluditur. Verisimile est igitur ab illo necatum quod probabile est. Sed ille igitur occidit quod necessarium est: quodque approbabili propositione dissentit. Itaque diligenter debemus attendere ut conclusionem aduersarii aut ambiguitate propositionis cōuertamus: aut quia meminimus quid in propositione sit positum eandem conclusionem falsam esse doceamus. Ipsū autem genus argumentationis uitiosum his de causis ostēdetur. Tertius reprehensio nis modus est: cū ipsum genus argumentationis uitiosum esse monstratur. Verū hoc tenere debemus quod supra sola nuda & generaliter patientia modis suis reprehenduntur. Genus autem argumentationis in causa & in specie positum considerare debemus: quod quidem sumptis suis & forma dictionis quantum in se est integrum est. Sed cū in causa positū quid operetur: attendimus: tunc in eo uitia possumus inuenire. Itaque ipsum genus argumentationis duobus modis uitiosum est. Cum aut in ipso uitium erit: aut cum ad id quod instituit nō accommodabitur. In ipso uitium esse quattuordecim modis

possumus inuenire. Deinde non accommodari ad id quod instituit duodecim modis possumus deprehendere. Quae omnia Cicero partim quia aperta sunt solis propositio- nibus: partim quia obscuriora sunt etiam exemplis propo- suit & explicauit. Nos eadem persequi immo repetere lon- guac superfluum est. Quartus modus erat reprehensionis per quem contra firmam aduer- sarii argumentationem aequae firma aut firmior ponitur. Quare reprehensio pertenuis est: & defectis omnibus ex- tremam necessitate ponenda. Nam & sumpta uera esse con- cedimus: & conclusionem re- cte habitam fatemur & ipsi genus argumentationis uitio- sum non esse concedimus. Sed contra firmam aduersarii argu- mentationem nos quoniam nihil possumus reprehendere aliam argumentationem aequae firmam aut firmiorem propo- nimus. Verum hoc in delibe- ratio genere causae usu pro- uenit: cum aut utile aliquid ad uersario concedimus: sed nos aut utilius aut honestius ali- quid demonstramus: aut hone- stum aliquid aduersario con- cedimus. Sed nos honestius aliquid aut necessarium esse monstramus.

locasset atque ex ea duos filios gracchos procreasset: tanta seditiones natae non essent. Quare hoc incommodum Scipioni ascribendum uidetur. Huiusmodi est illa quoque conquestio. Utinam ne in nemore pelio se- curibus caesae cecidisset ad terram trabes. Longius enim repetita est quam res postulabat. Mala definitio est: cum aut communia describit hoc modo. Seditiosus est is qui malus est aut inutilis ciuius est. nam hoc non magis seditiosum quam calumniae: quam ambitiosum: quam alicuius im- probi hominis uim describit: aut falsum quiddam di- cit hoc pacto. Sapientia est: pecuniae quaerendae intel- ligentia: aut aliquid non graue nec magnum continens sic. Stultitia est immensae gloriae cupiditas. Est haec qui- dem stultitia: sed ex parte quadam non ex omni gene- re definita. Controversum est in quo ad dubium demon- strandum dubia causa affertur hoc modo. Eho tu dii quibus est potestas motus superum atque inferum pa- cem inter se conciliant conferunt concordiam. Perspi- cuum est de quo non est controversia: ut si quis cum Orestem accuset: planum faciat ab eo matrem esse oc- cisam. Non concessum est: cum id quod agitur in con- troversia est: ut si quis cum Vlyxem accuset: in hoc ma- xime commoretur: indignum esse ab homine igna- uissimo uirum fortissimum. Aiaceum esse necatum. Turpe est quod aut eo loco in quo dicitur: aut homine qui dicat. aut eo tempore quo dicitur: aut his qui audiunt aut ea re de qua agitur indignum propter inhonestum uidetur. Offensum est: quod eorum (qui audiunt) uoluntatem laedit: ut si quis apud equites Romanos cu- pidius iudicandi: Scipionis legem agrariam laudet. Con- trarium est: quod contra ea dicitur: quae hi (qui audiunt) fecerunt: ut si quis apud Alexandrum macedonem dices con- tra aliquem urbis expugnatorem diceret: nihil esse crudelius quam urbes diruere: cum ipse alexander thebas diruisset. Inconstans est: quod ab eodem de eadem re diuerse dicitur: ut si quis cum dixerit: qui uirtutem habeat: eum nullius rei ad bene- uiuendum indigere: neget aut postea: sine bona ualitudine posse uiuere: aut se amico adesse propter beniuolentiam sperare tamen aliquid commodi ad se peruenit. Aduersum est: quod ipsi causae aliqua ex parte officit. ut si quis hostium uim & copias: & foelicitatem augeat: cum ad pugnandum mi- lites adhortetur. Si non ad id (quod instituitur) accommoda- bitur aliqua pars argumentationis horum aliquo in uitio

reperietur. Si plura pollicitus: pauciora demonstra- bit aut si cum totum debet ostendere de parte aliqua lo- quat hoc modo. Mulierum genus auarum est. Nam Eri- phila auro uiri uitam uendit. Aut si non id (quod ac- cusabitur) defendet: ut si quis cum ambitus accusabitur manu se forte esse defendet. ut Amphion apud Euri- pidem. Item apud Pacuuium: uituperata musica: sapien- tia laudat. Aut si res ex uitio hominis uituperabitur. ut si quis doctrinam ex alicuius docti uitius reprehendat. Aut si qui cum aliquem uolet laudare de foelicitate eius non de uirtute dicat. Aut si rem cum re ita comproba- bit: ut alteram se non putet laudare nisi alteram uitupera- rit. Aut si alteram ita laudet ut alterius non faciat metum: ut si quis cum aliqui deliberet bellum geratur an non Pacem laudet omnino non illud bellum inutile esse demon- stret. Aut si cum de certa re quaerit de communi instituet ora- tio: Aut si ratio alicuius rei reddet falsa hoc modo. Pe- cuniam habere bonum est: propterea quod ea maxime ui- tam beatam efficiat. Aut si infirma: ut Plautus. Amicum ca- stigare ob meritam noxam: immane est facinus. Verum in- tate utile & conducibile. Nam ego amicum hodie meum non castigabo pro commerita noxa. Aut eadem hoc modo Maximam malum est auaritia. Multos enim magnis in- commodis affecit pecuniae cupiditas: Aut parum idonea hoc modo. Maximam bonum est amicitia. Plurimae enim delectationes sunt in amicitia. Quartus modus erat re- prehensionis per quem contra firmam argumentationem aequae firma aut firmior ponitur. Hoc genus in deliberationi- bus maxime uersabitur. cum aliquid quod contradicatur aequum esse concedimus: Sed id quod nos defendimus ne- cessarium esse demonstramus. Aut cum id quod illi defendant utile esse fateamur. Quod nos dicamus honestum esse demonstramus: Ac de reprehensione quae haec existimaui- mus esse dicenda. Deinceps nunc de conclusione dicemus Hermagoras autem digressionem: deinde postremam con- clusionem ponit. In hac autem digressionem ille putat oportere quandam inferri orationem a causa atque a iudicatione ipsa remota: quae aut sui laudem: aut aduersarii uitu- perationem continet: aut in aliam causam deducit: ex qua confirmatio: aut reprehensionis non ar- gumetando: sed augendo per quandam amplificationem. Haec si quis partem putat esse orationis sequatur licebit. Nam &

Verum nunc transit ad con- clusionem: id est sextam eadem que extremam partem totius ora- tionis. Quo loco Hermago- ras digressionem supponit: id est orationem in qua praeter controuersiam causae aut laus nostra: aut aduersarii ui- tuperatio contineat aut quae ad aliam rem transitum faci- at: non per argumentationem sed per amplificationem. Haec Tullius non partem oratio- nis uult esse: sed in omnibus orationis partibus insertari ac subiici posse declarat ut certis locis post rem aliquam probatam: aut amplificatio- nem aliquam subiicias: aut laudem: aut uituperationem. Itaque non digressionem sex- to loco: sed conclusionem. Tul- lius ponit. Conclusio est exitus & determinatio totius orationis. Conclusio est inquit finis ac terminus orationis sed totius orationis nos epi- logos accipiamus. Huius con- clusiones partes sunt tres enu- meratio indignatio: conquestio. Verum hoc distant: quod indignatio & conquestio tantum animos mouet diuerso tamen exitu: nunc uero ira- cundia contra aduersarios comouentur: nunc misericordia circa nos. Enumeratio uero & animos mouet & fidem fa- cit. nam cum repetit quae dicta sunt fidem cum uero omnia coaceruat & colligit ani- mos mouet. Haec enumeratio non semper uniformiter ea quae dicta sunt colligere de- bet. Ne cum odiosum: tum etiam quod maxime contra- rium est fieri uideatur ex arte. Itaque supra dictorum repe- titio uitanda est. Variatur au- tem modis quattuor: si aut

eas res quas ante dixisti breuiter perstringas & colligas: quod quidem factum facile est: aut si in memoriam audientium reuoces quas partes in partitione proposueris & quibus rationibus unam quamque partem confirmaris. aut si interrogas iudices quid amplius uelint cognoscere cum hoc & hoc docuerimus: cum hoc & hoc planum fecerimus. Atque hæc nunc per nostram argumentationem repetitionem uel confirmationem. Nunc etiam aduersorum argumentationum reprehensionem. Deinde hæc ipsa enumerationum genera non semper a nostra persona facienda sunt sed nunc a nostra: nunc a supposita nunc a re. A nostra persona: quemadmodum accipiat orationem in promptu est. Suppositæ autem personæ accommodat oratio: si dicas nã si legis scriptor assistat: & querat a nobis: quod dubiteris quod possitis dicere cum uobis hoc & hoc sit demonstratum. Re etiam sic accommodatur oratio: si aut lex: aut locus: aut urbs aut monumentum aliquid accipiat orationem per enumerationem sic. Quod si leges loqui possent: nonne hæc apud nos quaerent. Quid nam amplius desideratis iudices cum uobis hoc & hoc planum factum sit. Verum etiam in his enumerationibus: quæ aut suppositæ personæ aut rei datur. Ita ut in nostra persona illa omnia enumerationum genera uariata sunt ut nunc singulatim singula no-

augendi: & laudandi: & uituperandi præcepta a nobis partim data sunt partim suo loco dabunt. Nobis autem non placuit hæc parte in numero reponi: quod de causa digredi nisi per locum communem displicet. Quo de genere posterius est dicendum. Laudes autem & uituperationes non separatim placet tractari sed in ipsis argumentationibus esse implicatas. Nunc de conclusione dicemus. Conclusio est exitus & determinatio totius orationis. hæc habet partes tres enumerationem: indignationem: cõquestionem: Enumeratio est per quam res dispersæ & diffusæ dictæ unum in locum cogunt: & reminiscendi causa unum sub aspectum subiiciunt: hoc si semper eodem modo tractabitur perspicue ab omnibus artificio quodam tractari intelligitur. Sin uarie & societate: & hæc suspiciõem uitare poterunt. Quare tunc oportebit ita facere ut plerique faciunt propter facilitatem singulatim unamquamque rem attingere: & ita omnes transire breuiter argumentationes: tunc autem id quod difficilius est dicere: quas partes exposueris in partitione: de quibus te pollicitus sis dicturum & reducere in memoriam: quibus rationibus unamquamque partem confirmaris: tum ab his quæ audiunt quaerere quid sit quod sibi uelle debeant demonstrari hoc modo. Illud docuimus. Hoc planum fecimus ita simul & in memoriam redibit auditor & putabit nihil esse præterea quod debeat desiderare atque in his generibus ut ante dictum est: tunc tuas argumentationes transire separatim: tunc id quod artificiosius est cum tuis argumentationes contrarias coniungere. & cum tuas dixeris argumentationes: tunc contra eas quod afferet quæ admodum dilueris ostendere. Ita per breuem comparationem auditoris memoria & de confirmatioe & de reprehensione reintegrabit. Atque hoc aliis actiois quoque modis uariare oportebit. Nam ex tua persona tum enumerare possis ut quid & quo quoque loco dixeris admoneas tunc uero per sonam aut rem aliquam indicere: & enumerationem ei totam attribuere: Personam hoc modo. Nam si legis scriptor existat & querat sic id a uobis quod dubitetis quod possitis dicendum nobis cum hoc & hoc sit uobis demonstratum. Atque hoc ite ut in nostra persona licebit alias sigillatim transire omnes argumentationes alias ad partitiones singula genera referre alias ab auditore quod desideret quaerere alias hæc facere per comparationem suam: & contrariam argumentationum. Res autem iduceat si alicui rei huiusmodi legi: lo-

co ut urbi: munimento attribuet oratio per enumerationem hoc pacto. Quod si leges loqui possent nonne apud uos quaerent. Quidam amplius iudices desideratis cum uobis hoc & hoc planum factum sit. In hoc quoque genere omnibus eisdem modis uti licebit. Cõe autem præceptum hoc dat ad enumerationem: ut ex unaquaque argumentatione: quam tota ite dici non potest id eligat quod erit grauissimum: & unumquoque quod breuissime traseat ut memoria non oratione renouata uideat. Indignatio est oratio: per quam cõficiunt ut in aliquem hominem magnam odium: aut in rem grauis offensio cõcitet. In hoc genere illud partim intelligi uolumus posse omnibus locis: his quos sic confirmat præcepto possumus tractari indignationem. Nam ex his rebus quæ personis: aut negociis attributæ sunt: quæ uis amplificatioes nasci possunt: sed tamem ea quæ separatim de indignatione præcipi possunt consideremus. Primus locus sumit ab auctoritate cum memoramus quædam curæ res ea fuerit diis immortalibus aut eis quorum auctoritas grauissima debeat esse quæ locus sumit ex sortibus oraculis uatibus ostentis prodigiis responsis: similibus rebus. Item ex maioribus nostris: regibus ciuitatibus: gentibus: hominibus sapientissimis: senatu populo: legum scriptoribus. Secundus locus est per quem illa res ad quos pertineat cum amplificatioibus per indignationem ostendit aut ad omnes: aut ad maiorem partem: quod atrocissimum est: aut ad superiores quales sunt hi quorum ex auctoritate indignatio sumit quod indignissimum est: est aut ad pares anio fortuna corpore: quod iniquissimum est: aut ad inferiores: quod superbissimum est. Tertius locus est: per quem querimus quod nã sit euenturum: si idem ceteri faciunt: & simul: ostendimus: si cõcessum sit multos æmulos eiusdem audaciæ futuros ex quo quod mali sit euentus: demonstrabimus. Quartus locus est per quem demonstramus multos alacres expectare quod statuatur ut ex eo quod uni cõcessum sit sibi quoque tali de re quod liceat intelligere possit. Quintus locus est per quem ostendimus ceteras perperam constitutas intellecta ueritate cõmutatas corrigi posse. Hæc eest res quæ si semel sit iudicata neque alio iudicio cõmutari: neque ulla potestate corrigi posse. Sextus locus est per quem cõsulito: & de industria factum ostendit & illud adiungit: uoluntario maleficio ueniã dari non oportere: imprudentiã cõcedi non unquam cõuenire. Septimus locus est per quem indi-

stra argumenta percurantur: nunc partitionis promissio suis rationibus exequanda sit nunc interrogatio: an iudices facienda nunc & nostrorum & aduersariorum argumentationum copulata collatio. Commune autem hoc erit in enumeratione præceptum: ut ex unaquaque argumentatione quoniam tota non potest recenseri: unumquodque quod ualidum est deligatur ut memoria remouetur: non omnis repetatur oratio. Indignatio est oratio per quam conficitur: ut in aliquem hominem magnam odium aut in rem grauis offensio concitetur. Indignatio & cõquestio tantummodo motus excitant ad iracundiam: uel odium indignatio ad iram ad misericordiam conquestio. Quæ utraque hisdem locis sumi poterit: quibus argumentatio cuncta consistit: id est ex attributis personæ: & attributis negotio ex his enim & fides comparatur & cumulus. Verum indignatio propria ueluti accusatoris est ut iram in reum suscitaret. Cõquestio autem ueluti propria defensoris est: ut in reum suscitaret miserationem. Sed cum indignatio uel cõquestio apud personas agentium proprietate præualeant. Vtrunque tamem ab utroque faciendum. Nam & accusator iram in reum miserationem uero pro se suscitare debet: & rursus defensor miserationem pro se: iram uero in accusatorem suscitare debet. Hoc ita faciendum quæ admodum etiam ab utroque & proprie argumentationes confirmantur & aduersariorum reprehenduntur. Verum cum indignationi & cõquestioni iam dederit generale atque commune præceptum quod ex attributis personæ uel negotio summi possunt. Dat tamen singulis proprios locos indignationi quindecim

Cōquestioni sedecim: nec nos locorum ipsorum ordo moue at quod in quosdam numeros ordinantur nulla etenim etiā ipso ordine rerum auxesis est. nullus gradus ad maius aut ad minus. Sed iccirco locis ipsis numerus datus est quia melius & tenentur sæpe præcepta nullamq; recipiunt confusionem si ad ad memoriā numeris collocentur quanquam indignationis primum locum recte sū pserit q̄ ex rebus omnibus a numeribus traxit exordium: Sed ut diximus in hoc locorum numero rerum ordinem nullo q̄ ramus sed ex more manifestioris præcepti factum esse meminimus iam ipsi loci diligēter inspicientibus manifesti sunt: id est res que præcipiuntur facile perspicui possunt. Illud tamē præceptum tenere debemus siue in indignatione: siue in conquestione nos locis omnibus uti non oportere: sed his quos causa suggerat: neque his omnibus sed quo ad iudicantium animi moueantur quod si etiā uno aliquo loco factum uiderimus orationem continuo finire debemus. Ita enim uel lachrymæ dum incipiunt ac recētes sunt plurimum ualent. Cōquestio est oratio auditorum misericordiam captans. Diximus conquestionis opus hoc esse ut animos iudicantium ad misericordiam moueat. Huic aut dat proprios locos sedeci in quibus ut diximus non erit nobis rerum ordo quæredus

mur quod tetrū crudele: nefariū tyrannicū factū esse dicemus per uim manum opulentam quæ res: ab legibus ab æquali iure remotissima sit: Octauus locus est per quē demonstramus nō uulgare: neq; factitatū esse neque ab audacissimis qdē hominibus id male factum de quo agit: atq; id a feris hominibus & a barbaris gētibus & inmanibus bestiis esse remotū. Hæc erūt: quæ in parētes: liberos cōiuges: cōsanguineos: supplices crudeliter facta dicunt: & deinceps si qua pferātur in maiores natu: in hospites: in uicinos: in amicos in eos quibus cū uitā egeris. in eos apud quos educatus sis: in eos a quibus eruditus: in miseros mortuos in misericordia dignos in homines claros nobiles: & honore usos: in eos qui neq; lædere aliū: uel defēdere potuerūt ī pueros: senes: mulieres: quibus ex oibus acriter excitata indignatio: sūmū in eū q̄ uiolarit horū aliquid odiū cōmouere poterit. Nonus locus ē per quē cū aliis quæ cōstāt eē peccata: hoc de quo quæstō est cōparat: & ita per cōtētiōem quāto atrocius & indignius sit id de quo agit ostēdit. Decimus locus est per quē oīa quæ ī negotio gerēdo acta sūt quæq; post negociū cōsecuta sūt cū uniuscuiusq; indignatiōe & criminatione colligimus & res uerbis quā maxime ante oculos eius apud quē dicitur ponimus: ut id quod indignū est perinde illi uideat indignū: ac si ipse interfuerit: ac presēs uiderit. Undecimus locus est per quē ostēdimus ab eo factū in quo minime oportuerit: & a quo si alius faceret proiberi cōueniret. Duodecimus locus est per quē indignamur: quod nobis hoc pmū acciderit: nec alicui unquā usu euenerit. Terciusdecimus locus ē si cū iūria cōtumelia iūcta demonstrat p quē locū in superbiā & arrogatiā odiū incitat. Quartusdecimus locus ē per quē petimus ab his qui audiunt ut ad suas res nostras iniurias referāt si ad pueros pertinebit de liberis suis cogitēt si ad mulieres de uxoribus si ad senes de parētibus aut patribus. Quintusdecimus ē locus: per quē dicimus inimicis quoq; & hostibus ea quæ nobis acciderint: indigna uideri sole re & indignatio quē his fere de locis grauissime sumet. Cōquestionis at huiusmodi de rebus ptes petere oportebit. Cōquestō est oīo auditorū misericordiam captā In hac pmū animū auditoris mitē & misericordē cōfi

cere oportet: quo facilius cōstōe cōmoueri possit. Id ex his locis cōibus efficitur oportebit: p quos uis fortunæ ī oēs & hominū infirmitates ostēdit qua ratiōe habita grauius & sētētiōse maxime demittit animus hōinū & ad misericordiam cōparat cū in alieno malo suā infirmitatē cōsiderabit. Deinde primus locus est misericordiam p quē prius quibus in bonis fuerint & nunc p quē quibus in malis sit ostēdit. Secundus q̄ in tempora distribuit: p quē quibus in malis fuerint: & sint: & futuri sint demonstrat. Tertius p quē unū quoq; deplorat incōmodū ut ī morte filii pueritiæ: delectatio: amor: spes: solatiū: educatio & si qua simili genere quolibet de incōmodo p cōquestionē dici poterunt. Quartus est p quē res turpes & humiles & illiberales pferunt & indigne ætate genere: fortūa: p̄stino honore: beneficiis quas passi perpeffuriue sint. Quintus est p quē oīa ante oculos singulatim incōmoda ponentur ut uideat is qui audiet uideri. & re quoq; ipsa quasi adsit non uerbi solū ad misericordiam ducatur. Sextus per quem præter spē ī miseris demonstratur esse: ut cū aliquid expectaret: non modo id non adeptum esse: sed in miseras summas incidisse. Septimus per quem ad ipsos q̄ audiūt similitudine cōuertimus & petimus ut de suis liberis aut parentibus: aut aliquo q̄ illis carus debeat esse nos cū uideant: recordentur. Octauus p quem aliquid dicitur esse factū quod nō oportuerit aut nō factū quod oportuerit hoc modo. Non affui nō uidi nō postremā eius uocē audiui: non extremū eius spiritū excipi. Itē in manibus inimicorū mortuus est: hostili ī terra turpiter iacuit: ī sepultus a feris diu uexatus cōmuni quoq; honore in morte caruit. Nonus p quē oratio ad multas & expertes res animi refert ut si equū domū: uestē sermonem alicuius accomodes: quibus animus eorū: q̄ audiūt & aliquē dilexerūt uehemēter cōmouet. Decimus p quem inopia: infirmitas solitudo demonstrat: Undecimus p quē liberorū aut parētū: aut sui corporis sepeliēdi aut alicuius rei eiusmodi cōmēdatio fit. Duodecimus p quē distiunctio deplorat ab aliquo: cū deducaris ab eo q̄ cū libētissime uixeris ut a parēte: ut a filio: ut a fratre: ut a familiari. Tertiusdecimus p quē cū indignatiōe cōquerimur. quod ab his a quibus nō cōueniāt male tractemur: p̄p̄inquis amicis: quibus benefecerimus: quos auditores fore putaremus: at a quibus idignum est: ut seruis libertis: clientibus: supplicibus. Quartusdecimus: q̄ p obsecratiōem sumit in quo oratur modo illi q̄ audiūt humili & supplici oratiōe ut misereant

Sed quicunque locus ad misericordiam efficiendam pro negotii qualitate sumendus. Hoc autē scire debemus esse multos communes locos & indignationi & conquestioni: & recte. Neq; enim iudex potest nobis præbere misericordiam: nisi ira in aduersariorum consequatur aut nasci poterit aduersario nisi in hoc ipso nobis animum præbeat misericordem.

C **Rotoniata** quondā cum florent omni-
bus copiis & in Italia
cum in primis beati numerarē
tue templum Iunonis: quod re-
ligiosissime colebant egregiis
picturis locupletare uoluerūt.

Omnis præfatio quasi simili-
tudo est ante id quod dicturi
sumus. Ita in ea semper simili-
tudo captanda est: quāquā sæ-
pe ad hoc deducitur: ut simili-
tudo tollatur: unde siue futura
similitudo est: siue nō in eo: ad
quod præfatio præparat: ani-
maduertendū semper est: utrum
etiā toto similitudo præfatiōis
paretur: an in partibus: an in p-
te: frequēter enim cūcta cōueni-
unt: frequēter diuersis in præ-
fatione positis cū ea re: ad quā
præfatio ducitur, quædā in præ-
fatiōe similitudo cōferat: hic ad
quod ducit præfatio: illud est
ex multis artium scriptoribus e-
lecta multa & ad unā quā scri-
bit artē quo pulchrior reddere
tur præcepta ex multis multa
collecta: huic igit rei præfatio
silla est: **Zeus** pictorē nobilē
helenæ simulachrū pinxisse:
sed cū cōductus & in unū uoca-
tis quinque uirginibus quicquid
eēt pulcherrimū delegisse: hoc
ut pspici licet in summa cōuenit
quia hic & ille multa de multis
Verū præfert Tullius opus su-
um quod magis multa ipse si quē
præteriti temporis scriptores
& præteriti iudicio habuit: &
nō unius ciuitatis nec unius lin-
guæ. Quippe cū & græcos &
latinos. At uero **Zeus** ex una
ciuitate & ipsius tēporis eligē-
di habuit facultatē. **Crotonia-
ta** quondā cū florēt: si ptibus
cōductis tota conueniunt: pul-
chra semper & præcipua præfa-
tio esse dicet. **Crotoniata** ro-
māi sūt: cū florēt oibus copiis
romanis cōuenit. Itē conuenit
& in Italia cū in primis beati
numerarēt. Iunonis uero tē-
plū quo locupletare egregiis pi-
cturis uoluerūt. Sic & eloquē-
tiæ uel facundia tēplū. **Zeus**
& Tullius cū multa. dicēdi ge-

Quintusdecimus per quē non nostras: sed eorū quō no-
bis cari debēt esse fortunas cōqueri nos demonstramus
Sextusdecimus est per quē animū nostrū in alios mise-
ricordē esse ostēdimus & tamē amplum: & excelsum
& incōmodorū patiētē esse & futurū si quid acciderit d-
monstramus: nā sæpe uirtus & magnificētia: in qua
grauitas & auctoritas est: plus proficit ad misericordiā
comouēdā: quā humilitas & obsecratio. Cōmotis autē
animis diutius in cōquestiōe morari nō oportebit.
Quēadmodū enim dixit rhetor. Appollonius: lachry-
ma nihil citius arefcit. Sed quoniā satis uidemur de
omnibus ptibus oratiōis dixisse: & huius uoluminis
magnitudo longius processit: quæ sequuntur deinceps
in secundo libro dicemus.

Explicit liber primus. Incipit Liber Secundus.

ROTONIATAE quondā cū flo-
rerēt omnibus copiis: & in Italia cū
in primis beati numerarēt: tēplū
Iunonis (quod religiosissime colebāt)
egregiis picturis locupletare uoluerūt. Itaque Eracleotē
Zeus in quo tū longe cæteris excelere pictoribus existia-
bat: magno precio adibuerūt cōductū. Is & cæteras quō
plures tabulas pinxit: quarū nōnulla pars usque nostrā
ad memoriā propter fani religionē remansit: & excel-
lentem muliebris formæ pulchritudinē muta in se
se mago cōtineret Helenæ se pigere uelle simulachrū
dixit. Quod Crotoniata quō eū in corpore muliebri pi-
gendo plurimū aliis præstare sæpe accepisset libēter
audiuerūt. putauerūt enim si quo in genere plurimū
posset. in eo magnopere elaborasset egregiū sibi opus
in fano illo relictū. neque tamē eos illa opinio fefellit.
Nā **Zeus** ilico quasi uit ab his quas nā uirgines for-
mosas haberēt. Illi autē statim hominē deduxerūt in pa-
lāstrā: atque ei pueros ostēderunt multos magna præ-
ditos dignitate. Etenim quodam tempore Crotonia-
ta multum oibus corporis uiribus & dignitatibus an-
te steterūt: atque honestissimas egymnico certamiē ui-
ctorias domum cum laude maxima retulerunt. Cum
puerorum igitur formas & corpora magno hic opere
miraretur. Horum inquit illi sorores sunt apud
nos uirgines. Quare quæ sint illarū dignitate potes ex
his suspicari. Præbete igit mihi inquit quæso ex istis

uirgibus formosissimas: dū pingo id quod pollicitus
sū: uobis ut mutū in simulachro ex animalis exemplo ueritas
transferatur. Tūc crotoniata publico de cōsilio uirgi-
nes locū in unū cōduxerūt: & pictori quas uellet eli-
gendi potestātē dederūt. Ille autē quinque uirgines dele-
git: quarum noia multi poetæ memoriæ tradiderūt
quod eius essent iudicio probatæ. qui pulchritudis ha-
bere uerissimū iudiciū debuisset. Neque eim putauit
oia quæ quæreret ad uetustatē uno in corpore se reperiri pos-
se. Iō quod nihil simplici in genere ex parte perfectū natu-
rā expoliuit. Itaque tanquā cæteris nō sit hitura quod largi-
atur: si uni cūcta cōcesserit: aliud alii cōmodi aliquo
adiuncto incōmodo nūeratur. Quod quoniam nobis uolū-
tatis accidit: ut artē dicēdi perscriberēus nō unum ali-
quod pposuimus exemplū. cuius oēs partes quocunque
eēt: in genere siue in iudiciali: siue in demonstratiuo
deliberatiuo expmende nobis necessariæ uiderēt. Sed
oibus unū in locū coactis scriptoribus quod quod cōmo-
dissime præcipere uidebat: excerpimus: & ex uariis in
geniis excellentissimā quæque libauimus: ex his nō qui
noie & memoria digni sunt nec nihil optiē: nec oia
præclarissime quibusdā nobis dicere uidebat. Quæ
propter stultitia uisa est: aut a bene inuētis. alicuius
recedere: si quo in uitio eius offenderemur. aut ad ui-
tia quoque eius accedere cuius aliquo bene præcepto
duceremur. Quod si in cæteris quoque studiis a mul-
tis eligere hoies cōmodissimū quodque quæ sese uni
alicui certo mallent. adiscere: minus in arrogantiam
offenderent non tantopere in uitis perseuerarēt: ali-
quanto leuius ex inscitia laborarent. Ac si par in nobis
huius artis atque in illo picturæ sciētia fuisset fortas-
se hoc magis in suo genere opus nostrū quā ille in sua
pictura nobilis eniteret. Ex maiore eim copia nobis
quam illi fuit exemplorum eligendi potestas. Ille
una ex urbe & ex eo numero uirgum quæ tū erant
eligere potuit. Nobis omnium quæcunque fuerunt
ab ultimo principio huius præceptionis usque ad hoc
tempus expositis copiis quodcunque placeret eligendi
potestas fuit. Ac ueteres quidem scriptores huius ar-
tis usque ab pncipe illo atque in uentore tyfia repetitos
unū in locū conduxit aristoteles & nominati cuiusque

nera sint ut inter picturas mul-
tas. Helena ita inter cæteras di-
cōes eminet semp oratoria: &
ut **Zeus** in pinguis fce-
mineis: uultibus: summus: ita
in orationibus Tullius. Pin-
xit **Zeus** multa: quæ usque ad
nostram memoriā manent:
sæcula posteriora tenēt quic-
quid pinxit oratio tulliana
Zeus Helenæ se simulacrum
pingere uelle dixit: non eim
in Helenam: sed simulacrum
fuerat traditurus: ita Tullius
scribendo artes: non oratio-
nes non ipsam eloquentiam:
sed simulacrum eloquentiæ
fuerat traditurus. Hoc conue-
nit & illa sententia: quod ex
animali exemplo mutum in
simulacrum ueritas transfere-
batur. Mutum enim simula-
crum eloquentiæ ars eius.
Ipsa autem eloquentia: quasi
animal: ita per partes poterit
ei relictū quam confertur: præ-
fatio conuēire. relictū eo quod
postea præponitur: quod cū
Tullius ex oibus multa quæ-
sierit: & omni tempore. **Zeus**
ex una ciuitate & uno tem-
pore comparauit. Ac si par in
nobis finito præfatiōis uno genere

similitudis. s. nunc prælatio-
nem quæ etiam ipsa in præfa-
tione facienda est incipit di-
cere explorum eligendi pote-
restas. Ideo hoc opus esse pos-
se melius: principe illo atque
inuentore tulla. *Corax & tulla*
artes primi oratorias: apud
græcos scripsisse dicitur sicut
& ipse: cuius instituta seque-
bantur fecerat: gloria Xeno-
cratis phi motus. Aristoteles
philosophiam exercuit. Glo-
ria Isocratis motus rhetoricæ
præcepta conscripsit. Artis si-
bi curam assumebat. Voluit. n.
Aristoteles propter Isocratem:
cum philosophus esset etiam
præcepta dicendi tradere. Al-
terum communi hominum infir-
mitati: alterum singulari. non in-
telligere omnium potest esse
& est uitium commune. Sin-
gulare uitium est: cum non
intelligat in eo (quasi intelli-
gat) perseveraret;

præcepta magna conquisita cura perspicue conscripsit
atque enodate & diligenter exposuit: ac tamen inuentionibus
ipsis suauitate & breuitate dicendi præstitit: ut nemo il-
lorum præcepta ex ipsorum libris cognoscat: sed omnes qui quod
illi præcipiatur uelint intelligere: ad hunc quasi ad quedam
multo commodiore explicatore reuertantur. Atque hic qui-
dam & ipse sese ipsum nobis: & eos qui ante se fuerant in me-
dio posuit: ut & ceteros & seipsum per se cognosceremus.
Ab hoc autem qui profecti sunt (quæquam in maximis phi-
losophiæ partibus operam primam consumpserunt: sicut & ip-
se: cuius instituta sequebantur fecerat) tamen per multa
nobis præcepta dicendi reliquerunt: atque alii quoque alio
ex fonte præceptores dicendi emanauerunt: qui ite per
multum ad dicendum siquid ars profecti operati sunt: nam
fuit tempore eodem quo Aristoteles magnus: & nobilis
rhetor Isocrates. cuius ipsius quam constat esse artem non
inuenimus: Discipulorum autem atque eorum qui protinus
ab hac sunt disciplina profecti. multa de arte præcep-
ta repimus. Ex his duabus diuersis sicuti familiis: qua-
rum altera (cum uersaretur in philosophia) nonnullam
rhetoricam quoque artis sibi curam assumebat: Altera ue-
ro omni in dicendi erat studio & præceptione occupa-
ta unum quoddam est conflatum genus a posterioribus que
ab utrisque ea quæ commodæ dici uidebantur in suas ar-
tes contulerunt: quos ipsos simul atque superiores nos no-
bis omnes quod facultas tulit proposuimus. Et ex
nostro quoque non nihil in ceteris contulimus. Quod si ea
quæ in his libris exponuntur tantopere eligenda fue-
runt quanto studio electa sunt: profecto neque nos ne-
que alios industriæ nostræ poenitebit. Sin autem teme-
re aliquid alicuius præterisse: aut non satis eleganter se-
cuti uidebimur: docti ab aliquo facile & libenter sen-
tentiam commutabimus: Non enim parum cognoscere:
sed in parum cognito, stulte & diu. perseverasse turpe est:
propterea quod alterum communi hominum infirmi-
tati: alterum singulari uniuscuiusque uitio attributum
est. Quare nos quidem sine affirmatione simul quære-
tes dubitanter unum quodque dicemus: ne dum hoc par-
uum sequimur: ut satis hoc commodo perscripsisse
uideamur: illud amittamus, quod maximum est:
ut ne cui rei temere: atque arroganter assenserimus.

Verum hoc quidem nos: & in hoc tempore & in
omni uita studiose quoad facultas feret consequimur

Nunc autem ne longius oratio progressa uideatur: de
reliquis quæ præcipienda uidentur esse dicemus. Igi-
tur primus liber (exposito genere huius artis & offi-
cio: & fine: & materia: & partibus) genera controuer-
siarum: & inuentiones & iudicationes continebat. Dein
de partes orationis & in eas omnes omnia præcepta. Quare
cum in eo ceteris de rebus distinctius dictum sit: disper-
se autem de confirmatione & reprehensione: nunc certos con-
firmandi & reprehendendi in singula carum gene-
ra locos tradendos arbitramur. Et quia quo pa-
cto tractari conueniret argumentationes in libro primo
non indiligenter expositum est. hic tantum ipsa inue-
nta unquam rem exponet simpliciter sine ut uel
la exornatione. ut ex hoc inuenta ipsa ex superiore
autem expositio inuentionum petatur. Quare hæc quæ
nunc præcipiuntur ad confirmationem omnis & repre-
hensionis partes referre oportebit. Omnis demon-
stratiua: & deliberatiua: & iudicialis causa: necesse est
in aliquo eorum quæ ante exposita sunt constitutionis
genere uno pluribusque uersetur. Hoc quæquam ita est
tam cum cõter quædam de omnibus præcipi possint
separatim quoque alia sunt cuiusque generis: diuersa præ-
cepta. Aliud. n. laus aut uituperatio: Aliud sen-
tentia dictio. Aliud accusatio aut recusatio confi-
cere debet. In iudiciis quid æquum sit quaeritur: In
demonstrationibus quod honestum: In deliberationibus
ut nos arbitramur quid honestum sit: & quid utile.
Nam ceteri utilitatis modo fine in suadendo & in dis-
suadendo exponi oportere arbitrati sunt: Quorum igitur
generum fines: & exitus diuersi sunt eorum præcep-
ta eadem esse non possunt: Neque nunc hæc dicimus non
eadem incidere constitutiones. Verum tamen oratio quæ
dam ex ipso fine & genere causæ nascitur. quæ per-
tinet ad alicuius uitæ demonstrationem aut ad sen-
tentia dictionem. Quare nunc in exponendis controuersis
in iudiciali genere causæ & præceptorum uersabimur.
Ex quo plura quoque in cetera quoque causæ genera simili in-
plicata controuersia nulla cum difficultate trans-
ferentur. post autem separatim de reliquis dicemus
Nunc ad coniecturalem constitutionem proficisce-
mur. cuius exemplum sit hoc expositum. In itinere
quidam proficiscentem ad certum quendam ma-

Dedit. n. præceptum quod in omni causa
genere argumentandum sit. Ergo nunc
ad species applicata argumentatione di-
cturum se pollicetur. Ita tamen ut non
de expositioe argumentationis que in pri-
mo plenissime tractata est: sed de ar-
gumentis loquatur: in uno quoque gene-
re causa. i. i. coniectura sine qualitate tra-
slatione & ceteris hic incidentibus.
Et ponit quidem hoc esse contentum:
ut spaliter de constitutionibus dice-
ret in quocumque genere causa: que essent con-
firmandi præcepta: que reprehendendi
Verum quoniam ipsa quoque genera causarum pro-
pter suos fines diuersos diuersa præ-
cepta desiderant cum iudicialis habe-
at æquitate: demonstratio honeste
stat: deliberatio honestate & utili-
tate confirmandi & reprehendendi præ-
cepta quæ sunt in constitutiones sin-
gulas diuisit: in iudiciali genere cau-
sarum in postrema libri parte de de-
liberatione & demonstratione propter
fines proprios aliquot tractaturus
Exposito genere. Quod eloquen-
tia magna & ampla pars est cuius
uidam quaestio. Officium ei-
us artis est dicere apposite ad per-
suadendum. Finis persuadere dictio-
ne. Materia quod Non
autem omnia ut uoluit gorgias le-
ontinus: aut etiam
ut uoluit hermagoras: partibus. in-
uentio: dispositio: elocutio: memo-
ria pronuntiatio Genera contro-
uersiarum id est genera causarum.
Iudiciale deliberatiuum: demonstra-
tiuum: Inuentiones nam de quinque
partibus orationis solam inuentionem
tractat deinde partes oratio-
nis: exordium narrationem: repre-
hensionem: conclusionem: quo pa-
cto tractari conuenirent argumen-
tationes: syllogismum & inductionem
hic tantum ipsa inuenta id est argu-
menta ipsa non expositionem aut
sententia dictionem. Constitutiones
omnes in iudiciali genere causæ tractabunt.

Nunc ab coniecturali constitutione proficiscamur: cuius exemplum sit hoc expositum. Secundus liber confirmatione & reprehensionem ipsis constitutionibus applicauit cum primus liber generaliter omnem materiam oibus dederit. Ac prius de coniectura proponit exemplum. non ipsum exemplum tractaturus: quoniam in exemplo non omnia inesse possunt: quae cadunt in coniecturam. Oportet enim exempla quae in coniectura ueniunt uel uenire possunt praecipienda fuerant. In argumentis ergo de coniectura erit praecipio: quia exinde in thema quodlibet coniecturale quod necessarium fuerit facile poterit deuocari. hoc autem fieri a tullio intelligamus: etiam in oibus constitutionibus: ut exemplum cuiuslibet constitutionis det: non tamen ipsum tractet exemplum: propositum itaque exemplo coniecturali secundum praecipia primi libri docet: quae sit intentio: quae depulsio: ex quibus duobus quae sit constitutio: deinde admonet quod in coniectura non conceditur eademque quae quaestio est ipsa indicatio. Occiderit ne: in coniectura. non factum non conceditur. unde non potest ex deductione rationis & refutatione nasci post quaestionem primam alia quaestio quae dicitur iudicatio. Subiungit post admonitionem dare se praecipia huic constitutioni & argumentorum: locos omnes coniecturae conuenientes: ex quibus in quamlibet coniecturam qui necessarii fuerunt deuocabuntur. Sunt igitur coniecturae loci hi principales. A causa a persona: a facto: A causa: est quae obrere fiat aliquid. & quae parit uoluntatem. de causa enim loquitur hominis non rei: qua causa uoluit probare quod uoluit facere is cui intenditur factum. persona autem ois ille est qui fecisse dicitur: hoc est illa ex omni uita per attributa personis supra: approbatio ad id quod intenditur factum. At uero a facto probationes habent facta illa oia: quae probant factum illud unde iudicium est. nam factum tria significat. Est factum & illud quod, intenditur ipsum illud quod dicitur occidisti. Est factum tertium hoc quod tribuit argumentum ad factum illud unde iudicium est. ut transisti clamasti: quibus probatur occidisti. hoc ergo ultimum est quod dicitur a facto quod ipsum perspicitur in tribus illis: ante negocium: in negotio: post negocium simul cum sententia per quae se explicat facta. loco: tempore: modo: occasione: facultate. Ergo haec tria sunt quae coniecturae suggerunt argumenta: causa: persona: factum: Causa ipsa diuiditur in duo. In impulsione & rationationem: impulsio motum habet repentinum non uoluntarium: ut amor uolentia & ois oia huiusmodi: quae ueniam merentur si conueniat id ipsum quod fecisse arguitur nam si negat argumenta sunt a causa ut sit. Fecit quae uolentia fuit: fecisti quae amore fecisti: fecisti quae iracundus es: quibus causis probatur facere potuisse quod negat. Rationatio autem causa est: et ipsa uoluntatis: haec ratione faciendi fuisse ostendit uoluntate aut non faciendi: quae sumit ex rationatione uel boni uel mali: siue iam praeteriti boni: siue futuri praeter mali uel praeteriti uel futuri: quod nos diximus malum uel bonum. i. ut gloria causa: ut amicitiae: ut inimicitiae: uel uiscerum & metus: & pericula: his igitur modis: si commodis hos gradus dat prius modum retinendi utique quod habet & augendi deinde ad adipiscendum id utique est quod non habet. contra incommodum reiciendi praeter diuturnum utique quod futurum erat.

& secum aliquantum numerum ferrentem est committatus: cum hoc ut fere fit in uia sermonem conuulit: ex quo factum est ut illud iter familiarius facere uellent. Quare cum in quandam tabernam diuertissent: simul coenare & in eodem loco somnum capere uoluerunt. Coenati discubuerunt ibidem: caupo autem. nam ita dicitur post inuentum cum in alio maleficio deprehensus esset: cum illud alterum uidelicet qui nummos haberet animaduertisset noctu postquam illos artius iam ut fit ex lassitudine dormire sensit accessit & alterius eorum qui sine nummis erat gladium prope appositum euagina eduxit. & illum alterum occidit: nummos abstulit: gladium cruentum in uagina recondidit: ipse sese in lectum suum recepit. Ille autem cuius gladio occisus erat: facta multo ante luce surrexit: comitem suum clamauit semel & saepius. Illum somno impeditum non respondere existimauit: ipse gladium & cetera quae secum attulerat sustulit: solus profectus est. Caupo nam multo post clamat hominem esse occisum: & cum quibusdam diuersoribus illum qui ante exierat consequitur. in itinere hominem comprehendit: gladium eius euagina educit: repit cruentum: homo in urbe ab illis deducitur ac reus fit. In hac intentio est criminis: occidisti depulsio: non occidi: Ex quibus constitutio est: idem quaestio est eadem in coniecturali quae iudicatio: occiderit ne. nunc exponemus locos: quorum pars aliqua in oem coniecturalem incidit controuersiam. haec autem & in horum locorum expositione: & in ceterorum oportebit attendere non oes in oem causam

Ita tria haec tribus superioribus respondent commodis: incommoda illic retinendi: hic reiciendi illic augendi: hic minuendi: illic adipiscendi: hic deuitandi quibus etiam illa accident ut aliquid commodi sumamus. uel ut maius commodum consequamur: uel ut maius commodum uitemus: aut rursum ut incommodum aliquod praetereamus. uel ut maius incommodum adipiscamur: uel ut minus incommodum deuitemus. Nam & suscipi commodum paruum potest ut maius aliquod commodum consequamur. uel incommodo maius utetur: & rursum commodum contemni potest: ut leo contentus fuit sine lucro meretricem dare: ne ab aescchino uerberaretur: & uelut in uerinis accipi potest malo non habere quod rogare. Rursum contempto commo suscipi maius commodum potest: ut terentianum uilud in suasionem. Pecuniam in loco negligere maximum interdum est lucrum quaestio uero eadem coniecturalis est: quae & iudicatio: quia ratio deest. non enim factum in confessione est: ideo eadem erit iudicatio quae quaestio: & in horum locorum quae coniecturalia sunt & in ceterorum. i. ceterarum constitutionum conuenire. i. locos. Omnis igitur ex causa: ex persona: ex facto ipso coniectura capienda est. Omnis hic locus a causa siue impulsione siue rationationis coniecturae maximum est fundamentum non quod cum causa sit continuo & factus comprobatur: sed quoniam facinus nullum est quod non ante causam praecesserit. Superiorum deinde locos quibus accusator utitur. cum asserit impulsione aliquid esse factum. Ex quibus primus est amplificatio eius rei quae impulsione pariat: deinde approbatio: quod ex ea fiat per exempla: ut amore se iterfecit. Tertio loco conuentionem facius: & declarata impulsione: euentum eius causae fuisse concludimus: His tribus locis accusator utitur in impulsione. In rationatione uero hi sunt quos nunc dicam demonstratio: quid petierit: quid fugerit. Argumenti quantitas sit: quam appetierit aut fugerit. Praeter haec duo: uno etiam illud accusator considerare debet: ne forte ista: quae securus sit: aut fugerit: in opinione tantum habuerit reus: neque consecutus sit commoditatem neque illum malum fugerit. Sed dicendum est ei ita fuisse uisum quia arguitur & sit sua opinio deceptus. Opio autem duplex dicitur.

conuenire. Nam ut omne nomen ex aliquibus non ex omnibus litteris scribitur: sic omnem in causam non omnis argumentorum copia: sed eorum necessario pars aliqua conueniet. Omnis igitur ex causa ex persona: ex facto ipso coniectura capienda est. Causa distribuitur in impulsione: & in rationationem. Impulsio est: quae sine cogitatione per quamdam affectionem animi facere aliquid hortatur: ut amor: iracundia: aegritudo: uolentia: & omnino omnia: in quibus animus ita uidetur affectus fuisse: ut rem perspicere cum consilio & cura non potuerit: & id quod fecit: impetu quodam animi potius: quam cogitatione fecerit. Rationatio: est autem diligens & considerata faciendi aliquid: aut non faciendi excogitatio. Ea dicitur interfuisse: tum cum aliquid faciendi certa de causa uitaesse: aut secutus esse animus uidetur: ut si amicitiae causa quod factum dicitur: si inimici uiscerum: si metus: si gloriae: si pecuniae: si denique ut omnia generatim amplectamur: alicuius retinendi: augendi: adipiscendiae commodi: aut contra reiciendi: diminuendi: deuitandiae in commodi causa. Nam in horum genus alterutrum illa quoque incident. in quibus aut incommodum aliquid maioris uitandi incommodi causa suscipitur aut commodum aliquid maioris adipiscendi commodi praeteritur. Hic locus sicut aliquid fundamentum est huius constitutionis. Nam nihil factum esse cuius probatur nisi aliquid quare factum sit ostenditur. Ergo accusator cum aliquid impulsione factum esse dicet. illum impetum & quandam commotionem animi affectionemque uerbis & sententiis amplificare debet. & ostendere quanta uis amoris sit: quanta animi perturbatio: ex iracundia fiat aut ex aliqua

pit. modo dum res aliter putat atque est eadem res. modo dum aliter euenit quam putauit. Res fallit si mala credit cum bona sit: uel contra uel neutrum uel utrumque. Ergo cum hoc intelligi possit quod opinio fallit homines tum in re: tum in euentu cum in re reas uti hac coepit sorte defensionem non sibi antiquorum fuisse pecuniam uita: aut frus aut amici. Accusator det uerba argumentum deest. est enim credibile sed confirmat debet hoc ei quod arguitur non ita uisum fuisse. Et hoc approbat ex attributis personae non illud habuisse opinionem sed illa potius habuisse quod tale. s. personae est.

Sic argumentabitur accusator de eo cuius opinio falsa est in re. Cum autem euentus fallit quod accidit exempli. modo cum aliquis misso tello alterum intericit. ut in scolæ controuersis. Ut uero in causis forensibus cum quis cum dicatur necasse cuius hæres non sit sed tamen sperarit hæredē. accusatoris est locus est cogitationem spectari debere non euentum. Et hæc de rōcinatione. In causa autem omni siue in impulsione: siue in rōcinatione laborandū est fuisse illis potestatem aut facultatem: aut uoluntatem. Potestas est qua posse ostenditur: facultas est qua adiutores & cætera demonstrantur. Voluntas est qua uelle uoluisse aliquid dclatur. Ita aliud erit uoluntas aliud causa siue impulsio sit siue rōcinatione. Illa. n. efficiunt uoluntatem. Non aut quod afficitur hoc esse debet quod est illud quod efficit. Nam sæpe & causæ sunt. & deest uoluntas quæ probari potest. uel fuisse: uel non fuisse tamen causa præcessit. Hoc ex psonæ potius attributis confirmabitur quibus talis doceatur. ut potuerit causis commoueri. Hæc igitur accusator dicet: & cū uolet alios defendere quibus fuisse causa faciendi declarabitur. Deinde adiūget etiam alios locos: quos defensori tullius dabit ad se purgandū. Quibus locis utetur sicuti diximus accusator cum defendet alios. Sed hoc breui faciet. Illorum. n. defensione altege alius uult accusare non ipsos ostendere innocentes. ita in maiore esse actu non potest quod alteri proficit. Omnis igitur: ex causa: ex persona: ex facto: ipso coniectura capienda est. Quæ parit uoluntatem uelle uoluisse id est cā qua quid ortum sit ostendimus attributum personæ. id est persona attributa autem negocio. id est quod ait facta causa tribuitur in impulsione & ratiocinationem. Ratio scilicet non ratiocinationem illā ut supra legimus syllogismi: ut amor: iracundia: aegritudo. Inter iracundiam & iram hoc interest: quod iracundia perpetua est: ira ad tempus suscipitur. Atque hoc fit ut iracundia sit impulsio ira ratiocinatio. ut odio quis iratus: uel metu occidisse dicatur: quod est ratiocinationis. cæterum iracundum esse quia semper est ad impulsione dicimus quæ propter talem naturam admissum facinus possit ostendere. Aegritudinem uero morbum animi posuit non corporalem. In quibus: aut commodi aliquid maioris adipiscendi causa: aut maioris uitandi incommodi suscipitur: ut aliquid commodi suscipiatur propter duas res: uel ut maius aliquod commodum consequamur. uel ut maius incommodum deuitemus. Hic locus est: id est causa nisi aliquid quare factum sit ostenditur. Quæ sit causa quæ parit uoluntatem siue per impulsione: siue per ratiocinationem. Ergo accusator cum impulsione aliquid factum esse dicet. Locis infirmationis a causa per impulsione primo datis reddit ad reprehensionis modos. Qui simili impulsu aliquid commiserunt & similitudinem collatione. ut applices exemplum & doceas simile comparando: & ipsius animi affectionis explicatione. curandum est: ut ipsius affectionis hoc est rei sit explicatio. Ut non mirum uideatur si quod ad facinus tali perturbatione commotus accesserit: id est ut uerisimile probet & per exemplum: & per explicationem animi affectionis. ut quod eius fieri possit quantum in hac re fieri potest: quid in opinione eius quem arguet fuerit ut non solum quid consecutus sit. uerè etiā quid sperauerit. Si ostendi potest ei uisū esse qui arguatur ut uoluntatem crieretur: et si effectus defuit ut ex eo cām habuerit: quæ tūc: quæ spauit et si nihil aut comodi aut incommodi accepit

causa qua earum impulsu aliquem id fecisse dicet. Hoc & exemplorum cōmemoratiōe qui simili impulsione aliquid comiserunt: & similitudinum collatione: & ipsius animi affectionis explicatione curandum est: ut mirum nō uideatur: si quod ad facinus tali perturbatione commotus animus accesserit. Cum autem nō impulsione uerum ratiocinatione aliquem commisisse quid dicet: quid comodi sit secutus: aut quid incommodi fugerit demonstrabit. & id augebit quæ maxime poterit. ut quoad fieri possit idonea quam maxime causa ad peccandum hortata uideatur: si gloriæ causa: quantam se gloriam consecuturum existimari. Item si dominationis: si pecuniæ: si amicitiæ: si inimicitiarum: & omnino quicquid erit quod causæ fuisse dicet. id summæ augere debet: & hoc cum magnopere considerare oportebit: non quid in ueritate modo uerū et uehementius quid in opinione eius quæ arguet fuerit. Nihil. n. refert nō fuisse. aut nō esse aliquid comodi aut incommodi si ostendi potest ei uisū fore quod arguat

Nam opinio dupliciter fallit hoies: cū aut res alio modo est quā putatur. Ac non is euentus est quem arbitrati sunt: res alio modo est tum cum: aut id quod bonum est malum putant. aut contra: quod malū est bonum: aut quod nec malum est: nec bonum malum aut quod malum aut bonum est. nec malū nec bonū. Hoc intellectu: si quis negabit ullam esse pecuniā fratris aut amici uita: aut denique officio suo antiquiorē: aut suauiore: non erit hoc accusatori negandum: Nam in eum culpa & summum odium transferetur: qui id quod tam uere & pie dicitur: negabit. Verum illud dicendum erit: illi non esse ita uisum. Quod sumi oportebit ex his: quæ ad personam pertinent: de quo post dicendū est. Euentus autē tū fallit: cū aliter quid accidit atque hi qui arguuntur arbitrati esse dicuntur: ut si qui dicatur alium occidisse: ac uoluerit. quod aut similitudine: aut suspitione: aut demonstratione falsa deceptus sit: aut eū necasse cuius testamento non sit hæres: quod eius testamento se hæredem arbitratus sit: Non. n. ex euentu cogitationem spectari oportere: sed qua cogitatione animus & sæpe ad maleficiū profectus sit: considerare: & quo animo quid quisque faciat: nō quo casu utatur ad rem pertinere. Hoc autem loco: caput illud erit accusatori: si demonstrari poterit: alii nemini causam faciendi. Secundarium. si tantā & tam idoneā nemini. Sin fuisse alius quoque uidebitur causa faciendi: aut potestas aliis defuisse demonstranda: aut facultas aut uoluntas. Potestas si aut nescisse: aut nō affuisse: aut cōficere aliquid nō potuisse dicitur. Facultas si ratio: adiutores: adiumenta: & cætera quæ ad rem pertinebunt defuisse alicui demonstrabuntur. Voluntas si animus a talibus factis uacuus & integer esse dicitur. Postremo rationes quas ad defensionem reo dabimus: his accusator ad alios ex culpa eximendos abutetur. Verū id breui faciendum est: & in unum multa sunt cōducenda: ut ne alterius defendendi causa hunc accusare: sed huius accusandi causa defendere alium uideatur: atque accusatori quidem hæc fere sunt in causa faciendi & consideranda. Defensor autem ex contrario primum impulsione: aut nullam fuisse dicet: aut si fuisse concedet extenuabit: & puulā quādam fuisse demonstrabit: aut non ex ea solere huiusmodi facta nasci docebit.

Nam opinio dupliciter fallit hoies. Opinio fallit in re cum opinio uera non est: & errat ab eo quod in uero est. ut cū res mala sit bona credatur: uel cōtra euentus fallit opinionem cum opinio quidem uera est sed eam interueniens casus dicitur: ut cum res bona est & bona creditur. sed aliquo cāu in malū uertitur. Iam in cā ipsa hoc modo possumus dicere. i. ut dicamus. Iō occidisti quia te hæredē fore putasti. Licet ille alium hæredem fecerit. ita semper in opinione est & euentus fallit & res. Cum aut aliusmodi est quam creditur aut aliter creditur quam putatur habuisse prouenire. Aut non is euentus est quem arbitrati sunt. cū aut ipsa res qualis sit ignoratur: aut cū res certa fuerit aliter eueniat quā putatum est: aut id quod bonū est malū putant. & reliqua. Hoc intellectu quod hoies impellant: non sola ratiocinatione uera rerum: uerum etiā falsa. Hoc quod fecellit cum res. Illi ita non esse uisum ut quāuis uerum sit quod dicatur ipsi: tū non fuerit ista sententia. Ex his quæ ad personam pertinent: Attributa personæ quæ probant personam. Ut si qui dicatur alium occidisse ac uoluerit. Exemplum ad euentū falsum probandū posuerit non ad probationem causæ per cōiecturam: aut eum necasse cuius testamento non sit hæres. Exemplum in causa. Nō quo casu utatur ad rem pertinere id est euentus. Accidentia effectus casus potestas. Si aut nescisse aut nō affuisse & reliqua. Nō fuit necesse facere etiam si cā fuisset. Et si fuisset causa uidentis propter res alienū non tamē necessitas ut deos patrios uideret. Defensor autem ex contrario primum impulsione aut nullā aut si fuisse concedet aut extenuabit. Dati sūt loci

accusatori quibus uti debeat ad probationem causæ per ipsam ipsam. Item alii dati sunt quibus uti debeat ad probationem causæ per rationationem. Nunc supponit defensoris locos infirmanda ipsatione & infirmanda rationatione

Infirmanda ipsationis loca sunt quattuor. Negare. miuere. negare eius effectum quæ intenditur ipsationis ipsius nature docere. Confirmare exemplis & similitudinum propositione. Rationationis loci sunt quattuor. Quonia ratio cinatio est: aut in re aut in opinione. In re commodi uel in commodi. Loci eius erunt negare commodum miuere. Dicere aliis magis fuisse: aut tantum & sibi quantum & aliis. Aut incommodum maius quam commodum. Pariter & de incommodis ista dicentur quod dicitur euitatum nullum fuisse incommodum. non tantum fuisse incommodum aliis. magis fuisse incommodum. aut aliis tantum quantum sibi: aut maius commodum quam incommodum. Si accusator dixerit. Si in rationatione opinio ponetur infirmitatis: loci sunt quattuor non tale esse uel commodum ut possit aliquem fallere maxime se non potuisse quod firmabitur persona. Post hæc omnia: defensor uti poterit omnibus locis accusatoris: si in alios crimen transferre uoluerit. Quemadmodum enim accusator cum conuincat defendit alios: & utitur partibus ac locis defensoris: ita & defensor ut se purget accusabit alios. & in hoc utitur partibus ac locis accusatoris: aut si fuisse concedet extenuabit quæ auget accusator. Ex persona autem coniectura capietur: si hæc res quæ personis attributa sunt diligenter considerabuntur. Explicitis præceptis omnibus ad causam pertinentibus: subiungunt præcepta personæ attributa: & quem

Quo erit in loco demonstrandum quæ uis & natura eius sit affectionis quam impulsus aliquis reus commisit se dicitur in quo & exempla & similitudines erunt proferendæ: & ipsa diligenter natura eius affectionis quam leuissime quietissimam ad partem explicandam ut & res ipsa a facto crudeli & turbulento: ad quiddam mitius & tranquillius traducatur: & oratio tunc ad animum eius qui audiet: & ad animi quædam intimum sensum accommodetur. Rationationis aut suspiciones infirmabit: si aut commodum nullum fuisse: aut parum: aut aliis magis fuisse: aut nihilo sibi maius quam aliis: aut incommodum sibi maius: aut quod commodum dicitur: ut nequam fuerit illius commodi quod expetitum dicatur magnitudo: aut cum eo incommodo quod acciderit: aut cum illo periculo quod subeat comparanda. Qui omnes loci similiter incommodi quoque uitatione tractabuntur. Sin accusator dixerit eum id esse secutum quod ei uisum sit commodum. aut id fugisse quod putant esse incommodum: quæquæ fuerit in falsa opinione: demonstrandum erit defensori: neminem esse tantæ stultitiæ qui tali in re possit ueritatem ignorare. Quod si illud concedatur: id non concessum iri: nec dubitasse quidem hunc quid eius iuris esset. Sed id quod falsum fuerit: sine ulla dubitatione pro falso: quod uerum pro uero probasse. Quod si dubitauerit summam fuisse amentiam: dubia spe impulsum certum in periculum se committere. Quemadmodum autem accusator cum ab aliis culpam dimouebit: defensoris locis utetur. sic his locis qui accusatori dati sunt utetur reus cum alios ab se crimen uolet transferre. Ex persona autem coniectura capietur: si hæc res quæ personis attributa sunt diligenter considerabuntur. quas omnes in primo libro exposuimus: nam & de nomine nonnunquam aliquid suspicionis nascitur. Nomen autem cum dicimus cognomenque & agnomen intelligatur oportet. De hominis. n. certo & proprio uocabulo agitur ut si dicamus iccirco aliquem calidum uocari: quod temerario & repentino consilio sit: aut si ea re uerba hominibus grecos imperitis: quod Clodius: aut Cæcilius: aut Mutius uocarentur dedisse. Et de natura licet aliquantum ducere suspicionis: omnia enim hæc uir: an mulier huius an illius ciuitatis sit: quibus maioribus: quibus consanguineis: qua ætate: quo animo: quo corpore quæ naturæ sunt attributa: ad aliquam coniecturam

tionem uitæ: quo more domestico uiuat. Et ex fortuna sæpe argumentatio nascitur cum seruus an liber pecuniosus an pauper nobilis an ignobilis: foelix an infelix priuatus an cum potestate sit aut fuerit: aut futurus sit considerat aut denique aliquid eorum quæritur quæ fortunæ esse se attributa intelligunt. Habitus autem quonia in aliqua perfecta & constanti animi aut corporis absolutioe consistit quo in genere est uirtus: scientia & quæ contraria sunt res ipsa posita causa docebit & quod hic quoque locus suspicionis ostendat. Nam affectiois quidem ratio perspicua solent posse generare coniecturam: ut amor iracundia: molestia propterea quod & ipsorum uis intelligitur & quæ res harum aliquam re consequentur: faciles cogniti sunt. Studium autem quonia est assidua & uehemens ad aliquam rem applicatam cum uoluntate occupatio: facile ex eo dicitur argumentatio quæ res ipsa desiderabit in causa: Item ex consilio sumet aliquid suspicionis. Nam consilium est aliquid faciendi non faciendiue excogitata ratio. Iam facta casus & orationes quæ sunt omnia ut in confirmationis præceptis dictum est tria tempora distributa facile erit uidere: & quid afferat ad coniecturam confirmanda suspicionis ac personis quidem res hæc sunt attributa ex quibus omnibus unum in locum coactis accusatoris erit improbatioe hominis uti. Nam causa facti parum firmitudinis habet nisi animus eius qui insinuat in eam suspicionem adducet: ut a tali culpa non uideatur abhoruisse ut enim animum alicuius improbare nihil attinet cum causa quare peccauerit non intercessit si causam intercedere peccati leue est si animus nulli minus honestæ rationi affinis ostendit. Quare uitam eius quæ arguitur ex ante factis accusator improbare debet: & ostendere si quo impari ante peccatum conuictus sit. Si id non poterit si quæ in simile ante suspicionem uenerit ac maxime si fieri poterit simili aliquo in genere eius modi causa aliqua commotum peccasse: aut in æque magna re aut in maiore: aut in minore: ut si quæ pecunia dicat inductum fecisse: possit demonstrari aliqua re eius aliquod factum auarum. Item in omni causa naturam: aut uirtutem: aut studium: ut fortunam: aut aliqua eorum quæ personis attributa sunt ad eam causam qua commotum peccasse dicitur poterit adiungere atque ex dispari quoque genere culpam si ex pari sumendi facultas non erit improbare animum aduersarii oportebit ut si auaritia inductum arguas fecisse & auarum esse eum quem accuses demonstrare non

admodum his uti possit accusator quemadmodum etiam defensor in coniecturali constitutione. Et hæc quidem personæ attributa in primo libro quamquam singula exposuerit & explicarit hic tamen nunc breuiter repetit quæ ipsa sit & quid sit: post precepturus quemadmodum his uti possit accusator quem admodum defensor. Quo in genere est uirtus & scientia animi quæ est stultitiæ contraria amor iracundia. Affectio enim facile euentum suum declarat signo quæ ipsa est eius rei quam ex se parit. Et ipsorum uis quid ipsa sint non quid ex se gignat: Et quæ res harum aliquam rem consequantur. Quid ex se gignat non quid ex se ipse possint. Ac personis quidem res hæc sunt attributa ex quibus omnibus unum in locum coactis accusatoris erit improbatioe hominis uti. Expositis breuiter attributis personæ quia ita res repetita poscebat dat accusatori ex his præceptum ut excutiat uitam præteritam. Parum enim causam comedas se sola si non quæ ab hac impelli possit persona consentiat. Ergo accusatur ex uita præterita proferre debet similia peccata similes causas in rebus: uel in paribus: uel minoribus uel maioribus uel si similes proferre non poterit dispares proferat atque hæc nocentis uitæ sunt. Si innocens uita præterita est illius qui reus est locus communis inducitur uitam præteritam spectari non oportere. Quod ea poterit esse occulta aut fortasse ad peccandum cum animis fuerit defuerit causa: uel potestas: uel occasio. Deinde alius locus communis non ex uita præterita presentis iudicium sed ex presenti iudicio uitam expectari oportere. Sin autem uita alicui

us ignorabitur prætereundus ab accusatore hic locus est. Dicendumque cur prætereatur quod ignoretur uita: statimque ad alia argumenta properandum quæ sunt ex ipso negotio in factis: dictisque eius: qui reus est collocata. Defensor autem primum si poterit debeat uitam eius quod insimulabitur quam honestissimam demonstrare. Qui defensoris a persona contrarii loci sunt. Nam primum laborare debet ut honestam rei uitam demonstraret: quæ declarabitur officii uel communibus & notis uel maximis & raris aut cum periculo: aut cum labore: præstitis officii causa: non necessitatis: & præstitis in partibus: cognatos: amicos: rem publicam. Sed ista beneficiorum commemoratio parua est quia multorum uitam exemplo est: naturam posse mutari ut morum instituta perseuerant declarandum est nihil aliquando deliquisse nunquam ab officio recessisse. Fuisse & causas & facultatem: nunquam tamen uoluisse peccare. Atque in his ostendendis occasionibus laborandum est earum rerum copiam fuisse in faciendo: & facere noluisse: quarum rerum nunc crimen in iudicio est: ut si auaritiæ cupiditatis. Deinde locus communis inducendus est quo indignum esse cum quaestione declarandum est: ut qua causa impelluntur: ad peccan-

possis aliis affinem esse uitis doceas & ex ea re non esse mirandum qui in illa re turpis aut cupidus aut petulans fuerit: hac quoque in re eum deliquisse. Quantum enim de honestate & auctoritate eius qui arguit detractum est tantum de facultate totius est defensionis immunitum. Si nulli affinis uitio poterit reus ante admissio demonstrari locus inducet ille per quem hortandi iudices erunt ut ueterem famam hominis nihil ad rem putent pertinere. Nam cum ante cecidisse nunc manifesto teneri. Quare non oportet hanc rem ex superiori uita spectari sed superiorem uitam ex hac re improbari: & aut potestatem ante peccandi non fuisse aut causam: aut si hoc dici non poterit dicendum erit illud ultimum non esse mirum: si nunc primum deliquerit. Nam necesse est eum qui uelit peccare aliquando primum deliquere si uita ante acta ignorabit hoc loco præterito & demonstrato cur prætereatur argumentis accusatoris nec statim confirmare oportebit. Defensor autem primum si poterit debeat uitam eius quod insimulabitur quam honestissimam demonstrare. Id faciet si ostendet aliqua eius nota & communia officia quod genus in partibus: cognatos amicos affines. necessarios: etiam quæ magis rara & eximia sunt: si ab eo cum magno aliquo labore: aut periculo aut utraque re cum necesse non esset officii causa aut in republica: aut in partibus: aut in aliquos eorum quod modo expositi sunt facta esse dicet. Deinde si nihil deliquisse nulla cupiditate impeditum ab officio recessisse: quod eo confirmatius erit si cum potestas aliquid impune faciendi minus honeste fuisse dicitur: uoluntas eius faciendi demonstrabitur abfuisse: Hoc autem ipsum genus erit eo firmius. si eo ipso in genere quo arguetur integer animi fuisse demonstrabitur ut si cum auaritiæ causa fecisse arguat: minime omni in uita pecuniæ cupidus fuisse doceatur. Hæc illa magna cum grauitate inducet indignam iunctam coquestionem per quam miserum facinus esse & indignum demonstrabitur: cum animus in uita fuerit omnia a uitis remotissimus eam causam putat quæ homines audaces in fraudem rapere soleat castissimum quoque ad peccandum potuisse impellere: aut iniquum esse & optio cuique perniciosissimum: non uitam honeste actam tali in tempore quam plurimum potuisse: sed subita ex criminatione quæ confingi facile possit: non ex ante facta uita quæ ne quæ ad tempus fingi neque ullo modo mutari possit facere iudicium. Sin autem in ante acta uita aliqua

turpitudines erunt ut falso uenisse in eam existimatio nec dicitur aut ex aliquorum inuidia: aut obretractatione. aut falsa opinio: aut prudentie necessitudini: aut persuasioni: aduolentia: aut alicui non malitiose animi affectioni attribuetur aut dissimili genere uitiorum ut animum non modo integer: sed a tali culpa remotus esse uideatur. Ac si nullo modo uitæ turpitudine: aut infamia leniri poterit: oratione negare oportebit de uita eius & moribus queri sed de eo crimine quo de arguatur: quare ante factis omissis illud quod instet agi oportere. Ex facto autem ipso suspensiones ducentur si totius administratio negotii ex omnibus partibus pertemperabitur: atque hæc suspensiones partim ex negotio separati partim coiter ex per se atque ex negotio proficiunt. Ex negotio duci poterunt si eas res quæ negociis attributæ sunt diligenter considerabimus. Ex his igitur in hac constitutione conuenire uidentur genera eorum omnia: partes generum pluresque. Videre igitur primum oportebit quod sint continentia cum ipso negotio: hoc est quæ ab re separati non possunt: Quo in loco satis diligenter erit considerandum quod sit ante rem factum ex quo spes proficiendi nata: & faciendi facultas quaesita uideatur. Quid in ipsa re gerenda quod postea consecutum sit. Deinde ipsius est negotii gestio tractanda. Nam hoc genus earum rerum quæ negotio attributæ sunt secundo in loco nobis est expositum: hoc ergo in genere spectabitur locus: tempus: occasio: facultas: quorum uniuscuiusque uis diligenter in confirmationis præceptis explicata est. Quare ne aut hoc non admonuisse: aut ne eadem iterum dixisse uideamur: breuiter demonstrabimus quid quaque in parte considerare oporteat. In loco igitur oportunitas: in tempore loquitas: in occasione comoditas ad faciendum idonea. In facultate copia & potestas earum rerum propter quas aliquid facilius fit: aut sine quibus omnino confici non potest consideranda est. Deinde uidentur est quid adiunctum sit negotio: hoc est quod maius: quid minus: quid æque magnum sit: quod simile. Ex quibus coniectura quadam ducitur: si quemadmodum res maiores: minores æque magne similesque: agi soleant: diligenter considerabitur. Quo in genere euentus quoque uidentur erit: hoc est quid ex una quaque re soleat euenire magno opere considerandum est: ut metus lætitia: titubatio. Quarta autem pars erat ex his quas negociis dicebamus esse attributas: consecutio: In ea quæ gestum

dum uicis omnibus pleni hac cuius uita præterita purgata sit impulsus esse dicatur. Deinde alius locus communis uitam honeste actam reo debet prodesse se ipsam esse certissimam testem morum & uoluntatum. Criminationem inimicorum inuidia facile posse componi. Hæc si honesta uita est. At si inerunt aliqua turpitudines laborandum est ut falsa esse dicamus inimicorum criminatione collecta: uel eo uitio mentis admissa quo facilius ueniam promeremur. Negligentia necessitate aduolentia uel quolibet alio affectu animi non pernitioso amore uel aliquo huius generis. Postremo laborandum est ut turpitudines uite præteritæ uel in dissimili genere uitiorum esse doceantur ut quoniam inuocentem probare non possumus ab hoc tantum facinore quod in iudicio est remotum esse doceamus. Sin uero uita turpissima nullo genere defensionis supra posito purganda locus communis induci debet uitam præteritam spectari non debere. Neque de moribus hoc crimen quod intenditur comprobari. Ex facto autem ipso suspensiones ducentur si totius administratio negotii ex omnibus partibus pertemperabitur. Restat tertia pars probationis in coniectura ex negotio. Huius partes quattuor sunt: ut in libro primo expositum est. Etenim attributa negotio quattuor sunt: continentia cum negotio in gestione negotii adiuncta negotio quæ gestum negotium cosequitur. Hæc breuiter hic repetit: quoniam iam in libro primo tractata sunt hac dicitur in coniecturam omnia genera incidere non omnes partes in continentia negotii ante negotium in negotio post negotium. Facta omnia in suspicionem uocemus. Item in gestione negotii locum: tempus: occasio: facultas

tes. De modo conticescens quod rei manifestæ & in confessione habite modus semper est. Itē ad iuncta negotio: uel maiora uel minora: uel paria: uel similia: maximeque euentus coniecturæ p̄dest. **Q**uarta etiam pars quæ gestum negotium consequitur ad coniecturam tribuet argumenta ubi: queritur lex cōsuetudo: actio usus exercitatio: Atque hæc sunt attributa negotio ex quibus cum ducitur argumentum impletur argumentatio ex negotio. Inuenitur autem argumentatio præterea que communiter sumatur ex attributis negotio & attributis personæ: ut attributa personæ nō mihi personam hoc ē uiram præteritā hominis declararet sed hoc facinus approbēt quod intenditur sicut declarabūt quæ supponunt exēplo Suspiciones ducētur. id est cōiectura capietur ex ipsi omnibus p̄tibus pertēptabitur ut nō mixta sint attributa p̄sonæ sed tantum sola sint facta i ipso negotio: uel actione totius negotii impleta. Hoc enim in genere spectabit locus tempus occasio facultas Modum in coniectura nō posuit quia in facinore confessio semp̄ inspicitur: Sunt autē aliæ aliquæ suspensiones: quæ cōiter ex negotio & personarū attributionibus sumuntur. Coniecturæ argumenta suggerunt causa persona factum. Vtq; ideo tria quæ a singula. Suis igit̄ rationibus causa suis p̄sonā etiā approbat: Eodem modo factū quod cum singula suis rationibus p̄ se in coniectura fidē præstent merito ad p̄bationem cōiecturæ triplex materia collocat̄. Monet tamē ratio duo p̄sonā. scilicet factū ad unā fidē posse cōsociari: ut ex utroq; materia genere negotiorū id est factorū & personarū fides cōiecturæ quæstioni bus afferat̄. Hoc ut facilius fiat intel lectus capiat̄ur meminisse debemus attributa p̄sonis quæ utiq; cū sunt ipsā uidētur approbare p̄sonā quæ cū p̄bauerint: iā cōiecturæ locus est. A tali uiro id quod intendit̄ facinus nō potuisse cōmitti. Ergo attributū p̄sonæ: facit p̄sonæ fidē: factū aut p̄dest approbata p̄sona. cū ita sit nouū p̄ceptū dedit posse quoq; ex p̄sonæ attributis: & negotioq; p̄bati factū hoc est negotiū. Iccirco tullius p̄ceptū dedit posse quoq; ex attributis p̄sonæ & negotiorū approbationes nasci ex utraq; suspiciōe cōes. Inter attributa p̄sonæ accipimus fortunā. naturā uictū studia factā. casus orationes cōsilia habitū. Hæc utiq; si attributa p̄sonæ accipimus sicut supra diximus p̄sonā p̄babit. Vex̄ p̄spiciētē ratione & negotiū p̄bare poterūt. In fortuna inquit spectat̄ dignitas diuitiæ. cōdictio. Hæc licet p̄sonæ attributa sint tamē cū dico diues est affectat̄ tyrānidē. Seruis potuit occidere cōsul non p̄didit patriā argumētū factis ac p̄sonæ attributis facio. Pari modo decōsilio. si quibus cōsiliis aliquādo usus sit dicā p̄sona est approbata si quo nūc usus sit cōsilio p̄sonæ attributo factū p̄bato. Ergo factis clarū est in cōstitutione cōiecturali argumēta fieri posse cōiter & de p̄sonæ attributis: & negotiorū ut factū p̄bet̄. Precipit præterea i hac cōstitutione cōsiderādū p̄ncipaliter qđ in quæstione ē an fieri potuerit deinde an ab alio potuerit deinde an facultas fuerit. Inter posse & facultatē hoc interē cū substantia efficiēdæ rei in ē aut deest de facultate tractat̄ ut sūt uires: ministeria: pecūia. At si aut p̄ naturā res negat̄ aut p̄ locū aut p̄ tēpus deo quærit̄ an potuerit Si dicat̄ tullius interfecisse ro

negotium cōfestim: aut ex interuallo cōsequūtur In qua uidebimus & quæ consuetudo sit: & quæ lex quæ actio: & quod eius rei artificiū: aut usus: aut exercitatio hominū aut approbatio: aut offensio ex quibus elicitur nōnūq; aliquid suspensionis: Sunt autē aliæ suspiciōes quæ cōiter ex negotiorū & ex personarum attributionibus sumuntur: Nā ex fortuna & ex natura: & ex uictu: studio factis casu orationibus: consilio & ex habitu animi aut corporis pleraq; pertinet ad eadē res: quæ rē credibile aut incredibile facere possūt & cū facti suspiciōe iunguntur. Maxime enim quæri oportet in hac cōstitutione primū potuerit ne aliquid fieri deinde & quo ab alio potuerit: Deinde facultas de qua ante diximus: deinde utrū id facinus sit quod p̄nitet̄ fuerit necesse: Itē quod spem celandi non haberet Deinde necessitudo in qua nō necesse fuerit id aut fieri: aut ita fieri: queritur. Quorum pars ad consilium pertinet quod personis attributum est: ut in ea causa quam exposuimus: ante rem erat̄: quid in itinere se tam familiariter applicuerit quod sermo nis causā quæsierit qui simul diuerterit: cœnarit In re nox somnus post rem quod solus exierit qđ illum tam familiariter comitatum tam æquo ani

mulum: quo d utique fieri non potuit per tempus nec haber et posse. Item loco fisci sed alicuius qui arguitur cædis ab eo loco ubi cædes facta est absentia declaratur. Tertio queritur utrum id facinus sit: quod p̄nitere fuerit necesse. Item quod spem celandi non haberet. deinde queritur an necesse fuerit id fieri. In quibus omnibus spectatur semper consilium. Quod si i his consilium cer nitur: & factum probatur consilium autē attributum personæ est. Ergo attributo personæ factū probatur huius rei docendæ causa supra positum thema tractando excutit̄ hęc argumenta ante

mo reliquerit: quod cruentum gladium habuerit horum pars ad cōsiliū pertinet. Queritur enim utrum uideatur diligenter ratio faciendi esse habita & excogitata: an ita temere: ut non uerisimile sit quenquam tam temere ad maleficium accessisse. In quo queritur num quo alio modo commodius potuerit fieri uel a fortuna administrari. Nā sepe si pecuniæ adiumenta: si adiutores desint facultas fuisse faciendi non uidetur hoc modo: si diligenter attendamus apta inter se esse intelligimus hæc quæ negociis: & illa quæ personis attributa sūt. hæc neque facile est: neque necessarium distingere: ut nemo i superioribus partibus quo pacto qđ que accusatorem & quomodo defensorem tractare oporteat. Non necessarium propterea quod cāposita quid in quaque conueniat res ipsa docebit eos qui non omnia hæc se inuenturos putabunt. Sed & ea quæ præcepta sunt comparatōis modo quandam animi in commune mediocrem intelligentiam conferent. Non facile autem quod & ifinitum est tot de rebus utranq; i partem sigilatim

dicatur aut alio modo fieri potuisse aut per fortunam consilio quod personæ est attributum: res probatur. Ex hoc: & ex superioribus illa conclusio est nasci posse communiter argumenta & ex p̄sonæ attributis: & ex negotiorū: Hanc igitur rationem si diligenter attendere uoluerimus: ista attributa inter se apte coniuncta & copulata cernēus negotiorū & personarum. Subiungit non oportere his omnibus præceptis subiici exempla ut doceat quemadmodum his uti accusator debeat quemadmodū defensor ut in superioribus docuit & dicit nō necessariū esse nō facile. Non necessarium ita qđ si qui aliquid diligentia afferte uoluerit ad ista præcepta: ista omnia pro materia genere facile cognitiōem retinebit. Non enim præceptor oia tribuit sed ex dictis ad similitudinem nō dicta intelligenda supponit. Non facile autē ideo dixit qđ ifinitum sit illis oibus præceptis exempla supponere. quomodo ante rem dicat accusator quomodo defensor quomodo in re: quomodo post rē. Item alia: quæ multa sūt: huc accedit quo maior difficultas sit: qđ illa omnia per partiū id est accusatoris & defensoris locos uersa utilitate tractantur. Nec enim inutiliter conueniūt. Unde illud melius est considerare cuncta ex proposito themate negotii. & si item & aduersarii rationem diligenter attendere & sic suspiciones atque argumenta colligere. Quare quid factū sit quo consilio qua spe perficiēdi: cur hoc modo factum cur ab hoc factum cur nullo adiutore: cur hoc cur nemo sit: cur sit cur hic sit cur hoc ante factum sit: cur hoc ante actum non sit: cur hoc in ipso negotio cur hoc post negotium: cur de industria factum aut rem ita sit consecutum an cōstet oratio uel cum re uel ipsa secum hoc huiusneri sit signum an illius an & huius & illius & utriusque potius quid factum sit quod non oportuerit: aut non factum quod oportuerit. Hac adhibita intentione cum coniecturam omne negotii corpus intrauerit tum facilius uidebitur esse præceptio ut locos omnium argumentorum se quodam modo offerentes uidere possimus. Ex quibus ut supra

rem: qđ in itinere se tam familiariter applicauit: quod sermonis causam quæsierit qđ simul diuerterit: cœnarit. Item in re. Mox somnus. Post rem qđ solus exierit: quod illud tam familiarē comitatum æquo animo reliquerit qđ cruentum gladium habuerit. Hæc ante rem i re post rē attributa negotio sūt quæ faciūt fidem negotio: Sed quoniā in his omnibus etiam cōsiliū spectat̄ fiet ut cum cōsiliū personæ sit attributū: & hæc omnia negotio sunt attributa: efficiat̄ negotii ex attributis personæ & negotiis communiter approbatio. Querit̄ enim utrum diligenter ratio faciendi uideatur habita: & excogitata: ut non uerisimile sit quenquam tam temere ad maleficium accessisse: in qua re quærit̄ num alio modo commodius fieri potuerit: uel a fortuna. Frequenter enim si pecunia si adiutoris adiumenta desint uidet̄ facultas faciendi defuisse: quod utique impugnari non potest nisi p̄ consilium. ut alio modo fieri potuerit. uel fieri a fortuna: Ergo ad expugnandas facultates quæ defunt: si subueniat sæpe consiliū cū

diximus modo ex singulis attributis modo ex cōiunctis argumenta nascuntur. quæ aut pbabilia erant aut necessaria ad eas res quæ rem credibilem aut incredibilem facere possunt. Quæ rem ique non personam cuius. s. attributū est: sed cum facti suspitione iungunt. Et hic rei eius unde iudiciū est non personæ cuius attributū est ut non id facinus sit: quod poenitere fuerit necesse. An notāda noua locutio poenitet me non illius rei sed poenitet me hanc rem. Tum ex singulis tū ex cōiunctis aut a causa: aut a psona: aut a factis: aut ex cōiunctis argumēta certa nascunt ut attributa psonæ a tributa facto uideant. Accedunt at sæpe ad cōiecturam quæstioes testimonia rumores. quæ cōtra omniā uterq; simili uia pceptorū torquere ad suæ causæ cōmodū debet. Præter hanc materiā qua cōiectura argumēta tribuit: a cā a psona: a facto accedūt aliæ pbatōes soli cōiecturæ semp adiuncte testimonia testimonia rumores. Hæc enim in aliis cōstitutiōibus nō ualēt quia nō adhibent ista nisi cum res negat. quæ oīa ista ad ptis cōmoda retorquēda sūt. Hoc pbatō his gēnus græci uocant q; cū his orator utiq; fidem quidem facit sed non oratōe. Hoc tullio minime placet. Dicit enim etiā hæc pbatōnū genera indigere arte & pari modo ut ex causa & psona & facto argumenta duci cū de tormentis testibus rumoribus disputatur ex illis scilicet attributiōibus quæ aut negotio aut personis uidentur esse subiunctæ. Namq; cū contra testes dicitur aut pro testibus utiq; attributa personæ cōtingenda sunt per naturam uictū & cetera: ut fides sit data testi ut aut possit aut nō possit adinberi. Hoc & in tormentis. Nā eius qui torquet excucienda persona est. Ergo omnia argumentis pbanda sūt. Quorum argumentorū genera duo sūt: unum propriū: commune aliud. Proprium est quod ipsius causæ & negotii est. Ut sextus roscius. Cū cædes facta ē romæ non fuit non ergo partē interfecit. Commune est quod trāsferri in similes causas potest filius patrē interfecit. Reclamat istiusmodi suspitionibus ipsa natura. Hoc argumenti gēnis quia trāsferri in similes causas potest cōmunis locus dicit. Locorū autē cōiūm genera duo sūt. Vnum cū certæ rei certa est amplificatio aliud: cū rei dubiæ est disputatio. Amplificatio rei certæ est: ut in paricidam in sacrilegiū. Dubiæ uero rei cōis locus est qui a græcis dicitur. Quæ hęc ptes duas. quæ iccirco locus cōis dicit q; ex materiæ genere non certū quid designat: sed habet tractatū ex generalitate cōi ut suspitionibus credi oportere uel non oportere. Sed hanc thesim ciuilem moralem ue teneamus: nō illā quæ apud philosophos naturalis est. Quilibet autē horum locorum cū interponit: interponi aut raro debet ornat oratōem. Neq; interponēdus locus nisi cū aliqd iā pbatū est. Etenim si locus cōis generalia loquitur quasi causā tenēs descēdit ad causā. Ius

de una quaq; re explicare: & alias aliter: hæc i utraq; que partē causæ solēt cōuenire. Quare cōsiderare hæc quæ exposuimus oportebit. Facilius at ad iuentionē animus incidet si gesti negotii & suam & ad uersarii narrationē sæpe & diligenter pertractabit & quod quæque pars suspitionis habebit eliciens cōsiderabit. Quare quo consilio qua spe perficiendi quicque factū sit: cur hoc mō potius q; illo: cur ab hoc potius q; ab illo: cur nullo adiutore: aut cur hoc cur: nemo sit cōscius: aut cur sit: aut cur hoc sit cur hoc ante factum sit cur: hoc anno factum non sit: cur hoc in ipso negotio: cur hoc post negotium: aut factū de industria aut quid rē ipsā cōsecutū sit. Constet ne oratio aut cū re aut ipsa secū hoc huius ne rei sit signū an illius: an huius & illius & utrius potius quid factū sit: quod non oportuerit: aut nō factū quod oportuerit. Cū animus hac intentiōe oēs totius negotii partes cōsiderabit tum illi ipsi in mediū cōseruati loci pcedent: de quibus ante dictū est: & tum ex singulis: tum ex cōiunctis argumēta certa nascētur. Quorum argumētorum pars probabilis: pars necessario in genere uersabitur. Accedūt autē ad cōiecturam sæpe quæstiones: testimonia rumores: quæ cōtra oīa uterque simili uia pceptorū torquere ad suæ causæ cōmodum debet. Nam & ex quæstione suspiciones ex testimoniis & ex rumore aliquo pari ratione: ut ex causa: & ex psona: & ex facto duci oportebit. Quare nobis & hi uidentur errare qui hoc gēnus suspitionum artificii non putant idigere: & hi qui alite

iudicem tenet quia iure iuratus sedēs audire desiderat unde sententiā platurus est. Ergo aut parte causæ pbata iudici utēdū est aut in peroratione idest epilogo: ut aut renouet: aut suscitetur adiutor. Omnis enim locus cōmunis locutiōum cūcta ornāmēta desiderat: quæ aut uerborū sūt: aut sententiā. Quæ dum apte ac necessario dicuntur oratorē ab oratore discernūt. Etenim cū loci cōmunes causarū sūt cōmunes oratoribus similitudine dictionis esse non possunt. Quæstiones testimonia rumores cū auctoritas fidem facit cū tormēta sūt. Hæc autē omnia quæ nō oratiōe argumentorū

hoc de genere ac de cōmuni cōiectura precipiendū putant: Omnis enim iisdem ex locis cōiectura sumenda est. Nam & eius qui in quæstione aliquid dixerit: & eius qui in testimonio & ipsius rumoris ueritas ex iisdē attributionibus reperietur. Omni autem in causa pars argumentorū est adiuncta ei causæ solū quæ dicitur ita & ab ipsa aducta: ut ab ea in qua ē separatim in omnes eiusdem generis causas trāsferri non satis commode possit. Pars autē est peruagator: & aut in oēs eiusdē generis aut in plerāq; causas accōmodata. Hæc ergo argumēta quæ trāsferri in multas causas possunt: locos communes nominamus: Nam locos cōmunes aut certæ rei quādam cōtinet amplificatiōem ut si q; hoc uelit ostēdere eū qui parētē necarit maximo supplicio esse dignū quo loco nisi porata & pbata cā nō est utēdū aut dubiæ quæ ex contrario quoque habeat pbabiles ratios argumētādi: ut suspitionibus credi oportere: & cōtra suspitionibus credi nō oportere. Ac pars locorū cōmuniū aut p indignationem: aut per cōquæstiōem iducit de quibus ē ante dictū. pars per aliquam pbabilem utraq; ex parte ratioem. Distinguit aut oratio atq; illustrat maxime raro in ducēdis locis cōibus & aliquo loco: iam certioribus illis auditoribus argumētis cōfirmatis. Nam & tū cōcedit cōmune quādam dicere: cū diligenter aliquis proprius causæ locus tractatus est: & auditoris animus aut renouat ad ea quæ restant: aut omnibus iam dictis exfuscat: Omnia enim oma

fas trāsferri non satis commode possit. hoc argumentum est solum non argumentum per locū communem. Quæ ex contrario duoque habeat pbabiles rationes credendum non credendum. Suspicionibus credi non oportere: aut oportere idest thesis. Per cōquæstiōem quod est proprium epilogorum de quibus ante dictum est in libro primo hoc est in epilogo idest in conclusione. Aliquam probabilem utraq; ex parte orationem. Hæc est credendum non credendum. Certioribus illis auditoribus scilicet. nam tum ei concedi commune quiddam dicere. Non debet enim locus communis induci cum ad huc nihil probatum est. Et animus auditoris renouatur ad ea quæ restant. Post probationem per locum communem. Aut omnibus iam dictis exfuscat. Quia & in epilogo sunt loci sæpe communes. Omnia enim ornāmēta locutiōis idest figure quæ sunt aut schemata dianoras aut schemata lexeos: aut schemata logii: ut quidam uolunt. Sic orato

fidē faciūt a græcis.

nominant nō quidē recte uterq; simili uia pceptorū & accusator & defensor. Nam & ex quæstione suspiciones & ex testimonio & ex rumore aliquo pari ratioe. Ideo fit ut arte egeat huiusmodi disputatio. Quoniā & cōtra hæc & p hinc sæpe dicēdū est: ut ex causa & ex psona & ex facto duci oportebit. Quæ ex cōfessione argumētis materiā tribuit: ut ex facto inq; duci oportebit. Ecce iam nō est

idest fides sine arte.

Hoc ceterū artificii nō putat indigere cū appellant

Aliter hoc de genere ac de omni cōiectura precipiendū putat: ut dicitur alias diuisiones esse ad pbationē cōiecturæ: nō quas supra diximus. causā personā: factū. Nā cū & eius q; in quæstione aliquid dixerit & eius q; i testimonio & ipsius rumoris causa. Ut ea quæ materiam argumētis præbent: & cū illa quæ quasi hęc arte negant hinc attributionibus tribuat tractatū pbatio ex hinc attributionibus tribuat tractatū pbatio ex hinc attributionibus reperietur quæ semel præcepta sūt de cōiectura. Omni at in causa pars argumētorum ē adiuncta ei causæ & locus cōmunis argumētū est. Argumētorum at duo genera: unū quod ipsius causæ propriū est aliud quod & ipsius & similiū. Hoc quod secūdū est: locus cōis appellatur. Verum locorū cōmuniū genera sunt duo: ut & ipse declarat in omnes eiusdem generis cau

rum quoque multorum cōmunes loci sunt. Nam cum loci cōmunes ideo dicantur q̄ in similes causas conueniāt cū ab oratoribus tamen dicantur diuersitate dicendi uix possūt esse communes. Verborum: & sententiārum lexeos: & dianoras schemata. Atq; hoc sit nobis dictū cōmuniter d̄ omni genere cōmunium locorū ut & genera duo dixerit cōmunium locorū: id est certae rei & incertae & quēadmodū sint dicēda perceperit. Sed hoc generaliter in omnibus cōstitutioibus. Nūc autem in hanc cōstitutioem p̄prios cōiecturæ locos cōmunes dabit. Nunc exponemus in cōiecturalem cōstitutioem qui loci communes incidere soleant. Locorū cōmuniū genera dicta sūt quēadmodū dicant̄ p̄ceptū est. Ita omnia quæ de locis cōmuniibus p̄cipienda uidebantur exposita etiā sūt. Nūc subiūgit certos cōiecturæ locos qui in aliā cōstitutioem non cadūt. Sunt enim cōiecturæ tantū & in quālibet cōiecturā dictā similitudinē transferent: Suspiciōibus credi oportere & nō oportere. & reliqui uel qui suppositi sunt uel q̄ esse possūt. Qui omnes ex tethico genere orti in cōtrariū argumenta sumūt. Et nō tā loci cōmunes q̄ locorū cōmuniū loci sūt. Sūt alii p̄prios in cōiectura accusatoris & p̄prios in cōiectura defensoris. Atq; accusatoris duo: unus q̄ atrocitatē facti cumulat: alter p̄ quē negat malorū misereri oportere. Defensoris et̄ s̄s̄ duo sunt. Vnus declaratio calūniæ accusatoris alter cōquæstio captiuitatis misericordiam distat a tethicis hoc nō q̄ illi habet ex utraq; pte tractatus. & i cōtrariū suggestit argumenta. hi unius tātū ō p̄tis sūt: & aut i dignatōem solā: aut solā expmūt cōquæstioem. Ita duo ḡna locorū cōmuniū eē manifestū ē. Vnū qd̄ ex duplici tractatu ḡnaliter cōstat qd̄ tethicū d̄. Aliud qd̄ ḡnali qd̄ sed unius p̄tis: aut indignatōe sola: aut cōquæstioe tractat. Sciamus aut̄ hos oēs locos: id est ista duo ḡna ex his d̄ attributioibus tractari: ex q̄bus argumentatōes. i. ex attributis p̄sonæ & attributis negotio illa t̄m distat: & dicēdi diuersitate: ut argumentatōes subtilius tenuimus: acutius explicēt. Loci uero cōes grauius ornatus uerbis & s̄tētis excellentibus. Nā i argumentatioibus sola q̄ritur ueritas. In locis autē cōibus q̄q̄ & ueritas asserat: t̄m qd̄ est illoḡ p̄prios rei p̄bata amplitudo captiuitas ē. Vñ satis clarū ē et̄ locos argumentatōnū uim tenere. ita t̄m ut ap̄lius aliqd̄ ager̄ uideat̄ cū p̄ter fidē rei cumulū uideat̄ i pleb̄: q̄ i cōtrarias ptes deducunt̄ tethici s̄. Credi oportere: & si oportere: & m̄ta talia. Certus at̄ locus accusatoris p̄ quē auget facti atrocitatē. Supiores loci i cōtrarias ptes deduci possūt. Isti uero loci p̄prios dant̄ aut accusatori: aut defensori suo. Ceteræ argumentatōes aut a p̄sona: aut a negotio attributis: uel qd̄ d̄ uerū eē uideat̄ qd̄ ē p̄prios argumentatōis sumptū. Et si hoc quoq; uideri oportet: ut & i locis cōibus ueritas quærat̄: sed ōfoes mō distat ab argumentatōe

mēta elocutionis in quibus & suauitatis & grauitatis plurimū cōsistit: & oīa quæ in uetōe uerborū & sententiārum aliquid habet dignitatis in cōmunes locos cōferunt. Quare nō ut caularū sic oratorum quoq; multorū cōes loci sūt nā nisi ab his q̄ multa in exercitatioe magnā sibi & uerborū & sententiārum copiā cōparauerint tractari nō poterunt ornate & grauitate: quēadmodū desiderat eorū natura: atq; hoc sit nobis dictū cōmuniter de omni genere locorū cōmuniū: nūc exponemus in cōiecturalem cōstitutioem qui loci communes incidere soleant: Suspiciōibus credi oportere & non oportere. Rationibus credi oportere & nō oportere. Testibus credi oportere & nō oportere. Vitā ante factā spectari oportere nō oportere. Eiusdē eē q̄ i ullā rē peccaret: Et hoc quoq; admisisse d̄ & nō eiusdē cāz eē Maxime spectari cām oportere & nō oportere. Atque hi quidē & si q̄ eiusmodi ex proprio argumento cōmunes loci nascētur in cōtrarias partes deducuntur. Certus autē locus est accusatoris per quē auget facti atrocitatē: & alter per quē negat malorū misereri oportere: Defensoris per quē calūnia accusatorū cū indignatiōe ostēditur & per quē cū conquestione misericordia captatur. Hi & ceteri loci omnes cōmunes ex iisdem p̄ceptis quibus ceteræ argumentatōes: sed ille tenuius & acutius & subtilius tractantur. Hi autem grauius & ornatus: & cū uerbis: tū etiā sententiis excellentibus. In illis enī finis est: ut id quod dicit̄ uerū esse uideatur. In his t̄m hoc quoq; uideri oportet. tamē finis est amplitudo. Nunc ad aliā cōstitutioem trāseamus.

Cum est nominis cōtrouersia quando nis uocabuli diffinienda uerbis est cōstitutio definitiua: dicitur. Sequitur diffinitiuā cōstitutio: quia cōiectura p̄ceptis superioribus terminata est. Hæc definitiua quia tunc exoritur cum nominis cōtrouersia est: & quia uis nominis definitiua uerbis est definitiua dicitur cōstitutio. Huic sup̄ponit exemplū. Cū reus sit pater maiestatis: qui filium prohibuit seditose concionantem. i. filiū tribunum plebis. Et in hoc themate etiam alia cōstitutio: uel relatiua: uel compensatiua: uel absoluta. Nam licuit mihi pater sum. Absoluta est meruit

Cum est nominis cōtrouersia quoniā ius uocabuli diffinienda uerbis est cōstitutio diffinitiuā dicitur. Eius generis exēplo nobis posita sit hæc cā. C. Flaminus is qui cōsul. reip. male gessit bello punico secundo: cū tribunus plebis esset inuito senatu: & oīno contra uoluntatē omniū optiatū per seditionē ad populū legē agrariā ferebat. Hunc pater suus cōciliū plebis habentē de tēplo eduxit. Accersit maiestatis. Intētio est: maiestatem miuisti: quod tribunū plebis de tēplo eduxisti. Depulsio ē nō nūc maiestatem. Quæstio est: miuisti ne maiestatem. Ratio: in filiū quā habebā potestatem ea usus sum. Rationis ifirmatio. At enim qui patria potestate hoc est p̄uata quadā tribunitiā potestatem hoc ē populi potestatem ifirmat: Minuit is maiestatem. Iudicatio ē. Miuerit is maiestatem: qui in tribunitiā potestatem patria potestate utat. Ad hanc iudicationē argumentationes oēs afferri oportebit. At ne quis forte arbitretur nos nō intelligere: aliā quoq; incidere cōstitutionē in hanc causā eā nos partē solā sumimus: in quā p̄cepta nobis danda sunt. Omnibus autē p̄tibus hoc in libro explicatis quiuis omni i causa si diligenter attendet: oēs uidebit cōstitutōes & earum partes & cōtrouersias: si quæ forte i eas incident. nam de omnibus perscribemus. Primus ergo accusatoris locus est eius nominis: cuius de ui quæritur breuis & aperta ex opinione hominū diffinitio hoc modo. Maiestatem minuere est de dignitate: aut amplitudine: aut potestate populi: aut horum quibus populus potestatem dedit aliquid derogare. Hoc sic breuiter expositū pluribus uerbis ē & orōibus cōfirmandum: & ita ut describeris esse ostēdendū: Postea ad id quod definiens

Relatiua est profui. Compensatiua Verum hoc in themate: non quid sit cōsiderari Tullius uoluit sed interim monuit id percipi: atq; hoc exēplū iō dedit: ut finē tātum cōsideremus. q̄ nūc propter finem subiecit. exēplū. P̄cipit autē in oī hoc libro cōsiderationē adhibēda esse circa oēs cōstitutiones & earū ptes & cōtrouersias. i. legales q̄stiones. P̄ceptis oibus in oī cā in q̄ libet materia oīa quæ iuenta fuerit ḡna q̄stionū possūt tractari sup̄tis sue p̄tis p̄ceptis. Vt̄ in thēate cōiectura fuerit eius diuisionibus utrum uel aliarum si quæ inciderint cōstitutiones. Subiūgit igitur in definitione loco a parte accusatoris. Sunt autem & ista quattuor definitio: approbatio definitionis deductio diffinitionis in ipsam certam spem de qua agitur. Distinctio definitionis aduersæ partis q̄ cōstat ex locis quattuor: si demonstretur falsa si turpis: si inutilis: si collatio utriusq; sexus definitionis fiat. Falsa d̄monstrabitur ex opinione hominum: si docebimus de eo unum de quæritur: quemadmodum extimer populus: quemadmodum in consuetudine locutionis utatur eo uerbo: qd̄ definimus. Turpis autē inutilis demonstratur aduersario & distinctio ex honestatis partibus & utilitatis: de quibus i deliberatio genere: hoc est in postrema huius libri tractabit. Exprimemus igitur quæ incommoda futura sint: si ita accipietur quod definitū est ab aduersario. Collatio uero definitionis num qui quartus in reprehensione locus est: hoc auget ut nostram definitionem ostendat ueram: non falsam utilem: quod aduersarii ostēdimus falsam turpem: inutilem. Afferremus p̄terea ad definitionis nra cōfirmationē res aut maiori aut

minori aut pari negotio similes ut ad definitionem nostram similitum cōparatione collecta ostendamus quanto uerior honestior: utilior sit nostra descriptio: hæc in simplici diffinitione. Sed si duæ res plures definiendæ sunt. ista oia pro definiendæ: nūero duplicantur. Quæritur. n. sæpe fur sit: an sacrilegus qui uasa ex priuato sacra surripuit: uel de sacro priuata: qm̄ a pte accusatoris: & quid sit sacrilegiū & quid sit furtū definiendū est in singulis definitiōibus illa supra posita præcepta cōplebit. definiet approbabit: deducet: infirmabit: quæ cum fecerit in definiendo sacrilegio faciet rursus in definiendo furto mutata tantū tertia pte præcepti. Accusator. n. q sacrilegiū uult approbare: negare uult furtū. Ita definitiōe sacrilegiū qd̄ p̄bare nititur utetur illis supra positis præceptis. In definitiōe uero furti quia furtū negabit utetur præceptis defensori datis. i. ut post definitiōem & eius approbationem separationē speciei faciat a diffinitione: fietque in hoc themate & in huiusmodi cōplexione ut definitionum uertat similiter p̄cepta etiam defensor. Nam qm̄ furtū probare uult ille qui se defendit post definitiōem & eius approbationem deductionē faciet ad speciem. Contra cū sacrilegiū definiert qui hoc admisisse se non uult: illic faciet loco tertio separationē sp̄ei a definitiōe. Ergo his modis & p̄ibus definitiōem suā accusator implebit. Habebit aut cōem locū ex ipsa definitiua cōstitutione sumptū in maliciam eius q nō mō rerū uerū etiā uerborum potestati sibi arrogare conetur. ut & faciat q̄ d̄uelit. & quod fecerit id quo uoluerit noie appellat. Exemplū generis. i. finitiui. C. Flaminius is qui cōsul. R. historiā a post seq̄ntibus dedit. Iudicatio ē ex rōne & refutatōe rōnis controuersia. Ad hāc iudicationē argumētatiōes omēs afferre oportebit: ad hanc iudicationē. i. definitiua: ne aliam cū feceris constitutionē: hic aliam facias iudicationem: & non cōueniat. Hæc præcepta quæ nūc finitiui status ponimus: & earum partes: propter qualitatem: quæ partes plures habet & controuersias legales status dicit. Maiestatem minuere: est definitio est rei de qua quæritur pluribus uerbis & rationibus confirmandum Superior definitio est: hæc confirmatio definitionis. Postea ad id quod definiertis: deductio diffinitionis ad speciem: hoc ex opinione hominum sumetur: quomodo destruat descriptio aduersæ partis ueram honestam: utilem demonstrabimus. Cum tria dederit defensori uirtia definitionis id est falsam: turpem: inutilem. Tria dat accusatori contra ornamenta definitionis idem ueram: honestam: utilem. Ut etiam ex collatōe melior accusatoris definitio probetur. Deinde simili ratione causa tractanda: ut definiat: approbes: deducas. ad speciem. Infirma definitionem aduersæ partis: docendo falsam turpē: inutilem. Cōpes etiā quæ utilior est: uel reliqua aut a maiore aut a minori: aut a pari. Sed in tot definitiōibus oia hæc quot res definiendæ defensoris sūt. Deñ p̄mus ē locus

cōi loco confirmare: per quem ipsius facti atrocitas aut indignitas: aut oīo culpa cum indignatiōe augeatur. Post erit infirmanda aduersariorum descriptio. Ea autem infirmabitur: si falsa demonstrabitur: hoc ex opinione hominum sumetur: cum quemadmodum & quibus in rebus homines in consuetudine scribendi aut sermocinandi eo uerbo uti soleant considerabitur: Item infirmabitur si turpis aut inutilis esse eius descriptionis approbatio: & quæ incommoda consecutura sint eo concessio ostendetur. Id autem ex utilitatis & honestatis partibus sumetur de quibus i deliberationis præceptis exponemus in definitiōe nostra aduersariorum definitionē conferemus: & nostrā uerā: honestā utilem esse demonstrabimus: illorum cōtra. Quæremus aut res: aut maiori: aut minori: aut pari in negotio similes: ex quibus affirmetur nostra descriptio. Tam si res plures erūt definiendæ: ut si quæritur fur sit an sacrilegus: qui uasa ex priuato sacra surripuerit: erit utendū pluribus definitionibus. Deinde simili rōne cā est tractanda: ut si fur est de furto: si sacrilegus de sacrilegio. Locus aut cōis in eius malitiā qui non modo rerum uerum etiam uerborum potestatem sibi arrogare cōatur: ut faciat quod uelit: & id qd̄ fecerit quo uelit noie appellat. Deñ defensoris p̄mus locus

Item nominis breuis & aperta & ex opinione hominū descriptio hoc mō. & huic dat quattuor ad actionem definitiōis locos: Sed in quibusdam p̄ibus in tertio loco discrepauit. Supra enim i. in parte accusatoris hæc quattuor sunt: definitio approbatio p̄pria definitionis deductio i specie p̄pria definitionis: destructio definitiōis: alienæ. At hic in pte defensoris est. Sifr definitio siue approbatio eius: & qd̄ mutat separatio definitionis a specie de qua quæritur destructio definitiōis aduersæ p̄tis defensoris. Deinde prius locus est: & reliqua datis oibus locis accusatori ad suam

Item nominis breuis & aperta ex opinione hominum descriptio hoc modo: Maiestatē minuere est aliquid de republica. cum potestatem non habet administrare. Deinde huius confirmatio similibus & exēplis & rōnibus postea sui facti ab illa diffinitione separatio. Deinde locus cōis: per quē facti utilitas aut honestas adaugetur. Deinde sequitur aduersariorū diffinitionis reprehensio: quæ iisdem ex locis oibus quos accusatori præscripsimus conficitur: & cætera post eadē præter cōem locum inducentur. Locus aut cōis erit defensoris is per quem indignabitur sui periculi cā accusatorē nō rē solū cōuertere: uerū etiā uerba cōmutare conari. Nam illi quidem cōes loci: qui aut calūniæ accusatorū demonstrandæ aut misericordiæ captandæ: aut facti indignandi: aut a misericordia deterendi cā sumuntur ex periculi magnitudine: nō ex causæ ḡne ducunt. Quare non in omnē cām: sed in omne causæ ḡnus incidet: Eorū mētionē in cōiecturali cōstitutōe fecimus Inductōe aut horū locorū cū cā postulabit utemur.

calumniatorē ut cōq̄stio misericordiæ: ut indignatio facti & cætera huiusmodi q̄ ex periculi magnitudine genita nō cōstitutionis definitiua: ut diximus sed ex cōpositione cōcūstantiæ noiamul procreant. Sed hi cōes loci nō in omni causa sunt: sed in omne genus causæ incidunt: hoc est i oēs constitutiones incidunt nō in oēs cās quas unaq̄q̄ habere poterit cōstitutio. Hac de his locis cōibus periculi magnitudine procreatis in cōiecturali constitutione fecimus mentionē: q̄ qualesq̄ sicut explicantes. Vtemur aut his & eos inducemus in orationē cū causæ ipsius necessitas flagitabit Similibus exemplis & rationibus quæ ad defensionē suā poterūt p̄tinere. Ac illa definitione separatio: ut sepe factū suū ab ea definitiōe: quā habuit aduersarius: per quem facti utilitas aut honestas adauget. Quō accusator ad speciem descendit: ut iungat definitionem suā cū specie sic defensor descendit ad speciem ut sepe definitiōem suā a specie. i. a facto unde quæstio est: & uterq̄ uter loco cōi. Sed accusator ut augeat factū per indignationē reus utile esse doceat & honestū. Oibus locis quos accusatori præscripsimus ut hic cursus cōuertat in definitione aduersarii præcepta superiora & dicat eam falsam: turpem: inutilem. Comparat ex minore maiore pari: quæ habet. s. accusator. Nam & hic propriū locū cōem de sine hēbit. Nā & extra finē quē potest cā suggere: habere potest uterq̄ alium locū cōem. Post eadem præter communem locum id est collatio ipsarum definitionum per minora maiora paria: nam illi quidem cōmunes loci qui in quacunq̄ pte esse possunt causa suggestente: ex periculi magnitudine non ex causæ genere dicuntur: ut non proprius sit locus communis ex sine natus sed ex negocii genere: cuius cōcūstantiæ pro qualitate uel quantitate periculi locos cōes dabit non in omnem causam sed i omne causæ genus incidunt hi loci cōmunes qui ex cōpositione negociorum nascuntur non in omnibus causis sunt: quia non omnis causa similiter componitur sed cadunt in omnia genera causarum. id est in omnes constitutiones. quia quælibet constitutio modo atroci negociorum compositione fingitur mō simp̄t cōponat.

definitionem defensori quoq̄ ad defensionē eiusdē p̄rios locos tradit: ex quibus p̄mus ē definitio & ipsa breuis: deinde eius affirmatio. Tertio loco a definitione sua separatio eius sp̄ei: de qua q̄rit. Post quem locū locus cōis is: tip quē facti utilitas: aut honestas auget. Quē qd̄ locū hēt ē accusator: sed ex cōtrario. Ille. n. indignitatē rei auget: hic utilitatē. Quarto loco sequitur aduersariorū definitiōis reprehensio eadem illa oia retinēs q̄ definitionis reprehensio icludit. i. ut falsa: ut turpis: ut inutilis doceat: fiatq̄ utriusq̄ definitiōis ē a defensore sifr cōpatio. Oia. n. defensor facere potest ac dicere. quæ accusator præter locū cōem eiusdem accusatoris habebit autem defensor locum communem p̄ quē indignabitur accusatorē sui periculi cā nō solū res uertet aduerset. Verū ē uerba mutare conari. Hic sifr locus defensoris ex ipsa diffinitiuā cōstitutōe susceptus ē Vnde proprius hic locus cōstitutiōis defensoris. Nam esse quidem possūt alii cōes loci ex causa ex negotio nati: nō ex cōstitutione uti

Cum autem actio translationis aut commutationis idigere uideatur. Tertia est constitutio: quae translatio est. quia ita Tullius ordinē dedit. Haec commutatione iudicii cum actio tenet cum persona. locus lex criminis: poena mutatur: uel cetera quae similia sunt. His singulis supponere exempla: & infinitum & superuacuum est: uel quia multis modis efficitur. uel quia omnibus modis ad dicendum una praecipua est: Ois autem translatio apud antiquos temporibus tullianis in ipsa carum actione: aut non erat aut rarior inueniebatur. Praetores etiam quibus ius dicebatur & iudices cae dabant: & controuersiae uel agendi genus instituta actione formabant. Ita sibi prescribatur praetor qua accusator qua reus deberet actione uti in prescribendo quid fieret excipiendos quod non fieret. translationis controuersia actionibus auferebat. Erat praeterea institutum: ut a cae caderet: is qui non quemadmodum oportebat egisset. Ergo etiam propter haec forma taliter. ad iudicium ueniebat. Apud ipsum uero praetorem: cum lites ipsius forma componeret: illic pres aut excipiebant aliquid: aut simpliciter actione accipiebant. Unde in ipso ut dixi iure hoc est apud praetorem de modo agendi cum quereret tractaretur exceptio atque translatio. Cum autem iam lites forma esset accepta in iudicio nulla iam poterat esse translatio. Ergo in iudiciis translatio rarius inuenitur. Et si quoniam inuenta fuerit: ipsa per se parum firmitudinis tenet. assumiturque uires alia constitutione firmari. hoc namque praecipuum tullianum est translationem ex alia constitutione firmari. Ad quod praecipuum exemplum subiungit non ut translationem doceat. sed ut ostendat translationem alia constitutione firmari. Reus parricidii factus probatus aliis criminibus an damnandus sit quaestio est. Utitur translatione reus cum dicit se non parricidii damnandum esse quia nihil in probatum sed aliorum criminum quae probata sunt affici oportere supplicio. Ac ne eo quidem quod non inde iudicium constitutum sit. Ita si neque probatorum criminum poena esse debet. quia non inde iudicium constitutum est. Neque parricidii: quia nihil probatum confirmat non esse damnandum. Verum tamen purgandis aliis criminibus per coniecturam opera danda est: ut reus non tantum translationis uacuet. Ergo probatum illud est translationem alia constitutione firmari. Subiungit uero exemplum translationis. Cum agit iniuriarum praecisa in annis est: & is qui praecidit exceptionem suam postulat. ut in hoc iudicio de maleficio non fiat praecidium. In hoc genere constitutionis praecipua haec sunt quae utrique parti dentur: ut explicet quid fieri soleat a quo: per quos: quomodo: quo tempore: quemadmodum agi: quemadmodum indicari: quemadmodum statui: quod utique ex partibus iuris agnoscitur: de quibus partibus in qualitate tractaturus est: debet etiam tractari quid in similibus rebus fieri soleat. Aut enim in re cautum est id de quo quaeritur aut solet fieri: aut non solet: aut ad id quod in iure solitum est id quod simile est applicatur. Deinde per coniecturam tractandum utrum malicia agatur aliud cum aliud similiter: an stultitia: an necessitate. Locus autem communis unus est contra translationem fugere iudicium & poenam cum scilicet qui translationem utatur. A translatione unus locus communis est perturbari omnia si non eo pacto agatur quo oportet. Haec sunt tres constitutiones quae species non habent: coniectura: finis: translatio. Translatio autem intelligamus formam esse: status scilicet legalis. Praescriptionem uero eandem appellari posse & eandem exceptionem: sed ab oratoribus in iure autem praescriptionem dici: ipsum propositum ius: exceptionem autem cum ius ipsum propositum aduersus se actor alius excipit in terposita aliqua conditione. Sit nobis praescriptio iniuriarum de caede exceptio. nisi praecidium facias. Singula translationum genera quaeramus ut exemplum: quemadmodum alia lege: quemadmodum alio crimine. Et ad singula. Quibus translatio uideatur impleri. Sed quia

Cum autem actio translationis aut commutationis indiget uidetur: quod non aut is agit: quae oportet: aut cum eo quae oportet: aut apud quos qua poena: qua lege: quo crimine: quo tempore oportet constitutio translationis appellat huius non exempla per multa opus sunt se singula translationum genera quoniam rarius sed quia ratio praecipua similis est exemplorum multitudinem supersedendum est. Atque in nostra quidem consuetudine multis de causis fit ut rarius incidant translationes. Nam & praetoris exceptionibus multae excluduntur actiones: & ita cum ius civile hemus constitutum ut a causa cadat is qui non quemadmodum oportet & egerit. Quare in iure praecipuumque uersantur. Ibi enim & exceptiones postulant. & quodammodo agendi potestas datur: & omnis conceptio priuatorum iudiciorum constituitur. Quae autem in ipsis iudiciis rarius incidunt: eius modi sunt: ut per se minus firmitudinis habeant

Confirmantur autem assumpta alia aliqua constitutione ut in quodam iudicio. cum uenefici cuiusdam nomen esset delatum: & quia parricidii causa subscripta esset extra ordinem esse acceptum cum in accusatione alia quaedam crimina testibus & argumentis confirmaretur: parricidii autem solum mentio facta esset ut defensor in hoc ipso multum oportet ut diu consistat: cum de nece paratis nihil demonstratum sit indignum facinus esse ea poena afficere: cum qua praecidat afficiunt. Id autem si daretur fieri necesse esset quoniam & id causa subscriptum: & ea re nomen extra ordinem acceptum: Ea igitur poena damnationem necessario consequatur. Hic defensor poenae commutatione ex translatione generis inducendo totam infirmavit accusationem. Verum tamen ceteris quoque criminibus defendendis coniecturali constitutione translationem confirmabit. Exemplum autem translationis in causa nobis positum sit huiusmodi. Cum ad uim faciendam quidam armati uissent: armati contra praesto fuerunt: & cuidam equiti romano quidam ex armatis resistens gladio manu praecidit: Agit is cui manus praecisa est iniuriarum postulat is qui cum agitur a praetore exceptionem extra quam in reum capitis praecidium fiat. Hic is qui agit iudicium purum postulat. Ille qui cum agitur exceptionem addi ait oportet. Quaestio est excipiendum sit an non? Ratio. Non enim oportet in recuperatorio iudicio eius maleficio de quo inter sicarios quaeritur praecidium fieri. Infirmitas rationis eiusmodi sunt iniuriarum ut de his indignum sit non primo quoque tempore iudicari. Iudicatio: Atrocitas iniuriarum satis ne causa fuit: quare cum de ea iudicetur de aliquo maiore maleficio de quo maleficio comparatum sit praecidetur. atque exemplum quidem hoc est. In omni autem causa ab utroque quaeri oportebit: a quo: & per quos: & quomodo: & quo tempore aut agi: aut iudicari: aut quid statui de ea re conueniat: Id ex partibus iuris de quibus post dicendum est sumi oportebit: & ratiocinari

ratio praecipuorum similis est exemplorum multitudinem supersedendum est: Cum. n. praecipua in omni genere translationis eadem sint ad diuersitatem frustra exempla quaeruntur. Eadem n. praecipuorum ratio in omnibus translationis partibus & ubique seruabitur. Multis de causis fit: ut rarius incidant translationes. Quoniam per praetoris formulas actionibus integritas datur: neque in iudiciis ulla potest esse praescriptio qui non quemadmodum oportet egerit. apud praetorem. quare in iure praecipuumque uersantur translationes: Ibi. n. exceptiones postulantur in causis autem aut raro aut nunquam praecipuumque iudiciorum causa constituitur: ideo non potest in iudiciis esse translatio sed est apud praetorem. Hic defensor poenae commutationem. Quoniam cum dicit non haec poena afficiendus est: sed tali aliorum criminum probatorum. Cuiusmodi tali non oportet: at quia eius crimen non probatum est ita ne alia quidem poena affici oportere dicit: quae sit aliorum criminum Unde commutatione poenae uis accusationis tota tollit. Ceteris quoque criminibus defendendis quae probata dicuntur constitutione coniecturali translationem confirmabit ut infirmitas etiam in criminibus illis quae probata dicuntur rei possit releuare personam. Exemplum autem translationis in causa positum nobis huiusmodi. Illud exemplum quod supra datum est ad hoc datum est ut probaretur translationem alia constitutione necessario confirmari. Nunc dat exemplum translationis. Postulat is qui cum agitur a praetore exceptionem ne praecidium fiat in hac iniuriarum damnatione futuri criminis quod dampnate est. i. caedis indignum sit: non praecipuum quoque tempore iudicari: ut etiam in iudicio iniuriarum indignum sit: non etiam de caede iudicari. Id ex partibus iuris de quibus post dicendum est qualitate absoluta. Contra eum qui translationem inducit qui accusatur iniuriarum. A translatione autem omnium fore perturbatio: nem hoc est a parte ea: quae utitur translatione Nam illa superior contra translationem est. Quo pacto oporteat: hoc est si aut cum eo agat qui cum non oporteat.

Nūc gñalem cōstitutionē & ptes eius cōsideremus. Gñalis hoc ē q̄lī tatis cōstitutionis p̄cepta sup̄pōit: cuius spēs duas eē dixit: iudiciale & negociale. Duas. n. deliberatiuā & demonstratiuā in priori libro stulit. Ac nūc prius de negociali tractat: qm̄ simplex esse noscitur iudicialis in spēs est distributa. Hęc negocialis hēt litē cū q̄stio est qd̄ esse debeat. Quod colligitur ex iure iā cōstitutio: quū id sit habendū und̄ cōtrouersia est. Sup̄pōit exemplū quod sc̄di hāeres sibi eā hēdita- tē uendicent. quā uenerit pupillo: quā sibi uendicant agnati. Facit itē tionem agnatorū deinde depulsiō nē hāredū sc̄dōz: Tunc quāstionē quoz sit hāreditas. Affertur rōnū a sc̄dis hāredibus: qd̄ unius pecuniae hāeres diuersi esse nō possūt. Fit refutatio sed nō est una pecunia. Er̄t iudicatio an una pecunia sit. Hic admonet posse in una & simplici cōstitutione inueniri plūmas rationes refutationesq; rōnū & itē iudicationes: ut in hac cā. Nā cū rō sit nō posse plūmīs d̄ causis unius pecuniae hādes esse diuersos: cū q; in superioribus refutatio facta sit: nō est una pecunia. Omissa hac refutatio alia refutatio supponi pōt. Vti dicat eē posse unius pecuniae hāeres plures diuersis de causis. Et a pte in ipso Tullio positū est: q̄ rationes. Dat autem huic cōstitutio ni: locos ad argumta cōter utriq; pti uel oibus pribus si plures existēt ut ius unū cōstet cōsiderēt. Constat aut̄ ex tribus duci: natura: consuetudie seq̄nter deū lege. Post rō naturā eius didit in sex ptes q̄s ip̄e p̄titus ē. & definiuit. Itē consuetudis certas spēs a p̄toribus positas d̄reli- q̄t. Res firmissimas subiecit pactū par. Iudicatū legitimi aut̄ iuris sci- entia ediscendis legibus reliq̄t. uis & nata & gēus ipsius negocii q̄rit. Quale sit negociū i tribus his q̄rit ui- nata: gñe: iustu. an iniustu utile: an i- utile. An mortuus ē quā in suā tute- lā ueniret: ut non possēt facere te- stamentū: q̄a mior eēt. Cuius agna- ti. i. petitores. De qua is cuius agna- ti sumus testatus non est. Id est pa- ter pupilli uel pupillus ip̄e.

quid in similibus rebus fieri soleat: & uidere utrū malitia qd̄ aliud agat & aliud simulet an stultitia: an necessitudine: q̄a alio mō agere nō possit: an oc- casione agēdi sic sit iudiciū: aut actio cōstituta: an recte sine ulla re cuiusmōi res agatur. Locus aut̄ cōis cōtra eū qut translationē inducit: fugere iudi- ciū ac p̄nā: q̄a cāz difficiat. A translatione autē oīum forte perturbationē si nō ita res agatur: i iu- diciū ueniāt. quo pacto oporteat: hoc est si aut cū eo agatur qui cū nō oporteat alia p̄na. alio criē: alio tēpore: atq; hāc rōnem ad p̄turbationē oīum iudicioz p̄tinere. Tres igitur hęc cōstitutōes quāz partes nū habēt ad hunc modū tractabūtur. Nūc generalē cōstitutionē & ptes eius cōsideremus. Cū facto & facti noīe cōce sso: neq; ulla actionis illata cōtrouersia uis & natura & genus ipsius negocii q̄ ritur. cōstitutionē gñalem appellamus: Huius p̄- mas eē duas ptes nobis uideri diximus negociale: & iudiciale. Negocialis est quā in ip̄o negotio iu- ris ciuili hēt implicitā cōtrouersia: Ea ē huiusmōi qd̄am pupillum hāredem fecit pupillus autē an- te mortuus est quā in suam tutelam uēret de hā- reditate quā uēit pupillo. In ter eos qui patris pu- pilli sunt hāeres secundi & agnatos pupilli con- trouersia est possessio hāredū secundoz est. inten- tentio est agnatoz: nostra pecunia est. de qua is cu- ius agnati sumus testatus nō ē: Depulsiō est imo- nostra qui hāeres secundi testamento patris su- mus. Quāstio est utrorū sit. Ratio est pater enim & sibi & filio testamentū scripsit: dum is pupillus esset. Quare quāz filii fuerunt testamēto patris no- stra fiant necesse est. infirmatio rationis immo pa- ter scripsit & secundū hāredē nō filio sed sibi ius- sit esse: Quare prāter quā quod ipsius fuit testam- to illius uelstrum esse nō potest. Iudicatio possit ne quisq; de filii pupilli re testari an hāeres secun- cundi ipsius p̄ssifamilias nō filii quoq; eius pupil- li hāeres sint. Atq; hoc non alienū est qd̄ ad mul- ta p̄treat aut nūq; aut usq; q; dicat hic admōere

Sūt causā q̄ plures hēt rationes in simplici cōsti- tutōe qd̄ fit: cū id qd̄ factū ē aut qd̄ defendit plu- rimis de causis rectū aut p̄babile uideri pōt: ut in hac ip̄a cā: Sup̄pōitur ab hāredibus hęc rō. Vnus n. pecunia plures dissimilibus de cāis hāeres esse nō possunt: nec nūq; factū ē: ut eiusdē pecuniae ali- us testamēto alius lege hāeres essent. Infirmitas aut̄ hęc erit nō ē una pecunia p̄pterea qd̄ altera pu- pilli iā erat: aduēticia: cuius hāeres nō illo i tēpore i testamēto q̄s quā scriptus erat. siquid pupillo acci- disse & de altera p̄ris etiā nūc mortui uolūtas plu- rimū ualebat q̄ iam mortuo pupillo sui: hāredib; cōcedebat. Iudicatio ē una ne pecunia fuerit: Ac si hac erunt usi infirmatione posse plures esse unius hāeres pecuniae dissimilibus de causis de eo ip̄o iudicatio nascit. Possit ne eiusdem pecuniae plures dissimilib; generibus hāeres eē: Ergo una i cōsti- tutōe itellectū est quō & rōnes & sōnum infirmati- ones & propterea iudicatōes plures fiant. Nūc hu- ius gñis utcepta uideamus. Vtriq; aut etiā omī- bus si plures ambigēt: uis ex q̄bus rebus cōstet: est cōsiderādū. Inītiū ergo eius ab natura ductum uidet. Quāz at̄ ex utilitatis ratione aut p̄spicua nobis aut obscura in consuetudie uenisse uidet: Post autem āpprobata quādam autem a consue- tudine: aut a uero utilia uisa legibus rē firmata. Ac naturā quidem ius est quod nobis non op̄io sed quādam innata uis afferat: ut religionem. pie- tatem gratiam: uindicationem: obseruantiam: ue- ritatem. Religionem eam quā in metu & cāri- monia deorum sit appellant. Pietatem: quāz erga patriam: aut parentes aut alios sanguine iunctos: officium seruare moneat. Gratiam quāz in mēo- ria & renumeratione officiorum & honoris & ami- ciliarum obseruantiam teneat. Vindicationem per quā & contumeliā defendendo aut ulciscēdo: p̄pulsamus a nobis & a nostris qui cari nobis esse debēt: & per quā peccata punimus. Obseruatiam

Ratio est ratio q̄stionis eoz: q̄ po- sessoris sūt. Pater. n. & sibi & filio testamentū scripsit q̄diu nō licebat filio scribere testamentum: infirma- tio rōnis a pte petitoris nō filio. Si extrinsecus aliud aliūde filius hēret. Sed sibi iussit eē. i. rebus suis substi- tuit. Iudicatio ex rōne & refutatioe rōnis. Possit nē q̄s de filii pupilli re testari: quā nō ip̄e hēt: & quā nō pupillus aliūde q̄ssit. An heredes sc̄dm ipsius p̄ssifamilias: non filii quoq; eius pupilli hāeres sint: q̄a hāeres cū d̄r eius ē sc̄dus: q̄ hāredi- tatē remisit. Vñ hāeres eē nō pōt ni- si eius cui sc̄dus hāeres ē. Eius autē hāeres nō pōt eē cui nō ē sc̄dus. Iudi- catio una ne pecunia fuerit: Aut si hac erūt usi infirmatioe. Duas infirma- tōes posuit ex pte petitorū. i. agna- toz. cōtra unā rōne possessorū: hoc ē hāredū sc̄dōz: q̄ dicerēt unius pe- cuniae p̄ss. hāeres dissimilib; de ca- usis eē nō posse: erit una infirmatio nō est una pecunia. Itē aliā eē p̄nt unius pecuniae dissimilib; de cāis di- uersi hāeres dissimilib; generibus hāeres eē: ut alius testamēto: alius lege alius agnatōe. nūc huius gñis p̄cepta uideamus. Exēplū d̄dit q̄lī- tatis & negocialis. Dedit & p̄cep- tū quō & rationes multā esse pos- sent: Nunc subiūgit in hęc negocia- le q̄līratē quēadmodū & unde ar- gumenta sociāda sūt. utriq; i. petito- ri & possessori: aut eē oibus si p̄ss. ambigēt. Si p̄ss. cōtra unū possiden- tē perant. ut nō duā partes sint sed p̄ss. Inītiū eius ergo ab natura ductū uidet: ut cōstet ius natura usu le- ge. Omniū aut̄ triū supponit ptes. Quāz aut̄ ex utilitatis rōne: aut p̄spicua nob; aut obscura. Interdū n. seq̄mur cōsuetudinē. Hoc q̄a cō- suetudo: nō q̄a scimus utile eē qd̄ seq̄mur. Post aut̄ p̄bata qd̄am aut a cōsuetudie aut a uero. A cōsuetu- dine q̄m cōsuetudo est: aut a uero q̄m rō eius p̄specta ē & utilitas uisa. Vindicationem pro uindicta: pro- ultione ad hanc cōtrouersiam. id est causa: genus iudiciale.

Consuetudie autem ius esse putant. id quod uoluntate oium sine lege uetustas cōprobarit. Finitis partibus iuri naturali suppositis nunc consuetudinis iuri partes subiicit. Voluntate oium sine lege uetustas cōprobarit ut prudentiū ratio auctoritate data consuetudini: de consuetudie in posteros miserit legem. Quædam sunt iura ipsa iam certa propter uetustatē: utpota maioribus assurgatur. Ius est hoc: sed consuetudis. Multo maxima pars: quā prætores dicere consueverunt. Non ex legum præceptis & iussionis: sed ex consuetudine quæ proponatur a prætoribus ex bono & æquo. Par

quod in omnes æquabile est ut quod proponit aliquid tale proponat: ut quo iure aliū teneat: hoc se alliget. Iam iura legitima ex legibus cognosci oportebit. Hæc quæ dicta sunt de cōsuetudie tractata sūt. Nūc cū supest ius legitimum cognitionē eius ad eos transtulit: qui legitima iura fecerunt. His ergo ex partibus iuris quod aut ex ipsa re: ut ex simili aut maiore minoreue nasci uidebitur. Diuiso iure omni in naturā consuetudinē: leges dat præcepta: ut argumta sumamus: uel quæ ex ipsa re sumuntur: uel quæ ex simili aut maiore aut minore. Locos aut cōmunes dat se negat posse certos i singulas cōstitutōes. Etenim cū duo gēna sūt: quorū alterū rei dubiæ approbationē ducendæ gēnalē tractatū hēt: alterū rei certæ continet amplificationē necessario cā ipsius factas suggerit: si quid amplificationis: aut indignationis cōquæstiois q̄ nesci: Sed qm̄ in negociali q̄litate iuris de iur tractatus est: erūt loci cōes uel ab auctoritate iurispitorū uel cōtra eorū auctoritatē. Hæc dē negociali. Subiūgit iuridicial. Quæ ipsa cū gēus sit in duo diuiditū absolute: & absumptiua. Absolute supponit exemplū quod tropheū aheneū contra morē post uictoriā graiide gratis statuerit. Facit intentionē & depulsionē: supponitq̄ rōnē postea: sed absolute cōstitutionis ut nascat iudicatio. Iuste fecius: quia æternū uirtutis nostræ monumentum relinq̄re uoluimus. Sinaut dicat iō aheneū quia meruistis: erit rō de relatiua q̄litate. Vñ intelligis in unā cām cōstitutionis incidere. posse plimas p̄ncipales: Vḡet absolute q̄litas eosdem hēbit locos argumtorū. Quos negocialis ex partibus iuris naturæ an utilitatem suam consuetudinis legū. Sed i absolute ipsa iura p̄ferius. ut factū defēdas uel lege uel cōsuetudie: uel natura: i negociali aut hæc iura p̄ferūt. ne possit cōstitui: quo iure eē deat. id de quo negociū ē. Quia eius cōstitutōis ad futurū spectat itentio: aut ex ipsa re: aut sili maiore minoreue nasci uidebit. Aut in iure posita ē hæc spēs. q̄ q̄rit litis: aut ex eo quod iur ē ad hoc negociū: silitudo traducit dubiæ rei thesis. s. certæ p̄riet aplificatioem locis cōibō iā p̄probara argumtu facies. Illd. n. adhuc i q̄stioē ē quod augeri p̄ cōem locū possit: & oporteat cōsiderabit. De re p̄bata locū cōem p̄ argumtu: nō thesis. Nā certi q̄ i oēs i cō dāt loci d̄scribi nō possūt. i singlas cōstitutōes certi loci p̄pri dan nō possūt. Merito ergo & i negociali. qm̄ tñ i negociali d̄ iur tractat loci cōes hic eē p̄t cōtra auctoritatē iurispitorū. Nūc iuridicialē

per quā ætate: aut sapia: aut honore: aut aliqua dignitate antecedentes ueneramur & colimus. Veritate: per quā damus opam ne quid aliter quā confirmauerimus fiat: aut factū aut futurū sit. Ac naturæ quidē iura minus: ipsa quæruntur ad hanc cōtrouersia. Quod neq̄ in hoc ciuili iure uersantur: & a uulgari itelligētia r̄bmotiora sūt. Ad similitudinē uero aliqua: aut ad rē amplificandā sape sūt inferenda. Cōsuetudinis autē ius esse putet: id quod uoluntate oium sine lege uetustas cōprobarit. In ea autē q̄dam sunt iura ipsa iam certa propter uetustatē. Quo in genere & alia sunt multa & eorū multo maxima pars: quā prætores edicere cōsueuerunt. Quæda aut genera iuris iā certa cōsuetudine facta sūt. Quod genus pactū par iudicatu: Pactū ē quod iter aliquos cōuenit: quod iā ita iustū putat: ut iure præstare dicatur. Par quod in omni æquabile ē. Iudicatu de quo iam ante sentētia alicuius aut aliquorū cōstitutū ē. Iā iura legitima ex legibus cognosci oportebit. His ergo ex partibus iuris quod quid aut ex ipsa re: aut ex simili. aut ex maiore: aut ex minore nasci uidebit quicquid attendere atq̄ eligere pertem tando unā quāq̄ partē iuris dēbit: Locorū aut cōmū dubiæ rei: alterū certæ continet amplificationē quid ipsa cā det: & quid augeri per cōem locū possit: & oporteat cōsiderabit. Nā certi qui in oēs incidunt locis præscribi nō possunt in plenisq̄ fortasse ab auctoritate iuriscūultorū: & cōtra auctoritatē duci oportebit. Attēdendū ē aut in hac & in oibus nū quos locos cōes p̄ter eos quos exponis oñdat

Nunc iuridicialē genus. Ipsa. n. est quæ diuiditur. Absoluta est: quæ ipsa in se nō ut negocialis in negociali: q̄rit quod eē debeat iuris in absoluta quæ est iuris. Nō ut negocialis. negocialis. n. si hēt ius certum sed queritur de eo iure quod esse deat in negocio præsentī. Absoluta est quæ ipsa i se nō ut negocialis. In negociali qualitate ius efficitur. Sententia iudicis in absoluta quod positum ius & notum est ab oratore sumitur. Implicite & abscondite: quia adhuc incertum ē: & quæratur quod esse debeat. In hanc argumentationes ex hisdē locis sumendæ sunt atq̄ in cām negocialē de qua ante dictum est: ut ex partibus iuris naturæ consuetudinis legū argumta sumamus. Hoc tamē cū & in negociali hæc sint. Distat absolute ab negociali: quod illatus assumit: ut probeat quemadmodū nouum ius esse possit de quo q̄ritur. Absoluta autem ipsa iura: ut probeat factum. Assumptiua igitur tunc d̄t cum ipsum ex se factum p̄bari non potest. Assumptiue qualitatē præcepta tractaturus docet quid ipsa sit. Et eius partes quattuor supponit. Ac primā cōpensationem quam & comparationē appellat: huius exemplum subiicit. Imperatoris eius qui instrumenta & arma tradiderit: ut exercitum ab obsidione hostium liberaret. Hic qm̄ finitiuus status esse potuit: quid sit lædere maiestatem. Certi enim nominis reus ē. Huius cōstitutionis idem finitiuæ tractati omisso ipsam considerat cōpensationem. Ac præcepta hæc cōstituit: ut si quod per coniecturam tractandum si prima pte tractet: uel hoc non obfuisse: uel hoc non futurum fuisse p̄ quod iudicium unde reus sit dicatur esse commissum. Ista coniecturalia sunt. Item si definitio fuerit cum alio qui certi nominis reus est transferenda. Huc sunt: omnia quæ sunt definitionis monerq̄ nūc alteram nūc utranq̄ cōstitutionem: id est & finem & cōiuecturā i prima pte tractari. & itē alias tractis. s. huc rationibus singularum: & confirmationis & infirmationis. Ipsius autem cōpensationis p̄cepta hæc sūt: ut cōparemus id quod admissū ē: & p̄ quod admissū ē ex partibus honestatis: utilitatis: necessitatis: ut neq̄ fuisse: aut honestū: aut utile: aut necessarium: ubi & gradus tangi pōt: nō tam honestū: non tā necessarium: quæ partes. i. utilis honesti: necessarii. plenius itelligentur i præceptis deliberatiuæ.

Sic facta separatione & eius beneficii: quod præstitisse se dicit: & eius maleficii quod admittit. Ac t̄io postrema ducenda ē ad formā deliberatiuæ: ut ita agatur quasi suadeat: aut dissuadeat orator faciendū: aut nō faciendū: qm̄ accusatoris pars est utiq̄ ut dissuadeat. Defensor uero hæc omnia contraria actione cōuertit: cū ille coniectura usus fuerit: cōiecturaliter respondeat. Itē contra fidē assumat argumenta officii. Ipsius aut cōpensationis cōtrarias ptes tenebit: ut doceat utile honestū: necessariū fuisse: quod fecerit. Aut tantopere per gradum utile fuisse honestum: necessarium. Loca communes ab accusatore erunt duo. In eum qui de turpi facinore confiteatur: & quærat ali-

ris naturæ consuetudinis legū argumta sumamus. Hoc tamē cū & in negociali hæc sint. Distat absolute ab negociali: quod illatus assumit: ut probeat quemadmodū nouum ius esse possit de quo q̄ritur. Absoluta autem ipsa iura: ut probeat factum. Assumptiua igitur tunc d̄t cum ipsum ex se factum p̄bari non potest. Assumptiue qualitatē præcepta tractaturus docet quid ipsa sit. Et eius partes quattuor supponit. Ac primā cōpensationem quam & comparationē appellat: huius exemplum subiicit. Imperatoris eius qui instrumenta & arma tradiderit: ut exercitum ab obsidione hostium liberaret. Hic qm̄ finitiuus status esse potuit: quid sit lædere maiestatem. Certi enim nominis reus ē. Huius cōstitutionis idem finitiuæ tractati omisso ipsam considerat cōpensationem. Ac præcepta hæc cōstituit: ut si quod per coniecturam tractandum si prima pte tractet: uel hoc non obfuisse: uel hoc non futurum fuisse p̄ quod iudicium unde reus sit dicatur esse commissum. Ista coniecturalia sunt. Item si definitio fuerit cum alio qui certi nominis reus est transferenda. Huc sunt: omnia quæ sunt definitionis monerq̄ nūc alteram nūc utranq̄ cōstitutionem: id est & finem & cōiuecturā i prima pte tractari. & itē alias tractis. s. huc rationibus singularum: & confirmationis & infirmationis. Ipsius autem cōpensationis p̄cepta hæc sūt: ut cō-

quam defensionem: & alter ip-
sius in utilitatis & turpitudinis
expressio cum indignatione.
A defensore tres sunt: nihil per
se turpe aut inhonestum pura-
ri: nisi animo facientis confide-
retur. Alter amplificatio bene-
ficii praestati. Tertius exposi-
tio ipsius & periculi & beneficii
Ex quibus iudicationes duae: sci-
licet iudicationes coniecturales
Aut haec comparatiua: cuius nunc
indigemus. Haec iudicatio pro-
pria est ipsius compensatiuae co-
stitutionis. Hoc causae genus
compensatiuum: scilicet oportet
bit adhibere caeterarum quoque
constitutionum rationem: atque
praecipua: si tamen incidant cae-
terae constitutiones. Ista enim
constitutiones: quae in assumpti-
ua sunt qualitate possunt praec-
edentes omnes constitutiones
reciperet: ut haec nunc quae com-
pensationis est: habet & finem &
coniecturam. Ideo quaecumque
genera sunt quaestionum suis
constitutionibus tractanda sunt
Ac maxime coniecturis facien-
dis: ut per coniecturam: quae quae
si incidens est compensatio illa
tollatur: qua is qui accusat ma-
iestatis uritur dicens perituum
fuisse exercitum: nisi arma con-
cederet. Hi qui accusabuntur
comparabunt: ut perituum fuisse
exercitum negemus: quod
sumit hic qui arma prodidit &
instrumenta. Aut si alia ratione
Quoniam superius duas ratio-
nes & duas iudicationes posuit
coniecturales: non futurum fuisse
se ut periret exercitus: & non
hoc animo factum: iccirco hic
eandem rationem repetit: ut
coniecturam dicat in hanc con-
stitutionem tractandam.

que autem causae genus in hanc causam incidere perspi-
cuum est. In hac argumentatione ex iisdem locis su-
mendae sunt. Atque in causam negocialem de qua ante
dictum est. Locos autem communes & ex causa ipsa
si quid inerit indignationis: aut quaestionis: & ex
iuris utilitate: & natura multos: & graues sumere lice-
bit & oportebit: si causae dignitas uidebitur postulari.
Nunc assumptiuam partem iuridicalis consideremus
Assumptiuam igitur tunc dicitur: cum ipsum ex se fac-
tum probari non potest: aliquo autem foris adiuncto
argumento defenditur. Eius partes sunt quattuor: Co-
paratio: Relatio criminis: Remotio criminis: Coeessio
Comparatio est cum aliquod factum: quod per se ip-
sum non sit probandum: ex eo cuius id causa factum
est defenditur: Ea est huiusmodi. Quidam imperator
cum ab hostibus circum obsederetur: neque effugeret ul-
lo modo posset depactus est cum hostibus: ut arma &
impedimenta relinqueret: milites educeret. Itaque fecit
Armis & impedimentis amissis: praeter spem milites
conseruauit. Accusatur maiestatis. Incurrit huic defi-
nitio: sed nos hunc locum de quo agimus considere
mus. Intentio est. Non oportuit arma & impedimen-
ta relinque. Depulsio est: oportuit. Quaestio est: oport-
tuerit ne? Ratio est: milites enim omnes perissent. In-
firmatio est: aut coniecturalis non perissent: aut alte-
ra coniecturalis: non ideo fecisti: Ex quibus sunt iudi-
cationes: perissent ne? & ideo ne fecerit: aut haec com-
paratiua. cuius nunc indigemus. At enim satius fuit
amittere milites quam arma & impedimenta concedere
hostibus: Ex qua iudicatio nascitur: cum omnes peri-
turi milites essent: nisi ad hanc pactionem uenissent:
utrum satius fuerit amittere milites: an ad hanc condi-
tionem uenire? Hoc causae genus ex his locis tractari
conueniet. Oportebit adhibere caeterarum quoque con-
stitutionem rationem atque praecipua: ac maxime con-
iecturis faciendis infirmare illud quod cum eo quod
crimini dabitur hi qui accusabuntur comparabunt.
Id fiet: si aut id quod dicent defensores futurum fuisse ni-
si id factum esset: quo de facto iudicium est: futurum fuisse
negabitur: aut si alia ratione: & aliam ob causam: ac
dicet se reus fuisse demonstrabitur esse factum. Eius
ei confirmatio: & item contraria de parte infirmatio

ex coniecturali constitutione fuerit. Sin aut certo no-
mine malefici uocabitur in iudicium: sicut in hac causa:
nam maiestatis accersitur: definitione & praecipua defi-
nitionis uti oportebit. Atque haec quidem plerumque in hoc
genere accidit: ut coniectura & definitione utendum sit.
Sin aliud quoque aliquod genus incidet: eius generis praeci-
pta licebit hac pari ratione transferre. Nam accusatori ma-
xime est elaborandum: ut id ipsum factum propter quod
sibi reus concedi putat oportere: quae plurimis infirmet ra-
tionibus. Quod facile est: si quae pluribus constitutioni-
bus aggredietur id improbare. Ipsa autem comparatio se-
parata a caeteris generibus controuersiarum: sic ex sua
ui considerabitur: si illud quod comparabitur: aut non
honestum: aut non utile: aut non necessarium fuisse:
aut non tantopere utile: aut non tantopere honestum: aut
non tantopere necessarium fuisse. Deinde oportet ac-
cusatorem illud quod ipse arguat ab eo quod defensor
comparat separare. Id autem faciet si demonstrabitur
non ita fieri solere: neque oportere: neque esse rationem: qua
re hoc propter hoc fiat: ut propter salutem militum: ea
quae salutis causa comparata sunt: hostibus tradantur
Postea comparare oportebit cum beneficio maleficium
& omnino id quod arguitur: cum eo quod factum ab
defensor laudabitur: aut faciendum fuisse demonstra-
bitur contendere. Ex hoc extenuando malefici magni-
tudinem simul adaugeat. Id fieri poterit: si demonstra-
bitur: honestius: utilis. magis necessarium fuisse illud
quod uitarit reus: quam illud quod fecerit. Honesti
autem & utilis & necessarii ius & natura in deliberationis
praecipua cognoscetur. Deinde oportebit ipsam illam
comparatiuam iudicationem exponere tanquam causam
deliberariuam: & de ea ex deliberationis praecipua dei-
ceps dicere. Sit enim haec iudicatio: quam ante expo-
suimus: cum omnes perituri milites essent nisi ad hanc
pactionem uenissent: utrum satius fuerit perire milites: an
ad hanc pactionem uenire. Hoc ex locis deliberationis qua
si aliquam consultationem res ueniat tractari oportebit
Defensor autem quibus in locis ab accusatore alia constitutio-
nes erunt inductae: in his ipse quoque ex iisdem constituti-
onibus defensionem comparabit caeteros autem omnes locosque
ad ipsam comparationem pertinebunt ex contrario tractabit

Ex coniecturali constitutione fuerit. Quia partibus suis ip-
sa tractanda est. Sin autem cer-
to nomine malefici ut nunc
certo nomine reus est maiesta-
tis. Potest. n. sine certo nomine
reus esse: & non statim ad defini-
tionem astringi: cum criminis no-
mine nullum uidetur abiectionem.
Sin autem certo nomine malefici uocabitur
in iudicium. Iam hic incipit inci-
dentis ad hoc thema alterius
status. i. finis quae statim sine &
supra posuit dicendo. Quid sit
maiestatem minuere praecipua
tractare. Sin aliud quoque ali-
quod genus quarumlibet constitu-
tionum: uel praecedentium: uel
sequentium quam plurimis in-
firmet rationibus: ut dicat non
fuisse: uel paret exercitus
Aut aliter non hoc aio fecisti:
sed ut perderes fecisti. Deinde
oportet accusatorem illud quod
ipse arguat ab eo quod defen-
sor comparet separare. Post il-
la superiora est hoc dicere oport-
tebit accusatorem contendere com-
parare. Et hoc extenuando ma-
lefici magnitudinem adaugere:
ut extenuet quod praestitisse se dicit
augeat quod admisit. Deinde oport-
ret illam ipsam comparatiuam iudica-
tionem exponere tanquam causam deli-
berariuam. In omnibus assumptiis quae
litibus post omnia argumenta ex
constitutione: quae sunt propria locum
extremus iterponit: quae si delibe-
ratiuae causae: in qua queritur quod faci-
endum sit: ut ex hoc probet quod faci-
endum fuerit: tanquam causam delibera-
tiuam: ut non iudicialis causa sit: sed
deliberatiua. & eodem genere aga-
tur: quasi sola ipsa esset: id est causa
deliberatiua in aliqua consultatione
ne: ut deliberatiua: non iudicia-
lis causa sit: hoc est. n. consulario De-
fensor autem quibus in locis ab accusa-
tore alia constitutiones inducent
si accusator coniectura. retorto
contra genere dicendi coniectura
ra defensor utetur. Pari gene-
re & sine pari: genere est com-
parationem ex contrario trac-
tabit: ut quod ille inutile: hic
uti let: quod ille inhonestum: hic
honestum dicat & caetera his similia.

Loci communes erunt accusatoris in eum qui cum de facto turpi aliquo aut inutili: aut utrumque fateatur: quærat tamen aliquam defensionem: & facti inutilitatem: aut turpitudinem cum indignatione proferre. Relatio criminis est cum reus id quod arguitur confessus alterius se inductum peccatum iure se fecisse demonstrat. Secundam speciem assumptiæ qualitatis relationem posuit Hanc definiunt per definitionem. Quæ constitutio nunc est cum alterius peccato se fecisse reus dicit quicquid admisit. Huius exemplum subiecit Horatius: qui sororem suam flentem interfecit. Et subiungit præcepta: primū ut siq̄ constitutio ante ipsam relationem tractari possit excutiat circa ipsum qui reus est. Nō hoc aio fecisti. Hoc unq̄ sic factū ē & in comparatione. Deinde qm̄ relatio refert actus ad alterū ut se defendat. dicit enī feci: sed ille meruit. Necessaria ē hic cæterum constitutionū rō tractabitur. Cū enī cœperimus dicere ille non meruit. & cōiectura eē potest: & finis. & q̄libet alia cōstitutio. Ergo accusator in defensione eius i quem reus trāsferit crimen: tractabit alias constitutiones. Hoc pacto fit ut licet relatio sit constitutio. In hac tamē adhibeamus alias cōstitutiones duobus modis. Vel circa personam ipsius rei quo aio fecerit: uel circa personā illā in quam reus trāsferit crimen. Post hæc igitur tractanda est ipsa relatio criminis quā in pceptis ab eodē subiectis cui uis facile ē recognoscere. Vsq̄ ad illā partē q̄ semp̄ sicut in supior̄ pcepto traditum est propositionē hēt quasi deliberatiuā. Quæ ex utilitatis hōestatisq̄ partibus qd̄ agendū ē quasi res in cōsulatione sit: declarat. Defensor habebit cūcta cōtraria. Sed si incidētes constitutiones aliæ fuerint: oīa ex eaq̄ diuersa parte tractabit. Itē per præcepta cōuertendo modū ad suam partē argumentando deducit eū locis cōmunibus: tā accusatori: q̄ defensori datis: quos ipse supponit. Postea si q̄ facultas erit ante relationem criminis: & eius argumenta cæteris cōstitutionibus accusator & reū onerare debet: & illū defendere i quē reus trāsferit crimē. Namq̄ dici potest: qd̄ fecisti: non hoc aio fecisti: Quod ē alterius cōstitutionis deinde & ille quē meruisse dicit: aut non meruit: aut non hoc

Loci communes erunt accusatoris in eum: qui cum de facto turpi aliquo: aut inutili: aut utroq̄ fateatur: quærat tamen aliquam defensionem & facti inutilitatem aut turpitudinem cum indignatione proferri. Defensoris nullum factum inutile: neque turpe: neq̄ itē utile: neq̄ honestum putari oportere: nisi quo animo quo tempore: qua de causa factum sit intelligat. Qui locus ita communis est: ut bene tractatus i hac causa magno ad persuadendum momento futurus sit. Et alter locus per quem magna cum amplificatione beneficij magnitudo ex utilitate aut honestate: aut facti necessitate demonstratur: Et tertius per quē res expressa uerbis ante oculos eorum qui audiunt ponitur: ut ipsi se quoq̄ idem facturos fuisse arbitrentur si sibi illa res atque ea faciendi causa per idem tempus accidisset. Relatio criminis est: cum reus id quod arguitur confessus alterius se inductum peccato iure fecisse demonstrat. Ea est huiusmodi. Horatius occisis tribus curiatis & duobus amissis fratribus: domum se uictor recepit. Is cum animaduertent sororem suam de fratrum morte non laborantem: sponsi autem nomen appellatam identidem curiatis cum gemitu & lamentatione: indignè passus uirginem occidit: accusatur. Intentio ē iniuria sororem occidisti. Depulsio est. Iure occidisti. Quæstio est: iure num occidisti? Relatio est. Illa enī hostium mortem lugebat: fratrum negligebat: me & populum romanum uicisse moleste ferebat. Infirmitas est. Tamen a fratre indemnata necari non oportuit: ex qua iudicatio fit. Cum oratio fratrum mortem negligeret: hostium lugeret. fratris: & populi Romani uictoria non gauderet: oportuerit ne eam a fratre indemnata necari. Hoc in genere causæ primum: si qd̄ ex cæteris dabitur constitutionibus sumi oportebit: sicut in comparatione præceptum ē: Postea si qua facultas erit per aliq̄ constitutionem illum in quē crimen trāsferatur defendere. Deinde leuius eē illud: quod in alterum peccatum reus trāsferat: quā qd̄ ipse susceperit

Postea translationis partibus uti: & ostendere a quo & per quos: & quomodo: & quo tempore: aut agi: aut iudicari: aut statui de ea re conuenit: ac simul non oportuisse ostendere ante supplicium: quam iudiciū interponeri. Tum leges quoq̄ & iudicia demonstranda sūt: per quæ potuerit id peccatum: quod sponte sua reus punitus sit moribus: & iudicio uindictari. Deinde negare debet: audiri oportere id quod in criminibus conferatur: De quo is ipse q̄ conferat iudicium fieri noluerit: & id quod iudicatum non sit pro infecto heri oportere. Postea impudētiam demonstrat eorum qui eum nunc apud iudices accusēt: quem sine iudicibus ipsi condēnarint: & de eo iudicium faciant d' quo iā ipsi supplicium sumpserint. Postea perturbationē iudicii futuram dicemus. & iudices longius quam potestatem habeatur progressuros: si simul & de reo. & de eo quem reus arguat iudicauerint. Deinde hoc si constitutum sit: ut peccata homines peccatis & iniurias iniuriis ulciscantur: quantum incommodorum cōsequatur. Ac si idem facerē ipse qui nunc accusat ualuisse: ne hoc quidem ipso quicquam opus fuisset iudicio. Si uero cæteri quoq̄ idem faciant: omnino iudicium nullum futurum. Postea demonstrabitur ne si iudicio quidē illa damnata eēt: i quam id crimen ab reo conteratur: potuisse hunc ipsum de illa supplicium sumere. Quare esse indignum eum qui ne d' damnata quidem pœnas sumere potuisset: de ea supplicium sumpsisse: quæ ne adducta quidem sit i iudicium. Deinde postulabit: ut legem qua lege fecerit proferat: Deinde quæadmodum i comparatione præcipiebamus: ut illud quod comparabatur extenuaretur ab accusatore quam maxime: sit i hoc genere oportebit illius culpā in quem crimē trāsferetur cum huius maleficio q̄ se iure fecisse dicat comparari. Postea demonstrandum ē non esse illud eiusmodi: ut ob id occisio fieri conueniret. Extrema ē: ut in comparatione assumptio iudicationis: & de ea per amplificationem ex deliberationis præceptis dicto. Defensor autem quæ per alias constitutiones inducentur: ex his locis qui traditi sunt insermabit. Ipsam autem relationem cōprobabit: primū

pacto meruit. Quod utiq̄ aliarum est constitutionum. Ita ante q̄ ex præceptis relationis aliquid agamus constitutionibus reliquis & circa rei personam uti possumus: ut eum arguamus: & circa personam eius: in quē crimen trāsferatur: ut eum defendentes: reum accusare possumus. Postea translationis uti partibus præscriptione. Non tibi enim licuit occidere. Deinde negare audiri oportere: ut dicamus hodie audiendus tu nō es. Siquidem & tu illam quam punitus es audire non uoluisti. Et id q̄ iudicatum non sit pro infecto haberi oportere. Mentiris: quod dicis sororem fleuisse quia non est inde iudicatum. Nunc apud iudices accusent: quam sine iudicibus ipsi condēnarint. Modo crimen ingens posteaq̄ pœnas sumpisti de sorore. Ac si idem facere ipse q̄ nunc accusat: ualuisse: ne hoc quidem ipso quicquam opus fuisset iudicio: ut & hic qui Oratiū accusat potuisset sine iudicio illam quasi peccantem occidere. Si uero cæteri quoq̄ idem faciant: oīno iudicium nullū futurum. Foritici syllogismi fecit formam qui in infinitum semper de infecta rei definitione porrigit: ut granū: cumulus: acruus Occidit Oratius. Occideret accusator. Ita semper sine iudicio erit pœna: potuisse hunc ipsum de illa sumere supplicium: quasi de sorore. Et de ea per amplificationem ex deliberationis præceptis dicto: ut dicas iustum: honestum utile: uel cōtra. quæ omnia in deliberationis præceptis tractantur: ut reselli: & in cōtrariam partem cōverti possunt ut cum supra uerbi causa dictū sit ab accusatore: non debuisset a fratre interfici sororem. Dicat hic magis a fratre debuisset ut ne ab ipso quidem qui fecisset in dubium uocaretur: ut negare non posset quod admisisset: q̄ hæc uictoriā rōanā lugeret. ex iudicio: & perturbatione qm̄ si erat occisa iudicio: q̄ occisa ē.

augendo eius in quem ferret crimen culpam & audaciam: & quae maxime per indignationem: si res ferret iuncta cum quaestione ante oculos ponendo. Postea leuius demonstrando reum punitum quam sit ille pro merito: & suum supplicium cum illius iniuria conferendo. Deinde oportebit eos locos qui ita erunt ab accusatore tractati ut refelli: & contrariam in partem conuerti possint. Quo in genere sunt tres extremi contrariis rationibus iustificare. Illa autem acerrima accusatorum criminatio per quam perturbationem fore omnium iudiciorum demonstrant: si de indemnato supplicii sumendi potestas data sit leuabitur. Primum si eiusmodi demonstrabitur iniuria: ut non modo uiro bono uerum etiam homini libero uideatur non fuisse tolleranda. Deinde ita perspicua: ut ne ab ipso quem dem qui fecisset in dubium uocaretur. Deinde eiusmodi: ut in ea is maxime debuerit animaduerti qui animaduertit: ut non tam rectum: non tam fuerit honestum: in iudicium illam rem peruenit quam eo modo atque ab eo uindicari quomodo: & ab quo sit uindicata. Postea sic rem fuisse apertam: ut iudicium de ea re fieri nihil attinuerit. Atque hic demonstrandum est rationibus & rebus similibus: per multas ita atroces & perspicuas res esse: ut de his non modo non necesse sit: sed ne utile quidem quin mox iudicium fiat expectare. Locus communis accusatoris in eum qui cum id quod arguitur negare non possit: tamen aliquod sibi spei comparat ex iudiciorum perturbatione. Atque hic utilitas iudiciorum demonstratio: & de eo quaestio qui supplicium dederit indemnatus: in eius autem qui sumpserit audaciam & crudelitatem indignatio. Ab defensore in eius quem ultus sit audaciam sui quaestione: rem non ex nomine ipsius negotii sed ex consilio eius qui fecerit: & causa & tempore considerari oportere: quid mali futurum sit: aut ex iniuria aut ex scelere alicuius: nisi tanta & tam perspicua audacia ab eo ad cuius famam: aut ad parentes: aut ad liberos pertinuerit: ad aliquam rem quam caram esse omnibus: aut necesse est. aut oporteret esse fuerit uindicata.

^{De Crimine}
De Remotione.

Emotio criminis est cum eius intentio facti quod ab aduersario inferitur in alium: aut in aliud dimouetur. Id fit bipartito. Nam tum causa: tum res ipsa reuuetur. Causae remotionis. hoc nobis exemplo sit Rhodii quosdam legarunt Athenas. Legatis quaestores sumptum quem oportebat dari non dederunt: Legati profecti non sunt. Accusantur. Intentio est. Proficisci oportuit Depulsio est: Non oportuit. Quaestio est. Oportuerit ne. Ratio est. Sumptus enim qui de publico dari solent: is ab quaestore non est datus. Infirmatio est. Vos tamen id quod publice uobis datum erat negotii conficere oportebat. Iudicatio est: cum is qui legati erat sumptus qui de publico debebatur non daretur. oportuerit ne eos conficere nihilominus legationem: Hoc in genere primum sicut in ceteris: si quid aut ex coniecturali: aut ex alia constitutione sumi possit: uideri oportebit. Deinde plerumque ex comparatione & ex relatione criminis in hanc quoque causam conuenire poterunt. Accusator autem illum cuius culpa id factum reus dicet primum si poterit defendet. Sin minus poterit negabit ad hoc iudicium illius: sed huius quem ipse accuset culpam pertinere postea dicet suo quocumque officio consulere oportere: nec si ille peccasset hunc oportuisse peccare deinde si ille deliquerit separatim illum sicut hunc accusari oportere. & non cum huius defensione coniungi illius accusationem. Defensor autem cum & cetera si qua ex aliis incident constitutionibus protrahit. de ipsa remotione sic argumentabitur. Primum cuius accidit culpa demonstrabit. Deinde cum id aliena culpa accidisset: ostendet se aut non potuisse: aut non debuisse id facere quod accusator dicat oportuisse. Quod non potuerit: ex utilitatis partibus in quibus est necessitudinis uis implicata demonstrabit. Quod non debuerit: ex honestate considerabitur. De utroque distinctius in deliberatione genere dicitur. Deinde omnia facta esse ab reo quae in ipsius fuerint potestate quod minus quam conuenit factum sit culpa id alterius accidisse. Deinde in alterius culpa exponenda demonstrandum est quantum uoluntatis & studii fuerit in ipso & id signis confirmandum huiusmodi: ex cetera diligentia: ex ante factis: aut

r Emotio criminis est cum eius intentio facti quae ab aduersario inferitur in alium: aut in aliud demouetur. Definitio. Haec tertia species assumptiuae qualitate remotio criminis dicitur. quae definita est sic. Cum intentio facti remoueretur: uel in alium: uel in aliud: ipsa autem remotio nunc rei est nunc causa. Sed si causa remouetur: uel in hominem remouetur uel in rem. Sin autem res remouetur tamen in hominem remouetur: uel ab homine causa remotionem in hominem docuit per exemplum de legato rhodiorum causa remotionem in rem in eodem exemplo ostendit cum dixit mortuo quaestor si legatus uaticum non accepisset. Verum praecipua tradidit quibus uteretur accusator cum argueret eum qui causam facti in hominem remoueret. Et est primum: ut accusator eum defendat in quem culpa remouetur. Sed si hoc non potuerit dicat hoc iudicium aliud esse illud aliud deinde dicat uni cuique suum esse officium hunc non potuisse peccare. Illum rerum esse posse non debere tamen coniungi defensionem huius cum illius accusatione. Haec in remotionis partibus integris complendis accusatoris sunt. Defensoris autem haec primum ut quocumque accusator ex aliis constitutionibus argumenta fecerit soluat. deinde accuset eum cuius causa peccasse dicit. Deinde doceat se aliter facere: nec potuisse: nec debuisse: non potuisse: ex utilitatis partibus: non debuisse ex honestatis: de utroque autem in deliberatione generatim tractabit: deinde dicat a se omnia facta esse quae facere potuerit. Percurret omnia uita suae praeterita: dicta: facta consilia: ut probeat suam non fuisse culpam cum hoc non impleuerit. cum uero causa non in hominem: sed in rem remouetur omnia eadem praecipua accusatoris & defensoris erunt. Excepta uel accusatione hominis in quem remotio fit: uel defensione rei. Remotio cum fit: dicitur exemplum de adolescente qui porcum tenuit. Remouet. n. a se factum: & dicit si fuisse suae potestatis

facere uel non facere. Hic nascitur illud nouum: ut fiat remotio rei non in hominem: sed ab homine: & existat constitutio ab accusatorum cum dicit. Quod fecisti: non tu facere debuisti. Exemplum dedit de praetore qui cum consules deberent: populum ad arma conuocauit. hic praecipua datur exprimamus quid cuiusque sit potestatis: quod officii ex utilitatis partibus & honestatis: & ut hoc probemus exemplis. deinde adiungit locos communes: si qui esse possunt: aut indignationis: aut conuersionis: ut uterque sibi propriis partibus sumat in alium: aut in aliud demouetur: aut in personam: aut in rem. de utroque distinctus & de honesto: & de utili. Si non in hominem certum: sed in rem aliquam: causa demouetur hucusque in personam: nunc in rem causa remouetur: Accusatione alterius: & culpae depulsiōe adempta: ceteris similiter uti locis oportet. In tua depulsiōe. Reliqua talia persueuerant in rem: quia haec fuerunt in personam. Ipsius autem rei sit remotio: cum id quod datur crimini negat neque ad se neque de officium suum reus pertinuisse. Nunc remotio rei. Nam supra causae docuit remotionem & in hominem & in rem: sed remotio rei tantum in hominem fit: & fit duobus modis. Nam nunc remotio fit rei ab eo qui reus est: nunc remotio fit rei ab eo qui accusator est. quod erit nouum ut status ab accusatore nascatur. Atque in hoc genere remotiuae constitutionis ubi tantum res non causa remouetur.

dictis: atque hoc ipsi utile fuisse facere: inutile autem non facere: & cum caetera uita fuisse hoc magis consentaneum quod propter alterius culpam non fecerit. Si autem non in hominum certum: sed in rem aliquam causa dimouebitur: ut in hac eadem re: si quaestor mortuus esset & iccirco legati pecunia non data esset: accusatione alterius & culpae depulsiōe dempta caeteris similiter uti locis oportet: & ex concessionis partibus quae conuenient assumere: de quibus post uobis dicendum erit. Locum autem communes idem utriusque fere qui superioribus assumptiuis incident. Hi tamen certissime: accusatoris facti indignatio. Defensoris cum in alio culpa sit: aut in ipso non sit: supplicio se reum affici non oportet. Ipsius autem rei sit remotio: cum id quod datur crimini negat neque ad se neque ad officium suum reus pertinuisse: nec si quod in eo sit delictum sibi attribui oportere. Id causae genus huiusmodi. In eo foedere quod factum est quodam cum samnitibus: quidam adolescens nobilis porcā sustinuit iussu imperatoris. Foedere autem ab senatu improbato & imperatore samnitibus dedito: quidam in senatu eum quoque dicunt qui porcā tenuerit dedit oportere: Intentio est: Dedit oportet. Depulsiō est. Non oportet. Quaestio est. Oporteat ne. Ratio est. Non enim meum fuit officium nec mea potestas: cum & id aetatis & priuatus essem & esset summa cum auctoritate & potestate imperator qui uideret ut satis honestum foedus feriret. Infirmitas est. At enim quoniam particeps tu factus es in turpissimo foedere summam religionis deditae conuenit. Iudicatio. Cum is qui potestatis nihil habuerit iussu imperatoris in foedere & in tanta religione interfuerit dedendus ne sit hostibus nec ne. Hoc genus causae a superiore hoc differt: quod in illo concedit se reus facere oportuisse id quod fieri dicat accusator oportuisse: sed alicui rei aut homini causam attribuit quae uoluntati suae fuerit impedimento sine concessionis partibus. Nam eorum quaedam maior uis est quod paulo post intelliget. In hoc autem non accusare alterum: nec culpam in alium transferri debet: sed demonstrare eam rem nihil ad se: neque ad potestatem neque ad officium suum pertinuisse aut pertinere: Atque in hoc genere hoc accidit noui: quod accusator quoque saepe ex remotione criminationem conficit: ut si quis eum accu-

set qui cum praetor esset in expeditioem ad arma populum uocavit cum consules adesset. Nam ut superior exemplo reus ab suo officio ac potestate factum dimouebat: sic in hoc ab eius officio ac potestate qui accusator ipse accusator factum remouendo hac ipsa ratione confirmat accusationem: In hac ab utroque ex omnibus utilitatis: partibus. exemplis: signis ratiocinando: quod cuiusque officii iuris: potestatis sit quae oportet: & fuerit ne ei de quo agitur: id iuris officii potestatis attributum nec ne. Locos autem communes ex ipsa re si quid indignationis ac conuersionis habebit: sumi oportet.

De concessione.

Concessio est per quam non factum ipsum improbat ab reo: sed ut ignoscatur id petitur. Cuius partes sunt duae: purgatio: & deprecatio. Purgatio est per quam eius (qui accusatur) non factum ipsum: sed uoluntas defenditur. Ea habet partes tres. Imprudentiam Casum: Necessitudinem. Imprudentiam est cum fuisse aliquid is (qui arguitur) negatur. Ut apud quosdam lex erat: ne quis dianae uitulum immolaret. Nautae quidam cum aduersa tempestate in alto iactarentur: uouerunt si eo portu quem conspiciebant potiti essent: ei deo qui ibi esset se uitulum immolatuos. Casu erat in eo portu phanum dianae eius cui uitulum immolare non licebat. Imprudentes legis cum exissent uitulum immolauerunt. Accusantur. Intentio est. Vitulum immolastis ei deo cui non licebat depulsiō est in concessione posita. Ratio est nesciui non licere. Infirmitas est. Tamen quoniam fecisti quod non licebat ex lege supplicio dignus es. Iudicatio est cum id fecerit quod non oportuit: & id non oportet nescierit: sit ne supplicio dignus. Casus autem infertur in concessione cum demonstrabitur aliquis fortunae uoluntati obstitisse: ut in hac: Cum lacedaemonis lex esset: ut hostias nisi ad sacrificium quoddam redemptor praebuisset capitale esset: hostias is qui redemerat cum sacrificii dies instaret in urbem ex agro coepit agere: tum subito magnis commotus tempestatibus fluuius eurotas is qui prope lacedaemonem fuit: ita magnus & uehemens factus est: ut eo traduci uictimae nullo modo possent. redemptor suae uoluntatis ostendendae causa hostias constituit omnes in littore: ut qui trans flumen

Concessio est per quam non factum ipsum probatur ab reo: sed ut ignoscatur id petitur. Quarta species est in assumptiua qualitate concessio. Hanc definit ita: cum non factum purgamus: sed ut ignoscatur petitur. Hanc partitur in duo: in purgationem: & deprecationem. Et purgationem definit: ita cum non factum purgamus sed uoluntatem. Id fieri dicit tripliciter. Si autem imprudentes faciamus: aut casu: aut necessitate. Imprudentiae datur exemplum de uitulo immolato. Item casus de eo: qui hostias praesto non habuit ad diem certum. Item necessitatis: de rostrata nauis in portu ubi non licebat inueta. Haec tria exempla iccirco iuncta posuit: quia eorum omnium similis praecipua est. Nam quoque ut & in superioribus: ita & hic primum coniecturaliter agendum ab accusatore. Ut id quod reus negat se uoluntate fecisse: consilio factum doceat ac uoluntate. Deinde subiungit finitimi status tractatum. Qui ut supra docuit quadruplex est: definitio breuis. Astrictio definitionis. Et tertio loco si asserit deductio est definitio nis ad speciem: si uero non asserit: separatio definitionis a specie. Quarto loco: sit destructio definitionis partis dauere se. Verum hic omnia destructione definitionis partis aduersae: reliqua tria complebuntur. Ut breuiter definiat causum: imprudentiam: necessitatem. Deinde adiungat ad probatorem definitionis per exempla.

Tertio loco separet a definitio ne quod reus fecit & id ostendat esse dissimile. quod sit eius facinus: non ignobile: non fortuitum: non necessariū demonstret post hęc potuisse uitari potuisse. puideri. Et id doceat quemadmodum. deinde adiungat accusator alteram definitiōnem per quam nomia alia supponat imprudentiæ casui necessitati. Inertiam negligentiam fatuitatem. Post hęc illud adicit uti excutiamus ne forte necessitas habuerit turpitudinem. Ut disputari possit mori melius fuisse. ne tantam turpitudinem subiremus. Post hęc dicit adiungendum esse tractatum de iuris & æquitatis natura de qua & in negociali q̄litate tractatum est. Et maxime in absoluta iuridicali. quæ duæ qualitates solis uidentur distare temporibus: nam rerum tractatu eodem continentur. Post hęc

essent uidere possent. Cum omnes studio eius subitam fluminis. magnitudinem scirent fuisse impedito: tamen quidam capitis accerserunt. Intentio est. Hostiæ quas debuisti ad sacrificium præsto non fuerunt. Depulsio est concessio. Ratio. Flumen enim subito creuit: & ea re traduci non potuerunt: Infirmatio est. tamen quoniā quod lex iubet non factum est: supplicio dignus es. Iudicatio est. Cum in ea re contra legem redemptor aliquid fecerit qua in rei studio eius subita fluminis obstiterit magnitudo: supplicii dignus ne sit. Necessitudo aut infertur cum in quadam reus id quod fecerit fecisse defenditur hoc modo. Lex est apud Rhodios. ut si qua rostrata in portu nauis deprehensa sit publicetur. Cum magna in alto tēpestas esset uis uentorum inuitis nautis Rhodiorum in portu nauim coegit. Quæstor nauim populi uocat. Nauis dominus negat oportere publicari. Intentio est. Rostro nauis in portu dephēsa est depulsio ē concessio. Ratio. Vi & necessario sumus in portu coacti. Infirmatio est. Nauim ex lege tamen populi esse oportet. Iudicatio est. Cum rostro tam nauim in portu deprehensam lex publicarit. Cumq; hęc nauis inuitis nautis uis tempestatis in portum coniecta sit oporteat ne eam publicari. Horum trium generum iccirco in unū locum cōtulimus exempla: quod similis in ea præceptio argumentorum traditur. Nam in his omnibus primū si quid res ipsa dabit facultatis: coniecturam induci ab accusatore oportebit: ut id quod uolūtate factum negabitur consulto factum suspitione aliqua demonstratur. Deinde inducere diffinitionē suspitionem necessitudinis: aut casus: aut imprudentiæ. & exempla ad eā diffinitionem adiungere: in quibus prudentia fuisse uideatur: aut casus: aut necessitudo: & ab his id quod reus inferat separare: & id ostendere difficile: quod leuius: facilius: non ignobile: non fortuitum: non necessarium fuerit. Postea demonstrare potuisse uitari: & hac rōe prouidere potuisse: si hoc aut illud fecisset: aut ne sic fecisset præcaueri: & diffinitionibus ostendere non hanc imprudentiam: aut casum: aut necessitudinē: sed inertiam: negligentiam: fatuitatem nominari oportere. Ac si quam necessitudo turpitudinē uidebitur habere oportebit per locorum communium implicationem

redarguētem demonstrat quid uis perpeti mori dicitur fatius fuisse quam eiusmodi necessitudini obtemperare. Atq; tum ex his locis de quibus in negociali parte dictum ē: iuris & æquitatis naturam oportebit quærere: & quasi in absoluta iuridicali per se in hoc ipsum rebus omnibus separatim considerari. Atq; hoc in loco si facultas fuerit exemplis uti oportebit: quibus in simili excusatione non sit ignotum: & contētionem magis illis ignoscendum fuisse & ex deliberationis partibus turpe aut inutile eē concedi eam re quæ ab aduersario commissa sit: & permagno futurum de trimēto: si ea res ab his qui potestatem habet iudicandi neglecta sit. Defensor autem conuersis omnibus his partibus poterit uti. Maxime autem in uoluntate defēda commorabitur: & in ea re adaugēda quæ uolūtati fuerit impedimēto: & se plusquam fecerit facei non potuisse: & in omnibus rebus uoluntatē spectari oportet: & se conuicti non posse quod non absit a culpa: & ex suo nomine communem hominum infirmitatem posse damnari. Deinde nihil eē indignus quam eum qui culpa careat supplicio non carere: Loci autem communes hi sunt accusatoris in confessione: & quāta potestas peccandi relinquatur: si semel institutum sit ut non de facto: sed de facti causa quæratur. Defensoris est conuictio calamitatis eius quæ non culpa: sed in maiori quadam acciderit: & de fortunæ potestate & hominum infirmitate. et uti suū animū non euentum consideret. In quibus oibus conuictio suarū erumnarū: & crudelitatis aduersariorum indignationē in eē oportebit. Ac neminē mirari conueniet: si aut in his: aut in aliis exemplis scripti quoq; controuersia adiūctā uidebit. Quo de genere post erit nobis separatim dicēdū. Propterea quod quædam genera carum simpliciter & ex sua uis considerantur: Quædam aut sibi aliud quoq; aliud quod controuersia genus assumūt: Quare omnibus cognitis non erit difficile in unam quamque causam transferre. quod ex eo quoque genere conueniet: ut in his exemplis concessionis inest omnibus scripti controuersia ea quæ ex scripto & sententia nominat. Sed quia de concessionem loquebamur in eam præcepta dedimus. Alio autem loco de scripto & sententia dicēus. nūc

dicit adiungēda exempla: si tñ factas dabit. In quibus doceāus si mili de cā nescio quibus ueniā si eē concessā: & adiungāus illis fuisse magis tribuēda. Postreō ex partibus deliberationis: turpe & inutile doceāus eē concedi. et magnū piculū futurū: cū tanta res admissa sit: si non fuerit a iudicibus uindicta. Contra hęc defensor conuersione utet hęc. Maxime aut ut defēdat uoluntatē: & augeat quod uolūtati fuit impedimento: & doceat nihil alius se potuisse facere quod fecit deinde indicat locū cōmunē uoluntatē expectari oportet. deinde conuictio cū culpa careat: se affici supplicio cōmunē hominem eē infirmitatē. Loci uero cōmunes accusatoris hi sunt in eū qui confitetur: & alteri peccandi licentia tribuit: si non de facto sed de uoluntate quæratur. Defensoris conuictio ē de calamitate quæ non culpa sua sed uis maiore peccarit. Alter locus de fortunæ potestate & infirmitate hominum. Tertius locus animi non euentū considerari. Post hęc exempla atq; tractatus admonet quod in omnibus exemplis supra positas leges sint. Unde necessario iccirco tractatus erit legales: sed hoc negat esse mirandū quod carū gratia quæ simpliciter explicant quædam cōiuncta sunt. unde quod omnia præcepta cognouerit quicquid prospexerit in exemplo tractatōe locorum necessaria persequetur. Nam cū hic & leges sint necessario quod legum præcepta sunt cōplecti debent de quibus post dicit. Nūc tñ ea præcepta posuit quæ concessioni de qua tractatus erat cōuenient. Si quod res ipsa dabit facultatis cōiecturā induci ab accusatore oportebit ut dicat accusator per cōiecturā aut prudenter fecisse aut non casu fecisse aut non necessitate sed uolūtate fecisse. Atq; tñ ex his locis iuris atq; æquitatis naturam oportebit quærere. Et quod in absoluta iuridicali se hoc ipsum ab omnibus separatim considerari: quoniam cōuenit negociali absoluta qualitas tractata rebus: & distat

tantummodo tēpore. quia ne gocial de futuro iusto agit. Absoluta de praterito. Si aut in his aut in aliis exēplis scripti quoq; controuersiam adiunctā uidebit. Hoc praecepto ostendit incidere semper legales posse cōtrouersias constitutionibus principalibus: Nec aliquando legales status posse existere principales. Depræcatio est in qua nō defensio facti sed ignoscendi postulatio continet hoc genus uix in iudicio probari potest. Secunda pars concessiois depræcatio est. Hanc definiuit ita cum non factū defendimus sed aperte ueniam postulamus. Hoc autem actionis genus nō frequenter incurrit in iudiciis. Sed in senatu aliquotiens & a pud populum. Dat exemplū uel quinti numitorii: uel Syphacis. Vbi aperta nulla alia constitutione uenia postulata sit. Subiungit praecepta: pmo eius qui ut ignoscatur postulat: ut sua beneficia cōmemoret: si qua habuerit in uita praterita: & ea doceat eē maiora quam esset factum unde reus est. deinde maiorum suorum beneficia ostendat. deinde dicat se non odio neq; crudelitate fecisse quod fecerit: sed stulticia aut alicuius impulsu: deinde polliceatur se alicuius profuturum: deinde ostendat se consanguineū: magnis ac principalibus uiris: uel amicis cum deinde amplitudinem suam & uoluntatis & generis. Et eorum uoluntatem ostendat qui de se iudicent: & omnia q; personæ amplitudinē honeste

in alteram concessionis partē considerationē intendemus. Depræcatio ē in qua nō defensio facti: sed ignoscendi postulatio continet. Hoc genus uix in iudicio probari potest: ideo quod concessio peccato difficile ē ab eo q; peccatorū uindex eē debet ut ignoscat impetrare. Quare pte eius generis cū cām non in eo constitueris uti licebit: ut si pro aliquo claro: aut forti uiro cuius in rempū multa sint beneficia dicere possis. cū uidearis. non uti depræcatioe: uti tamen ad hunc modum. Quod si iudices hic pro suis beneficiis: pro suo studio quod in uos semper habuit: tali uos tēpore multorū suorum recte factorū causa uni delicto ut ignosceretis postularer: tā dignū uestra mansuetudine: quam uirtute eius eēt o iudices a uobis hanc rē hoc postulāte impetrari. Deinde augeri beneficia licebit: & iudices per locum communem ad ignoscendi uoluntatem deducere. Quare hoc genus quāquam in iudiciis non uersatur nisi quāda ex parte: tamen q; & pars ipsa inducenda nō nunquā est: in senatu aut consilio saepe oī in genere tractanda: in id quoq; praecepta ponemus. Nā in senatu & in consilio de siphace diu deliberatū est: & de Quinto Numitorio pullo: apud. L. optimū: & eius consiliū diu ductum ē: & magis in hoc quidem ignoscendi quam cognoscendi postulatio ualuit. Nā semper animo bono se in populum romanū fuisse non tam facile probabat cum coniecturali constitutione uteretur: q; ut ppter posterius beneficiū sibi ignosceretur: ut depræcatiois partes adiungeret: Oportebit igit eum qui sibi ut ignoscatur postulabit: si qua sua poterit beneficia cōmemorare & si poterit ea ostendere maiora eē q; hęc quæ deliquerit: ut ab eo plus boni q; mali profectū esse uideat. Deinde maiorum suorū beneficia si qua extabūt proferri. Deinde ostendetur non odio neq; crudelitate fecisse quod fecerit: sed stulticia: aut impulsu alicuius: aut aliqua honesta: aut probabili causa. Postea polliceri & cōfirmare se: & hoc peccato edoctum: & beneficio eorū qui sibi ignouerint confirmatum: omni tēpore a tali ratione abfuturum. Deinde spē ostendere aliquo se in loco magno his qui sibi concesserint usui futurū. Postea si facultas erit: se aut consanguineum: aut etiam a maioribus & primis amicis esse demonstrabit: & amplitudinem suæ uoluntatis & nobilitatē generis eorū

remq; demonstrant. Sed hęc cum conuersione potius quam cum arrogantia. Post hęc adiungere exempla debet: in quibus doceat: aut simili de causa ignotū multis: aut maiora concessa delicta. Deinde doceat se in potestate item fuisse: & id ignouisse quam plurimis. Postremo ipsum peccatum extenuare debebit. & comparare pp paruū admissum se hominē tali honore excellentē supplicio affici nō oportere quo afficiuntur ceteri qui maiora committunt. Hęc confirmat locis cōmunibus qui ad captandam misericordiam in primo libro uidetur expositi. Sed cōtra

qui se saluum uelint: & dignitatem ostendere: & cetera ea quæ personis ad honestatem & amplitudinē sunt attributa cum quæstione sine arrogantia in se eē demonstrabit: ut honori potius aliquo quam ullo supplicio dignus eē uideatur. Deinde ceteros proferri quibus maiora delicta concessa sūt ac multum proficiet si se misericordem in potestate propensum ad ignoscendum fuisse ostēdet. At q; ipsum illud peccatum erit extenuandum: ut quam minimum obfuisse uideatur: & aut turpe: aut inutile demonstrandum tali d' homine supplicium sumer. Deinde communibus locis misericordiam captare oportebit: ex his praeceptis quæ in primo libro sunt exposita. Aduersarius autem malefacta augebit. nihil imprudēter: sed omnia ex crudelitate & malitia facta dicet. Ipsum in misericordē superbum fuisse: & si poterit ostēdet semper inimicum fuisse: & amicū fieri nulluo modo posse. Si beneficia proferret reus: aut aliqua d' causa facta non propter beniuolentiam demonstrabit: aut postea odium acre eē susceptum: aut illa omnia maleficiis deleta: aut leuiora beneficia quam maleficia: aut cum beneficiis honor habitus sit: pro maleficio pœnam sumi oportet. Deniq; turpe eē aut inutile ignosci. Deinde de quo ut potestas eēt saepe optarint in eum potestatem non uti summam eē stultitiam: & cogitari oportet quē animū in eū & q; optime abuerint. Locus at communis erit in dignatio maleficii: & alter eorum misereri oportere q; pp fortunam non pp malitiā in miseris sint: Quoniam igit in generali constitutione tā diu propter eius partium multitudinē commemoramur ne forte uarietate & dissimilitudine rerū deductus alicuius animus in quēdam errorē deferat. Quid ē nobis ex eo generē restat & quare restat admonēdum uidetur Iuridicalem causam eē dicebamus in qua æqui & iniqua natura & præmiū aut pœnæ ratio querit. Eas

hunc qui dicit primum maleficiū augebit. deinde dicit nihil imprudēter factum: sed crudeliter & inimice omnia ipsum immisericordē immitem superbū inimicum sepe fuisse. Amicum nunquam futurum: & si beneficia protulerit ille quoniam petis is q; contra dicit docere debet causa alia si beniuolentia præstet. Aut aliud maius postea consecutum. & hoc malo beneficia superiora deleta. Aut leuiora beneficia maleficiis. Aut ut honor habitus est benefactis pro maleficio pœna summatur. deinde ut per locum communem dicat turpe esse & inutile ignosci: deinde oportet tatum fuisse. ut reus aliquando fieret: & nunc non uindicari. Postremo cogitare debere quali animo circa eum fuerit: & quali odio. Locis communes eius erunt indignatio maleficii & alter ut eorum miserentur qui fortuna non malitia peccauerunt. Nam & in senatu de siphace diu deliberatum est. Ita hic docet postulatum esse ueniam per depræcationem. Nam semper animo bono in populum fuisse non tam facile probabat: cum coniecturali constitutione uteretur. Ita excludatur eius coniectura qua factum negabatur quod erga populum romanum bono animo fuisset & relinqueretur sola depræcatio. Quoniam ergo in generali constitutione tam diu propter eius partium multitudinē commemoramur. Oēs quattuor constitutiones cū suis speciebus exposuit. Superat iā de controuersis legalibus disputari. Sed quoniam partitus quilitatē spēs ei duas dederat iuridicalem: & negocialē: ipsa q; rursus iuridicalem diuidēs in abfoluta: & assumptiuā: spēs ei duas dederat: iuridicalem ipsā ita definiuit: ut in ea æq; & iniqua natura: aut primum: aut pœnæ ratio querit: æq; & iniqua natura in oibus exposita ē supra tractatibus circa omnes species iuridicalis. uti nūc necessario admodum d' pœnæ ac primum ratione esse tractandū.

Quod multa existunt gratia causa
rum ex praemii petitione sicut &
poena. Nam Cicero de praemio tam
rum loquitur. Nos tamen & ad
poenam actionem ratione tradita
praecipuum de praemio per sicut
dinem transferemus. Perunt in
quit praemia & apud iudices:
& in senatu: & in aliquo consilio
hic admonet quod in senatu dixit
ne quis arbitretur de deliberatione
dicendi genere sumptum esse tra
ctatum: cum de iudiciali genere
dicendi omnia tractatus haberet.
Hoc inquit neminem moueat quoniam
& apud senatum licet sententiae
dictio sit. Quod dicendi genus
deliberatione conuenit tamen iu
diciali genere dicendi est extrinsecum
cum & in senatu licet de pro
bando homine improbandoque
tractetur. Et omnino inquit ista tria
gratia causa forma quadam & pro
mo gratiae distant. Altiore tamen
& pleniore intellectu implicata
sibi & connexa suis partibus con
tinentur. Nam & apud iudices de
praemio saepe accusator queritur. ac
cussatoribus lege praemia dabantur
hoc ipso quod accusabant: exem
plum datur tullius. Nullo praemio ad
ductus fuit: non enim spolia Caii
ueris concupiuit: id non si per sen
tentiara dictionem agitur deliberati
uum est. Deliberatiuum enim sic de
finierat ut diceret. Cum res posi
ta in consulatione civili haberet in se sen
tentiae dictionem. Ergo cum agit in
senatu de homine probando uel im
probando: non deliberatiua ex in
de dicenda est: quae habet sententiae
dictionem: sed iudicialis causa magis
quae de homine probando improban
doque tractatur. Nunc de praemiis con
sideremus. Hinc dare praemia in
cipit: quae seruanda sunt: cum praemium
postulamus. Quod solum superat
de constitutione iudiciali tractata
ut natura aequa & recta: aut praemii
aut poenae ratio quaeratur. Dat exemplum
in quo praemium postulat. De
eo qui triumphum petit. post quod
exemplum admonet neque hic neque
in deprecatione nos facta intentione
ne & depulsionem: & nata quaer
stione aut rationem inquirere
aut depulsionem rationis sed ipsa esse iudicationem quae sit quaestio. In deprecatione hoc modo.

causas in quibus de aequo & iniquo quaeritur exposui
mus. Restat nunc ut de praemio & de poena explicemus
Sunt enim multae causae quae ex praemii alicuius peti
tione constant. Nam & apud iudices de praemio saepe
accusatorum quaeritur: & a senatu aut consilio aliquod
praemium saepe petitur: Ac neminem conueniet arbi
trari nos cum aliquod exemplum ponamus quod in
senatu agatur ab iudiciali genere exemplorum recede
re. Quicquid enim de homine probando aut improbando
dicitur: cum ad eam dictionem sententiarum quo
que ratio accomodetur: id & si per sententiae dictionem
agitur & deliberatiuum est. Sed quia de homine statui
tur iudiciali est habendum: Omnino autem qui dili
genter omnium causarum uim & naturam cognoue
rit: cum genere primo: tum etiam forma eas intelliget
desiderare. Caeteris autem partibus aptas inter se omnes
& aliam in aliam implicata uidebit. Nunc de praemiis
consideremus. L. Licinius Crassus consul quosdam in ci
teriore gallia nullo illustri: neque certo duce: neque eo no
mine: neque numero praeditos: ut digni essent quae hostes
romani populi esse dicerentur: qui tamen cum excursio
nibus & latrocinii infestam prouinciam redderent con
sectatus est: & confecit: romam rediit. Triumphum
ab senatu postulat. Hic & in deprecatione nihil ad nos
attinet: rationibus & infirmationibus rationum sup
ponendis ad iudicationem perueniri: propterea quod
nisi alia quoque incidet constitutio: aut pars constitutio
nis simplex erit iudicatio: & in quaestione ipsa contin
bitur. In deprecatione huiusmodi oporteat ne poena
affici. In hac huiusmodi: Oporteat ne dari praemium.
Nunc de praemii quaestione appositos locos exponemus:
Ratio igitur praemii est quattuor in partes distri
buita. In beneficia: in hominem: in praemii genus: in fa
cultates. Beneficia ex sua uim & ex tempore: ex animo
eius qui fecerit: ex casu considerentur. Ex sua uim quaeruntur
hoc modo. Magna an parua: facilia: an difficilia: singularia
sint: an uulgaria: uera an falsa quantum
ex ratione honestentur. Ex tempore autem: si tum cum
indigeremus: cum caeteri non possent aut nollet opitula
ri: si tum cum spes deseruisset opitulatus sit. Ex animo si
non sui commodi causa: sed eo consilio fecit omnia ut
hoc conficere posset. Ex casu: si non fortuna: sed industria

factum uidebitur: aut si industriae fortuna obstitisset. In
hominem autem: quibus rationibus uixerit: quid sum
ptus in eam rem aut labores etiam sumpserit: & si quod ali
quando tale fecerit: num alieni labores: aut deorum boni
tatis praemium sibi postulet: num aliquando ipse tale
ob causam aliquam praemio affici negari oportet: aut
num iam satis pro eo quod fecerit honos habitus sit: aut
num necesse fuerit ei facere id quod fecerit: aut num hu
iusmodi sit factum ut nisi fecisset supplicio dignus esset
non quia fecerit praemio: aut num ante tempus praemium
petat & sperem incertam pro certo uendicet praemio: aut num
quod supplicium uitet eo praemium postulet: ut de se
prauidicium factum esse uideatur. In praemii autem ge
nere: quid: & quantum: & quamobrem postuletur: &
quo: & quanto: quaeque res praemio digna sit: considerabi
tur. Deinde apud maiores quibus hominibus & quibus
de causis talis honos sit habitus quaeretur. Deinde his
honos nimium peruagetur. Atque hic eius qui contra ali
quem praemium postulantem dicit: locus erit commu
nis praemia uirtutis & officii sancta & casta esse oportet:
neque ea aut cum improbis communicari aut in mediocri
bus hominibus peruulgari. Et alter minus homines uir
tutis cupidos fore uirtutis praemio peruulgato quae enim
rara & ardua sint ea: expiando pulchra & iucunda hominibus
uideri. Et tertius si existant qui apud maiores nostros
ob egregiam uirtutem tali honore dignati sunt: nonne de
sua gloria cum pari praemio tales homines affici uideant
deliberari putent? & eorum dinumeratio: & cum eis quos
contradicant comparatio. Eius autem qui praemium pe
tet facti sui amplificatio: & eorum quae affecti sunt praemio
cum suis factis contentio. Deinde caeteros a uirtutis stu
dio repulsum in si ipse praemio non sit affectus. Faculta
tes autem considerantur: cum aliquod pecuniarum im
praemium postulatur: in quo utrum copia ne sit agri &
uectigalium pecuniae: an penuria consideretur. Loci com
munes facultates augere: non minuere oportere: & in
prudenter esse qui pro beneficio non gratiam: uerum mer
cedem postulet contra autem de pecunia ratiocinari sordi
dum esse cum de gratia referenda deliberetur: & se praemium
non pro facto: sed honorem ita: ut factitatum sit pro
beneficio postulet ac de constitutionibus quidem satis
dictum est. Nunc de his controuersis quae in scripto

Oporteat ne affici poenae
In praemii petitione oportet
ne dari praemium di
uidit ergo dicenda in praemii
petitione in quattuor
beneficia: in hominem: in
praemii genus in faculta
tes: quibus singulis pres
certas: ipse supponit. Si
mulque docuit locos com
munes quos tantum in his
partibus: ex quattuor ha
bemus in praemii genere:
& in facultatibus. Haec enim
duae partes affectus tenent
& possunt audientes pu
blicae rationis praemium
& facultas plurimum con
mouere. Ac de constitu
tionibus quidem satis di
ctum est. Nunc de his
controuersis: quae in scri
pto uersantur dicendum
uideatur. Constitutio
nes rationales esse status:
& in primo docuimus: &
& ipsas esse principales.
Hoc quemadmodum con
pleremus in dicendo su
periore tractatu docuit.
Sed quia sunt praeter ea
genera controuersiarum
quae uersantur in scripto
quae incidunt constitutio
nibus: quae ipsa quinque
sunt: necessario etiam de
his dat praecipua. Sunt
autem controuersiae quin
que: ambiguitas: scriptum:
& uoluntas leges contra
ria: ratiocinatio & definitio.
Scripti autem contro
uersa est: cum in quocum
que scripto nascitur con
trouersia: aut in legibus:
testamentis: pactis: & dictis:
& caeteris quae in scriptura sunt.

Ergo principalis est ambiguitas. quia ita ordinē fecit. cuius definitio adhibita est. cū quid senserit scriptor obscurum est ideo quia duas aut plures res significat. Huic exemplum dedit ut hæres daret uasa celata uxori quæ uellet. Quoniam ut diximus constitutiones non sūt sed incidentes sunt controuersia. non constituit quæ sit intentio quæ impulsio neque quæ ratio & refutatio rationis & quæ iudicatio. sed cōtinuo dat præcepta quæ sunt parti utriusq; cōmunia. Sunt aut hæc. Primum ut negemus ambiguum & doceamus locutionis ipsius consuetudinē. deinde ut superiora uerba & inferiora consideremus ex quibus colligamus quæ sit uera sententia. Deinde excutiamus personam eius qui scripsit ut ex cæteris dictis eius factis scriptis animo atq; uita quid senserit posse intelligi. Deinde excutiamus omne scriptum ne in aliquo uerbo aut nos adiuuet: aut ipugnet aduersarium. Deinde dicendum id quod aduersarius intelligat minus cōmode fieri q̄ quod nos intelligamus huic præcepto exemplum dat Meretrix coronā auream non hēto. Si abuerit publica esto. Hic enim tractari pōt non bene sentire eum qui publicandā dicit esse meretricē. quod publicæ meretricis nullus exitus: nulla administratō: hoc est nullum quodāmodo uectigal. In auro uero publicando magnā esse utilitatem. Post hæc adiungit utilitatem præcepti: ut interpretemur q̄to utilior res aut honestior prætereat: si id intellectum fuerit quod aduersarius interpretatur. Hoc autem a pertius fiet: si id quod nos interpretamur doceamus esse hōestum: utile: necessariū. Sed quoniam scripti controuersia: sicuti supra docuimus potest esse & in testamento: & hoc exemplum dedit. potest autem esse & in lege: adiecit præcepta: si ambiguitas fuerit in lege. Vti quæ

uersantur dicendum uidetur. In scripto uersatur controuersia: cum ex descriptionis ratione aliquid dubii nascitur: id fit ex ambiguo: ex scripto: & sententia: ex contrariis legibus: ex ratiocinatione: ex diffinitione. Ex ambiguo autem nascitur controuersia: cum quid senserit scriptor obscurum ē: quod scriptum duas plures uerba significat ad hunc modū. Paterfamilias cum filium hæredē: faceret: uasorum argenteorum centum pondo uxori suæ sic legauit: Hæres meus uxori meæ uasorum argenteorum pondo centū quæ uolet dato. Post mortē eius uasa magna & præciosa celata petit a filio mater: ille se quæ ipse uolet debere dicit. Primum si fieri poterit demonstrandum est non esse ambiguum scriptum: propterea quod omnes in consuetudine sermonis sic uti solent eo uerbo uno pluribus uerba in ea sententia: in qua is qui dicit accipiendum esse demonstrat. Deinde ex superiore & inferiore scriptura docendum: id quod queratur fieri perspicuum. Quare si ipsa separatim ex se uerba considerentur: omnia aut pleriq; ambigua uisum iri. Quæ autem ex omni considerata scriptura perspicua fiāt hæc ambigua nō oportere existimari. Deinde qua in sententia scriptor fuerit ex cæteris eius scriptis: dictis: & factis: animo: atq; uita eius sumi oportebit: & eam ipsam scripturam in qua ierit illud ambiguum de quo queritur: totam omnibus ex partibus pertemptare: siquid aut ad id appositum sit quod nos interpretemur: aut ei quod aduersarius intelligat aduersetur. Nam facile quid ueri simile sit: eum uoluisse qui scripserit: ex cōmuni scriptura & ex persona scriptoris: atque his rebus quæ personis attributæ sunt considerabitur. Deinde erit demonstrandum siquid ex ipsa re dabitur facultatis id quod aduersarius intelligat: multo minus cōmode fieri posse: q̄ id quod nos accipimus quod illius rei neq; administratione exitus ullus extet: nos quod dicamus facile & cōmode transigi posse: ut in hac lege. Nihil enim prohibet fictā exempli loco ponere: quo facilius res intelligatur. Meretrix coronā auream non habeto si habuerit publica esto: contra eum qui meretricem publicari dicat ex lege oportere: posset dici neq; administrationem ullam esse publicæ meretricis: neque exitum legis in meretrice publicanda. At in auro publicā

armus ne forte quod aduersarii intelligant alia lege cautum sit: deinde ut dicamus quæadmodum scribi oportuisset: si id sentiret quod aduersarii dicunt ille qui scripsit. Huius præcepti & argumētum se themate supra posito sūpsit exemplū: ut doceat scriptorem si hæredi cōsultare uellet: ut ea uasa daret q̄ illi cōmodū erat dare: non ascriberet quæ uellet. Hoc. n. si ascripto q̄ hæres uellet ipse daret. Nunc quia ascripto utriusq; eorū cautū uoluit: quia hoc nō ascripto cōsultasset hæredi. Ergo cōcludit præceptū in huiusmodi causis ita debere tractari. Si hoc mō scripsisset illo uerbo usus esset:

hoc nō eēt. Isto loco uerbu posuisset aut nō posuisset. Deinde adiungit præceptū uti grammatice quo tempore scriptū sit quod scriptū ē: quia ex hoc intelligitur uoluntas scriptoris. Deinde q̄ quasi deliberatio mō tractandū quod utilius quod honestus sit. Esse autem locos cōmunes utriusq; parti: si quid per amplificationem dici possit: quod illius rei neq; administratio qua aduersarius dicit. Nihil. n. prohibet fictā exempli loco ponere. Fictam materiā. i. ethicam legē sine certa persona deinde si in lege erit ex ambiguo controuersia nō in aliqua alia scriptura: alia in re lege cautū eēt uideat. i. quomodo tu intelligis. Per multum autē proficiet illud demonstrare. Adiungit aliud præceptū eēt cōsiderandū quæadmodū scribi posset ab eo qui scripsit: si sic scripsisset quæadmodū dicit Aduersarius. Ex scripto & sententia controuersia consistit. Legales controuersia sūt quæ q̄ extra cōstitutiones tractatus suos hēnt. Ex his tullius primā tractauit ambiguitatē. Scriptū & uoluntas nunc explicat. Scriptū autē oē accipere debēt quod in legibus aut in testamentis aut edictis: aut in omnibus scriptis intelligitur. Hoc definiuit ita. Cū alter utriusque urbis quæ scripta sūt. alter scriptoris sententiam interpretatur. & ad id quod scriptū ē animū scribentis adiungit. Idem amen qui sententia utriusque duplici mō assēsit sententiam scriptoris. Aut. n. sēp dicit scripti eius unū eūdēq; sensū eēt. aut ad rebus aut ex euentu accipi oportere id quod sentit ille qui scripsit. Dat exemplū quæadmodū unū & idē sēp intelligat in sententia scriptoris. Cū heres secundus institutus interpretatur se heredē eēt iustum siue natus filius esset ut is heres eēt qui natus fuerat siue natus nō fuisset: ut alius nullus eēt q̄ ipse qui secundus ē institutus. Hanc sententiam unā memorat & sēp eandē eēt. At uero cū sententia scriptoris ita expo

do & ad misstrationem & exitum facile eēt: & cōmodi nihil iesse. Ac diligēter hic quoq; attendere oportebit: num illo probato quod aduersarius intelligat: utilior res: aut honestior: aut magis necessaria a scriptore neglecta uideatur. Id fiet si id quod nos demonstrabimus honestū: aut utile: aut necessarium demonstrabimus: & si id quod ab aduersariis dicatur minime: eiusmodi dicemus eēt. Deinde si in lege erit ex ambiguo controuersia dat operam oportebit ut de eo quod aduersarius intelligat: alia in lege cautū eēt doceat. Per multum proficiet illud demonstrare quæadmodum scripsisset: si id quod aduersarius accipiebat fieri aut intelligi uoluisse: ut in hac causa in qua d' uasis argenteis queritur posset mulier dicere nihil attinuisse ascribi quæ uolet: si hæredis permitteret uoluntati: eo. n. non ascripto nihil in eūdē dubitatōis quoniam hæres quæ ipse uellet daret. Amittiam igitur fuisse cum hæredi uellet cauere id ascribere: quo non ascripto nihilo ius hæredi cauere. Quare hoc generi magnopere talibus in causis oportebit uti: si hoc modo scripsisset isto uerbo usus nō eēt: non isto loco uerbum istud collocasset. Nam ex his scripti sententia maxime perspicitur. Deinde quo tempore scriptum sit querendum ē ut quod eum uoluisse in eiusmodi tempore uerisimile sit intelligatur. Post ex deliberationis partibus quid utilius & quid honestius: & illi ad scribendū & his ad comprobandum sit demonstrandum: & ex his si quod amplificationis dabitur cōmuni utroque locis uti oportebit. Ex scripto & sententia controuersia consistit: cū alter urbis ipsius quæ scripta sūt utriusque: alter ad id quod scriptorē scripsisset dicit: omnē adiungit dictōem: scriptoris aut sententiam ab eo qui sententia se defendet: tū semper ad idē spectare. & idē uelle demonstrabit tū aut ex facto: aut ex euentu aliquo ad tempus id quod instituerit accommodabitur. Sēp ad idē spectare hoc mō. Paterfamilias cū liberorū

nitur ut ex facto: aut ex euentu ad tempus interpretanda sit docet omnes sub qualitate assumptiue partis in hoc genere contineri. In qua compensatio est aut relatio criminis: aut remotio: aut concessio. In his enim omnibus speciebus assumptiue qualitates necessario lex precedit. quæ cum scriptum habeat habebit & sententiã. quam his qui ea utitur dicit ad tempus accommodari dat exemplũ & docet non ad idẽ spectare in his exemplis sententiã scriptoris sed ex tempore semper intelligi. Post hæc subiungit præcepta quibus uti debet is qui scriptum defendit. & is qui scripto se tueretur.

Sunt autem hæc laudes scriptoris. Cõmunis locus in quo docetur: nihil a iudicibus spectari oportere nisi scriptum & magis si legitimũ scriptum sit. Tertio loco debet inducere factum ab aduersario. Deinde postea comparare cum scripto id quod factum est. Deinde dicere quod iudex i legem iuratus sit. Deinde interrogare quid sit quod ex aduersa parte dicitur. Modis autem uariis interrogare: modo iudicem: modo aduersariũ: modo ipsum se cum admiratione interrogare. Et interrogare hæc utrum scriptũ negetur esse sic quæ admodum loquitur: & an ab aduersario aliud factum sit quod dicatur: an contra dici nihil possit: deinde concludere. Cũ scriptum ita sit: & ab aduersario factum: & ita factũ non negetur: quod summa stultitia sit contra dicere. Deinde recitatio sequitur ipsius scripti frequens: & comparatio facti cum scripto uario modo: nunc ad reipsum ut redeas: nunc ad iudices ista tractes. Sed ad iudices cum dicitur. ostendendũ est quid sequi iudices debeant: quod duabus de causis sit apud iudices dubitatio: si aut obscure scriptũ sit: aut aduersarius aliqd neget. At hic utrumque manifestũ esse. Unde iudices parere legi oportet: non interpretari legẽ. Post hæc subiungunt ea quæ contra eũ dicunt: qui utitur sententia. Et quoniam supra diximus: sententiã aut idẽ semper spectare: aut ad tempus accommodari. Si ad idẽ spectare dicitur: sententiã: ille qui scripto nititur dicit non oportere nos. de uoluntate querere: cum scriptum extet: quod iudiciũ est uoluntatis. Deinde incommodum est si hoc instituat ut ab scripto recedat. Nam si nec scriptores reatum crederent esse: & sibi debebunt interpretari habere quod scripserint: & iudiciũ incertũ sequentur: si a scripto recedere coeperint. deinde dicere magis uoluntate eũ sequi: qui scripta defendat quod eũ qui interpretatur. Certius enim iudiciũ est uoluntatis ipsius scriptũ. Hæc aduersus eũ qui sententiã defendat quod idẽ spectat dicit. Sin autem ad tempus accommodari sententiã dicit aduersarius. debet ille qui scripto nititur negare iustum esse. Ut cum aliquis se contra legẽ fecisse fateatur: asserat causam: uel temporis: uel euentus: uel aliam similem. Deinde debet dicere semper accusatorẽ fuisse: ut cum crimine interderet: facti causam afferret: Nunc reorum esse: ut cum fecerit quod non licebat: facti sui asserat causam. Post hæc tres locos debet asserere quod pro scripto nititur. Sunt autem hi. Nulla in lege causam contra scriptũ accipi: in hac lege non accipi: hanc causam minime accipi. Hæc uti debet asserere. Ac primũ illud in nulla lege causam accipiendã esse: habet hæc præcepta. Quod scriptori neque ingenium defuit ad inueniendã orationem: neque sermo ad præferendã: si aliqd excipiendũ putaret esse consuetudinem scriptoribus excipere. Hoc probabit si recitet leges: quæ habent exceptionem. Erit autem uehementius: si eius ipsius scriptoris aliam legẽ recitet: aut in ipsa lege aliqd caput inueniat: quod excipiat. Deinde quasi per definitionem inducere: quoniam nihil aliud est causam accipere nisi legẽ tollere. Idque fieri si causam accipiat quod extra legẽ est. id est extra scriptũ. Deinde omnibus peccandi licentiã dari: si causam semper accipiat: & iudicibus errorem mitti: cum a scripto recesserint: & semper causas sequantur: quod scriptæ non sint. Omnes ciues quod agant ignoraturos: si ex suo

haberet nihil. uxorem autem haberet: in testamento ita scripsit. Si mihi genitus sit filius unus plures uel his mihi heres esto. Deinde quæ assolent. Postea si filius ante moritur quod in tutelam suam euenit: tum mihi decebat secundus heres esto. Filius natus non est: abigunt agnati cum eo qui est secundus hæres: si filius ante quod in tutelam suam uenerit mortuus sit. In hoc genere non potest hoc dici ad tempus: aut ad euentum aliquem sententiã scriptoris oportere accommodari: propterea quod ea sola esse demonstratur: qua fretus ille qui contra scriptum dicit suam esse hæreditatem defendit. Illud autem genus eorum qui sententiã inducunt: in quo non simplex uoluntas scriptoris ostenditur: quæ in omne tempus: & in omne factum idem ualeat: sed ex quodam facto aut euentu ad tempus interpretanda dicitur. Ea ex partibus iuridicalis assumptiue sustinetur. Nam tum inducitur comparatio: ut in eum qui cum lex aperiri portas noctu uetaret: aperuit quodam in bello & auxilia quædam in oppidum recepit: ne ab hostibus comprimerentur: si foris essent: quod prope muros castra hostes haberent: Tum relatio criminis: ut in eo

consilio quod quæ agat: & causam legi applicet. Postremo hos locos inducet: quod omnes actus reip. legibus exercantur: quod hi iudicent: quod a negociis suis absint: quod iurent in uerba certa: quod nullam excusationem: aut aliquam causam recipiant. Quia cum tenentur ad iudicandum ab eis possit: nisi si eadem causam uerba quod sit in ipsis legibus instituta. Quod si omnes legibus tenentur: iniquum est aduersarios non teneri. Deinde per argumentario nem illam quod inductio noietur explicare an permittant iudices ad legem addi eam causam quod se tueretur aduersarius. Quod si ipsi non permittant: aut et si uelint ipsi addere: populus sinat: si neque ipsi neque populus

permittat addi causam iniquum est: ut hodie ita iudicent: quasi iam causam legi uideatur ascripta indignum esse derogari legi: aut abrogari legem: aut ex aliqua parte mutari. Derogari est in uoluntate uenire. Abrogari totam penitus tollere. Tertium uero est cum pars aliqua commutatur & uertitur. deinde ad iudicem populum hodie nihil scire. Iniquum est: ut illo iurito & ignaro aliquid de legibus iudicet esse certum ferendum legis tempus. Quod si aliquid quis hanc legem ferat scire se uelle: ut si aliquid sit capiosum aduersariũ: ut contradicat. Esse turpia & iutilia hæc quod aduersarii dicunt. Nunc legem qualiscumque sit debere seruari. Post populo si displiceat licentiã commo dari: ut uel abroget: uel corrigat legem. Deinde postremo loco concludit gemine permissum fuisse de populo ut aduersarius hanc causam adderet legi et si sine alicuius periculo hoc fieri posset: cum semper ad idẽ spectare: & idẽ uelle demonstrat semper hoc esse in hac lege quod senserit scriptor: ut quod nos sensisse scriptorem dicimus. id est quod sententiã scripta uerba accommodamus: ipsa semper sit: neque aliquo tempore mutetur: ne existat aliquid diuersa. Interdum igitur is qui se sententiã defendit contra scriptum: sic dicit hoc sensisse scriptorem: ut si semper idem sit: quod sensisse dicit: sed pro tempore pro euentu: sit alia atque alia sententiã. & his duobus præceptis supponit exempla: semper ad idẽ spectare hoc modo unius partis uel præcepti & tractatus exemplum: quia sua in tutelam uenerit inter annos quattuordecim: quibus expletis potest facere testamentum cum eo qui est hæres. Secundus. f. & tunc hæres si filius ante quod in suam tutelam ueniat moriatur: in hoc genere non potest hoc dici: quod interpretatur scripti semper eandem sententiã non ad tempus accommodari: quod fretus & ille qui scriptum dicit. id est secundus: quod secundus de numero factus hæres ab agnatis scripto ab hæreditate sumouetur: quia secundus scriptus: cum sit non nato filio secundus non est: quod in omne factum idẽ ualeat: non quod supra: sed hic pro tempore: ut quod fiat lex senserit. Cum prope muros hostes castra haberent. probauit hucusque compensatiuam subesse interpretate uoluntati contra scriptum cum uoluntas expectatur ex tempore subiungit & relatiuam subesse. Tum remotio criminis: adiungit nunc & remotio nem criminis subesse interpretate uoluntati. Contra scriptum: cum uoluntas mutatur: ut ad tempus sit. Supponit et quartam speciem assumptiue. id est concessione ei subesse. Tum concessio per purgationem: quia concessio in purgationem: & in deprecationem diuiditur: sed deprecationem non subest. Purgationem

Et familiares tuos Pa & Ma a tuos

Reconno

speciebus suis subiicit. Quare aut ita sententia inducitur. Redit ad cōclusionē duorum præcepto-
rum supra positorū cum uoluntatem interpretamur contra scriptū. Scriptum ergo is q̄ defendit.
Hinc incipiunt præcepta quibus uti debeat is qui se defendit scripto: qd̄ factū sit ab eo uidelicet q̄
ex legis uerbis arguit. Quid iuratus iudex: id ē in quam rem iuratus iudex sedeat. Hoc est in leges
sedeat iuratus. Siue utrum neget: id ē aut scriptū esse legē: aut hoc se fecisse. Contra autē dicit: sic ut
prorsus aliud sensisse scriptor: & scripsisse aliud demonstrabitur. Contra autē dicitur ab eo qui se
contra iustū qui scripro nititur uo-
luntate defendit. Sed huic nunc lo-
cos dat: nō quo ad eius partes iam
transierit: uerū ut intelligamus cō-
tra quos locos eius q̄ se uoluntate
defendit respondere possit. Aut a
causa assumptiua inferetur. Quoniā
cum ad tempus uolūtas scripti ac-
cipienda ofiditur necessario per as-
sumptiua qualitatis speciem argu-
menta sumuntur. Si aliud sensisse
scriptor: aliud scripsisse dicat. Pri-
ma pars: quas is utitur qui se uolū-
tate defendit: contra quam nunc p̄-
cepta dat scriptori. In causam affer-
ret is qui a sententia stabit. Secūda
pars qua utitur is: qui uoluntate se
defendit: contra quam præcepta
nunc dat scriptori. Sin causam af-
feret is qui a sententia stabit: dictus
primus locus ab eo qui scripto ni-
titur per partes suas: qui per præ-
cepta sequitur secundus locus: in
quo ostenditur: si i cæteris legibus
causa accipiarur: in hanc legem cau-
sam accipi non oportere. Hoc ut
probari possit demonstrandum ē:
quia lex uel scriptum quodlibet ad
res maximas: utilissimas: honestis-
simas: religiosissimas pertineat. Vn-
de inutile: turpe: nephās eē doceat
legi tam diligenter scripta nō ob-
temperari. Deinde docendum qd̄
oia cauta i hac lege sint: & prospec-
ta: & exspecta: quæ excipienda: p̄-
spicienda: cauenda: quæ eē uidebā-
tur. Subiungit tertius locus: in quo
docetur hanc causam accipi non
oportere: in quo quoniam aduer-
sarius: qui contra scriptum dicit: a
liqua æquitate se tuetur. Laboran-
dum est uti doceat: qui se scripto d̄-
fendit illud æquum nō esse quod
aduersarius dicit. Quo loco bene
tractato: ut doceat æquum non eē
efficiat: ut non oporteat concederē

dentiolem q̄sq̄quam se uisurū arbitret. In hoc ita
cōmorari conueniet: quasi nihil præterea dicendū
sit: & quasi cōtradici nihil possit sapere id qd̄ scrip-
tū ē recitādo sæpe cū scripto factū aduersarii cōpa-
rando: atq; interdū acriter ad iudicē ipsū reuerten-
do: Quo in loco iudicē demonstrandū ē qd̄ iuratus
sit: qd̄ seq̄ debeat: duabus de causis iudicē dubita-
ri oportere: si aut scriptū sit obscure: aut neget ali-
qd̄ aduersarius: Cū & scriptū sit aperte: & aduersa-
rius oia confiteat: tū iudicē legi parere: non interp̄-
tari legē oportere. Hoc loco cōfirmato: tū diluere
ea quæ cōtradici poterāt oportebit. Cōtra autē dicit
si aut prorsus aliud sensisse scriptor: & scripsisse a-
liud demonstrabit: ut in illa de testamento quā po-
suimus cōtrouersia: aut cā assumptiua infereret.
Quāobrē scripto nō potuerit: aut non oportuerit
obtemperari. Si aliud sensisse scriptor: aliud scripsis-
se dicit: is q̄ scripto utetur hoc dicit: non oportere
de eius uolūtate nos argumētari q̄ ne id facere pos-
semus: iudiciū: nobis reliquerit suæ uolūtatē: mul-
ta incōmoda sequi si instituat: ut a scripto recedat
Nā & eos qui aliqd̄ scribant: nō existimatos id
qd̄ scripserint ratū futurū: & eos qui iudicent cer-
tū qd̄ sequantur nihil habituros si semel a scripto re-
cedere cōsueuerint. Quod si uolūtas scriptoris cō-
seruanda sit: se & non aduersarios a uolūtate eius
stare. Nā multo p̄pius accedere ad scriptoris uolū-
tatem eū qui ex ipsius eā litteris interpretet. q̄ illū
qui sniam scriptoris non ex ipsius scripto spectet
qd̄ ille suæ uolūtatē quasi imaginē reliquerit: sed
domesticis suspitōibus perscrutet. Sin causā affer-
ret is qui a snia stabit primū erit cōtradiciendū: qua
absurdū sit non negare cōtra legē fecisse: sed quā
fecerit causā aliq̄ inuenire. Deinde conuersa esse
oia ante solitos eē accusatores iudicibus persuaderē
affinem eē alicuius culpæ eū qui accusaret: & cām
p̄ferre: quæ eū ad peccandū impulisset: Nūc ipsū
reum causā afferre: quare deliquerit: Deinde hanc i

ducere partitionē: cuius in singulis partibus multæ
conueniunt argumentationes. Primum nulla in le-
ge ullam causam contra scriptum accipi conueniē de-
inde si in cæteris legibus conueniat hanc eē huiusmōi
legem: ut in ea non oporteat. Postremo si in hac quo-
que lege oporteat hanc quidem causam minime acci-
pi oportere. Prima pars his locis confirmabit: scripto-
ri neq; ingenium: neq; operam: neq; ullam facultatē
defuisse quominus posset aperte perscriberē id quod
cogitaret. Non fuisse ei graue: neq; difficile eam cām
exciperē: quam aduersarii p̄ferant si quicquam excipiē-
dum putasset: consueuisse eos qui legē scribant excep-
tionibus uti. Deinde oportet recitari leges cum exceptō-
nibus scriptas: & maxime uiderē si qua in ea ipsa lege
d̄ qua agitur sit exceptio: aliquo in capite: aut apud
eiusdē scriptorē: quo magis probet legis eum fuisse ex-
cepturum: si quid excipiendum putaret: & ostēdet cau-
sam accipere: nihil aliud eē nisi legē tollere: ideo quod
cum semel causa consideretur: nihil attineat eam ex le-
ge considerari: quippe quæ i lege scripta nō sit: Quod
si sit institutum: omnibus dari causam & potestatem
peccandi cum intellexerint uos ex ingenio eius qui cō-
tra legē fecerit: non ex lege in qua iurati sitis rē iudicā-
re. Deinde & ipis iudicibus iudicandi & cæteris ciuibus
uiuendi rationes perturbatum iri: si semel a legibus
cessum sit. Nam & iudices nec quid habituros sequi-
tur: si ab eo quod scriptum sit recedant: neq; quo pa-
ro alius improbare possint: quod contra legē iudicant
& cæteros ciues quid agant ignoraturos: si ex suo q̄s
cōsilio & ex ea ratione quæ i mentem aut libidinē u-
nerit. nō ex cōmuni præscriptio ciuitatis unāquaq; rē
administrabit. Postea quæret a iudicibus ipis quare
alienis detineantur negociis: cur reip. munerē impedi-
tur: cum sæpius suis rebus & cōmodis seruire possint
cur incerta uerba iurent: cur certo tēpore conueniant
certoq; discedant: cur nihil q̄sq; afferat causæ: quo m-
nus frequenter operam reip. det: nisi quæ causa i legē
excepta sit an se legibus obstrictos in tantis molesti-
eē equum ceseat: aduersarios uero nostros leges neg-
gere cōcedat. Deinde item i q̄ret ab iudicibus si eius rē
cām p̄p̄ q̄ se reus contra legē fecisse dicat exceptōem i
se i lege ascribat passuri ne sit? Postea hoc qd̄ faciat
dignius & ipudentius eē quā si qd̄ ascribat. Age po-

aduersario: nam superiores lo-
ci hoc agebant: quasi non lice-
ret id fieri: qd̄ aduersarius uel
let. Hic autem locus: ut dixi in
quo docetur æquum non esse
quod aduersarius dicit. d. mō
strabit eum non oportere au-
diri: cum iustum nō uideatur
esse quod dicit. Deinde descē-
dendum erit ad assumptiua
qualitatis species p̄ tractatus.
Ab eo qui scripto nititur uti: p̄
ea præcepta quæ supra dicta:
sunt compensationis: & relatio-
nis: remotionis: concessionis:
explicit locos partis suæ: qui
nititur contra eum: qui se uo-
luntate defendit supponendo
causam ex locis assumptiua q̄
hinc deinde rationis afferen-

Petri
Andre

11 u men

LIBER.

JA AB

pars est in qua est ostendendum: si in cæteris legibus oporteat in hac non oportere. Secunda pars incipit de partitione eius qui contra sententiam scriptum defendit. Si quid igitur ex hac ipsa quippiam accusator droget: id est æquitate. Quoniam ille qui se sententia defendit contra scriptum æquitatem debet asserere. Necessario is qui se scripto defendit debet rursus detrahere æquitati. Contra scriptum autem quod dicit primum: iducet eum locum per quem æquitas causæ demonstratur: nunc trahitur est eius: qui uoluntate se tuetur contra scriptum: quod supra tractatum est: isque inducet primum locum æquitatis: ut ostendat quæ & qualis illa sit: eam quæ adhibet in interpretationem legis.

ro: quid si ipsi uelint iudices ascribere: passurus ne sit populus: atque hoc esse indignius: quæ rem uerbo & litteris mutare non possint. eam rem ipsa & iudicio maxime commutare. Deinde indignum esse de lege aliquid derogari: aut legem abrogari: aut aliqua ex parte commutari: cum populo cognoscendi & perbandi: aut improbandi fiat potestas nulla: hoc ipsis iudicibus inuidiosum futurum: non hunc locum esse: neque hoc tempus legum corrigendarum apud populum hoc & per populum agi conuenire: quod si nunc id agant uelle scire se quod lator sit: & qui sint accepturi: se actiones uidere & dissuadere uelle. Quod si hoc cum summe inutilia: tum multo sint turpissima: legem cuiuscumque modi sit conueniat in presentia conseruari a iudicibus. Post si displiceat a populo corrigi conuenire. Deinde si scriptum non extaret magnopere quereremus: neque isti nisi extra periculum quidem esset: crederemus. Nunc cum scriptum sit amentiam esse eius rei qui peccarit: potius quam legis ipsius uerba cognoscere. His & huiusmodi rationibus ostenditur causam extra scriptum accipi non oportere. Secunda pars est in qua est ostendendum si in cæteris legibus oporteat in hac non oportere. Hoc demonstrabit si lex: aut ad res maximas: honestissimas: utilissimas: religiosissimas uidebitur pertinere. Aut inutile: aut turpe: aut nequas esse tali in re non diligentissime legi obtemperare debere: aut ita lex diligenter prescripta demonstrabit ita cautum unaquaque de re: & ita quod oportuerit exceptum: ut minime conueniat quicquam in tam diligenti scriptura præteritum arbitrari. Tertius locus est: ei quod pro scripto dicit maxime necessarius: per quem ostendat oportere: si conueniat causam contra scriptum accipi: eam tamen minime oportere quod aduersarius perferatur: qui locus iccirco est huic necessarius: quod semper is: qui contra scriptum dicit: æquitatis aliud afferat oportet. Nam summa imprudentia est eum qui contra quam quod scriptum sit aliquid probare uelit: non æquitatis præsidio id facere conari. Si quod igitur ex hac ipsa quippiam accusator droget omnibus partibus iustius & probabilius accusare uideatur. Nam superior oratio hæc omnis faciebat uti iudices etiam si nolent necesse esset: hoc autem est

SECUNDVS

necesse non esset: ut uellent contra iudicare. Id autem fiet si quibus ex locis culpa demonstrabitur esse in eo quod aut comparatione: aut remotione: aut relatione crisi: aut concessionis partibus se defendit: de quibus ante ut potuimus diligenter prescriptimus: de his locis quos res postulabit: ad causam aduersariorum improbandam transferemus: aut causæ & rationes afferentur: quas & quo consilio ita sit in lege: aut in testamento scriptum: ut sententia quoque & uoluntate scriptoris: & non ipsa solum scripturæ causa confirmatum esse uideat: ut aliis quoque constitutionibus factum coarguet. Contra scriptum autem quod dicit primum eum iducet locum per quem æquitatis causæ demonstratur: aut ostendet quo animo: quo consilio: qua de causa fecerit: & quamcumque causam assumeret: assumptionis partibus se defendet: de quibus ante dictum est. Atque hoc in loco cum diutius commoratus fui facti ratione & æquitate causæ exornauerit: tum ex his locis ferè contra aduersarios dicit causam oportere accipi. demonstrabit nullam esse legem quæ aliquam rem in utilem aut iniquam fieri uelit omnia supplicia quæ a legibus proficiantur: culpæ ac malitiæ uindicande causa constituta esse. Scriptorem ipsum si existat factum hoc probaturum: & idem ipsum si ei tales accidisset factum fuisse: & ea re legis scriptorè: certo ex ordine iudices certa ætate constituisse præditos: ut eent non quod scriptum suum recitaret: quod quilibet puer facere posset: sed quod cogitationem assequi possent: & uoluntatem interpretari. Deinde illum scriptorem. si scripta sua stultis hominibus & barbaris iudicibus committeret: omnia summa diligentia perscrutaturum fuisse. Nunc uero quod intelligeret quales uiri iudicaturi essent: iccirco eum quæ perspicua uideret esse non ascriptisse neque. n. uos scripti sui recitatores: sed uoluntatis interpretes fore putauit. Postea querere ab aduersariis: quod si hoc fecisset quid si hæc accidissent: eorum aliquid in quibus aut causa sit honestissima: aut necessitudo turpissima: tum ne accusaretis? Atqui hoc lex nusquam excepit. Non omnia ergo scriptis: sed quædam quæ perspicua sint tacitis exceptionibus cauere. Deinde nullam rem

deinde assumptionis partis cuiusque præcepta seruabit dicens. hoc quidem scriptum in lege est. Sed ego feci ut prodesse: uel reliqua quæ assumptionis sunt qualitates: ut facta ipsa sua enumeret & exequatur. deinde de tres illos compleat locos ex aduersa parte: quibus usus est is qui scripta defendit. Hic ex contrario doceat in omnes leges accipi causas: & in hanc legem accipi debere: & hanc causam accipi debere. In omnes leges accipi causas in hanc non accipi unquam aliquid constitui: ut omnia supplicia culpæ: & malitiæ uindicandæ causa constituta sint. Nunc se nihil malitiose fecisse: ipsum scriptorem non hodie præfens esset factum suum probaturum: aut si ipse hoc ageret factum fuisse.

Hac de causa viros bonos electos & dignitate & aetate ut non scripta legis recitarent sed interpretarent ipsi legis scriptores: non barbaris hominibus ac stultis commisisse scripta sua. Nam si hoc crederet diligeret cunctas exequerentur nunc quidam posuisse: ex quibus est non scripta cognosci possunt per intellectum voluntatem. Postea dicendum est quod fieri potuissent: in aut quod accidere potuissent quibus causa cum collocatur ostendit recedendum fuisse a scriptis propter uel necessitatem: uel honestatem. Omnes leges comprehendere omnia non posse: quae uelint exprimere: uel excipere sed esse naturaliter in legibus cunctis tacitas exceptiones. deinde

locum hunc debet excipere: quia neque sermo hominum: neque scriptum aliquid quod plane se exprimat: aut eloquatur uoluntatem: sed semper expectari ex scriptis reliqua quae in uoluntate intelligi possunt: deinde utilitatis & honestatis partes explicanda sunt: in quibus docebimus quod nos fecerimus: & quod aduersarii uelint: ut non struere utile aduersariorum inutile demonstratur. deinde locum commune debemus inducere: non litteras nos sequi oportere: quae & tenues & obscurae sunt notae uoluntatis: sed ipsa illa uoluntatem: deinde inducere definitionem: quid sit lex: & sic definire: ut hoc potius uolueris: quam scriptura uideatur. Meritaque iudices inseruiat legi: qui uoluntatem legis interpretantur: iniquum esse affici supplicio eum qui non aperte contra legem fecerit: sed ex aliqua ratione utilitatis rei publicae. his rationibus & rebus: tres illi loci approbantur: qui sunt contrarii superioribus tribus: uti doceamus & accipi curam in omnibus legibus: & in hac lege accipi & hanc curam accipi. Praeterea operam dare debemus: ut et scriptum ipsum: si quo pacto possumus conuertimus: ut id uideatur tenere uerbis: quod nos interpretamur. Faciamusque tale aliquid: quod supra fecit: quo scripto nititur: ut ad scriptum applicet uoluntatem. Sic hic quo uoluntate nititur in scripto debet aliquid inuenire quod interpretetur: quod conueniat uoluntati id faciet si ambiguum aliquid in scripto inuenit: aut per collectionem ex eo quod scriptum est: id quod scriptum non est ostenderit sic fieri: ut cum leue nescio quod inuenit: in scripto tamen: cum aequitate ostenderit in sua causa esse plurimum proficiet: & subducat ad uersario argumentum suum: in quo ille posuit scripta tantum iudices sequere debere. Cum & hic docere coepit in scripto esse aliquid: quod praesertim ei uoluntati: quae interpretatur. Postremi loci sunt coes qui

sumi potuerit ex tribus assumptionibus quae sunt supra diximus. Vnde erit proprius locus eius qui scripta defendit leges ex se intelligi debent: non ex utilitate interpretantium. deinde erit alter nihil legibus carius esse debere

neque legibus: neque scriptura ulla: deinde neque in sermone quodam quotidiano atque imperiis domesticis: factis posse administrari: si unusquisque uelit uerba expectare: & non ad uoluntatem eius quae uerba habuerit accedere. Deinde ex utilitatis & honestatis partibus ostendere quod inutile: aut quam turpe sit id quod aduersarii dicant fieri oportuisse aut oportere: & id quod fecerimus: aut postulemus quam utile: aut quam honestum sit. Deinde leges nobis caras esse: non propter litteras: quae tenues & obscurae notae sint uoluntatis: sed propter earum rerum: quibus descriptum est utilitatem: & eorum qui scripserunt sapientiam & diligentiam. Postea quid sit lex describere: ut ea uideatur in sententiis: non in rebus consistere: & iudex is uideatur legi obtemperare qui sententiam eius non qui scripturam sequatur. Deinde quam indignum sit eodem affici supplicio: eum qui propter aliquod scelus & audaciam contra leges fecerit: & eum qui honesta aut necessaria de causa non ab iniuria: sed ab litteris recesserit legis: atque his & huiusmodi rationibus: & accipi curam: & in hac accipi lege: & eam causam quam ipse afferat accipi oportere demonstrabit. Et quemadmodum ei dicebamus: qui a scripto diceret: hoc forte utilissimum: si quid de aequitate ea quae cum aduersario staret derogasset sic huic qui contra scriptum dicit plurimum proderit ex ipsa scriptura aliquid ad suam causam conuertere: tum ambiguum aliquid ostendere. Deinde ex illo ambiguo eam partem. quae sibi praesertim defendere: aut uerbi definitionem inducere: & illius uerbi uim quo urgeri uideatur ad suam causam commodum traduceret: aut ex scripto: non scriptum aliquid induceret per rationationem de qua posterius dicemus. Quaecumque autem in re quamuis leuiter probabiliter scripto ipso se defendit: et cum aequitate causa abundabit: necessario multum proficiet: ideo quod si id quo nititur aduersariorum causa subduxerit

At uero erant alii loci coes eius qui se uoluntate defendit leges in consilio scriptoris esse & utilitate communi deinde indignum esse aequitate litteris praesumere & urgere cum aequitas magis in uoluntate cernatur. Ex his locis quos tres in praetione supra posuit & accipi curam & in hac lege accipi & hanc curam accipi. Reperit per anacephaleosin in conclusione tres illos quos in praetione poni locos dixit: & pro scripto & contra scriptum: aut ex scripto non scriptum aliquid inducere. i. syllogistice tractare. Cum aequitate causa abundabit necessario multum proficiet. Fit & hic conclusio: ut & is qui se uoluntate defendit.

operam det ut ipsum scriptum pro se faciat: uel abiguo aliquo reprehensio uerbo: uel ceteris ut non uoluntate tamen: sed et scripto niti uideatur quemadmodum illi ipse supra qui se scripto defendit: ita praesertim ut non sola uerba amplecteretur: sed et scriptoris ostenderet uoluntatem. Loca autem communes ceteris ex assumptionibus partibus in utraque parte conuenient. Praeterea autem eius quae a scripto dicit leges ex se non ex eius qui contra commiserit utilitate spectari oportere & legibus antiquius haberi nihil oportere. contra scriptum legis in consilio scriptoris & utilitate communi: non in uerbis consistere. Quam indignum sit aequitate litteris urgeri: quam uoluntate eius qui scripserit defendat. Ex contrariis autem legibus controuersia nascitur: cum inter se uidentur duae leges: aut plures discrepare hoc modo. Lex est qui tyrannum occidit olympicas praemia capito: & quam uolet sibi re a magistratu deposcito: & magistratus ei concedito: Et altera lex est tyranno occiso quoniam eius proximos cognatione magistratus necato. Alexandrum qui apud phereos in Thessalia tyrannidem occuparat: uxor sua cui nomen Thebe fuit noctu cum simul cubaret occidit. Hanc filium suum quem ex tyranno habebat sibi in praemii loco deposcit. Sunt qui ex lege puerum occidi dicant oportere: res in iudicio est. In hoc genere utraque in partem iidem loci eademque praeterea conuenient: ideo quod utriusque suam legem confirmare & contrariam infirmare debet. Primum igitur leges oportere concedere considerando utra lex ad maiores hoc est ad utiliores & honestiores ac magis necessarias res pertinet. Ex quo conficitur ut si leges duae aut plures erunt: aut quot quot erunt quae conseruari non possunt: quia discrepent inter se maxime conseruanda putet quae ad maximas res pertinet uideatur. Deinde utra lex posterius lata sit: nam postrema quaeque grauissima est Deinde utra lex iubeat aliquid utra permittat nam id quod

Verbum his omissis Tullius definit quod sint leges contrariae. Deinde ponit exemplum de eo qui tyrannum occidit: ut praemium accipiat. deinde alteram legit proponit ut tyranno occiso quoniam proximi facile interficiantur. Deinde reliqua praeterea dat coiter in utraque parte. Etenim cum abe partes lege nitatur quae praeterea data fuerit uni parti ad alteram partem: quae est ipsa lege nitatur praeterea eadem transferuntur. Eritque unicuique parti hoc principale: ut suam legem laudet aduersarii uituperet reprehendat. Erit ergo tractatus talis: utra utilior lex sit: utra honestior: utra magis necessaria: utra ad res plures pertinet utra ad maximas: utra lex posterior sit. Melior. n. quae posterior: utra lex iubeat: utra permittat: utra ueret. Nam iubet desertor capite puniatur. Permittit adulterium: cum adultera licet occidere: deinde utra lex poenam constituat: ei qui obtemperet: utra maiorem poenam: deinde

operam det ut ipsum scriptum pro se faciat: uel abiguo aliquo reprehensio uerbo: uel ceteris ut non uoluntate tamen: sed et scripto niti uideatur quemadmodum illi ipse supra qui se scripto defendit: ita praesertim ut non sola uerba amplecteretur: sed et scriptoris ostenderet uoluntatem. Loca autem communes ceteris ex assumptionibus partibus in utraque parte conuenient. Praeterea autem eius quae a scripto dicit leges ex se non ex eius qui contra commiserit utilitate spectari oportere & legibus antiquius haberi nihil oportere. contra scriptum legis in consilio scriptoris & utilitate communi: non in uerbis consistere. Quam indignum sit aequitate litteris urgeri: quam uoluntate eius qui scripserit defendat. Ex contrariis autem legibus controuersia nascitur: cum inter se uidentur duae leges: aut plures discrepare hoc modo. Lex est qui tyrannum occidit olympicas praemia capito: & quam uolet sibi re a magistratu deposcito: & magistratus ei concedito: Et altera lex est tyranno occiso quoniam eius proximos cognatione magistratus necato. Alexandrum qui apud phereos in Thessalia tyrannidem occuparat: uxor sua cui nomen Thebe fuit noctu cum simul cubaret occidit. Hanc filium suum quem ex tyranno habebat sibi in praemii loco deposcit. Sunt qui ex lege puerum occidi dicant oportere: res in iudicio est. In hoc genere utraque in partem iidem loci eademque praeterea conuenient: ideo quod utriusque suam legem confirmare & contrariam infirmare debet. Primum igitur leges oportere concedere considerando utra lex ad maiores hoc est ad utiliores & honestiores ac magis necessarias res pertinet. Ex quo conficitur ut si leges duae aut plures erunt: aut quot quot erunt quae conseruari non possunt: quia discrepent inter se maxime conseruanda putet quae ad maximas res pertinet uideatur. Deinde utra lex posterius lata sit: nam postrema quaeque grauissima est Deinde utra lex iubeat aliquid utra permittat nam id quod

utra lex iubeat: utra uetetur: in eo enim quod iubetur & permittitur quasi unū genus sit: contrarium est in eo quod uetatur. Verum in eo quod imperatur & permittitur sit diuersitas quā supra posuit: cū illic est necessitas: hic uetendi uoluntas. At his duobus: contrariū est quod uetatur: ut infamis ne militet uti ipudicus: ne cōtionetur. Maior autē est auctoritas legis: quā uetat: quā illa quā imperat. Omnis enī lex quā uetat fortior propterea quia corrigit illam: quā aut permittit: aut imperat. Et enim cū omnem hominem ad concionem uenire liceat: & sit hęc lex quā quasi pmittat: hęc quā uetat: in famis ne concinetur corrigit illam legem: quā aut iubetur aliqd: aut permittitur. Deinde considerādū utra lex de parte cōstituta sit: utra de omni uel re uel actu: utra lex specialiter scripta sit: utra generaliter. Melior enim quā de specie scripta est non cōmuniter. Et est cōmuniter: ut hominem occidere ne liceat. Specialiter uirum fortem occidere ne liceat. & alia huiusmodi. Deinde considerādū ex qua lege statim fieri aliquid: aut nō fieri necesse sit & ex qua sit aliqua tarditas. Nam est tarditas: ut in illa lege legatus intra diem tricesimū pficiat. Hęc omnia cum dicta fuerint operā dare dheat unaquęq; pars: quā pro lege sua nititur uti doceat legem suam & iustam esse & apertam. ad uersariorum autem uel iniustam: uel obscuram: uel ambiguam. Aut ratiocinatione colliget quod uel sint adhibere aliq; definitionē ad uersarii: ut itelligi possit quod in lege sit: in nra aut lege oīa eē manifesta. Deinde debemus adiungere uoluntatē: ut ascriptū uoluntas quoq; interpretata cōsentiat. Dare ē operā: ut aduersariorū lex cōtrariā habeat uoluntatē. Et si fieri pōt aduersariorū legis ita ē interpretāda snia: ut pœnæ ēt ipsa lex aduersariorū per sniæ interpretationē pro nobis faceat uideat. ut ambæ leges nrae sint partis. Vna nra p scriptū aduersarioꝝ per uoluntatē. Postremi sunt Incoēs q in legibus contrariis sumi possūt: & utilitate & honestate legis cuiuscunq; ea maxie considerāda pure: quā ad inaximas res ptinef uidef. Præceptū hoc ē. Cōparādas leges esse utrū inter se duæ uel tres discrepēt leges: & seruari non possunt ambæ: quā discrepēt: ea maxie cōseruet q sit in cōparatiōe utilior honestior: magis aut necessaria. ex ratiocinatione aut nascit cōtrouersia cum ex eo quod uspiam est ad id quod nusquam scriptum est uenitur. Ratiocinatio syllogismus dicitur cōtrouersia legalis est. Habet tractatum cum eo quod scriptum est: id quod scriptum non est colligitur.

imperatur necessariū est: illud quod permittitur uoluntariū est. Deinde in utra lege: si non obtempatum sit pœna afficiat: aut in utra maiori pœna statuat. Nā maxime conseruanda ē ea quā diligentissima est & sancta. Deinde utra lex iubeat: utra uetat. Nam sape ea quā uetat quasi exceptōe quadā corrigere uidet illam quā iubet. Deinde utra lex digne omni: utra de parte aliqua utra cōmuniter in plures: utra in aliquā rem certā scripta uideat. Nā quā in partem aliq; & quā incertam aliquā rem scripta est promptius ad causam accedere uidetur & ad iudiciū magis pertinere. Deinde ex lege utrū statim fieri necesse sit: utrum inhabeat aliquā moram & sustentationē: nam id quod statim faciendū sit: perfici prius oportet: deinde operā dare ut sua lex ex ipso scripto uideatur niti. Contraria autē: aut per ambiguum: aut per ratiocinationē: aut per definitionē induci: & sanctius: & firmitus id uideatur esse: quod apertius descriptū sit. Deinde suæ legis ad scriptum ipsū: sententiā quoq; adiungere. Cōtrariam legē: item ad illam sententiā traducere: ut si potest fieri ne discrepare quidē uideantur inter se. Postremo facere si causa dabit facultatē: ut nostra ratione utraq; lex conseruari uideatur & aduersariorum ratōne altera sit necessario negligenda. Locos autē cōmunes: & quo ipsa causa det uidef oportebit. & ex utilitatis & honestatis amplissimis partibus sumere demonstrantē per amplificationē ad utrā potius oporteat accedere legē. Ex rōcinatione nascit cōtrouersia cū ex eo quod uspiam est ad id quod nusq; scriptum est peruenit. Hoc pacto lex si furiosus ē agnatorū. gentiliūq; in eo pecuniaq; eius potestas esto. Et lex paterfamilias uti sup familia pecuniaq; sua legasset: ita ius esto. Et lex si paterfamilias itestatus morit: familia pecuniaq; eius agnatoꝝ gentiliūq;

Cicero ait: cum ex eo quod uspiā sit ad id quod nusquā ē scriptū uenit: & hēt modos suos: quibus comprehendat: uel simile cū colligimus: uel cū minus colligimus ex maiore: uel cū consequens dat exemplū. Sed hęc in marcomāno exempla sūt posita: dat exemplū. Ci. de eo quod damnatus parricidii in carcere testamentū fecerit. Nulla quod lex testamentū facere prohibet eū: quod dānatus sit parricidii. Sed sunt aliaē leges quod multa facere phibēt: parricidii reū & dānatū. Ex quibus colligitur hoc faciendi testamentū: illū nō habuisse potestatem. Itē multæ leges sūt testamentōꝝ faciendōꝝ: ex quibus iterū colligitur hęc

esto. Quidā iudicatus ē parētē occidisse: ei statim quod fugiendi potestas non eēt lignæ solæ in pedes inductæ sunt. Os autem obuolutum ē foliculo & ligatum. Deinde in carcerem deductus: ut ibi eēt tantisper: dū culeus in quem coniectus in profluentem deueheretur: compararetur. Interea quidā eius familiares in carcerē tabulas afferunt: & testes adducunt. Hæredes quos ipse iubet scribūt: tabulæ obsignantur. De illo post supplicium sumitur. Inter eos qui hæredes in tabulis scripti sūt: & iter agnatos de hæreditate cōtrouersia ē. Hic certa lex quæ testamenti faciendi his qui in eo loco sint adimat potestatem: nulla profertur. Ex cæteris legibus quæ hunc ipsum supplicio huiusmodi afficiunt: & quæ ad testamenti faciendi potestatem pertinent per ratiocinationem ueniendum ē ad huiusmodi rationem: ut quærat: habuerit ne testamenti faciendi potestatem. Locos autē in hoc genere argumtandi hos: & huiusmodi quosdam eē arbitrar. Primum eius scripti quod proferas laudatōem & cōfirmationem. Deinde eius rei de qua quærit cū eo de quo cōstet collationem huiusmodi: ut id de quo quærit: rei de qua cōstet simile esse uideatur. Postea administrationem percōtatione: qui fieri possit: ut qui hoc æquū esse cōcedat: illud neget: quod aut æquius: aut eodē in genere sit. Deinde iccirco de hac re nihil eē scriptum: quod cū de illa re esset scriptū: de hac re is qui scribebat neminē dubitaturū arbitratus sit. Postea multis in legibus multa præterita eē: quod iccirco præterita nemo arbitretur: quod ex cæteris d quibus scriptū sit itelligi possint. Deinde æquitas rei demonstrāda ē: ut in iudiciali absoluta. Cōtra autē qui dicit similitudinē infirmā debet: quod faciet si demonstrabit illud quod cōfert diuersū eē genere: natura: ui: magnitudine loco tēpore: persona: opinione: si quo in nūero illud quod per similitudinē affert: & quo illud in loco cuius cā affertur: haberi cōueniat demonstrabit:

faciendi testamenti potestatem non habuisse. Tractatus uero hēt & locos argumtōꝝ tales. Primū ut scriptū laudemus: & cōfirmemur deinde cōferamus cū eo facto quod colligimus ascriptum. deinde ut simile esse doceamus. deinde ut si illud æquum sit: hoc quoq; esse æquū iudicemus. deinde ut dicamus cū de hoc scriptum sit cur d alio scriptum non sit quod quasi manifestum fuerit ex eo quod scriptum est: eēt quod scriptū nō sit. & iccirco a scriptori legis prætermittum esse uideat. Deinde doceamus in multis legibus multa præterita: sed accipi: hæc ac si non sint præterita: ex his. si quod scripta sunt: hæc dicit qui utitur. collectione: Qui contra pugnat ante omnia laborare debet: ut similitudinem rollat: & dicat aliud esse in eo quod scriptum est aliud in eo quod admissum est: ac propterea esse dissimile & non debet accipi ex eo quod scriptum est: id quod nō scriptum est: cum sit multa distantia dissimilitudinis & similitudinis: de quibus in primo libro exposuit Cicero. Addere præterea etiam poterit is qui contra collectionem nititur uti & ipse utatur aliqua collectione. Quod si & contigerit iisdem argumentis utatur quæ supra dedimus: ei qui utitur collectione. Sin autem si poterit uti: hoc ager: ut ostendat scriptū solū considerari oportet. Periclitari iura oīa: si similitudines accipiant: nihil. n. eē pœnæ: quod si alteri simile eē uideatur. Postremi loci sunt cōmunes ab eo qui utitur ratiocinatione extra scriptum per coniecturam id quod scriptum nō est accipi oportere. Deinde neminē posse scriptura cōplecti uniuersa. Illud tantummodo bene scribere legem: qui quædam cōtingat ex quibus alia præterit itelligi possit. Loca uero cōtra eū qui collectione nititur: ista sunt.

Coniecturam non esse firmū argumentum: sed esse diuinationem. Deinde stulti eē scriptoris non omnia quæ cauenda sunt in lege conscribere. His q̄ in eo loco sint adimar potestatem: neq̄ p̄mit-
tar: sed ut quasi permissio esse uideat collectio sit ex aliis. Definitio ē cum in scripto uerbum
aliquod est positum: cuius de ui quæritur hoc modo. Subiungit postremā legalem controuersia:
quam definitionē nominauit: quæ nulla parte distat a constitutione rationali: nisi q̄ uerbum in le-
ge positum: uel in scriptura aliqua cum definitur quod significet quid sit: tunc sit legalis definitio.
Supponit exemplum d̄ his qui na-
uem suam dicunt: q̄ unus incubue-
rit gladio: alter remum imperitus
gubernandi tenuerit. Gubernator
in scapham sugerit hic cum contē-
dant: cuius nauis sit: ex lege initiū
capiunt controuersia. Quæritur
tamen uerbū quod in lege positū
est quid sit nauis. deinde quid sit na-
uem deferre: & quid sit in nauem
remanere. Hæc sola discretio ē da-
ta inter definitionem legalē & con-
stitutionem id est rationalem sta-
tum. Præcepta autem dicendi ea-
dē seruabimus: quæ supra sunt po-
sita ut definiamus: & cætera quæ
præcepit. Tunc expositis argumē-
tationibus quæ in iudiciale causa-
rum genus accommodantur. Fini-
tis omnibus p̄ceptis quæ dari fue-
rant ad omnes constitutiones: &
ad omnia genera controuersiarū
quæ in legibus sunt: dum taxat i iu-
diciali genere causarum trāsit Tul-
lius ad deliberatiuam causā: & ad
demonstratiuam. Non q̄ alia præ-
cepta esse possint deliberatiuæ &
demonstratiuæ q̄ fuerint supra in
iudiciali genere dum taxat in cōsti-
tutionibus. Nam pari modo cōie-
ctura finis: & cætera constitutiones
& omnia genera cōtrouersiarum
uerfantur in deliberatiuo & demō-
stratiuo quemadmodū in iudiciali-
bus. Vnde non alto modo dicēda
sunt in iudiciali: & alio in cæteris:
sed eadem dicēdi ubiq̄ præcepta
seruabūtur. Verum etiam quoniā
i libro primo docuit: & hic admo-
net fines suos certos habēt genera
ista controuersiarū necessario pp̄

Deinde quid res cum re differat demonstrabitur:
ut non idē uideatur: de utraq̄ existimari oportere
Ac si ipse poterit quoq̄ rōcinationibus uti iisdem
q̄bus ante dictū est utetur: si non poterit: negabit
oportet quicquā nisi quod scriptū sit considerari
periclitari oīa iura: si similitudines accipiantur: ni-
hil esse pene qd̄ nō alteri simile uideat multis dif-
similibus rebus: & in unamquāq̄ rem tamen sin-
gulas esse leges. Omnia posse inter se uel similia
uel dissimilia demonstrari: loci cōes a ratiocinationē
oportere cōiectura ex eo qd̄ scriptū sit: ad qd̄ non
sit scriptū peruenire: & neminē posse omnes res
per scripturam amplecti: sed eū cōmodissime scri-
bere q̄ curet: ut quædam ex q̄busdam intelligant.
Contra ratiocinationē huiusmodi: coniecturā di-
uinationē esse: & stulti scriptoris esse nō posse om-
nibus de rebus cauere quibus uelit. Definitio ē cū
in scripto uerborū aliquod est expositū cuius d̄ ui
quæritur: hoc modo lex est q̄ in aduersa tēpestate
nauim reliquerint oīa amittunt: eorum nauis &
onera sunt qui in nauis remāserit. Duo quidā cū
iam in alto nauigarent: & eorū alterius nauis: alte-
rius onus esset naufragū quendam natantē & ma-
nus ad se tendētē aduerterunt: misericordiā cōmo-
ti nauim ad eum amplicuerunt: hominē ad se su-
stulerunt. Postea aliquāto ipsos quoq̄ tempestas
cœpit iactat̄ uehementius usque adeo: ut dominus
nauis: cū idem gubernator esset in scaphā cōfuge-
ret: & inde funiculo qui a puppi relegatus scaphā
annexā trahebat nauis: quoad posset moderaretur
Ille aut̄ cuius merces erant in gladiū in nauis ibidē
incumberet. Hic ille naufragus ad gubernaculum
accessit: & nauis quoad potuit est opitulatus. Seda-
tis at̄ fluctibus: & tempestas iam commutata na-
uis in portū incolumis prouehitur. Ille aut̄ qui in
gladiū incubuerat leuiter sauciatus facile ē ex uulne-
re recreatus. Nauim cū onere horū triū suā quisq̄

esse dicit. Hic omnes scripto ad causam accedunt
& ex nominis ui nascitur controuersia: Nam & re-
linquere nauē: & remanere in nauis: Denique na-
uis ipsa quid sit definitionibus quæritur. Iisdem
autem ex locis omnibus: quibus constitutio defi-
nitam tractabitur. Nunc expositis his argumēta-
tionibus quæ in iudiciale causarum genus accom-
modantur: deinceps in deliberatiuū genus & de-
monstratiuum argumentandi locos: & præcepta
dabimus nō quo nō i aliqua cōstitutione oīs sēp̄
causa uerfetur: sed quia proprii tamen harum cā-
rum quidam loci sunt non a constitutione sepa-
rati: sed ad fines horum generum accommodati.
Nā placet in iudiciali genere finem esse æquitatē:
hoc ē partē quandam honestatis. In deliberatiuo
autem Aristoteli placet utilitatem: nobis autē &
honestatē & utilitatem. In demonstratiuo honesta-
tem. Quare in hoc quoq̄ genere cāæ quædam ar-
gumentationes cōmuniter ac similiter tractabūt
quædam separatius ad finem quo referri omnem
rationem oportet adiungentur atq̄ uniuscuiusq̄
constitutionis exemplum supponere non graua-
remur: nisi illud uideremus: quemadmodum res
obscuræ dicendo fierent apertiores: sic res apertas
obscuriores fieri oratione. Nunc ad deliberationis
præcepta tendamus. Rerum expetendarum tria ge-
nera sunt: par autem numerus uitandarum ex cō-
traria parte. Nam est quidam quod sua ui nos ali-
ciat ad sese non emolumento captans aliquo: sed
trahens sua dignitate quod genus ē: uirtus scien-
tia: ueritas. Est aliud: at non propter suam uim &
naturam: sed propter fructum atq̄ utilitatem pe-
tendum: quod pecunia est. Est porro quiddam ex
horum partibus iunctum: quod & sua ui & digni-
tate nos inductos ducit: & præ se gerit quādā utili-
tatem: quo magis expetatur: ut amicitia: bona exi-
stimatio. Atq̄ ex his horum contraria facile tacēti-
bus nobis intelligētur. Sed ut expeditius ratio tra-
datur: ea quæ perscripsimus breui nominabūtur
Nā in primo quidem genere: quæ sūt honesta ap-
pellabuntur. Quæ autem in secundo utilia: hæc

fines. Alia quædam præcepta: &
alia quædam argumenta traden-
da sunt: de quibus nunc tractabit
Finem habet iudicialis causa æq̄-
tatem. Deliberatiua finem habet
utilitatem: ut Aristoteli placet: ut
Ciceroni utilitatem & honestatē
Demonstratiua finem habet ho-
nestatem. Ergo propter fines qua-
si alia argumenta sunt necessaria.
Aliud enim cogit i tractatu præ-
ter constitutionem quamlibet: il-
le qui æquitatem cupit iudicibus
persuadere aliud ille qui ostende-
re cupit utilitatem & honestatem
aliud qui ostendere uult honesta-
tem. Vnde ipsius utilitatis & ho-
nestatis præcepta dāda sunt: quæ
& deliberatiuæ causæ uidentur &
demonstratiuæ propter fines pro-
prios conuenire: & poterat quidē
supponere exempla deliberatiuæ
per singulas constitutiones: hoc ē
ut doceret incidere in deliberati-
ua coniecturam finem & reliquas
constitutiones. Item pari modo i
demonstratiua: sed quoniam res
aperta est dicere præterit: ne rē fa-
tis claram dum apertiore per
exempla uult reddere obscuriorē
exemplorum diuersitate fecisset.
Rerum expetendarum tria ge-
nera sunt. Par autem numerus ui-
tandarum ex contraria parte. De
liberatiuæ & demonstratiuæ cāæ
fines dixit esse utile & honestum.
Verum est quiddam honestum
quod purum solum & per se ho-
nestū est. Aliud uero honestum:
quod habet mixtam utilitatem
quod iccirco honestum dicitur:
quia semper i copulatis rebus no-
men a meliori parte componitur
ut demonstratiuam cām: cū intel-
ligamus h̄re laudē & utupationē

Quidam tamen hanc eadem cam a parte meliore sicut diximus laudatiua esse dixerunt. Ergo cum honestum nunc per se solum sit: nunc sit aliud quod iunctum est ex utilitate: tamen est hoc honesti nomen nuncupatur.

Sunt igitur tria quae expetuntur honestum purum: honestum cum utili: & ipsum utile purum ac separatum. Sed his tribus expetendis: hoc est: honesto utili: & illo tertio quod mixtum est adiunguntur duo ad tractatum necessaria necessitudo & affectio: de quibus plenius postea disputabitur. Atque honestum ipsum quod per se expetitur cum duas partes ut diximus distributum sit prius tractat de eo ipso quod purum est nullo utili sociato quam diximus esse uirtute: hanc diuidit in partes quatuor: prudentiam: iustitiam: fortitudinem: temperantiam. Et definit prudentiam eius tres species subiungit: memoria: intelligentia: providentia: quae ratione temporum constat. Praeteriti temporis est memoria. Praesentis intelligentia. Futuri providentia: haec similiter definit. Itaque definit iustitiam secundum uirtutem eius subiicit partes similiter tres naturalem: iustitiam consuetudinis iustitiam legitimam iustitiam: easque similiter definit & dat exempla. Subiungit tertiam uirtute: quam appellat fortitudinem hanc definit: & ei subiicit partes quatuor: magnificentiam: fidenciam: patientiam: perseverantiam. Quas item definit sicuti omnia.

Quarta postremo subiungit uirtus: quae temperantia dicitur. & dat ei partes tres: continentiam clementiam: modestiam: quas partes definit ita ut omnia superiora: quibus explicatis a parte docuit id solum quod propter se expetitur: & quid sit: & quale sit uerum cum honestum hoc intelligamus esse quod propter se expetitur: non propter aliquod emolumentum quod ipsum utique uirtus est: quoniam incidebat quaestio an uirtus .i. honestum propter se expeteretur. Epicurei enim dicunt uirtute expeti ipsam propter uoluntatem huius quaestio nis: cum clarior uidetur esse tractatus distulit: & negauit ad hoc institutum de bere sociari ubi tamen praecipua traduntur: non rerum disputatio continet. Nam primo in genere quae sunt honesta appellantur: uirtus: scientia: ueritas quae nullam ob utilitatem: sed propter se expetuntur

autem tertia quia partem honestatis & utilitatis continent: & quia maior est ius honestatis iunctae esse omnino ex duplici genere intelligentur sed in meliorem partem uocabuli conferantur: & honesta nominentur. Ex his illud conficitur: ut appetendum rerum partes sint honestas: & utilitas uitae darum turpitudine & utilitas. His igitur duabus rebus: res duae grandes sunt attributae: necessitudo & affectio: quarum altera ex ui: altera ex re & personis consideratur. De utraque postea apertius prescribimus. Nunc honestatis rationes primum explicemus: Quod autem totum: aut ex aliqua parte propter se petitur honestum nominabimus. Quare cum eius duae partes sint: quarum altera simplex: altera iuncta sit: simplicem prius consideremus. Est igitur in eo genere omnis res una uirtus atque uno nomine amplexa uirtus. Nam uirtus est animi habitus naturae modo atque orationi consentaneus. Quapropter omnibus eius partibus cognitio erit tota uis simplicis honestatis considerata. Habet igitur partes quatuor: prudentiam: iustitiam: fortitudinem: temperantiam. Prudentia est rerum bonarum & malarum & utraque scientia. Partes eius: memoria: intelligentia: prudentia. Memoria est per quam animus repetit illa quae fuerunt. Intelligentia est per quam ea perspiciunt quae sunt. Providentia per quam futurum aliquid uidetur antequam factum est. Iustitia est habitus animi communi utilitate conseruata: suam cuique tribuens dignitatem: eius initium est ab natura profectum. Deinde quaedam in consuetudine ex utilitatis ratione uenerunt. Postea res & ab natura profectas & ab consuetudine probatas legum metus & religio sanxit. Naturae ius erit quod non opinio genuit: sed quaedam innata uis inseruit: ut religionem: pietatem: gratiam: uindictionem obseruantiam: ueritatem. Religio est quae superioris cuiusdam naturae quam diuinam uocant curam ceremoniamque affert. Pietas per quam sanguine coniunctis patriaeque beniuolis officium & diligens tribuitur cultus. Gratia in qua amicitiae & officiorum

alterius memoria & remunerandi uoluntas continetur. Vindicatio est per quam uis aut iniuria & omnino omne quod ob futurum est defendendo aut ulciscendo propulsat. Obseruantia est per quam homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam & honore dignantur. Veritas est per quam immutata ea quae sunt: aut ante fuerunt: aut futura sunt dicuntur. Consuetudine ius est: quod aut leuiter a natura tractum aliud & maius fecit usus: ut religionem: aut si quid eorum quae ante diximus ab natura profectum: maius factum propter consuetudinem uidemus: aut quod in morem uetustas uulgi approbatione perduxit: quod genus pactum est per iudicatum. Pactum est quod inter aliquos conuenit. Per quod inter omnes aequabile est: iudicatum de quo alicuius: aut aliquorum iam sententiis constitutum est. Lege ius est quod in eo scripto: quod populo expositum est: ut obseruetur continetur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio & laborum perperessio. Eius partes magnificencia: fidencia patientia: perseverantia sunt. Magnificencia est rerum magnarum & excelsarum cum animi ampla quadam & splendida propositione cogitatio atque administratio. Fidencia est: per quam magnis & honestis in rebus multum ipse animus in se fidenciae cum certa spe collocauit. Patientia est honestatis: aut utilitatis causa rerum arduarum ac difficilium uoluntaria ac diuturna perperessio. Perseuerantia est in ratione bene considerata stabilis & perpetua permansio. Temperantia est rationis in libidinem atque in alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. Eius partes: continentia: clementia modestia: Continentia est: per quam cupiditas consilii gubernatione igitur. Clementia per quam animi temere in odium alicuius inuentionis concitati commutare retinentur. Modestia: per quam pudor honestus clarum & stabilem comparat auctoritatem. Atque haec omnia propter se solum: ut nihil adiungatur emolumentum petenda sunt. Quod ut demonstraretur neque ad hoc nostrum institutum pertinet: & a breuitate praecipienda remotum est. Propter se aut

Veritas est per quam ea quae sunt: aut fuerunt: aut futura sunt: dicuntur. Hucusque naturam & iustitiam cumque his quae naturaliter iusta sunt explicauit. Nunc ea docebit cum partibus suis: quae per consuetudinem iusta sunt. Iustitiam enim triplicem esse uoluit: naturalem consuetudinis: id est morum legum. lege iustitia est quod in eo scripto quod populo expositum est. Hucusque iustitiam consuetudinis dixit: nunc incipit legum. Fidencia est per quam magnis & honestis rebus. In honestis actibus fidencia est. Caeterum in malis confidentia. nam multum ipse animus in se fidenciae certa cum spe collocauit: ut est illud. Turnae sui merito: si qua est fidencia forti. Neque ad hoc nostrum institutum pertinet. Epicurei enim & ipsam uirtutem dicunt propter se non expeti: sed propter uoluptatem: quae secta. Epicureorum est. hoc utique reuincendum. Sed quia longioris tractatus est & alterius operis. Rhetorica enim nunc exponitur: ideo & hinc dicere praetermisit. Propter se autem uitanda sunt. Docuit honestatem sequentem. Subiungit uitanda turpitudinem. Sed turpitudine in his est quae contraria sunt uirtutibus. Fidencia ut supra posuit uirtus est huic contraria est defidencia & au data uitanda pari modo iter uirtutes & contraria media inueniuntur: quae licet uicina sit uirtutibus tamen uitanda sunt: ut uitantur ipsa contraria. haec autem quae uicia sunt: ita sunt: ut certum nomen teneant: nunc ita ut uocabulum non habeant. Fidenciam diximus esse uirtutem defidencia uitium. Ac id quod fidenciae uitium est: haec nomen quod appellatur audacia. Item religio uirtus est. Irreligiositas uitium. Atque religioni uicina uitium tamen est: & superstitio nominatur: quae & ipsa sit uitanda: sed haec: ut dixi media uel uicina habent nomina. Nam sunt aliqua quae

non habent: ut iustitia cum uirtus sit: iniustitia uicium punire hostes etiam uictos uicinum iustitiæ tantum quia parcendum uictis est: uicium est aliquando. cui rei uocabulum nomen: ut asperitas: aut crudelitas superstitio audacia. Sunt igitur multa quæ nos tum dignitate: tum quoque fructu suo ducunt: docuit ea quæ propter se expetenda sunt: itemque dixit quæ propter se uidebatur: quæ honesta pura nominauit. Nunc docet illa quæ mixta sunt: & habent partem honestatis: partem uero utilitatis: quæ tamen etiam ipsa honestatis nomine appellauit. Sunt autem gloria dignitas: amplitudo amicitia. Hæc definiuit: in quo simili modo amicitiam docet esse honestatem quidem mentis: sed cum aliqua utilitate sociatam. loquitur enim de amicitia ciuili: quæ utilitate non caret. Deinde partes eius amicitiae narrat & causas. Postremo adiungit illud tertium: uti se paratam utilitatem esse suis partibus doceat esse cum ipsa illa commoda honestate carens perspicit uel in re publica. uel in singulis ciuibus hæc autem in re publica nunc ad uires pertinet ciuitatis: nunc ad ornamentum: quæ ipsa tamen in utroque conuenienter nominatur. Sed uires nomine appellat incommoditatis: At uero ornamentum potentiam esse dicit ut sint partes utilitatis duæ incolumitas: & potentia. Post hæc tractat quod grati appellant. Iam quod fieri possit: aut non possit. in quo etiam illud docet quod his uicinum est. & quod facile fieri possit. Prope enim fieri non posse creditur quod cum magna difficultate conficitur. hæc sunt de tribus hoc est honesto puro sint utilitate deinde mixto cum utilitate tertio de sola utilitate. Utilitas autem in nostris rebus: aut in corpore posita est. hucusque de honesto cum utili nunc de sola utilitate differit.

uitanda sunt: non ea modo quæ his contraria sunt ut fortitudini ignauia: & iustitiæ iniustitia: uerum etiam illa quæ propinqua uidentur & finitima esse absunt autem longissime. Quod genus fidentiae contrarium est diffidentiae: & ea re uicium est. Audacia non contrarium: sed appositum est ac propinquum & tamen uicium est. Sic unicuique uirtuti finitimum uicium reperietur: aut certo iam nomine appellatum: ut audacia quæ fidentiae: pertinacia quæ per seuerantiae finitima est: superstitio quæ religioni propinqua est: aut sine ullo certo nomine: quæ omnia item uti contraria rerum bonarum in rebus uitandis reperiuntur. Ac de eo quidem genere honestatis quod omni ex parte propter se petitur satis dictum est. Nunc de eo in quo utilitas quoque adiungitur: quod tamen honestum uocamus dicendum uidetur. Sunt igitur multa quæ nos cum dignitate: tum quoque fructu suo ducunt: quo in genere est gloria: dignitas: amplitudo: amicitia. Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. Dignitas alicuius honesta & cultus: & honore: & uerecundia: digna auctoritas. Amplitudo potentiae: aut maiestatis: aut aliquarum copiarum magna abundantia: Amicitia uoluntas erga aliquem bonarum rerum illius ipsius causa quem diligit cum eius pari uoluntate. Hic quia de ciuilibus causis loquimur: fructus ad amicitiam adiungimus: ut eorum quoque causa petenda uideatur: ne forte qui nos de omni amicitia dicere existimantur reprehendere incipiant quamquam sunt qui propter utilitatem modo petendam putant amicitiam: sunt qui propter se solum: sunt qui propter se & utilitatem: quorum quid uerissime constituatur alius locus erit considerandus. Nunc hoc sic ad usum oratorium relinquatur: utranque propter rem amicitiam esse expetendam Amicitiarum autem ratio quoniam: partim sunt religionibus iunctae: partim non sunt: & quia partim ueteres sunt: partim nouae: partim ab illorum partim ab nostro beneficio profectae: partim utiliores partim minus utiles: ex causarum dignitatibus ex temporum oportunitatibus: ex officiis: ex religionibus:

ex uetustatibus habetur. Utilitas autem aut in corpore posita est: aut in extraneis rebus: quarum tantum rerum multo maxima pars ad commodum corporis reuertitur: ut in republica quaedam sunt: quæ ut sic dicam ad corpus pertinent ciuitatis: ut agri portus: pecunia classes: nautae: milites: socii: quibus rebus incolumitatem ac libertatem retinent ciuitates. Alia si quæ iam quiddam magis amplum & minus necessarium conficiunt: ut urbis egregia exornatio: atque amplitudo: ut quaedam excellens pecuniae magnitudo: amicitiarum ac societatum multitudo. Quibus rebus non illud solum conficit: ut saluæ: & incolumes: uerum etiam ut amplae atque potentes sint ciuitates. Quare utilitatis duæ partes uidentur esse: incolumitas: & potentia. Incolumitas est salutis tuta atque integra conseruatio potentia est ad sua conseruanda: & alterius obtinenda idonearum rerum facultas. Atque in his omnibus quæ ante dicta sunt quid difficulter fieri & quod facile fieri possit oportet considerare. Facile fieri id dicimus quod sine magno aut sine ullo labore sumptu molesta quam breuissimo tempore confici potest. Possit autem fieri: quod quamquam laboris: sumptus: molestiae: longinquitatis indiget atque: aut omnes: aut plurimas: aut maximas causas habet difficultatis: tamen his susceptis difficultatibus compleri atque ad exitum perducitur potest. Quoniam ergo de honestate & de utilitate diximus: nunc restat ut de his rebus quas his attribuitas esse dicebamus necessitudine & affectione prescribamus. Puto igitur esse hanc necessitudinem cui nulla uires resisti potest: quæ neque mutari: neque leniri potest. Atque ut apertius hoc exemplis sit: licet uim rei qualis & quanta sit cognoscamus. Vri posse flamma lineam materiam necesse est: corpus mortale aliquo tempore interire necesse est: atque ita necesse ut uis postulat ea quam modo describebamus necessitudinis cui nulla uires resisti potest: quæ neque mutari neque leniri potest. huiusmodi necessitudines

Quoniam ergo de honestate & utilitate diximus. Restat ut de necessitudine usque prescribimus.

Honestati & utilitati supra posita atque tractata duas res necessario dixerat attributas necessitudinem & affectionem. de his nunc præcepit. Ac necessitudinem docet esse illam quæ neque mutari: neque ab exitu suo flecti possit. Affectionem uero quæ ex temporibus: aut ne gociorum euentu. aut hominum administratione saepe mutatur ut res non tales sint quales esse conseruauerunt. Ac necessitudinem quæ prima est in duo diuidit. ut nunc necessitas sit: quæ aliter exitus suos habere non possit: sed sua cogat effecta: sine ulla exceptione dicit esse alteram necessitatem: ubi fieri aliter possit cum aliquid admittitur. Postremum causae genus demonstrationum est quod adiungit: dat præcepta quibus laudes uituperationesque tractentur: id est quibus locis Ac primum dicit eosdem locos esse laudi & uituperationi quos in primo libro iudicialis causae hoc est omnia attributa personae. Partitur tamen breuiter laudes & uituperationes animi: uel corporis: & extrinsecus. Animi uirtutes artes scientiae: uel contra uicia corporis totius: uel in partibus: ut pulchritudo: ualutudo: integritas: & cetera huiusmodi. Extrinsecus sunt patria: parentes: cognati: amici: magistratus: diuitiae: & cetera huiusmodi. Postremum præceptum dat in laude & uituperatione non tam nos considerare debere: quid corporis sit: quid extrinsecus sit: quæ quod sit in animo. Omnia enim: uel laudanda: uel uituperanda: non rebus externis: non rebus corporis: sed animo metiuntur. Sin aliqua res inciderint difficiles: de impossibilitate dicit. quaedam simpliciter: ut aliter omnino fieri non possunt. Cassilenses se dederunt

nibali: nisi uelint fame perire. Ergo hic exceptio cassilini uenire in hannibalis potestate. Hic aliter oino fieri non potest: tum adiuncto ubi exceptio: nisi pp aliquam causam. Ira non est necessitas i civili quaestione illa qua sine conditione e partum autem ex his multas esse res. i. necessitudines. nam oi tepor id pertinebit. i. exceptio ipsa. Ac summa quidem necessitas uidetur esse honestatis: duo sunt quidem honestum & utile. sed utili cu duo subiaceant comoditas & incolumitas quasi tria effecta sunt: uerum honestas praeponeuda. secundo loco habenda incolumitas est. tertio comoditas: deinde & quae res sit aut honestatis: aut incolumitatis aut non eo consilio quo aristippus ut socioru caduera repositibus liberaret. laudes autem & uituperationes. Demonstratiua q su perat sola tractat p honestate q de monstratiua partes het duas. laude & uituperatione. utrunq tamen ex attributis personae tractat. Du sint. xi. attributa personis qbus ap probatur cuiusq persona nomen hominis certis suis designans & sa guine & hominem nominibus explicat cu nullo sociu neq nomine neq attributo. Natura e attributu extra ipsum hominem. ut i patria gente sanguine caeterisq. Hac. n. licet dent homini comodum: no tamen proprium. In ipso uero homine e natura circa corpus & animam quae dat plurimas & animo & corpori qualitates. Ergo natura accidens res est: quae apertiore hominem ad unum quodq facit. Itaq non orator natura e: sed oratorius idest qui orator esse possit. Veru has qualitates uel diligetia comparat: facitq perfectas & habitus noiatur: aut in has casu quoda ac repentino motu frequenter incidimus & affectio d. aut i has inclinamur studio quodam quod ipsum studium per se nihil aliud e q uoluntas applicata in aliquas qlitates. Ergo afficimur qualitatibus his modis: ortu & natali: & e natura. Afficimur repetinis casibus & affectio e. Afficiur industria

cum indicendi ratione incident recte necessitudines appellabuntur. Sin aliqua res incident difficiles in illa superiori possit ne fieri quaestione considerabimus. Atq etiam hoc mihi uideor uidere: ee quasdam cum adiectione necessitudines: quasda simplices & absolutas. Nam aliter dicere solemus necesse esse. Cassilinenes se dedere Hannibali. Ali ter autem necesse e. Cassilinum uenire in Hannibalis potestatem. Illic in superiore adiunctio e hac: nisi si malunt fame perire. Si enim id malunt: no e necesse: hoc inferius non item: propterea quod siue uelint. Cassilinenes se dedere: siue famem p peti atq ita perire: necesse e Cassilinum uenire in Hannibalis potestatem. Quid igitur hac perficeri potest necessitudinis distributio prope dica. Plurimum cum his locus necessitudinis uidebitur incurrere. Nam cum simplex erit necessitudo nihil erit quod multa dicamus: cu eam nulla ratione lenire possumus. Cum autem ita necesse erit: ut aliquid effugere aut adipisci uelimus: tu adiunctio illa quid heat utilitatis atq honestatis erit considerandum. Nam si uelis attendere: ita tamen: ut id quaeras quod conueniat ad usu ciuitatis: reperies nullam ee rem quam facere necesse sit: nisi pp aliquam causam quam adiunctionem nominamus. Praeter hac autem inuenies multas ee res necessitatis ad quas similis adiunctio non accedit. Quod genus ut homines mortales necesse est iterire sine adiunctione: ut cibo utant non necesse e: nisi cu illa exceptione extra qua si nolint fame perire. Ergo ut dixi illud quod adiungitur semp cuiusmodi sit erit considerandu. Nam omni tempore id pertinebit ut aut ad honestatem hoc mo exponeda necessitudo sit: necesse e si honeste uolumus uiuer: aut ad incolumitate hoc mo necesse e si incolumes uolumus ee: aut ad commoditatem hoc modo: necesse est si sine incommodo uolumus uiuere: ac summa quidem necessitudo uidetur ee honestas: huic proxima incolumitatis: tertia ac leuissima commoditatis quae cum his nuquam poterit duabus cotendere. Hasce at inter se saepe necesse e coparari: ut quanq praestat honestas incolumitatis: tamen utri potissimum consulendu sit delibere

Solebant maiores in exponendis libris multa inquirere quae nunc omittuntur. Titulus talis est. M. Tullii Ciceronis Rhetoricae nouae ad Herennium liber primus incipit. Noua ad differentiā ueteris quā in adulescentia scripsit de qua in oratore ait. Qui libri a nobis exciderunt quāquā multi dicunt aetate iam puertū scripsisse propter eloquentiā maximā quā in illa uisus est nescientes. Ciceroni ita in genitā fuisse eloquentiā ut & in curiis uideatur ornate dicere potuisse: quē quē ait Lactānius in orandis causis regnasse uelut media regnat basilicus harena. Vbi enim Cicero orabat non oportebat ut alius quā loqueretur. Herennium legit fuisse sororium Ciceronis Terentiae fratrem. Hic igitur primus habet titulum de quo diximus. Hic tractat Proemium habet tres effectus necessarios ut apparet in textu. Negocium uero interdum est operam laboriosa: nunc uero occupatio familiaribus in rebus amicorum tractandis quibus ipse occupatissimus fuit. ut descendendo Milone pro Pompeio pro Deiotaro rege quod ipsemet in principio Pompeiana testatus est. Omne reliquum tempus in amicorum negociis transmutandum putatur. Impedire tribus rationibus utebatur maiores nostri plurari pro singulari aut indignatione: ut moriamur in ultimā uilitate ut hic & stili sublimatione ut Lucanus Iusque datur sceleri canimus. Ocio: nunc. Cuius & cessationis ab opere Libentius in philosophia morali: quae per excellentiam moralis dicitur licet & aliae partes dicantur philosophiae eo quod reddant hominem bonum: cum aliae solum doctum: quam rem considerans Socrates cum diu incubuisset illi parti philosophiae quae facit hominem doctum discessit ab ea & morali operam dedit quoniam melius e esse bonum quam doctum & triplex est philosophia moralis: quae dicitur ethica & diuiditur in monasticam: iconomicam: & politicam. Philosophia logica: quae distribuitur in dialecticam: & rhetoricam. Tertia est philosophia naturalis: quae physica dicitur: latine appellamus historiam naturalem: de qua Virg. Felix qui potuit rerum cognoscere causas ergo si quis dicat quomodo libentius. Cuius philosophia scriberet: cum & rhetorica sit pars philosophiae dicendum est eum intellexit. Voluntas bene dicitur appetitus rei honestae & honestum desiderium ostendat non posse resistere petitioni suae cum sit honesta. De ratione dicendi: definitio rhetorica: nam quod latine dici non potest per periphrasim dicere fuit necesse dicere (ut ait Quintilianus) ornate copiose: & distincte dicere aliquid est. Unde dicimus ex arte loquimur a natura. Conscriptimus: con non uacat quia in ueteri solum de inuentone scriptis: in hac uero de omnibus partibus. Noluisse: quod esset signum inuidiae. Fugisse: ut uideretur in egressu. Duae causae sunt quae impediunt ad scribendum: ut inferuiat libenter amico & inertiam fugiat. Et eo studiosius. Secunda pars huius proemii in qua aperit fructum artis oratoriae. Suscipimus ad soluendum accepimus. Nam suscipere est aliquid opus amplecti. Sine causa: quia magna esse utilitatem in arte dicendi scis: & est causa impellens. Copia dicendi: quod est proprium oratoris. Interrogatus enim. Zeno princeps stoicorum quid interesset iter Rhetoricam: & Dialecticam: quae sunt partes philosophiae. Respondit tantum: quantum pugna a manu extera. Commoditas orationis: ad stilos qui tres sunt: ut Virgilius facit in tribus suis operibus accomodauit uerba rebus. Recta & diffinita: quaestio quorundam est: quam Quintilianus ponit: hac artem non esse artem & his duabus rationibus nituntur. prima id quod fuit ante artem non dicitur esse ars sed ante thysiam & gorgiam qui fuerunt primi inuentores artis huius inuenti sunt plures qui in causis exercuerunt penitus oratoris officium. s. ut uerare: deliberare: accusare: u. i. defendere. Secunda est & etiam illiteratus rusticus ante praetorem ueniens utetur omnibus partibus orationis: ac si esset orator sed eos confutat hac ratione quia neque ars primum: neque natura dedit

Carthago esset delēda: judiciale ē de præsenti fine quia demonstratiui finis est honestas uel inhonestas. Deliberatiui utile uel inutile. Judicialis æquū uel iniquū. Cōfundunt tamē aliquādo ut dictū est. Demonstratiuum latinū dicitur quod laudē uel uituperatiōem demonstrat unde quidā laudatiuum appellat a meliori sicut augustinus de ciuitate dei cū esset sic scriptū dicitur ciuitate mūdi a græcis aut dicitur quia dixit dicitur demonstratio unde dicitur ad uerbiū uel epeticos. In laudē laus est id quod tractat: laudatio ipse modus tractandi in genere demonstratiuo sicut uitupatio & uitupatiū certæ psonæ: ab eo q̄ causa est certæ personarū interpositio. Deliberatiuum græci uocant iudicium: p̄ q̄ est cōsulo. Cōsultatio est tractatio cōsiliō: & quicquid ē ante liberatiōem. Judiciale dicitur diuicō quod est iustū. Controuersia dicitur dicitur & cōtradictione. Accusatio quo ad criminale & ad utrūque. Nūc quas declarata materia oratoris accedit ad regulas: q̄bus uti debet. Oratorem habere ista quæ sequuntur sūt accidētia oratori quoniam sine ipsis nemo potest esse orator: nā sicut homo uiuēs sine sanguine & spū esse nō potest: ita orator sine his p̄tibz nullo modo esse potest: nam p̄prie istæ quinque p̄tes sūt essentialia oratoris. i. sine q̄bus orator esse nō potest. Oratorem i. illū dicitur exercet artē nō at̄ rhetoricā sine memoria rhetor esse potest: q̄a libros habet unde doceri potest. Tractari deducere in actū. Has causas sūt illa tria genera causarū quæ dixi. Oportet necessitatē ip̄ ortat: Inuentio inuenire ea quæ pro re faciūt: quæ facis firmare potes aduersariōrū cogitara destruere. Excogitatio: cogitare est cō-adunare in mente ad aliqd̄ inq̄rēdū & mētē adhibere: excogitare uero adhibitione & ex illa coadunatiōe mētis aliqd̄ inuenire. Res uerax: argumētōz & materialū uerax: & i hoc cōuēit cū dialectico: q̄a nihil p̄bar nisi ueris rationibus. Aut uerisimiliū: in hoc differt quia orator debet facere orationem: aut uerisimilē: aut p̄babilē: aut credibilē: ut in animū auditorū cadere possit. Interdū potest uti mēdaciō alicuius salutis cā: ut id uerisimilē uideat: ut Cicero pro Milone inducit enim Clodiū dedita opera uenisse ut interficeret Milonē: quod nō uerū esse tradūt historici. Sed quia res uerisimilis ē uidebat: licuit Cicero p̄ salute Milonis uti mēdaciō. Probabilē: quā inuolūptatē approbat. Dispositio: duplex est: naturalis & artificialis. Naturalis ē quæ facta sūt primo etiā primo dicant quæ secūdo etiā secūdo dicant. Artificialis est: quādo prauertit ordo: ut post proemii ponere cōfutatōem cū narratio esse deberet: ut o regina noua: exordiū nō uos aut ferro. Confutatio: nō ea uis animo: nec tāta superbia uictis. Est ordo quātū ad collatiōem naturalē. Distributio: quātū ad artificialē. i. in diuersis locis tributio: in quibus ponere debemus. Rerū materia. Quibusq̄ locis: aut p̄ naturalē aut p̄ artificialē ordinē aliqui dixerūt iudiciū esse necessariū. Sed Quintilianus respondet istis: dicit esse sup̄flūū: quoniam i inuentione cōcludit iudiciū: quia inuētiō sine iudicio ē nō potest. Sit collocadū: id est debito loco ponēdū: prout necesse fuerit. Elocutio: pars ē eloquentiæ: eloquentia uero generalis ē: sed elocutio aptatio quæ dā uerborū p̄ materia circa sētētiā & uerba: nā si tractamus magna: altiloq̄s uocabulis utēdū ē. Si parua: humilibus: q̄d Virg. diligētissime in suis opibus executus ē. In bucolicū humilibus: ut cū uelit significare noctē: sic inquit: & iā summa p̄cul uillarū culmina fumāt: nā si fuisset materia altiloqua dixisset: Aureus occasū iā sol spectabat equosq̄ p̄nū iter urgebat facili transmittere cursu. In georgicis uero mediocribus: in æneidos altiloquis: quam rē seruadā Horatius docet uersibus exponi tragicis res comica: nō uult. Indignatur itē priuatis ac p̄pe focco dignis carminibus narrari: cæna Thiestæ. Accōmodatō: adaptatio. Memoria: quæ uersat̄ circa duo: scilicet circa res & uerba: ut puta solū memoriter dicere: scilicet arma uirūq̄ cano: Circa res scire collocare rē: ut puta quoniam uenerit æneas p̄mo post incēlā troiā: & q̄d

Ense
Intra
Ordo
M. A.
buc.
horat.
horat.

inter habuerit quod cōfecit æneas a troia usq̄ ad Italiam: Verborū ut recordari aliqua uerba simpliciter. Perceptio cōprehēsiō. Firma animi cōq̄ nobis memoria haberet. Dispositio quo ad ipsū ordinē. Multi dicūt inter officia oratoris memoriā annumerari nō debere: cū ea nobis a natura data sit: nō intelligētēs q̄s artes a natura nobis datas: & deinde p̄ artē ornari & expoliri. Pronūciatio: idē significat quod porro enūciatio aliter significat leuē traditiōem: ut cū dicimus iudicem pronūciasse sētētiā. Moderatio uocis tā in sermone qui dicit sermo remissus: quā in cōtētiōe qui dicit sermo acris: ut Virg. in quinto illū elabātem teucris acrisere natātem. In cōtētiōe: ut i bucol. Quid domini faciētaudent cū talia fures Idē in ænei. date citi ferrū: date talia fūdite muros. Vultus ut si mæsta sit materia: uultū quoq̄ mōstū cōtrahamus. Gestus ad motū menbroz: tā manūq̄ pedū: hanc p̄ticulā nō mō mediocriter p̄tinere ad persuasiōem indicauit Demosthenes: nā ter interrogatus: q̄d maius esset in oratore. Respondit: ipocrenē. Oratoris sim & sane ita esse Hortēsius significauit: is enim propter optimam eius pronūciationem multas obtinuit causas: cum non maximam in dicendo uim haberet: nam Cicero longe eum precelluit: & tamen pronūciatione sua non mediocris orator habitus est. (Trius rebus quia possent uideri difficiles in oratore illa quinque partes essentialis proponit quādam facilitatem: per quam ea omnia facillime comperemus. i. per artem: imitatiōem: & exercitationem. Hæc omnia has quinque partes oratoris essentialis. Assequi facillime comparare & obtinere. Præceptio: doctrina. Certam uiam: non sine causa: nam in hoc cessat obiectio eorum qui dicunt non esse artē eoq̄ multi fuerunt sine præceptis artis eloquentes: ut orpheus: amphion. nā ut ipse Cicero ait: in oratore hoc illis contingit bonitate naturæ: sed nullam habent dicendi certitudinem. Alii sunt qui dicunt non esse artē: quia non habebant materiam propriam: sicut medicina: habet herbas & reliquæ artes: sed certe ignorant orationis materiam esse quicquid dici potest & sermone explicari. Rationeque dicendi: adiunxit hoc: ut seperaretur hoc diffinitum ab aliis oratoribus: nam & reliquæ partes habent. Certam uiam: quo ad ipsa præcepta artis: quæ dant nobis certitudinē. Et rationem dicendi: quo ad exercitationem: ut scire allegare causas: quare ita fiat. nam posset aliquis scire præcepta artis: & rationem dicendi nullam habere: aut dicit. Certam uiam .i. regulam Rationemque ut scire allegare rationem: quare sit. Imitatio est inclusit in hoc uerbo: necessitatē nam qui alium imitatur: uidetur uestigiis alterius duci: a quo si descendat: nihil penitus consequatur. Diligenti ratione ac si diceret usque ad minima uocabula debemus limitari: unde in limitatione tria sunt consideranda: quos quidem & quantum imitemur: quos ut idoneos uiros non illos uetustissimos ut fuit Cato Censorinus: quia adhuc non uenerat in illum sucum eloquentiæ lacteū neque modernos: præterea si uolumus exerceri in prosa: non sequamur comicos: nec poetas: sed Ciceronem illum qui & idoneus est & præceteris ornatissimus: unde ait Quintilianus: Cicero ut mihi quidem uidetur: & iocundus incipientibus: quoque & apertus satis est: qui non tantum prodesse: sed amari potest: tum ut quisque similis Ciceronis erit: romani maximus auctor eloqui: si aut uersus aliquid amauerit uirgilium sibi præponat: de quo laus desit esse laus. Quæ sane q̄d ut imitari probabilia & omittere mala uocabula. nam sunt concessa omnia quibus poetæ utuntur: ut cū ait Virg. steteruntque comæ: & alibi uitā dederitis in undis: & iis similibus non uti non poterimus. Quantum uero imitemur pertinet ad figuras: ut illud suscipiam quod a natura nobis cōcessum: quæ admodum Horatius ait: Sumite materiam uestri: qui scribitis: æquam uiribus: & uersate diu: quid ferre recusant: quid ualeant humeri. Exercitatio ut uirg. fecit: nam priusquam publice aliquid scriberet scripsit moretum & multa alia: ut promptitudinē compararet: Cicero quoque multa conuertit in latinum: scripsit & declamauit. Solebant etiam antiqui se exercere in theatribus factis: ut facere accusationem: defensionem: deinde. Aliqui dicunt q̄ maior est consuetudo: quam usus: quo ad se ipsos: dum secum se exercent: consuetudo quantum ad alios: quando publice se exercent: ut orando in foro: uel in senatu: nil aliud est exercitatio: nil frequenter uti. Et est notandum in his tribus uariū effectum contineri: nam ars est emendata natura: ideo datur certitudinem: q̄a cōstat ex præceptis. Imitatio facit abilitatem & aptitudinē. Exercitatio uero promptitudinē: q̄ re diligētē seruauit modū & ordinē: nā p̄mo artē capimus: dū imitamur: t̄tio exercemur.

omnes partes
nobis dāt
artē ornari
Demosthenes
Oratoris
Ars
imita
ca
hora
exercita
le
p

Voniam: postea quā ostēdit quibus rebus possumus ornate exercere nos in dicēdo & formavit bonū oratorē format ipsā oratiōem quā dicit instrumētū oratoris sicut militis tela & hastā & aratoris uomer & alia unde dicit quoniam transgressio color in quo facit auditorem cautū qd uulgo & seruari solet quotienscūq; de una re i alia trāsimus urpotē postq; eius benignitate laudauerim: nūc de fortitudine eius dicere incipiā. **Quas cas demo/ Deli/ & lu. Quas res inuentio/ di/ elo/ & cetāra.** Officia benedixit officia iuētiōem & cetāra: quoniam essentialia sūt: nec sine illis potest esse orator. **Ad orationē tanq; instrumētū. Inuentio consumit ac si dicat ita diuidit: ut plus nō restat.** Multi tamē addunt egressionē: sed ea est pars cōfirmationis: nā semp posita est ad cōfirmādū: ut Ilioneus. Est locus hesperia unde. **Quis diffiniuit egressio est dispositio rei extra re/ ad re/ tamē ptnēs.** Exordiū tam aptūq; occultū: quod dī a græcis plogus uel pœmiū: ita a latinis est appellatū: quia sit in re dicēda tanq; cirrus quidā & clauis in hostio: p qd omnia interius patēt. **Principiū orationis: uelut radix dūcens ramos.** Animus auditoris significauit genus demonstratiū & delibēratiū. **Iudicis tetigit iudiciale.**

Constituit ptnet ad exordiū aptū quo audito animus auiditoris qescit. **Preparat ppter isinuatōem p quā animus auditoris nō intelligēs qd uelit dicere preparat: ut si qd orās p filio. Ci. ad iudiciū adducto dicat. Nemo ē uestrū iudices q ignoret qtos labores quantas animi molestias Ciceronis pater passus sit dū studeret patriā a manibus hostiū liberare qre cū nullū p hac re prēm. uia a nobis p tulerit: nūc tēpus est ut Ciceroni filio cōferamus.** Sed multi querūt nō esse necessariū exordium hac ratione quia cum prādicator uel alius multitudini congregata aliqui declaraturus sit: iam omnes parati & constituti sunt ad audiēdū: etiā si nō faciat exordium. **Respondet his duabus rationibus secūdam Quintilia. primo quod si prāparati sūt ad audiēdū: hoc per naturā faciūt: quia nō in omni re natura dat principiū: sed per exordiū: sūt artētiōres.** Præterea licet p naturā sint prāparati: tamē ignorāt de qua re sit dicturus: quod per exordiū declarari solet: unde dictum est exordiū quasi de materia ortū. **Narratio: hanc uocans alio uocabulo expositionem: quæ habet duplicē effectū: cōtinet. n. & res ueras & uerisimiles: Gestarū in hoc ostēdit narratiōem esse de præterito semp & cōtinere res ueras. Ideo narratio ppria est generis iudicialis: nam ipse Cicero ait: uera narratio est de his rebus de quibus iudiciū futurū sit. Si aut in demonstratiōe fieri: aut in delibēratiōe incidēs est: nō ppria: est ne acta agamus quod uetatur ueteri puerbio: ut inquit Cato maior: nā cum narratio de præterito semp sit: nō potest haberi de præsentī: nec de futuro: quod si fieri ad cōfirmatiōem præsentis laudis ptnēbit. **Aut pro inde ut gestarū: hoc ad res factas: ad fabulas: ad insonnia: & ad res uerisimiles ptnet. non. n. res ueras solū cōtinet: sed etiā uerisimiles: ut si quis dicat: Cauete uobis romani: ne hūc cōcedatis qcquid a uobis petierit: quod si feceritis: nō aliter uobis q quod de rustico legimus. nā cum his a silua lignū impetrasset: ad manū lorū securi. cōiiciēdū: post paucos dies magnam partē siluæ succedit: & arboribus omne genus una ruina trahit.** Diuisio hanc etiā partitionem Cice. alibi appellauit: qd Quinti. dicat partiōem esse generalem per species factā: diuisionem uero: quæ in alias species diuidit generalē: ut si dixerō: quoniam pollicitus sū uobis me dicturum de huius uiri parētib; de patriā: de uirtute: primū cognoscetis quis & quantus eius auus: quis pater: postremo q pudica generatio eius extiterit. nā prima diuisio generalis est: secūda uero spālis. **Quid nobis qd incorrouerū: id est qd disconueniat hoc modo: Cogite o iudices hūc mihi pecunias reddere. nō. n. negat se mutuo eas a me accepisse. sed dicit mihi statuisse ego uero id sedulo nego. cōuenit. n. quoniam ambo fatent pecunias esse datas mutuo. solutio enim pecuniarū disconuenit. **Per quā exponimus: tāgit secūda speciē diuisionis: quæ diuisa ē i alias duas spēs i distributiōem: p qua ostendimus de qbus rebus dicturi sumus: & in expositiōem: quæ est cū absolute exponimus: quæ sumus dicturi: ut sic quoniam expectetis: ut hūc scitū uirū uobis commendē primo de patriā: de parentibus: & demum uirtutes eius commendem******

Confirmatio: hæc est corroboratio earū rerū quæ sunt diuisæ: ut sic qm de pentibus: de pñia: de moribus huius dicturus sū pmo ab auo icipiemus: qui qdem oīum præstantissimus fuit: nec in literis solū: sed et in re militari: pater uero iustissimus: & rerū hūanarū peritissimus: mater uero pudicissima fuit. **Argumentoz. i. earā rerū quæ sūt facturæ fidem auditori. Assueratione. i. cū quā dā seueritate uerborū. Cōfuratio: ab aliqbus refutatio dicitur. Dissolutio: Ci. pro Archia dicit: o Cirachæ quod Archias non est ciuis: adest Lucullus hō iustissimus q dicit se affuisse cū eraclēsis**

Confirmatio est nroz argumentoz expositio cū asseueratiōe. **Cōfuratio est cotrariōz locoz dissolutio. Cōclusio ē artificiosus terminus orōnis. Nunc qm una cū oratoris officio: quoz res cognitu facilior esset: pductū sumus: ut de orationis partibus loqueremur: & eas inuentionis rationem accommodare mus: de exordio primo dicendum uidetur:**

prodesse ad uictoriam si in uallo munitissimo contineri nisi castra hostium dissolueris: has quinque partes Hieronymus in hoc dicto demonstrauit in libro de uiris illu. Lactantius omnium suorum temporū uir eruditissimus Crispum Constantini filium latinis literis erudiuit: qui utnam tam nostra confirmasset: q facile aliena destruxit: in his autem duabus tota uis persuadendi cōsistit ut ipse Cicero post dicturus est tota spes uiuendi: ratione persuadendi in confirmatione & confutatione posita est. **Conclusionem perite artificiosum dixit: ut ostendat non esse conclusionem si quis diceret de his satis plura nō dicam: satis ad causam: sit autem per enumerationē cōmiserationem: & indignationem simul: aut saltem per unum horum triū ad has. i. pres orationis multi adii ciunt egressiua quæ dicitur narratio itercurrens: quæ scdm Quint. dicitur alicui rei extra causam ad causam tñ ptnēs tractatio: ut si dicatur dicit iste q Antonius pecunias mihi non reddidit & ut iudem habentis nemo in hac urbe unq iustior fuit: nemo magis seuerus: nemo magis continens inuenitur. sed his occurrit Quint. hoc modo q oīa quæ incidunt in oratione principales orationis partes non esse sicut nec fractili partes uestis nō sunt: licet adornamentum positi sunt. Præterea sciendum has omnes partes in oratione semper non esse necessarias nam in demonstratiōe & delibēratiōe genere non est semper necessaria narratio propter disconueniētiam temporum. Aliæ sunt ita simplices orationes q non esset necessaria diuisio: ut si dicamus dicit iste q non uerbera uic seruum suum: sed aspiciate plagas o iudices: quibus totus affectus est. **Confutatio uero & confirmatio semper necessariae sunt: in qua re ita solet euenire orationi sicut & domibus quarū quæ pauperum sunt pauciorum indigeat rerum qui diuitū ædes magnificæ: satis enim pauper habet: sed ad magnificentiam habere conuenit & lectos & uasa argentea: hæc aut pticula licet in multis cum exordio significat cōueniat: tamen i hoc differt ab illo quia in hac licet totos effundere effectus ut ait Quinti. in illo autē breuiter apimus quæ in oratione tractanda sunt. Tria sunt officia q seruare debet orator in omni oratione conficienda mouere uel flectere: uel ad iram uel misericordiam: uel ad amorem: uel indignationem: & ad cæteros animi motus: hoc est propriū exordii & conclusionis: qd in omni parte orationis semp auditorz aios mouemus: & attentos nobis conferuamus ad audiendum debet docere: & hoc faciunt cæteræ partes: ut narratio: confirmatio: confutatio. **Debet prætera delectare auditorē per elegantiam sententiarū: per ornatū uocabulorū: per suauitatem dicendi: per colores rhetoricos & hoc per totū corpus oratiōis efficitur. sed hæc tria ut Augustinus ait in libro de doctrina christiana quod a libro de claris oratoribus uidetur traxisse: diuersum habent effectū: docere enim uel probare habent necessitatē quia cum orator uelit persuadere ut narret & probet per argumēta quæ uel ad persuadendū sunt accommodata flectere uel mouere hēt in se uictoriā quā auditis orationibus & cum subinducitur commotio animorū per cōclusionē facillime uictoria cōsequitur und ait cum assēsiōe auditorz. **Delectat uero affert auditoribus suauitatē. Nūc quia more suo facit trāsgressiōem colorē per quē ostēdit quid dictum sit & breui qd sequatur. Oratoris officis: bene officia appellauit ea sine qbus orator eē non pōt ea supius eētialia eē dixius ab efficiēdo aut dicta sūt ea oīo efficit dēt: quo facilliq; cognitis. n. officis oratoris & partibus eorum quibus constat oratio facilius earum tractatio cognoscetur. Ad inuentionis: inuentio enim per omnes partes est distributa tanquā corporis sanguis p oēs partes tunc igitur partes orationis ad inuentionem accommodantur cū oīa iucta p singulas pres disponūt.********

Judiciale... admirabile... yali

Causa posita: praeputa nobis causa ad orandum quae dicitur res habens controuersia in se cu certaru personaru interpositione. Quo facilius boni medici usus e officio in hac declaranda. So lent. n. cu egrotanti medicina datur iuneprius ronem coplexiõis hfe: ut cognita egrotatis natu ra: facilius de qlitate mediciae declarare possint: & ea egrotatis naturae accomodat: eodem mo Cice. tractaturus de ptibus orõnis: pmo exordiis praeponit quandã cautela per qua ualeas ronem ex ordioz ad diuersitate materiae & ad genus causae accomodare. **Genus cae** hoc est qle genus sit co gnoscendũ & duplẽ considerandũ. **Causa posita** quõ comodius exordire possimus: genus causae/considerandum est. **De .iiii. generibus causarum.** **Enera carũ sunt .iiii. honestũ | turpe | du biũ | & huile. Honestũ** geũs cae putatũ **id defendimus:** qd ab oibus defenden dũ uidetur: aut id oppugnans qd ab oibus oppu gnari uidetur debere: ut pro uiro forti contra prici dam; **Turpe** geũs cae itelligitũ aut honesta res oppugnat aut defendit turpis; **Dubiũ** geũs est cũ het in se ca honestatis: & turpitudinis partem; **Hu mile** genus est: cũ contẽpta res antefert. **Cũ** hac

Cũ uo dicitur quod genus

Dubius humile

76

Ita sint: hoc e cu materiae possunt esse diuersae coplexionis: quia alia e honesta: alia turpis alia hu milis: alia dubia. **Ratione** exordiõz: regulas quae tres sũt. f. attetio: docilitas. & beniuolentia. Ac commodari: adaptari. & qualiter cocinari taq̃ medicus solet medicina ad coplexione egrotatis. Ad cae genus. i. ad qlitatem: ac si diceret ad coplexione materiae. **Pricipiũ**: hoc appellant exordi um aptũ qd graeci proemiũ dicũt melius q̃ latini: ut ait Quint. i libro exordiõz: na principiũ ma gis generale e ad oia ptinens dictũ a pra & captio q̃ si prima captio. **Proemiũ** a pro & hymnos hymni qui significat uia eo q̃ sit p ambulũ: qd dam ad caeteras of onif pres exponedas: uel a pro & himis himi qd lare significat praeludiũ: hoc e qdam ficta cytharizatio: & tractatio cordaz ante uera & seria melodia cantilenae ex q̃ itelligit q̃ lis cantilena sit futura. **Insinuatio** dicta est q̃ per sinũ quẽdam & uia obliquam ad exordiũ ueniamus a graecis epodos noiatur: ut apud Vir. e de Turno Dauni miserere se nectae: & illud recordat dne p̃rum ñoz: Abraam & Isaac: hac autem uocabula a Ci. inuenta sunt: nam ante ipsum quõ latine diceremus non habebamus uñd adhuc uocabulum rhetoricæ iuetũm nõ e nomen nisi per periphrasim: nec miã si addidit uocabula graeca qm suo tẽpore solis graecis uo cabulis utebantur. **Principiũ** e: hac e diffinitio exordiũ apti cuius finis est disponere aios ad audi endum dicendo. Statim significat exordium breuitate gaudere & ambagibus esse uacuum: ne in caput oratio creuisse uideatur. Id itaque sumitur tribus effectibus auditoris animũ dispõimus ad audiendum attentione: docilitate & beniuolentia quae ad exordium perfectum sũt accommoda ta. **Docilitas**. n. a natura nobis est data & oibus igenita cum omnes cupiant doceri ea quae ab ip sis ignorantur ut apud philosophum oes homines a natura scire desiderant. **Veã** q̃ hic appetitũ discendi pot esse breuis & frigidus: attetio necessaria uidetur q̃ facit ea q̃ cupit cũ diligẽtia & effe ctu quodam attendere: dicta est aut ab attendendo animo & ualde intendo: nam sicut dicimus au res arrectas ad audiendum: ita & animum attentum uocamus cum omni studio relictis omnibus rebus ei rei quam cupit doceri diligenter incumbit. **Præterea** quoniam auditori displicere potest orator si incompre & insulse narrat q̃q̃ cuperet & esset attentus ideo beniuolentia necessaria sequi tur illas priores sine his tribus effectibus oratio est nullius momenti & uelut quoddã cadauer ex stimant. ut ait Quintilianus: poterit unde bonum exordium constare & unoquoque ipforum. **Si genus dubium** habebimus applicat nunc exordiorum rationem ad generalia qualitatiua. **A beniuolentia** idest a prona quadam & inclinata libentia audiendi: sed cum pluribus modis capte tur beniuolentia ad hoc genus dubium uidetur aptius accommodari. **Si exponemus** quales fue rimus in rempub. uel in eos ipsos qui audiunt quale est hoc exemplum Catilina intentus coniura tioni beniuolentiam iuuenum comparabat: eosque largitionibus corruppebat: is cum propter diligentiam Ciceronis ex urbe discessisset: & ad castra suorum p̃fisciceretur filius quidam fulus omnibus bonis artibus deditissimus: sed tamẽ hoc solo uicio correptus q̃ catilinæ amicitia delecta batur illũ discedentẽ p̃secutus est pater eũ ab itinẽ retraxit: eumque uita priuauit: qui in iudiciũ uocatus hoc exordio ad purgationem cris uti potuisset: si uobis unq̃ dubiũ fuisset o iudices quan tus amor q̃ta charitas habeatur i patriã testimonio fului declaratur qui ut cõseruaret patriam & libertatem romanã proprio filio non peperit & eum ita occidit ut eum patriæ non Catilinæ ge nuissẽ uideatur. **Accusatur Thymoleon** cuius Corinthius qui fratẽ occiderat qui pricipatum ur bis appetebat poterit orator hoc mo exordiri. **Credo** iudices uos nõ latere q̃ta fuerit thymolẽtis bñiuolentia i priam q̃ & amicitias & affinitates ppriũ frem nullius æstiauit ut cõem oibus liberta tẽ ab tyrãnoz ipetu uedicaret. **Si huile** genus. i. cũ res cõtẽpta antefertur incitabimus auditorẽ ad audiendum aut per res nouas: aut quae ad rempub. pertineant: hoc modo accusabitur adole scens apud principem q̃ flores de cancello furatus sit: poterit accusator hoc exordio uti noli hac rem contemnere magnifice princeps licet parua & humilis uideatur. na ex parua scintilla ignis solent permixta incendia procreari & paruis uitis solet ad maiora perueniri ex quibus ciuitas omnibus corrumpitur ut Virgili. de apibus Admiranda tibi leuium spectacula rorum. **Magnani mosque** duces totiusque agmina gentis more & populos & propria dicam.

Si turpe causæ genus: id est si materia sit talis quæ displiceat auditori oppugnando honesta uel defendendo turpia. Nisi quid nacti: hoc est nisi inuenierimus: facit autem exceptionem in qua hoc docet si materia talis fuerit quæ displiceat auditoribus tamen si inueniret commoditatem & occasionem dicendi aliqua turpia de aduersario per quæ possit facere animos auditorum sibi beneuolus tunc aperto exordio uti poterimus quod Scipioni asiatico contingere potuisset. Erat Scipio magnæ integritatis uir & maximæ expectationis apud romanos contra Antiochum fuit cum exercitu missus: qui cum post bellum cum uictoria reuersus esset unde asiaticus est dictus in iudicium a quodam Petilio uocatus fuit: & apud iudices accusatus quæ pecuniam publicam inuoluntate consumpsit. displicet res senatoribus pecuniam publicam frustra dilapidari. Poterit igitur Scipio in hoc genere licet turpis materia sit hoc principio uti. Molestum est mihi iudices meam uitam in dubio esse positam quam semper studiui ducere innocentem: sed certe longe mihi molestum fuit quod si me accusauerit qui est in omni genere uitiorum contaminatus & omnibus artibus malis deditissimus. Si honestum. i. si uia placebit auditori. Licebit concessum est. Quare causa sit honesta: hoc fecit pro Archia poeta quæ eum iis grecis instruxerat: & quibus tantum facultatis oratoriam consecutus fuerat ut in omni genere orare maxime posset. Accusatus ergo archias præceptor suus a Graccho qui ciuis non sit ut consequeretur ipsius Archias hereditatem a Ci. defensus est: & huiusmodi exordio usus est. Si apud maiores nostros est conseruatum o iudices ut præceptores pro parentibus habent: debeo quoniam scitum in me huic præstantissimo uiro & ite gerrio & opem & salutem afferre: & eo magis: quam illius doctrina & optis præceptis ita institutus sum ut nonnullos aliquando defederi. nam si ceteros adiuuauis a quibus nihil utilitatis ad hanc rem adipiscendam consecuti sumus quanto magis ei attribuere debemus a quo id accepimus: per quod est ignotis perdesse possumus. Aut breuiter quibus de rebus: hoc modo cum ergo in iudicium sit uocatus archias a Graccho quæ non sit ciuis ego ostendam eum esse ciuem & id quod per testes locupletissimos & fide dignissimos: & arma uis: quæ cano. Breuiter: aut dicit hoc faciendum. s. docedo solum necessaria. neque confirmatione futura sunt in exordio prooccupatus has duas orationes: in exordio huius artis Ci. complexus est. Assignauit. n. cum hanc artem intelligere cognoscebas. præterea dicit de quibus rebus sit dicturus cum aut tua nos uoluntas commouit ut de re dicendi describeremus. A lege principium hoc modo moritur Paulus æmilius ab itestato filius eius Paulus & frater Pauli. petunt hereditatem a lege. poterit sic exordiri. Et diuina & humana leges petunt o iudices ut filius moriente præ hereditatem habeat quam filius ex sanguine patris creatus est & ne mo sibi magis propinquus. nec detur oriri dubitatio quæ dicat si utriusque principium: principium ab lege fieri deat nam primum illud ponitur pro exordio apto: hoc aut ultimum pro omni initio positum est. Aut a scriptura: differt. n. lex a scriptura. nam lex est sanctio populi quæ iubet honesta: & prohibet inhonestam: sed est spalis. scriptura uero gyalis est: & est allegario alicuius scripti: ut est aliqua generalis sententia hoc modo: Quid est quod pauli filius hereditatem patris non assequatur: oia certe uincit amor: & nos cedamus amori. Non igitur est credendum patri potius filio propter amorem: quam fratri hereditatem reliqueit noluisse. Item illud mihi uidetur iprimis seruari: quod apud Ci. legitur honos aliter artes & omnes intenduntur ad studia gloria. Cum igitur hic ciuis pro patria egregie pugnauerit: merito mihi præmiandus uidetur. hoc quoque Cicero in Catone maiore usus est uersibus Ennii poeta: quos supersit in initium. Ab aliquo argumento: hoc modo: quid o iudices quæ magis ciuitas conseruet quam iusticia: & æquitas: iuris quæ cum iubeat: ut mortuo præ filio potius quam fratri hereditas deatur: debetis huic concedere æquitatem quæ quidem uinculum est ciuitatis. & præsertim cum ubi æquitas non seruatur non est habitandum. Quoniam igitur transitio in aliam transit materiam. Docilem: beni. & at. mutatus est ordo librorum negligetia: nam eo ordine Cic. composuit: quo est tractaturus quinimmo naturale est ut prius uelius doceri: postea cum omni diligentia & attentione audiamus. Inde is quæ oraturus est nobis fiat beneuolus: adeo & ab eo libetius quam a cæteris audiamus. Docile. ut cupiat doceri.

Si turpe erit genus causæ: in inuentione utendum est. d. qua posterius dicemus: nisi quod nacti erimus: quare aduersarios criminando beneuolentiam capere possumus. Si honestum causæ genus erit: licebit recte uti: uel non uti principio. Si uti principio uolemus: aut id oportebit ostendere: quare causa sit honesta: aut breuiter quibus de rebus sumus dicturi: exponere si principio uti uolemus: a lege uel a scriptura: aut ab aliquo firmissimo nostre causæ adiumento principium capere oportebit. Quoniam igitur docilem beneuolum & attentum habere auditorem uolumus: quomodo quodque eorum confici possit: apperiemus. Dociles auditores habere poterimus:

Si summam causæ breuiter hoc est sine ulla copia dicendi reducamus in quandam summam necessariis uocabulis ea quæ in confirmatione & confutatione: diffusionem tractanda sunt Mytridates asperrimis bellis Romanos agros urgebat: uenit Manilius in senatum ut proponat ei aliqua de rebus gerendis. poterit hic exordio uti: boni ciuis officium est. P. C. ut ea quæ gerenda sunt uobis proponat: Cum igitur de bello mytridatico nobis dicendum sit: sequitur ut de imperatore deligendo exponamus: qui mihi Pompeius esse uidetur. Tria enim hic summatim collecta sunt: quæ introrsum exordium efficerent: si nimis diffusis uerbis exponeretur: ut si hoc modo diceretur: cum de bello mytridatico dicendum sit: quod quidem maximum est & omni genere hominum: & fortissimis militibus copiosissimum: nam hæc omnia in confirmatione dici debent. Qui attente uult audire: quia qui attentus est: necesse est ut prius sit docilis. Attentos habebimus. i. uehementer dociles & inclinatos toto animo ad audendum: attentio enim ad animum arrectum pertinet: erectio uero ad aures: unde a grecis dicitur

Si pollicebimur: pite usus est uerbo futuro: ut ostendat in exordio

Si summam causæ breuiter exponemus: & si attentos eos faciemus: Nam docilis est ille qui attente uult audire. Attentos habebimus si pollicebimur: nos de rebus magnis nouis inuinitatis uerba facturos: aut de his rebus quæ ad rem publicam pertinent: aut ad eos ipsos qui audient: aut ad eorum immortalium religionem: aut ad pietatem nos esse dicturos. Et si rogabimus ut attente audiant: cum numero exponemus res de quibus dicturi sumus. Bene uolos auditores facere quattuor modis possumus: a nostra ab aduersario: a auditori: a persona: & a rebus ipsis:

ponenda esse mera uocabula: quæ sit gustus tanquam gustus quidam eorum quæ in aliis partibus copiosissime enumerantur. De rebus magnis non uisitat: magnæ dicuntur res: quæ communem formam excedunt in suo genere: ut hoc modo hodie de matrimonio nobis tractandum est: sed quæ ab aliis ommissa sunt: propter eius rei profunditatem dabo operam ut que ad illius intelligentiam pertineant ea uobis exprimantur. Nouum est: quod nunquam fuit: ut credo hodie aliqua audietis: quæ nunquam ad uestras aures peruenerunt. Inusitatum est: quod licet sit factum: tamen sit raro: ut hoc est: quamquam sciam uos non ignorare quæ ad bonum imperatorem pertinent: tamen quia raro narrari solent: ostendam quid ad eam rem necessarium mihi esse uideatur: sic & Virgili. fecit in geor. admiranda canam leuium spectacula rerum. Et notandum est: ut hæc uocabula artis euitentur. Non enim dicendum est dicam uobis noua aut inusitata: aut magna: quoniam artificiosa uerba reddunt: oratorem suspectum auditoribus ut non ad utilitatem communem & ad ipsam ueritatem sed potius ad ostentationem artis omnia dici uideantur. Itaque ne putent arti confidere non ipsis uocabulis artis utemur: sed per alia uerba sententiam complectemur. Ad rem publicam pertinet: quoniam status noster magno discrimine uersatur propter crebros impetus Mytridatis: hæc consultatio erit per quæ longe a nostris finibus arceatis & patriam communem ab huiusmodi periculis tutam possitis efficere. Aut ad eos ipsos qui audiunt: multi sunt patres. c. ex nostris militibus qui conquirunt nullam prudentiam contra Mytridatem a uobis factam: quam quidem rem si neglexeritis magnam ignominiam senatui romano afferret. Si autem contra cum aliquis imperator diligeretur magnum fructum & magnum decus ex ea re populo romano consequetur. Aut ad decorum reli. Religio est uerus cultus dei cui contra est suspitio hoc modo: miramini quirites nostram rem. retrorabi. & quot diebus in peiorem partem corruere: negligentia est deorum quæ si a romanis diligentius conseruaretur: omnia prospera essent nobis. Curate igitur ut boni sacerdotes eligantur optimi uiri pro suis meritis præmientur: & mali dignis poenis afficiantur. Et si rogabimus: ut supra diximus non aperte dictum est uos rogo ut quæ dicturus sum audiat: sed uerba ex arte uitabimus: ut Virgilius. Mentis adhibete docebo: et etiam hoc si aures uestras mihi paulisper præstabit ad audiendum dicam ea quæ uobis salutem afferant. Item Cicero pro Archia: quod si mihi a uobis concedique sentiam: multa perficiam profecto ut hunc. a. lycinium non modo non segregandum cum sit cuius a numero ciuium: uerum etiam si non esset putetis ascendendum fuisse. Et si numero scilicet per nomina numeralia: ut tria sunt quæ mihi uidentur ad nostram rem pertineere ut boni magistratus eligant: iusti præmientur: & iniq. poenis afficiantur. Itaque quoniam de benignitate ueri saluatoris tractatum est: ostendam eius gratias per fratrem: per mare: per aerem & dominum: per omnes cœli partes esse diffusam: Itaque Vir. quod faciat lætas segetes: quo sydere terra uertet moecæas: uulmifera adiuget uites: coueiat quæ cura bouum: quæ cæstrus hido sit pecori: & quæ apibus expietia pecis. Bene uolos audi: hoc est per omnes præceptos & reglas quibus bene uolentiam copamus seruare debemus ut semper bene uolos faciamus auditores: non eos de quibus loquimur.

A persona nostra dupliciter intelligimus: aut a persona ipsius oratoris: aut a persona laudati uel accusati: uel deliberati pro quo oramus: ut si dicamus aut persona Cicero nis aut Pompeii: pro quo ipse orat. Si sine atro. potest esse duplex consideratio: ut aut sit regula generalis quae postea diuiditur in partes sequentes. & idem hoc sit consequentibus: aut pars est quae per se consideratur ut sine alio iactantia uerborum nostrum officium laudamus. nam ut ipse ait in Lelio: odiosum sane genus hominum officia exprobantium. Mortuo achille orta est odiosa contentio e darms ipsius: quoniam a Vulcano facta esse dicebatur Ajax. n. qui patruelis erat Achillis iure propter quod ea deponerebat: sed quae nulla rege peritiam habebat: temerarie in hunc modum orauit. En quo puenimus nunquam putauit fore ut Ajax cum Vlyxe conparet & n. i. tanta uos beneficii contuli si quod consilio meo quod minus est uobis unquam profui: meritum tribuatis & i. primis honorem meum restituatis. Atque in re. caesari ex gallia cum uictoria reuertenti triumphus de negabatur. & maxime a Caesare utique si. pro qua re in senatum uenit: & huiusmodi contionem senatoribus habuit: iam aduenit tempus ut Caesaris recordemur quod in gallia uestro imperio subiuganda multa incommoda passus est. & qui nullis periculis nullis laboribus: & demum uita propria non pepercit: ut rempublicam ampliaret: & statum omnium uestrum dignitatemque totius populi conseruaret. Aut in parentes: parentes appellamus non solum a quibus geniti sumus: sed etiam auos & proauos: neas cum magnis incommodis uenit in Italiam: Anchisen genitorem in Sicilia amisit: multos in italia habuit aduersarios: qui ne fauorem italorum simili compararet dignitati suae derogabant: & ipsum impium asserabant quod ossa patris sui inssepulta reliquerit: qui dum studet ei diuinos honores tribuere: & magnificis exequiis eum decorare: tot impensas: tot labores passus est: ut meriti operis nomen consecutus sit: & ab omnibus piissimus uocetur. In amicos oraturus Cice. primo Pompeio imperatore deligendo in senatum accessit insolitus: sed quia eius audientiam mirari nonnulli potuissent: in hunc modum exorsus est. Nolite mirari. p. c. si antehac nunquam in senatum oraturus accesserim. sciebam enim orationem promptam & optime exercitatum in hoc loco uersari: nihilque huc nisi perfectum ingenio & elaboratum industria afferri oportere. Itaque in foro me prius exerceri uolui & ita me exercui ut nulli amicorum unquam defuerim. In eos ipsos Flaccus accusatur: quem Cicero defendens huiusmodi exordium habuit. Considero ciues romani res pro conseruanda republica a Flacco gestas non possum non admirari quod sit accusatus: sed plurimum afficior gaudio uos esse testes: quam promptus quam diligens quam curiosus in defendendis uobis omnibus dies noctesque fiunt cum sceleratissimus catilina urbem nostram: & omnium libertatem occupare uoluisset. Dum haec omnia limitat has regulas: & dicit hoc esse considerandum: ne cum uolumus ostendere auditoribus quales sumus in eos qui audiunt: non dicamus eamque ad rempublicam conuenirent. & ita de rebus partibus. Si nostra incommoda proferemus: Roscius Amerinus habuit patrem ditissimum quem Clodiani milites occiderunt: ut ipsius diuitias compararent filius patricidii accusatur: quem cum Cicero defendens: hunc in modum exordium facere potuit. Cum molestum sit Roscio quod uelut patricida uocatus sit in iudicium multo certe molestius est qui pro eo causam hanc suscipere uoluerit: & qui ex tantis diuitiis ex tam felici statu ad eam miseriam peruenerit: ut unde sibi uictum quaerit: nullo modo habere possit. Inopiam: inopes dicuntur qui nullum habent auxilium. Solitudinem: ut esse ab omnibus destitutus ut est apud Terentium omnes me noti atque amici deseruerunt. Calamitatum & dicitur duobus: aut per derivationem & tunc est cum per impetum nimborum usque ad radicem culmi concidunt aut per ethimologiam & tunc dicitur calamitas ut si quis de alto gradu dignitatis & ex magnis fortunis ad paupertatem & uilem statum peruenerit. Ut sint auxilio. Roscius profecto suam consolatur moestitiam: cum intelligat uos ea seueritate esse: ut non permitatis aduersariorum calumniam aduersus aequitatem ulla in re potentiam habere. Itaque a uobis magnopere petit ut eum ab ipetu inimicorum suorum seruetis incolumem. In aliis specie cum multi oratores se offerrent ad Roscii defensionem seuerissimi iudices nihilominus uos ipsos elegerit: quibus suam uitam committeret & n. si iuuenem complectemini nihil est quod aduersariorum calumniam reformidet.

Aduersariorum prima: aduersarios uocamus illos qui nobiscum in lite uersantur. Odiu est inclina: alias significat odium: unde appellamus inuidiosos. Superbe: supbia est elatio animi quae cupit paribus & imparibus dominari. Spurca: spurci dicuntur qui imunde uiuunt & sine puritate dicti per ethimologiam quasi spuantes porci: ut si diceremus ita ita cum sorore sicut cum uxore miscetur. Perfidiolae: perfidos dicimus qui promissis nullam fidem seruant: & qui proditores sunt si

Ab aduersariorum persona beniuolentia captabit: si eos in odium in inuidiam in contemtionem adducemus. In odium rapiemus: si quid eorum spurce superbe perfidiose crudeliter confidetur malitiose flagitiose factum proferemus. In inuidiam trahemus: si uim potentiam factionem diuitias in continetiam nobilitatem clientelas hospitium sodalitates affinitates aduersariorum referemus: & his adiumentis magis quam ueritate eos confidere aperiemus. In contemtionem adducemus: si inertiam ignauiam desidia luxuriam aduersariorum proferemus. Ab auditorum persona beniuolentia colligetur: si res eorum fortiter sapienter mansuete magnifice iudicatas proferimus: & si quae de his

icode nostrorum ciuium continue uersari possit. Vim: corporis. Potentia: ut habere fauorem & adiumentum ciuium. Factio: significat nunc consensum & conpirationem multorum ad malum quandoque significat nobilitatem & opulentiam: ut est apud Plaurum. Incontinentias: nunc est elatio in ciuitate per potentiam per quam seipsum non continet: non autem per effrenationem contra libidinem significat sicuti alibi inuenitur nam tum odium pertinet. Nobilitatem: generis claritatem. Affinitates proprie sunt affines qui per uxorem coniuncti sunt: sed tam pro agnatis quam pro cognatis ponitur. Et his adiumentis pitissime dixit hoc Cice. i. nam aliter illae res quas commemorauit ad laudem & gloriam quam inuidiam inducendam pertinerent. Confidere autem darius melius quam ablatiuo coniungitur. Solent optimi ciues diuitias nobilitates uirtutes: omnes ad laudem & utilitatem ciuium ostendere: haec autem ad uituperium suum conciuum ad incommoda totius populi & ad destructionem totius naturae ciuitatis his omnibus rebus abutitur & ita abutitur: ut magis incommodo nostro quam utilitate eas res habere uideatur. Inertia: iners est qui nullam habet industriam sine consilio & arte pernitus ignorans. Ignauia: licet artem sciant tamen frigiditate animi non exercent. Deses uero qui nihil poenitus agit dictus a sedendo. Luxuria est in omni re superflua abundantia: ut apud Virgil. Luxuria segetum tenera depascit in herba. Non possum non admirari seuerissimi iudices quod unius uiri testimonio aures uestras adhibeatis qui contra me uenit: qui nullis artibus poenitus incumbit in dies: noctesque in somno inertia consumit: nunc autem uigilans & diligens factus est ut innocentes & bonos uiros possit opprimere. Beniuolentia colligetur. i. si diceremus nos habere iudicia rege per fortitudinem. e. n. fortitudo rege magnae appetitio & humilium contemptio. Sapienter tangit prudentiam quod de scia cuiuslibet rei & callitas rege quod potest habere delectum bonorum & malorum. Sapia uero est humanae rege diuinae cognitio. Mansuete: tangit temperantiam quod est nulla passio. nam moueri extra officium: neque ira: neque auaritia: aliquid contra honestatem facit. Magnifice uidetur: hoc est per iustitiam factas quod magnificum reddit habentem & per quam magnifice aliquid fieri existatur. Nam ut Ci. in li. officiorum inquit caritate uirtutis finis & effectus est uarius & humilis respectu iustitiae. fortitudo. n. facit terribile. nam qui magna petit & contemnit humilia uidetur terribilis. Prudentia facit suspectum per calliditatem & peritiam. Mansuetudo frigidum efficit hominem: quoniam non uidetur unquam negocium ad effectum ducere cum per temperantiam aliquid differat. Quicquid autem per iustitiam sit: semper magnifice & recte factum existimet quoniam bonus non putat ab omnibus differt. Quicquid autem per iustitiam sit: semper magnifice & recte factum existimet quoniam bonus non putat ab omnibus differt. Ut est ab hereditate patris depelleret nulla iter tatas molestias sollicitudines roscius efficit iudicem cum prope intelligat uos eiusmodi esse: ut nullas clodiana militum minas formidatis nullas spes audiat: neque ullo argenti auriue potest moueamini quoniam ipsum adolecentem perferri innocente ab ipetu crudelium hominum defendatis.

Existimatio bono & optimo quidem ciuitas nostra pendet iudicio: cum sciamus tali ingenio uos esse praeditos: ut nullius timeatis iniurias: nullius inimicitias nullum denique impetum improborum hominum: qui animum uestrum ab officio deterreant. Expectatio: cum hoc ita sit iudices nulla incidit dubitatio inter nos ciues quin absoluatis hunc praestantem adolescentem: qui ab improbis accusatur solum ut eum de penis bonis euicant. A rebus ipsis beniuolentia captabitur ab auditoribus per res quas de causa & materia ipsa dicemus. Ab aduersariis: per contemptum duobus modis: haec ultima ratio

dicta sit: ut absolute aut compatie: si absolute simpliciter intelligendum est: tunc haec duae regulae per se distinguendae sunt: & in diuersis materiis consideranda: ut esset laudare ieiunium & uitupare rem militare: altera ab altera separata: nam omnia causa: aut laudatur: aut uitupatur neque est semper necesse ut laudata nostra causa rem aduersariorum deprimamus. quod Cicero & fecit in proemio artis: nam arte dicendi tamen modo laudauit cum dixit. neque in se parum fructus habet copia dicendi & comoditas orationis: & caetera: neque non fuit opus ut alias res uituparet quod solet in genere deliberatione tamen fieri: nam ibi necessarium est ut nostram causam extollamus: & aduersarios deprimamus: siue compatie intelligamus: tunc coniuncta & per comparisonem faciendum est: ut laudata nostra materia uituperemus aduersarios quemadmodum quod dictum est: in deliberatione fieri genere oportere: & ita una sola regula est coniuncta: & per contentionem legendum est: nam contendo significat comparo: contentiones uocantur. Ut saepe apud Plutarchum legimus: ut est in hoc exemplo. Quidam pater est qui consulit familiarem suum utrum filium in litteris aut in re militari instruat: poterit familiaris illi in hunc modum respondere non possum non admirari quod eo ueneris: ut magnopere dubites: utrum potius uel litteris: uel rei militaris filium tuum deduces: eum litterae sint quae laudem: quae rationem beneuolendi hominibus afferant: & quae immortalem quenque esse: cere possunt. Res autem militaris: labores: incommoda: classes: & mortem hominibus denique parare solet.

Ratio sunt tempora: superius in duas partes exordium diuisit: scilicet in principium & insinuationem: finitis igitur principii regulis: nunc diuino quodam ordine insinuationem aggreditur: quae ideo sic appellata est sed per occultas uias & obliquos sinus ducat orationem. Principio uti non possumus: sequitur ergo ut insinuatio ex necessitate semper fiat: cum ad praecipua apta utamur exordio. Diligenter: cum magna attentione: quia pertinet ad scientiam oratoris modo permurari: nec abuti his regulis: unde attentio faceret auditorem: cum dicat ea quae ad auditorem pertinent. Turpem causam: quia potest esse turpis materia a se & respectu auditoris: ut laudare continentiam apud libidinosum: ideo perite subiecit: cum res ipsa animum auditoris alienat hoc est cum materia non placet auditori ut ostendat insinuationem potissimum uti debere oratorem cum talis materia sit: ut eam auditor abhorreat: nam licet materia sit turpis a se ut est tyrannidem laudare: tamen displiceret auditori: ut Dionysio non uidetur insinuationem esse uendum: Persuasus inductus ad credendum unde dixit supra cum assensione auditorum: ut Caesaris iuocis & senatus. Turpitudinem hoc est si talis erit materia: quod auditor eam non libenter audiat: etiam si esset honesta per se. His rationibus: ac si diceret in causa turpi ab eo quod offendit ad id quod delectat confugiendum est: si persona non placet auditori: rem ipsam quae placet subiiciamus. & econuerso. Rem pro homine: Pyrrhus rex epyrhorarum omnium suo tempore rei militaris peritissimus a tharcentinis in auxilium uocatus bis romanos exercitus profligauerat. habuit se cum his temporibus in castris quendam medicum Nyciam siue Democarem litteratissimum uirum: & philosophum maximum qui forte aliquibus affectus iniuriis a Pyrrho sese contulit ad Romanos: & eis mortem Pyrrhi pollicitus est: si illi id gratum intelligerent. Romani autem uiribus uictoriam quaerentes non dolis iunctum illum Pyrrho remiserunt. qua re ductus est ad supplicium: materia igitur haec turpis est respectu auditoris: uerum quia Pyrrhus doctissimus fuit & litterarum amatissimus: res ipsa uidetur honesta. Itaque orator poterit hoc uti exordio. Cum nulla in proditore habenda sit misericordia o pyrre magnifice: non negabo Democarem omnium supplicio esse

extimatio: & quae iudicii expectatio subaperiemus: A rebus ipsis beniuolentia auditorum efficiemus: si nostram causam laudando extollemus: & aduersarios per contentionem deprimemus. Deinceps de insinuatione apertendum est:

De Tribus Temporibus:

Ratio sunt tempora quae diligenter sunt consideranda. in quibus principio uti non possumus. Aut cum turpem causam habemus: hoc est cum ipsa res animum auditoris a nobis alienat: aut cum animus auditoris persuasus

dignissimum: uerum cum medicinae peritissimus: philosophus maximus sit: omnium bonorum artium sapientia eruditus curandum est a te o pyrre ne tanta scientia: tot bonae artes multis ac maximis laboribus comparatae in breui hoc spacio deperant. Itaque non hominem sed eius doctrinae ignoscendum uidetur. Hominem non rem. scilicet cum homo ipse placet auditori: sed res ipsa iniusta. Accusatus est Scipio Africani de pecunia male tractata: materia displicet auditoribus iterum est honesta persona quia Scipionis nomen omnibus romanis gratissimum semper fuit. tali igitur exordio utetur. Vita Scipionis huiusmodi esse debet apud uos patres. c. ut eius uiri apud uos commemoratio sit habitura: quia cum tanta sit auctoritatis in nostra re. tanta prudentiae uiri: tot reip. beneficia contulerit danda opera est: ut plus possit apud uos uera uirtus & ipsius Scipionis praestantia quam accusatorum & improborum obretractio. Itaque homini ipsi honestissimo: potius quam obretractoribus fidem tribuatis. Notandum est Ciceronem hoc in loco: aut defecisse aut ignorantia & defectu liberariorum praetermissum fuisse: nam ipse in arte ueteri & in multis aliis com-

memorat ad insinuationem pertinere et ponere rem pro re: & hominem pro homine. Res pro re: hoc modo. Pisi stratus ciuis primarius athenarum filiam habuit ciuis amorem adolescens quidam mirum in modum tenebatur: is oblata occasione loci & temporis puellam oscularus est: accusatus adolescens de pollutis cerimonis poterit aliquis orator uti hoc exordio illum defendendo. Si considerare uolumus: nulla iniuria: nullus animus: nulla cupiditas nocendi fecit ut hic adolescens filiam tuam oscularetur: ueque amor ipse improbissimus & propensissima in filiam tuam beniuolentia adolescentem hunc ad hoc facinus instigauit. Itaque amor ipsi non iniuria: hoc uicium debetis adscribere. Hominem pro homine: Turnus cum aenea in marchia pugnant succubuit turpe: si quidem erat hostem ab hoste ueniam impetrare idque non sibi sed patri suo iam aetate confecto exoptulari: qui audita filii morte illico interibit: atque ita inquit Dauni miserere senectae fuit & tibi talis genitor. Non placere nobis: quod a parte per insinuationem fieri non potest occulte seruetur: nam cum aperte dicamus rem ipsam attentum facimus auditorem: qui prius turpem causam abhorrebat: quoniam separat aliquid magnum aut nouum esse dicimus. Roscius restabat perimendus: syllani milites eius diuitias compararent: quem cum iuste ipsi interficere non possent: ad iudicium falso prouocarunt patricium eum accusantes: heu quid non mortalia pectora cogis: auri sacra fames: & item Salu. auaritia fidem: probitate: caetera quoque bonas artes subuertit: & illud pars maxima rerum certarum fecistis ope. Pro certo cum animo uoluo iudices beneficia patris in filium nihil in rebus humanis scelestius: nihil horribilius: nihil denique detestabilius uidetur quam patrem occidere: qui nos in lucem produxit: qui aluit: qui nutrit: & qui nos in reip. collocauit: quo quidem quanto & flagitiosius eo mihi minus credendum uidetur: quod cum non sit credibile: nec aures uestras adhibere debetis: nam & ipse patrem pietate fouebat ut defendere eum potius quam occidere uoluisset. Aut aliquorum iudicium de simili causa: hic locus dictus est comparatiuus. ostendit enim insinuationes per comparationes rerum fieri: quare uidetur orator hoc seruare debere: ut suam causam exponat: & per comparationem aliam applicet: per quod auditor qui prius turpitudinem causae abhorrebat maxime sit attentus: nam ipse fecit turpem materiam oppugnari debere: suspicatur oratorem alia spali oratione causam suscepisse. Itaque aut nouum per illam comparationem esse auditurum: ut si Cicero defendens milonem per comparationem afferat. Oratium quoque Sororem occidisse & saluum & absolutum fuisse hoc modo: quid est o iudices qui oratorem accusare: aut esse admirari debeat quod Milonem defendat: non Clodium ciuem romanum se occidisse confitentem: meministis. Oratium quoque qui sororem occiderat in matrum sui uiri amorem deplorantem in iudicium uocatum & ab eo crimine liberatum & absolutum fuisse. Aut de eadem: similis uidetur causa cum id scelus commissum est: sed eandem causam dicimus cum & idem scelus: & cum ob eandem causam commissum est: ut si duo eandem causa impellente hominem committerent ut hic est: si quisquam est qui dicat ligarium non esse defendendum o. C. Caesar abhorreret profecto ab humanitate tua: qui non recordantur te. M. Marcello Bruto & mihi oratori ueniam concessisse: & alios non nullos in patriam abste phumanitus esse susceptos.

quibus in re non possumus.
 de p tempore
 82.

Aut de minore: si orator defendens Roscium suspicionibus & coniecturis solis accusatum dicat maiores nostros uoluisse per suspensiones solas: & in re pecuniaria suam proferre. hoc modo accusatus est Roscius apud iudices & quidem falso quod patrem occiderit: & per suspensiones & coniecturas ad iudicium adductus: sed debetis recordari maiores nostros: quorum in omni re semper ualuit auctoritas noluisse aduersus quemquam esse furti qui coniecturis accusatus suam iudicis proferre. uos igitur Roscium falso suspicionibus: tamen accusatum in re criminali damnabitur. Aut de maiore

ad minus. s. ut si quis dicat Lucium Antonium non esse damnandum quod seruum suum per factiorem ad Pompeium fugientem occidit hoc modo: nonnulli sunt qui L. Antonium accusat: quod seruum suum ab itinere tractatum usque ad necem pulsauerit: sed hi mihi non uidentur recordari fuluuium eius filium catilinam castra sequentem occidisse & addidisse se filium suum patri non catilinam: non proditoribus genuisse Pedetentim. sensim paulatim. Et similitudinem conferimus: est iudicium aliorum per comparationem: assimilabimus hoc & ratiocinabimus hoc modo. cum igitur fuluius filium non uerberauerit sed occiderit pro prima: Sed Antonius non occiderit: sed tamen modo seruum pulsauerit nam ne debetis. L. Antonium ab soluere ab hoc leui crimine cum ille in tanto: ac tam immani scelere fuerit absolutus. Occulte dicemus. s. per occupationem colorem hoc modo si diceret Roscius molestum est mihi o iudices hoc crimen: cum ego filius pius patricidii sim accusatus: sed eo molestius est quod a Grosogano sceleratissimo seruo. & qui in cede hominum semper uersatus est huius criminis fratrum accusatus: cuius flagitia tacere institui: qui periculosum arbitror omnia declarare: quae de illo dici possunt: quia lingua non nunquam uocem dicentibus abstulit. Occulte dicemus: hoc est quod dixi. Persuasus fuerit: nihil aliud est esse persuasum quam dictis aduersariorum fidem habere. Itaque more uirgiliano se ipsum exposuit: ille enim ait Proditur: atque italis longe disjungimur oris. Fides haec apud oratores ponitur pro quadam firma opinione & credulitate: & a phis stoicis. non ut ait Cicero in officiis dicta est quae fiat: dicta est tunc promissorum obseruatio. Aduersarii dicuntur illi qui in eadem causa contra nos uersantur. Non facile: imo facile quae mediocriter eruditus scire poterit quibus rebus ut per uerisimilia testimonia hominum instrumentorum oraculorum & scripturarum. Fidem puta: reperit illud idem: si persuasus auditor fuerit: ne sit obscurus: nam minus longa parenthesis uidebatur. Insinuabimus: exordio occulto ueniamus ad causam. Firmissimum adiuumentum: hoc est si pollicemur nos dicturos contra illud argumentum: in quo aduersarius putat suam inesse uictoriam ex qua re attentio occulta innascitur auctoribusque apta fieri non poterat: quam re Lucanus in principio septimi libri egregie seruauit: hic dicit enim Cicerone apud Pompeium orasse pro plio faciendo: qui cum a strenuitate & propititudine militum arguisset tanquam ualidiori argumento ait modo ipsi sua signa reuellent proflientque acies: & paulo post uibrat tela manus uix signa morantia quae quam expectant propterea nec te tua classica linquant ferre senatus auct miles te magne sequatur an Comes Pompeius omittis aliis argumentis quae plurima erant huic ipsi tanquam ualidiori in hunc modum respondit. Si placet hoc inquit cunctis: si milite magno duce tempus eget nil ultra fata morabor. Fecit hoc idem ulyxes contra Aiace: cum de armis Achillis contenderent: hoc enim modo Ajax orauit quod patruelis fuit achillis a Peleo & thelamone fratribus. Si nulla ratio reliqua uos mouet iudices ut arma achillis mihi adiudicetis: saltem propinquitate & nobilitate moueamini: quia achillis patruelis sum: quid enim dignius est quam ea quae achillis erat patrueli suo adiudicari. Ulyxes autem tali argumento contra Aiace usus est: non ego esse dignum o iudices: ut quae affinis sunt propinquitati adiudicari debere. Sed si ita faciendum est: cur potius Peleo patri aut filio Pyrrho non ascribuntur. Nuperrime dixerit: hoc dicit: quia in fine & in principio ualidiora constituunt:

aut de eadem: aut de minori: aut de maiori proferemus, Deinde ad nostram causam pedetentim accedemus: & similitudinem conferemus. Item si negabimus nos de aduersariis aut de aliqua re eorum dicturos: & tamen occultae dicemus interiectione uerborum. Si persuasus auditor fuerit. i. si oratio aduersariorum auditoribus fidem fecerit: neque enim non facile scire poterimus: quoniam non sumus nescii quibus rebus fides fieri soleat. Ergo si fidem factam putabimus: his nos rebus insinuabimus ad causam. De eo quod aduersarii firmissimum sibi adiuumentum putauerint: primum nos dicturos pollicemur: aut ab aduersarii dicto exordiemur: & ab eo maxime quod ille nuperrime dixerit: aut

tanquam machinae in acie robustiores milites: nam ut distributione dicturus est: si in respondendo argumenta uilia ponentur auditor non esset attentus. Praeterea quoniam ea quae in fine memoratur firmiter ab auditoribus in memoria conseruantur: necesse est in ultimo loco ualida argumenta sint posita. tali igitur exemplo uti poterimus ex parte Aiace: nulla est res o iudices: quae magis animum militis moueat ad pericula subeunda quam premium expectatio quare si haec arma mihi tribuitis pro mercede meorum laborum mirum immodum militum animos ad labores quo

dubitatione utemur: quid potissimum dicamus: aut cui loco primum respondeamus cum admiratione. Si defessi erunt audiendo: ab aliqua re: quae rimum mouere possit: exordiemur ab apologo: a fabula uerisimili: imitatione: deprauatione: inuersione: abiguo: suspitione. irrisione: stulticia: exuperatione:

modo honos alit artes incenduntur quae ad studia gloria. Ex parte uero ulyxis hoc modo quoniam ab aia ce dictum est ex optatione premium animos militum magnopere ad labores incitari quoniam honos alit artes ostendam uobis quae sint merita quibus aios militum incendatis ut per ea intelligatis haec arma mihi potius quam aiace esse tribuenda. Dubitatione utemur cum adm.

secutura sit gloria uictoriaque in hac re de honore de auctoritate certe non possunt non admirari quod aiace tam infirmiter tam pueriliter tanquam nugatore rationes suas adduxerat tanquam perplexa argumenta omnia permiscuerit ut cui potissimum suorum argumentorum tanquam robustiori respondeam penitus ignorem. Si defessi erunt tanquam propter longitudinem orationis: quae propter dicendi turpitudinem Ritus est abilitas quaedam uultus ad significationem laetitiae. Apologus est sermo confictus ad moralitatem & uitae humanae instructionem: ut sunt Esopi signenta: nam cum aues omnes ut regem eligerent in unum conuenissent & pauo ornatio processisset decreuerunt eum cunctae tanquam pulchriorem eligere. sed cum interrogatus esset ut suam proferret suam quoniam rauce locutus fuerat ab conspectu auium abiectus est & aquilam: quae illius aemula fuerat sibi diligenter: poterit ergo hoc apologo uti hoc modo uideris oes iudices hunc aduersarium meum tanto nitore corporis & ornatu uestium in conspectum uestrum processisse tanquam in hac causa se principem esse. Sed quoniam rauce locutus est tanquam pauo ab conspectu uestro abiicietur. Fabula: est quae stat tota in fando hoc est quae potest esse uera & non uera ut sunt comediae tragediae ut si modo dicat. Video apud Terentium gnatonis officium esse introducat Trafonem & Thaidem: & faciat ut eius opera aliquando uti possit simul cum phedria. eodem modo necessarium est o iudices: ut beniuolentia nostra ut aures uestras clausit ut amplius audire uobis molestum uideatur. Verisimili imo. ut si quis alterius gestus imitetur. Depraua. deprauati dicuntur libri in quibus permutata sunt uocabula & textum oino corruptum habent: ut est apud Suetonium Claudius Tiberius Liberius Nero igitur uteris si quis dicat Claudius Biberius Mero. Item unus contenderat cum plinio: qui cum uocaretur herbosus a familia uerbosum eum magnum Plinius esse dicit. Inuersione: hoc fit duobus modis in sermone & in sententiis: in sermone hoc modo non est mirum: si hic aduersarius meus recreauit uos: quoniam habet bonas aures ad dicendum: & bonos oculos ad audiendum. In sententiis uero sic quae dicit non .M. T. se uidisse: sed traco Malium: & cum uellet. M. uarronis sententias dicere Varri Maronis sententias dixit. Ambiguum: hic puer tibi boues mortui cursitent ducendus est. i. pulsandus est. Itaque duo adiuuicem contendebat Monoculus. s. & Claudus qui cum se irrideret Claudus dicebat monoculo. Vellem equidem per tua hoc pacto ambigue loquebantur: nam in me beniuolentia ut alter est oculus & alterum heres eodem modo: & eacus cum uellet penitus significare se cecos esse & claudos uehementer cupere: & item hic inductus est ueste pellibus papagallium & de pellibus uulpium intelligat quae gallos rapere & comedere consueuerunt. Abiectione. s. litterarum ut non dixit optime sed optime & non poculis bibit. sed oculis. Suspitione: quidam litem in foro faciebant: cuius praesens rex appellabatur: aduersarius autem inquit: non est mirum si hic claris oculis orauit: quoniam habet praesens hominem triumphantem cum suspectum esset: an regem: an iure dixisset. Item hic sibi arrogat: quoniam habet praesens quae nunquam nisi festis diebus in terram spuit. Item ille filius est unius qui nunquam nisi cubito nasum mungit cum macellatorem esse intelligat. Irrisio: non est mirum si uos attentos fecit: & ipsum Iris impeditum qui semper ciceroni fabio studet & boetio. i. cicerus amat fabas & boues. Stultitia. s. aduersariorum. s. ut hic non est eligendus imperator: quoniam uisus est in foro cum corona uesci carum & in templo salustias habere pater praesens noster: & cum caudis uulpium per forum discurrere: & sciendum est quod stultitia refertur ad aduersarios non ad oratores. nam stultitias facit cum auctoritatem retinere debeat. Exuperatione: scilicet ueritatis graece hyperbole: ut non est mirum

si uos oēs persuasit: quoniam tanta eloquentia præditus est ut etiam arbores & saxa ad se trahere soleat: cum eum aliquando lapidatum fuisse & fustibus uerberatum intelligat. Collectione ut ad ueniens hodie bonum oē coepi quo spero uos sententiā pro me prolaturos: concurrerunt enī mihi obuiam fornarius meus piscatores: factores: Lanii. Litterarū mu. ut hic dat operam non ut legat: sed ut lingat. Item non est mirū si hic me in causa superat: quoniam non solum est legum lator sed etiam legum lator dico. Expectatione: oculos paulus moratos sustulit ad proceres: nam cum hoc dicunt paululū carent & cum quodā interuallo respondēt: ut et apud Ouid. in. xii. expectatoq; res soluit ora sono. Similitudine: nō est mirū si cū temeritate locus ē ad uersarius meus: quoniam putat se hic in conspectu uestro esse tanq̄ si mius inter anseres: nouitate debetis aures mihi præstare: quoniam audiui asinum cū tibicine silentium nobis imponentem. Historia ut de pectore gallia orator quidā fuit in curuus & Catonis aduersarius qui cum octauiano sæpenumero dixisset ut eum corrigeret si peccaret: respondit ei se non posse eum corrigere quoniam gallus esset: sed emendare posset. Versu orans cōtra galum hoc modo incipit fert hyemē nautis spumosa p æquora delphi. Interpellatione: interpellare est dicentem uel facientem impedire ut si quis loquentis aliquid more faciat uel numgeret nasum. Arrisione: arident illi qui risum ad aliquem conuertunt pro aliqua re: quasi ad aliquid ridef. Si promiserimus multa domi argumenta & rationes amplissimas excogitaueram. Sed cum uideam uos admodū defatigatos dabo operam ut q̄ breuissime potero rationes meas absoluam non eodē modo uideo reliquos nullam rationem habere auditorū temporam nec dignitatis uestre q̄ dum orationes ostendunt potius aures uestras defatigant & obtundunt: ego uero res superfluas abscindam & necessarias solum soluam: principium tale debet esse: perite post regulas. Principii & insinuationis ostendit breuiter in q̄bus conueniant & in q̄bus disconueniant habent: statim sine ulla circuitione qd̄ cōtra insinuationē sit ubi omnino occulte dicunt. Apertis rationibus: contra insinuationem: per dissimulationem fiunt aut beniuolum: aut attentum: aut docilem. In hoc conueniunt quoniam insinuatione diem hæc eadem esse faciendā: sed in illo statim: & apertis rationibus. In hac autem occulte & per dissimulationem ut apud uirgi. Dauni miserere senectē fuit & tibi alis anchises genitor. nō enim decuisset & hostem inimicum capitalem pro se ipso æneæ supplicare & cuius uitæ insidias semp tetenderat. Notandum autem q̄ hos tres effectus coniunxit per coniunctionem disunctiuā. .i. aut ostendat non omnes necessarios esse: quoniam ex sola exordium perfecte constat potest ut apud uirgil. in georgi. Protinus aeri melis cælesta dona exequar: & in primo æne. at nunc horrentia Arma uirumq; cano: ex duobus tantum ut paulo post. Nunc te quando: docilis & attentus auditor efficitur. Commoditatem. i. ad effectum docilitatis & attentionis & beniuolentia: ex quibus orator commoditatem causæ consequitur: ut si qs oraret pro filio cicerōis qui sceleribus deditus ab ineunte ætate fuit hoc modo. Quāquam o iudices filius omni supplicio ob eius ingentia uicia dignissimus uideatur: tamen ciceroni patri consulendū est: qui doloribus conficeretur & magis quoniam ipse nullos dolores nulla pericula euitauit ut nostram remp. ab hostium manibus incolumē liberaret. Verum esse tres: ponit quandam conditionem exordiorum: quæ licet propria sit exordii tamen toti orationi conuenire potest. Vnde sciendum est q̄ hæc conuenientia & conditio propria communiter appellatur quoniam ita sibi conuenit: quod etiam aliis potest accommodari: Sed alio modo proprium dicimus quod ita uni conuenit quod nulli alii rei conuenire potest. Perpetuo: non usque ad finem causæ: sed a principio orationis: nam perpetuum dicimus: quod fit si ne intermissione ut ad mea perpetuum deducite tempora carmen. Ut se perpetuo: ut in oratione

collatione/abiectione: litterarum mutatione. præterea expectatione: similitudine: nouitate: historia: uersu: aut ab alicuius interpellatione: aut arrisione. Si promiserimus aliter parati fuerimus nos esse dicturos: nos non eodem modo: ut cæteri soleant. uerba facturos: quid alii soleant quid nos facturi sumus breuiter exponemus. Inter insinuationem & principium hoc interest: quia principium eius modi debet esse: ut statim apertis rationibus q̄bus præscripsimus aut beniuolum: aut attentum: aut docilem faciamus auditorem. Itē insinuatione eius modi debet esse: ut occulte per dissimulationem eadē illa omnia conficiamus: ut ad eandem commoditatem in dicendi opere uenire possimus. Verū hæc tres utilitates tametsi in tota oratione sunt comparandæ:

Ciceronis sæpenumero seruatum uidemus quale illud uidete & reliqua: quoniam ad causam pertinet & item pro Archia poeta: & quoniam tam diligenter attenditis utar beneficio uestro. præterea in diuisionibus hæc solent plurimum seruari hoc modo & quoniam multas ad optimū imperatorem necessaria sunt per Pompeiū consideranda esse quattuor potissimū cognoscetis. Nunc ne quando: auditores ut diximus attentos facit & dociles in qua re imitari uidetur bonos agricolas qui priuq̄ semina terris commendent herbas malas: & sentes extirpant ne bona semina a malis radicibus suffocent: nec possint fructus meliores producere. In exordienda causa lenis tam ad sententias quam ad uocabula ut auditor non laboret: nam exordium est tamquam clavis in hostio per apud qd̄ intus later demonstratur: sed si obscure dicatur nihil de his quæ se

hoc est ut auditores sese perpetuo nobis attentos: dociles: beniuolos præbeant: tamen hoc per exordium causæ maxime comparandum est. Nunc quando uitioso exordio utamur: quæ uitia uitanda sunt docebo. In exordienda causa seruandum est: ut lenis sit sermo: ut usitata uerborum consuetudo: ut non apparata uideatur esse oratio.

De Vitijs Exordio.

uitiosum exordium est qd̄ in plures causas potest accommodari: quod uulgare dicitur. Itē uitiosum ē quo nihilominus aduersarius potest uti: quod cōmune appellatur. Itē illud quo aduersarius ex contrario potest uti. Item uitiosum est: qd̄

cuntur intelligi potest quale si diceret deum altitonantem q̄ olympi & terræ tecta quatit deprecatus sum ut quæ ad tempus. pertineant dicere possim leuiter ergo diceret hoc modo deum imortalem .p.c. deprecatus sum ut de his quæ ad tempus. pertineat dicere possim. Usitata uerborum: bene frequentatio usus est: ut ostendat nō solum quæ in usu sunt: sed quæ in frequenti & in attrita dicendi consuetudine hærent in exordio & ubiq; poni debere hoc modo. Cum de repu. dictu

rus sum non debeo timere quæadmodum fit ut hostes pulsant muros contra aut esset: si diceretur cum de monocratia ducturus sum: non debeo ita horrere: quæadmodum cum perduelles pulsant muros. Item usq; deq; sero rabulam aduersarii mei spurati loco uti sermone. fugienda enī huiusmodi sunt obscura uocabula. Octauianus nāq; scribens ad quosdam suos nepotes cōmune facit eos ut ita fugiat nouitates uocabulorum sicut nauæ scopulos. Apparata oratio: pertinet enī ad puerilem dicendi modum: ut lenociniis in sermone quod confici solet ex coloribus uerborum similiter cadentibus: nudus in ignota Palinure iacebis harena. & item si dicitur mihi sperare libet quia dignitas uestra mihi iubet: ai magnitudo mei & æquitatis uestre proptitudo ciuitatis huius aplitudi mihi uictoriam pollicetur. Apparatus enim dicitur nimis diligens apparatus & puerilis ē & orator grauitatem quandam seruare debet.

uitiosum exordium: hoc capitulum diuiditur in tot partes quot sunt genera uiciorum. Ad plures causas: siue furti: siue homicidii: siue cuiusuis criminis: quale est illud spes mihi magna allata ē me uictoriam esse consecuturū. Audio enim uestram in audiendo diligentia: in proferendo iustitiam: in iudicando acumen. Itaq; nō dubito qn uictoria mihi futura sit. Vel si tua iustissime prætor in dagando subtilitas: in iudicando æq̄tas hic me ad tribunal uenire persuasit: nec enim uiciosa sunt quoniam exordium ut ait Quintilianus debet pertinere solum ad eam ipsā causam de qua sumus dicturi: cū autem dicitur differenter ad omnia potest pertinere: & quo omnes uti possunt bono: aut speciali exemplo: usus esset si hunc imodum exordium dixisset spero me reportaturum uictoriam iudices qui itelligo uos odio habere coniuatores quali usus est in oratione Archia q̄ si mihi concedit tribuq; a uobis sentiam: perficiam pfecto ut hunc. a. licinium non modo nō segregandum cū sit ciuis a numero ciuim: sed et si non esset putetis ad sciendū fuisse. Nihilominus Domitius miles Pōpei partibus studiosissimus & Tiberius gracchus præturam a Pompeio potestebant ambo: igitur pro suis erga Pompeium beneficiis hoc modo exordiri potuerunt. Credo pompeii cum magnis periculis laborauerim honori & dignitati tuæ semper te mihi in petitione præturæ futurū. Vel sic tua pompeii hūanitas: benefactorumq; tuorum remuneratio hortata est me ut præturam abste peterē præsertim cum tot pericula pro te subire nō dubitarim. Nihilominus duæ negatiōes sunt q̄ significant multo magis sicut tantūdem. Cōmune potest appellari: potest priuere tam aduersario quam actori. .i. accusatori: communem eum dicimus rem q̄ sit participata cū aliquo & ad plures & ad pauciores potest pertinere. Ex cōtrario: leuiter commutatis: illud pcedens

si uos oēs persuasit: quoniam tanta eloquentia præditus est ut etiam arbores & saxa ad se trahere soleat: cum eum aliquando lapidatum fuisse & fustibus uerberatum intelligat. Collectione ut ad ueniens hodie bonum oē coepi quo spero uos sententiā pro me proluros: concurrerunt enim mihi obuiam fornarius meus piscatores: factores: Lanii. Litterarū mu. ut hic dat operam non ut legat: sed ut lingat. Item non est mirū si hic me in causa superat: quoniam non solum est legum lator sed etiam legum lator dico. Expectatione: oculos paulus moratos sustulit ad proceres: nam cum hoc dicunt paululū carent & cum quodā interuallo respondēt: ut et apud Ouid. in. xii. expectatoq; resoluit ora sono. Similitudine: nō est mirū si cū temeritate locus ē ad uersarius meus: quoniam putat se hic in conspectu uestro esse tanq̄ si mius inter anseres: nouitate debetis aures mihi præstare: quoniam audiui asinum cū tibicine silentium nobis imponentem. Historia ut d' pectore gallia orator quidā fuit in curuus & Catonis aduersarius qui cum octauiano sæpenumero dixisset ut eum corrigeret si peccaret: respondit ei se non posse eum corrigere quoniam gallus esset: sed emendare posset. Versu orans cōtra galum hoc modo incipit fert hyemē nautis spumosa p æquora delphi. Interpellatione: interpellare est dicentem uel facientem ipedire ut si quis loquentis aliquid more faciat uel numgeret nasum. Arrisione: arident illi qui risum ad aliquem conuertunt pro aliqua re: quasi ad aliquid ridet. Si promiserimus multa domi argumenta & rationes amplissimas excogitaueram. Sed cum uideam uos admodū defatigatos dabo operam ut q̄ breuissime potero rationes meas absoluam non eodē modo uerbo reliquos nullam rationem habere auditorū temporū nec dignitatis uestre q̄ dum orationes ondunt potius aures uestras defatigant & obtundunt: ego uero res superfluas abscindam & necessarias solum soluam: principium tale debet esse: perite post regulas. Principii & insinuationis ostendit breuiter in qbus conueniant & in qbus disconuenientia habent: statim sine ulla circuirione qd cōtra insinuationē sit ubi omnino occulte dicunt. Apertis rationibus: contra insinuationem: per dissimulationem fiunt aut beniuolum: aut attentum: aut docilem. In hoc conueniunt quoniam insinuatione diem hæc eadem esse faciendā: sed in illo statim: & apertis rationibus. In hac autem occulte & per dissimulationem ut apud uirgi. Dauni miserere senectē fuit & tibi alis anchises genitor. nō enim decuisset & hostem inimicum capitalem pro se ipso æneæ supplicare & cuius uitæ insidias semp tetenderat. Notandum autem q̄ hos tres effectus coniunxit per conjunctionem disunctiuā. s. aut ostendat non omnes necessarios esse: quoniam ex sola exordium perfecte constat potest ut apud uirgil. in georgi. Protinus aeri melis caelesta dona exequar: & in primo æne. at nunc horrentia Arma uirumq; cano: ex duobus tantum ut paulo post. Nunc te quando: docilis & attentus auditor efficitur. Commoditatem causæ consequi: ut si qs oraret pro filio cicerōis qui sceleribus deditus ab ineunte ætate fuit hoc modo. Quāquam o iudices filius omni supplicio ob eius ingentia uicia dignissimus uideatur: tamen ciceroni patri consulendū est: qui doloribus conficeretur & magis quoniam ipse nullos dolores nulla pericula euitauit ut nostram remp. ab hostium manibus incolumē liberaret. Verum esse tres: ponit quandam conditionem exordiorum: quæ licet propria sit exordii tamen toti orationi conuenire potest. Vnde sciendum est q̄ hæc conuenientia & conditio propria communiter appellatur quoniam ita sibi conuenit: quod etiam aliis potest accommodari: Sed alio modo proprium dicimus quod ita uni conuenit quod nulli alii rei conuenire potest. Perpetuo: non usque ad finem causæ: sed a principio orationis: nam perpetuum dicimus: quod sit sine intermissione ut ad mea perpetuum deducite tempora carmen. Ut se perpetuo: ut in oratione

collatione: abiectione: litterarum mutatione. præterea expectatione: similitudine: nouitate: historia: uersu: aut ab alicuius interpellatione: aut arrisione. Si promiserimus aliter parati fuerimus nos esse dicturos: nos non eodem modo: ut cæteri soleant: uerba facturos: quid alii soleant quid nos facturifumus breuiter exponemus. Inter insinuationem & principium hoc interest: quia principium eius modi debet esse: ut statim apertis rationibus qbus præscripsimus aut beniuolum: aut attentum: aut docilem faciamus auditorem: sicut insinuatione eius modi debet esse: ut occulte per dissimulationem eadē illa omnia conficiamus: ut ad eandem commoditatem in dicendi opere uenire possimus. Verū hæ tres utilitates tametsi in tota orōe sunt comparandæ:

Ciceronis sæpenumero seruatum uidemus quale illud uidete & reliqua: quoniam ad causam pertinet & item pro Archia poeta: & quoniam tam diligenter attenditis utar beneficio uestro. præterea in diuisionibus hæc solent plurimum seruari hoc modo & quoniam multas ad optimū imperatorem necessaria sunt per Pompeiū consideranda esse quattuor potissimū cognoscetis. Nunc ne quando: auditores ut diximus attentos facit & dociles in qua re imitari uidetur bonos agricolas qui priuq; semina terris commendent herbas malas: & sentes extirpant ne bona semina a malis radicibus suffocent: nec possint fructus meliores producere. In exordienda causa lenis tam ad sententias quam ad uocabula ut auditor non laboret: nam exordium est tamquam clavis in hostio per apud qd intus later demonstratur: sed si obscure dicatur nihil de his quæ se

hoc est: ut auditores sese perpetuo nobis attentos: dociles: beniuolos præbeant: tamen hoc per exordium causæ maxime comparandum est. Nunc quando uitioso exordio utamur: quæ uitia uitanda sunt docebo. In exordienda causa seruandum est: ut lenis sit sermo: ut usitata uerborum consuetudo: ut non apparata uideatur esse oratio.

De Vitioso Exordio.

uitiosum exordium est qd in plures causas potest accommodari: quod uulgare dicitur. Itē uitiosum ē quo nihilominus aduersarius potest uti: quod cōmune appellatur. Itē illud quo aduersarius ex contrario potest uti. Item uitiosum est: qd

cuntur intelligi potest. quale si diceret deum altitonantem q olympi & terræ tecta quatit deprecatus sum ut quæ ad rempu. pertineant dicere possim leuiter ergo diceret hoc modo deum mortalem. p. c. deprecatus sum ut de his quæ ad remp. pertineat dicere possim. Visitata uerborum bene frequentatio usus est: ut ostendat nō solum quæ in usu sunt: sed quæ in frequenti & in attrita dicendi consuetudine hærent in exordio & ubiq; poni debere hoc modo. Cum de repu. dictu

rus sum non debeo timere quæadmodum fit ut hostes pulsant muros contra aut esset: si diceretur cum de monocratia ducturus sum: non debeo ita horrere: quæadmodum cum peruelles pulsant muros. Item susq; deq; fero rabulam aduersarii mei spurati loco uti sermone. fugienda enī huiusmodi sunt obscura uocabula. Octauianus nāq; scribens ad quosdam suos nepotes cōmune facit eos ut ita fugiāt nouitates uocabulorum sicut nauæ scopulos. Apparata orō: pertinet enī ad puerilem dicendi modum: ut lenociniis in sermone quod confici solet ex coloribus uerborum similiter cadentibus: nudus in ignota Palinure iacebis harena. & item si dicitur mihi sperare libet quia dignitas uestra mihi iubet: ai magnitudo mei & æquitatis uestre proptitudo ciuitatis huius apli: tudo mihi uictoriam pollicetur. Apparatus enim dicitur nimis diligens apparatus & puerilis ē & orator grauitatem quandam seruare debet.

uitiosum exordium: hoc capitulum diuiditur in tot partes quot sunt genera uiciorum. Ad plures causas: siue furti: siue homicidii: siue cuiusuis criminis: quale est illud spes mihi magna allata ē me uictoriam esse consecuturū. Audio enim uestram in audiendo diligentia: in proferendo iustitiam: in iudicando acumen. Itaq; nō dubiro qn uictoria mihi futura sit. Vel si tua iustissime prætor in dagando subtilitas: in iudicando æq̄tas hic me ad tribunal uenire persuasit: nec enim uiciofa sunt quoniam exordium ut ait Quintilianus debet pertinere solum ad eam ipsā causam de qua sumus dicturi: cū autem dicitur differenter ad omnia potest pertinere: & quo omnes uti possunt bono: aut speciali exemplo: usus esset si hunc imodum exordium dixisset spero me reportaturum uictoriam iudices qui itelligo uos odio habere conuatores quali usus est in oratione Archia q̄ si mihi concedit tribuiq; a uobis sentiam: perficiam pfecto ut hunc. a. licinium non modo nō legregandum cū sit ciuis a numero ciuim: sed et si non esset putetis ad sciendū fuisse. Nihilominus Domitius miles Pōpei partibus studiosissimus & Tiberius gracchus præturam a Pompeio posebant ambo: igitur pro suis erga Pompeium beneficiis hoc modo exordiri potuerunt. Credo pompeii cum magnis periculis laborauerim honori & dignitati tuæ semper te mihi in petitione præturæ futurū. Vel sic tua pompeii hūanitas: benefactorumq; tuorum remuneratio hortata est me ut præturam abste peterē præsertim cum tot pericula pro te subire nō dubitarim. Nihilominus duæ negatiōes sunt q̄ significant multo magis sicut tantūdem. Cōmune potest appellari: potest pertinere tam aduersario quam actori. s. accusatori: communem eum dicimus rem q̄ sit participata cū aliquo & ad plures & ad pauciores potest pertinere. Ex cōtrario: leuiter commutatis: illud pcedens

si uos oēs persuasit: quoniam tanta eloquentia prædixit ut etiam arbores & saxa ad se trahere soleat: cum eum aliquando lapidatum fuisse & fustibus uerberatum intelligat. Collectione ut ad ueniens hodie bonum oē coepi quo spero uos sententiā pro me prolaturus: concurrerunt enim mihi obuiam fornarius meus piscatores: factores: Lanii. Litterarū mu. ut hic dat operam non ut legat: sed ut lingat. Item non est mirū si hic me in causa superat: quoniam non solum est legum lator sed etiam legum lator dico. Expectatione: oculos paulus moratos sustulit ad proceres: nam cum hoc dicunt paululū carent & cum quodā interuallo respondēt: ut et apud Ouid. in. xii. expectatoq; resoluit ora sono. Similitudine: nō est mirū si cū temeritate locus ē ad uersarius meus: quoniam putat se hic in conspectu uestro esse tanq̄ si mihi inter anseres: nouitate debetis aures mihi præstare: quoniam auidi asinum cū tibicine silentium nobis imponentem. Historia ut d' pectore gallia orator quidā fuit in curuius & Catonis aduersarius qui cum octauiano sæpenumero dixisset ut eum corrigeret si peccaret: respondit ei se non posse eum corrigere quoniam gallus esset: sed emendare posset. Versu orans cōtra galum hoc modo incipit fert hyemē nautis spumosa p æquora delphi. Interpellatione: interpellare est dicentem uel facientem impedire ut si quis loquentis aliquid more faciat uel numgeret nasum. Arrisione: ar

rident illi qui risum ad aliquem conuertunt pro aliqua re: quasi ad aliquid rideat. Si promiserimus multa domi argumenta & rationes amplissimas excogitaueram. Sed cum uideam uos admodū defatigatos dabo operam ut q̄ breuissime potero rationes meas absoluam non eodē modo uido reliquos nullam rationem habere auditorū temporum nec dignitatis uestre q̄ dum orationes ostendunt potius aures uestras defatigant & obtundunt: ego uero res superfluas abscindam & necessariis solum soluam: principium tale debet esse: perite post regulas. Principii & insinuationis ostendit breuiter in qbus conueniant & in qbus disconueniant habent: statim sine ulla circutione qd cōtra insinuationē sit ubi omnino occulte dicunt. Apertis rationibus: contra insinuationem: per dissimulationem fiunt aut beniuolum: aut attentum: aut docilem. In hoc conueniunt quoniam insinuatione diem hæc eadem esse faciendā: sed in illo statim: & apertis rationibus. In hac autem occulte & per dissimulationem ut apud uirgi. Dauni miserere senectē fuit & tibi alis anchises genitor. nō enim decuisset & hostem inimicum capitalem pro se ipso æneæ supplicare & cuius uitæ insidias semp tetenderat. Notandum autem q̄ hos tres effectus coniunxit per conjunctionem disiunctiuā .i. aut ostendat non omnes necessarios esse: quoniam ex sola exordium perfecte constat potest ut apud uirgil. in georgi. Protinus aerii melis cælesta dona exequar: & in primo æne. at nunc horrentia Arma uirumq; cano: ex duobus tantum ut paulopost. Nunc te quando: docilis & attentus auditor efficitur. Commoditatem. i. ad effectum docilitatis & attentionis & beniuolentia: ex quibus orator commoditatem causæ consequitur: ut si qs oraret pro filio cicerōis qui sceleribus deditus ab incunte ætate fuit hoc modo. Quāquam o iudices filius omni supplicio ob eius ingentia uicia dignissimus uideatur: tamen ciceroni patri consulendū est: qui doloribus conficeretur & magis quoniam ipse nullos dolores nulla pericula euitauit ut nostram remp. ab hostium manibus incolumē liberaret. Verum esse tres: ponit quandam conditionem exordiorum: quæ licet propria sit exordii tamen toti orationi conuenire potest. Vnde sciendum est q̄ hæc conuenientia & conditio propria communiter appellatur quoniam ita sibi conuenit: quod etiam aliis potest accommodari: Sed alio modo proprium dicimus quod ita uni conuenit quod nulli alii rei conuenire potest. Perpetuo: non usque ad finem causæ: sed a principio orationis: nam perpetuum dicimus: quod fit si ne intermissione ut ad mea perpetuum deducite tempora carmen. Ut se perpetuo: ut in oratione

collatione/abiectione: litterarum mutatione. præterea expectatione: similitudine: nouitate: historia: uersu: aut ab alicuius interpellatione: aut arrisione. Si promiserimus aliterac parati fuerimus nos esse dicturos: nos non eodem modo, ut ceteri soleant, uerba facturos: quid alii soleant quid nos facturi sumus breuiter exponemus. Inter insinuationem & principium hoc interest: quia principium eius modi debet esse: ut statim apertis rationibus qbus præscripsimus aut beniuolum: aut attentum: aut docilem faciamus auditorem: at insinuatione eius modi debet esse: ut occulte per dissimulationem eadē illa omnia conficiamus: ut ad eandem commoditatem in dicendi opere uenire possimus. Verū hæc tres utilitates tametsi in tota oratione sunt comparandæ:

Ciceronis sæpenumero seruatum uidemus quale illud uidete & reliqua: quoniam ad causam pertinet & item pro Archia poeta: & quoniam tam diligenter attenditis utar beneficio uestro. præterea in diuisionibus hæc solent plurimum seruari hoc modo & quoniam multas ad optimū imperatorem necessaria sunt per Pompeiū consideranda esse quattuor potissimū cognoscetis. Nunc ne quando: auditores ut diximus attentos facit & dociles in qua re imitari uidetur bonos agricolae qui priusq̄ semina terris commendunt herbas malas: & sentes extirpant ne bona semina a malis radicibus suffocent: nec possint fructus meliores producere. In exordienda causa lenis tam ad sententias quam ad uocabula ut auditor non labore: nam exordium est tāquam clavis in hostio per apud qd qd intus later demonstratur: sed si obscure dicatur nihil de his quæ se

hoc est: ut auditores sese perpetuo nobis attentos: dociles: beniuolos præbeant: tamen hoc per exordium causæ maxime comparandum est. Nunquid quando uitioso exordio utamur: quæ uitia uitanda sunt: docebo. In exordienda causa seruandum est: ut lenis sit sermo: ut usitata uerborum consuetudo: ut non apparata uideatur esse oratio.

De Vitiis exordio.

uitiosum exordium est qd in plures causas potest accommodari: quod uulgare dicitur. Itē uitiosum ē quo nihilominus aduersarius potest uti: quod cōmune appellatur. Itē illud quo aduersarius ex contrario poterit uti. Itē uitiosum est: qd

sum non debeo timere quæadmodum fit ut hostes pulsant muros contra aut esset: si diceretur cum de monocratia ducturus sum: non debeo ita horrere: quæadmodum cum peruelles pulsant muros. Item susq; deq; fero rabulam aduersarii mei sputati loco uti sermone. fugienda enī huiusmodi sunt obscura uocabula. Octauianus nāq; scribens ad quosdam suos nepotes cōmune facit eos ut ita fugiāt nouitates uocabulorum sicut nauæ scopulos. Apparata oratio: pertinet enī ad puerilem dicendi modum: ut lenociniis in sermone quod confici solet ex coloribus uerborum similiter cadentibus: nudus in ignota Palinure iacebis harena. & item si dicitur mihi sperare libet quia dignitas uestra mihi iubet: ai magnitudo mei & æquitatis uestre propitudo ciuitatis huius aptitudo mihi uictoriam pollicetur. Apparatus enim dicitur nimis diligens apparatus & puerilis ē & orator grauitatem quandam seruare debet.

uitiosum exordium: hoc capitulum diuiditur in tot partes quot sunt genera uiciorum. Ad plures causas: siue furti: siue homicidii: siue cuiusuis criminis: quale est illud spes mihi magna allata ē me uictoriam esse consecuturū. Audio enim uestram in audiendo diligentia: in proferendo iustitiam: in iudicando acumen. Itaq; nō dubito qn uictoria mihi futura sit. Vel si tua iustissime prætor in dagando subtilitas: in iudicando æq̄tas hic me ad tribunal uenire persuasit: nec enim uictoria sunt quoniam exordium ut ait Quintilianus debet pertinere solum ad eam ipsā causam de qua sumus dicturi: cū autem dicitur differenter ad omnia potest pertinere: & quo omnes uti possunt bono: aut specialiter exemplo: usus esset si hunc imodum exordium dixisset spero me reportaturum uictoriam iudices qui itelligo uos odio habere conuratores quali usus est in oratione Archia q̄ si mihi concedit tribuq; a uobis sententiam: perficiam pfecto ut hunc. a. licinium non modo nō segregandum cū sit ciuis a numero ciuium: sed et si non esset putetis ad sciendū fuisse. Nihilominus: Domitius miles Pōpeiū partibus studiosissimus & Tiberius gracchus præturam a Pompeio potestabant ambo: igitur pro suis erga Pompeium beneficiis hoc modo exordiri potuerunt. Credo pompeii cum magnis periculis laborauerim honori & dignitati tuæ semper te mihi in petitione præturæ futurū. Vel sic tua pompeii hūanitas: benefactorumq; tuorum remuneratio hortata est me ut præturam abste peterē præsertim cum tot pericula pro te subire nō dubitarim. Nihilominus duæ negatiōes sunt q̄ significant multo magis sibi tantūdem. Cōmune potest appellari: potest pertinere tam aduersario quam actori. i. accusatori: communem eum dicimus rem q̄ sit participata cū aliquo & ad plures & ad pauciores potest pertinere. Ex cōtrario: leuiter commutatis: illud pcedens

niciofum est: quia aduersarius eodē penitus potest uti hoc aut potest uti: sed eo solo commutato in quo causa uidet differre: quod ideo Quinti. uocat exordiū cōmutabile hoc modo. Erant duo ciues cæsaris amicissimi: quorum alter. f. Curio cum esset tribunus cæsare adiuuerat & i bello & i pace. Alter uero. f. Appius tantū in bello adiutor fuerat. Cum uenisset ergo cæsar Romam finitis bellis & uterq; præturam peteret uicio exordio uti potuisset hoc pacto. Si appius dixisset cū nulus labor fuerit mihi grauis nullū periculum a me fuerit euitatum. C. cæsar in bello gerendo ut dignitati tuæ inseruirem peto abste ut mihi in hac p̄tura petitione faueas: nam hoc eodē modo utetur curio hoc solo mutato in quo differt causa. f. q̄ ipse in utroq; bello & in pace sibi fauorem præstiterit. Nihil apparatus: ut in lenociniis uerborū qualia sūt similiter cadentia & similiter de lenociniis: qui colores a cicerone et̄ impositi sunt: nō quod laudandi sunt: sed quod aliquid quando euitari non possunt nisi magna ad habita diligentia. Vicio sa enim ideo sunt: quia offendunt artes auditorum imo maxima suspitio ē: ne orator utatur illis lenociniis uerborum & nō ueritate & grauitate causæ quæ magis ad oratorē uidetur pertinere: cū in psuasiōe plus possit auctoritas dicentis quā eloquentia: nā lenocinia uerba pueriles colores magis sūt quā oratores grauissimi. Apparata enī dicuntur q̄ dedita opera facta sūt cum supflua exornatione: unde etiā mulieres fucatas & artificiose ornatas apparatus uocamus: quia uerum colorem non habent: sed supfluum & fictū: nā & is qui huiusmodi ornamentis uerborū utitur magis supfluo ornamento uidet delectari q̄ ueritatis confidere. Longū nimium: de hoc Oratius ait ne mea caput creuisse uidet quia ceteræ orationis partes non correspondent: nā exordium debet cū ceteris partibus cōformari. Aut non ex ipsa causa q̄ uocat Quintilianus extremū: quia non extractū est ex uisceribus causæ. Accusat Clodius adulterii qui uiciose se hoc exēplo tueretur. Sed si qua res est in qua possim gloriari ē maxima amicitia uestra qua ego semp usus sum. nam ex tali amicitia magna laus seq̄ solet: itaq; a uobis peto ut huic crimini ueniā tribuatis ad cām enim prinuisset hoc modo: Si quid feci in uita o iudices laudabile si quicq; mihi nunquam gratū fuit maxime pudicitia delectatus sum: deditq; semp operam: ut recte uiuerem: & ne ullo crimine accusari unq; possem. Neq; beni. neq; docilem: huius generis exordii appellatur translatum qd̄ obscurum esset: nisi alibi clarius tractaret: dicit enim Quintilianus tria esse genera uiciofa. f. extraneum uel separatū: quale illud est qd̄ non ex ipsa causa tractum est: Secundū quod appellat translatum: quod fit q̄do facimus docilem cum debeamus facere attentum & sic de aliis. Sed quod superius in regulis exordiorū tractatum est: quale est hic ut cū Virgilio dixerit de apibus Admiranda tibi leuium spectacula rerū: Magnanimitq; duces totumq; ex agmine gentis: si dixisset non dicemus apes & apum uilissima cura & itē is qui gallinam perdidit de gallina tantum dicat hoc modo: cū sit mihi sublata gallina o iudices deberis mihi ius meū tribuere: dicam igitur de gallina: recte enim dixisset hoc pacto nolite cōsiderare gallinam iudices: quæ mihi sublata est. Sed considerate: quantus tumultus: quanta discordia: quantus furor: quantus sanguis secutus sit si huiusmodi furoribus licentiam permittatis. Tertium est quod fit penitus contra regulas ut si faceremus maliuolos pro beniuolos: ut si diceretur putatis nos esse principes ciuitatis qd̄ mihi est: rei uobiscum & istud ueni ad uos iudices is superbos crudeles & iustitiæ peruersores. Deinceps: facit attentum auditorem: modus apud Ciceronem frequentissimus. Si quidem finitis exordii regulis quibus uti debemus & uiciis & assignatis quæ sunt infanda: secundam orationis partē hoc est narrationem aggreditur: in qua quidem re est notandum qd̄ eodem ordine partibus orationis uti debemus quo etiam a Cicerone tractatur.

n Arrationem plurari numero usus est quia plura esse dicit genera apud oratores hoc uocabulum ponitur pro specie. Cum exponimus rem: bene dicit rem gestam: quoniam narratio uera de preterito est ideo iudicialis est propria quamquam & iudiciali improprie accusamus de futuris: ut si domus uicini casura esset super mee: tunc posset illud deferri ad iudices: tanquam si esset factum: sed si in aliis generibus contingat incidens est: & fit ad confirmationem: & tanquam

nimum apparatus uerbis compositum est: aut nimium longum est: & quod non ex ipsa causa natum uidetur: quod separatim uocatur in quo etiam translatum concluditur: ut proprie cohereat cum narratione: & quod neq; beniuolum: neque docilem: neq; attentum facit auditorem. De exordio satis dictum est. Deinceps ad narrationem transeamus.

De Tribus Narrationum Generibus: 110

n Arrationū genera tria sunt. Vnū est cū exponimus rem gestā: & unū quodq; trahimus ad

de preterito sit: nam in demonstratione non potest cadere: quoniam uera laus & sermo cū honore res gestarū: deliberatio autem de futuro semper ē: & uocatur hoc genus proprie orationum & ordine naturali semper tractat. Vincendi causa separauit hic oratorium a poetico. nā hoc uincendi causa fit & illud delectandi quale exemplum est Clodii & Milonis. nam ut Milo uictoriam cōsequeretur probat Cice. cum inermem: & in curru cum seruis Simphonianis ad uillam proficiscentem cum Clodius armatus in insidiis fuisset. Quod incurrit nonnūquam: ergo incidens est: nec iudicialis generis propriū: nā & icurrit & non semp tamen: quæ duo sunt non est de principalibus partibus orationis: hoc autem narrationis genus multis uocabulis a latinis appellatum est. Vocant enim incurrentem egressionem & degressionem a græcis eugasis qd̄ est egredior nominata est quæ a Quintiliano hunc in modum diffinitur. Eugasis est rei extra rem ad causam tamē pertinens tractatio. Aut fidei: ut est apud archiam. Fides enim est firma opinio quæ fiet hoc modo. Si Cicero uolens defendere Milōem adducat testē fide dignū: & ut ita auditores possint credere eius laudes persequatur: hoc pacto ut credatis iudices hūc testē optimum esse uir est iustitiæ amantissimus. nullam habet opinionem uirtuti deditissimus. dedit enī ope

utilitatem nostram uincendi causa quod pertinet ad eas causas: de quibus iudicium futurum est. Alterum genus narrationis est qd̄ intercurrit nonnūquam: aut fidei: aut criminationis: aut transitionis: aut alicuius apparationis uel laudationis causa. Tertium genus est id qd̄ a causa ciuili remotum ē: in quo tamen exerceri cōuenit: quo commodius illas superiores narrationes in causis tractare possimus. Eius narrationis duo genera sunt: unum qd̄ in negociis: alter qd̄ in personis positum. Tres habet partes: fabulam: historiam: argumentū. Fabula est: quæ neq; ueras neq; uerisimiles continet res:

ram: ut cum summa integritate inter ciues uiueret: nec est ullus nostrorum ciuium in omni uirtute præstantior. Aut criminationis: contra si adiceretur testis iniquus ex parte clodiana hoc pacto ordine dixit homo sanguinolentus & qui pro praua pecunia turpissimum facinus aggredetur. Aut transitionis hoc genere utuntur per sepe poetæ: & ab Ouidio maxime celebratum. nam in connectendis fabulis hac narrationem facit intercurrentem: qualis est ea Inachus unus abest immoq; reconditus antro fletibus euges aquas natamq; miserimus ideo luget: ut amissam. uolens enim coniungere præcedentem fabulam cum sequenti ea narratione usus est. Aut apparationis: maxime exornationis quod fecit Virgilius in apparatu Didonis erga troianos: & in tempestate quam æneas in Italiam ueniens passus est: breuibus enim uerbis ea res dici poterat sine ieiuna esset oratio: & ut auditores delectaret diffuse narrauit: & apparatione uerborum usus est. Aut laudationis: ut apud pompeianam leguntur enim plura de gestis pompeii quæ ad laudationem dicta sunt. facit id Virg. in primo: interrogati enim troiani qui essent: & quem regem haberent: sed ut maior esset laus troianorum ita inquit. Rex erat æneas nobis quo iustior alter: nec pietate fuit: nec bello maior & armis: quem si fara uirum seruant: si uelcitur aura etherea: neq; adhuc mortalibus occupat umbris.

Tertium est a ciuili causa remotum: ac si diceret quod poeticum est: & ab officio oratorio penitus remotum: quod ad ciuiles causas exercetur. In hoc genere sunt ficta & uerisimilia: ut argumeta in comediis aut uera & uerisimilia historia. In quo tamen: ut in declamationibus: quæ uocantur a græcis *meletæ*: & a latinis *themata* facta sicut solet fieri discipulis per magistros: quantum autem exercitatio necessaria sit Cicero: & uerbis & opere declarauit: nō enim prius ad scribendum accessit: quam in declamationibus transferendo: & in omni genere exercitationis se diligenter exercuisse: facit idem Virgilius in moreto: & i aliis pluribus uerbis fecit idem homerus: & demum omnes qui aliquid in dicendo facultatem sunt consecuti. Vnum in negociis: id est in rebus: quæ sunt extra hominem: ut sunt gesta æneæ: Alter in exponē nego. ut describere iratum simonem: pamphilum amantem. Fabula est: paulo ante posuit apologum: & fabulam: Similiter ostendens fabulam continere res uerisimiles: & apologum non uerisimiles: sed sciendum hunc locum non discrepare a superiori: quoniam duplex est fabula: uerisimilis: & non uerisimilis. Verisimilis est fabula: quam Terentius ponit de pamphilo: nam & ipse inquit: & que in eo disputant contaminari: non decere fabulas. Non uerisimilis est: quæ in tragediis scribitur de Cerere & triptolemo: ut si diceret: dico

vobis iudices: omnia in medium sunt conferenda. Imitanda e Ceres q̄ triptoleum sacerdotē suum misit in curru per aera a serpentibus uectum. ut artem seminandi mortalibus daret: q̄ licet uerisimile non sit: tamen habet immortalitatis partem. nam per hoc arandi modus significatur: arantes enim serpentes quosdam uidentur facere in terra. Præterea est serpentum uestigia delere cum cauda. Quæ i tragœdiis: aliqua in tragœdiis falsa sunt: quale est illud modo dictum: & item illud q̄ scribit herculeum ad inferos descendisse: & tricripitem ad superos extraxisse: uerum & multa in illis uera sūt: sicut illud q̄ dicitur arceus a fratre thieste capitali odio discedēs filios comedit ab eodem fratre sibi i cœna positos. Historia est res gesta: Seruius & alii uolunt historiam & anales in hoc differre: quod historia sit earum rerū quas uel uidimus uel uidere potuimus ab historico græco: quod est uidere. Annales uero de iis: quas non uidimus uel uidere potuimus.

Vnde liuius constat ex annalibus & historiis. Verum uidetur Cicero hic alter sensisse d̄ historia: & alibi Virgilius, de historia. Et uacet anales nostrorum audire laborū: quāquam dicat Seruius hoc posse licet ter confudi: & annales eo loco pro historis eē positos. Præceptor meus neutrum dicit accusandum esse: sed uarias esse opiniones. tale igitur de historia exemplum potest esse. benefecerunt maiores nostri: qui uoluerunt ciuitates filiis locupletari: ga eos damnarent: qui ætatem suam celebem usq; ad senectutem perducerent. Argumentum est res ficta: quale est hoc: obedire patribus uestris: o filii: si laudari uultis. nam apud Terentium magna reprehensione dignum ab omnibus putatum esse uidemus: qui inuito patre latenter nuptias parabat. Argumentum quandoq; significat rationem ueriores super alias & de hoc postea in hoc libro dicitur: significat etiam quamcūq; materiam: ut est cum dicimus: argumentū scribendi nobis non esse relictum: est præterea oratio rei dubiæ faciens fidem. Illud genus: hæc est secunda pars tertii generis: quod remotū est a causa ciuili. In personis: id est in tractabili more quarumlibet personarum: ut describere auarum ebrium. Sermonis festi: ut illud terentiæ anime mi phedria: & item de milone contra fratrem licet interdum iuuenes scortari: fores effringere: uirginem eripere. Animorū dissimulatio: ut e in eadem scena: in qua ostenditur de meā austerum: & mitionem humanissimum esse: & leni ingenio natum. Grauitatem: ut sermo de pamphilo: postq̄ excessit ephēbis facile omnes perferre ac pati: cum quibus uia erat: eorum obsequi studiis aduersus nemini nunquam preponens se aliis. Spem: ut idem Pamphilus ubi iquit mihi immortalitas parata e: si huic gaudio: nulla ægritudo intercesserit: gaudio a critone glicerium eē ciuem & chremetis filiam. Metū: cum dicit de carino: hoc cene est credibile tanta uecordia cuiquam innata: ut fieri: ut malis gaudeat. Item de Dauo cum pamphilo querebatur ut uindictam inferret: atque hoc cōfiteor merito mihi contigisse: quoniam ita ineris sum: tam nullius consilii: & de Cremete: de quo ait Thais opus e patrono: quem defensore paro attole palium. Suspicionem: Simo explorans filij uitam prima luce exurgebat: & uenientes seruos iterrogabat: quis heri chrisidem habuisset. Desideriū cupiditas rei absentis: ut de menedemo qui filii Clinix aduentum desiderabat: ut æneas inquit. O passi grauiora dabit deus his quoq; sinem. Dissimulationē: hic ponitur generaliter pro omni simulatione: ut Simo simulat nuptias futuras: cum inquit istec intro afferte: abite. Sofia ad eadē pauca te uolo. Misericordiam: ut apud Virgil. de amissis fociis inquit: nunc amici casum gemit & crudelia secum fata lycei. Varietatem uenit crito ad hæreditatem. Chrisidis consequendam: qui aduentu suo cuncta uariavit. Insuperatum incommodum: ut de ænea qui in Italia quietatem sperabat & passus est bella. Commutationem fortunæ: ut si q̄s forte consuetus esset uictoriam de hostibus: & mutatione fortunæ profligaretur. Latitiam subitam: ut æneas quem quæritis adsum troius æneas. Incundū exitū rerum: hoc in oibus comediis seruatut earum propriū infelicem statum reducere.

Verum exercendo: tacite quæstioi occurrit: nam posset q̄r̄ has partes lentius intrā ad cognitionem sine oppositione exemplorum: illud quod ad ueritatem pertinet: quomodo tracta

p. Allegor.

T. Liuius

Antip.

quæ semper res ueras continet: poeticum enim fictum est: sed si quæratut si post exordium sequatur semper narratio: respondendum est. Consideranda sunt genera oratoria: quia in demonstratione & deliberatione narrationem non posse fieri: propter disconuenientiam temporum: nisi ad probationem & confirmationem: id fiat in iudiciali regulariter semper sequetur exordium: nisi forte sit remouendus animus auditoris iam persuasus per suspensionem aliquam: ut est apud uirg. Oregina nouam usq; partas uertere perdas. Volens. n. Diomedes declarare profectioem troianorū in italiam: prius remouit suspitionem per confirmationem: deinde narrauit. Sciendum est præterea secundum quintilianum: quattuor modis non esse opus narrationem. ne. s. quando est iniecta suspitio: ut dictum est de Ilioneo: aut i re breui: aut quando res est cognita & uulgata: aut in responsione. Tres res conuenit habere narrationem: ut breuis: ut dilucida: ut uerisimilis sit: quæ quoniam fieri oportere scimus: quemadmodum faciamus: cognoscendum est.

De Breui narratione.

Em breuiter narrare poterimus: si inde incipimus narrare: unde necesse erit: & si non ab ultimo initio repetere uolumus: & si summam non particulatim narrabimus: & si non ad extremum: sed usq; eo: quo opus erit: persequemur: & si transitionibus nullis utemur: & si non deerrabimus ab eo: quod cœperimus exponere: & si exitus rerū ita ponemus: ut ante quoq; quæ facta sint: sciri possint: tametsi nos reticuenimus. Quod genus e: si dicam: me ex prouincia redisse: profectum quoque in prouinciam intelligatur. & omnino

quod breue aliquid non per uerba consideratur: sed ad necessitatem: breuis res appellatur illa: in qua sunt necessaria & ommittuntur superflua: unde totus Virg. breuis esse d̄: licet pluribus carminibus scriptus sit: fieri oportet scimus: facit attentum auditorem eo q̄ omnibus necessaria sūt & prodesse uidentur: non solum in orationibus: sed e in quotidiana loquedi consuetudine. Vnde necesse erit: hoc pertinet ad principium propinquum: q̄ proprium e huius narrationis: hoc modo. Rus proficiscenti miloni eū uxor in curru uecta: & cū seruis symphoniacis sequentibus occurrit Clo. armatus. Et si non ab ultimo initio: tangit principij remotum: q̄ apud omnes scriptores recte loquentes uitiosum est: de hoc Horatius ita inquit. Nec bellum troianum gemino exorditur ab ouo: falsum siquidem fuisset: si diceret. Clodius cuius præstantissimus in urbe romana: is uxore duxit fortissimam: & nuptias magnificas fecit: ex ea autem suscepit filij nomine clodium: qui cum capitali odio a milone dissideret: ei insidias tetendit. quem tandem rus sine armis proficiscentem gladio confodit. Ab ultimo initio a principio remoto: nam quælibet res dicitur habere duo initia: propinqua: & remota: & simulatum: scilicet dicendo res in summa redactas: & pertinet ad mediam narrationem. Non particulariter: quod uitiosum est: ut narrare singulos seruos quomodo essent armati: Et si non ad extremum: tangit finem remotum: qui uitiosissimus est: quale hoc occiso clodio: fecit Milo eum distrahi: & sub paleis sepelliuit sine ullo honore (sepultura. Sed usque eo tangit finem propinquum: qui necessarius est: hoc modo: purgabant ad inuicem Clodius & Milo: qui cum se tueretur clodium occidit. Et si transitionibus nullis: quales sunt hæc occisus est. Clo ante fundum gracchorum: quem uxor illius pro dote dederat. Et non deerrabimus: hoc idem significat: quod præcedens sed dictū est per ephexegelin ad maiore declarationē. Et si exitus rerum: uitiosum enim esset dicere pamphilū glicerium grauidam fecisse: & ex ea filium suscepisse cum ex ipso exitu: hoc sit ex ipso partu intelligatur eam prius fuisse grauidam.

12. 50. M. 4. a. T. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.

Non modo obest ut si dicatur milo ē paratus uenerat: & cū occurrerunt sibi clodius nihil dixit: sed expectauit q̄ posset eum gladio attingere & ita eū occidit. Sed etiam id quod neq̄ adiuuat: hoc modo erat Clodius in equo appulo & albo & habebat caudam uictam egregie deceno det: paretur quod genus quale ē hoc ac si diceret uerbi gratia. Ne sapius: & idē dicamus milo inermis uehebatur i curru: qui cū uenisset ad eum locū ubi Clodius latebat descendit de curru: sed q̄a erat inermis ut dixi: non potuit se defendere. Deinceps dicatur: hęc pertinet ad snias: nam repetere finem orationis pręteritę p colo rem gradationem honestū est: q̄a fit per uerba. Megara: ciuitas ē de qua fuit euclides. Vesper: dictus pro ablatiuo positus: sed est notā dum i narratione secundū Quin tilianum: quod nimis longa fit de uidenda est per tres partes. s. per ea quę facta sunt ostendam uobis quomodo Clodius armauit se: & inde insidias quomō fecerit post ea quemadmodum a milone oc ciusus est.

Em dilucide: ita primum exponemus ac si diceret si nar rabimus ordine naturali: quod ē proprium oratorū. Artificialis au tem poeticus est: quē seruauit egre gie Virgi. facit enim initium ab habitu æneę de Sicilia: deinde ap pulsum tēpestatibus ad litus car thaginis: & ita apud didon ē resu mit principiū narrando ei exitum urbis troię cū ordo fuisset primo dicere uersionē troię: deinde ad uentū suū in siciliā: postremo i ita liā. **Aeq̄ seruabimus:** aliqui dicūt hoc eē idē cū superiori p ephexegesi: aliq̄ dicunt dilucidā esse orōnem ei iungemus noia ordina lia: & significantia tēpus: cū re ipsa & cū negocio hoc modo dicā primū: ut se armauit. Clo. secūdo quō fecerit insidias miloni: postreō quō a milōe occisus fuit. Neq̄d pturbate: pturbare qdā dicūt cū iracūdia & furore nimio: q̄a intus aius ipedit: ne ordo i narratione seruet: sed cōfusione uidet fa cere: quod certę hic nō uidet eē: qm̄ orator debet eē uir bonus: qm̄o intelligēdum ē pturbate q̄ tum ad locutionē uerborū: quia qm̄ nimīū turbata ē: facit obscuritatē hoc mō: cū dicat Ci. si qd ē in me ingenii iudices: q̄ sentio: quā sit exiguū obscurū eēt: si diceremus si qd ē in me exiguū: q̄ serio q̄ sit ingenii. **Neq̄ noue:** secundū sniam Octauiani: q̄ scribemus ad quosdā suos nepotes iussit noui tates uocabulorū nō secus euitandas eē: q̄ solent scopulos a nauigantibus: quale eēt si uelemus dice re decre. senatus nullo mō curo & diceremus dephe & gerusia susq̄ deq̄ sero q̄a dephe significat decretū gerusia senatū susq̄ deq̄ sero negligo. **Neq̄ cōtorte.** & imoderatis metaphoris hoc mō addidisti mihi rebus tuis quāsdā muscā ad legendū: muscā pro stimulo intelligens: q̄ solent mor dere canes: si quidē contorta dicūtur ea q̄ uident p uim dū taxat remorę: cōfecta sicut & contra lē nos. Et suauis: in qua uidemus uocabula fluere quasi quoddā melle dī uenire i elaboratis: q̄a audi tor. uel legens nihil uidet i intelligendo elaborare: pręterea sicut cū prudentia facta est uocat ora tio: canas: si cū grauitate dī uenisse cum senectute. **Ambigüe:** ambigūū ē quod potest ad plures se tentias trahi: quale est hic: aiō re eacide. Romanos uincer posse: & itē hoc: si uultis diligēter aspice re o iudices: patet Clodiū inuasisse Milonē. **Dilucidū** autē eēt si diceret p iudiciū hoc mō si dili genter consideratis iudices: manifestū ē quē admodū Clodius inuasit milonē. **In aliā trāscamus rem** phęe sūt regulę breuitatis superius data: si quidē ēr prinet ad diluciditatē ab icepto nō digredi. q̄ si transitio fiat in rem nō necessariam: efficit cōfusione. **Ab ultimo repē:** pertinet hoc ad princi piū remotū: q̄ est uitiosū. a propinquo. n. incipiendū ē ut supra diximus: & est propinquū illud a quo tota cā dpendet. **Vltimo:** autē dixit pro pncipio: nec debemus mirari: quia cuiuslibet rei duo sunt: ultima sūt extrema. s. principium & finis. **Longe prosequa.** pertinet hoc ad finē remotum.

non modo id quod obest: sed & id quod neq̄ ob est neq̄ adiuuat: satius est pręterire: & ne bis aut sapius idem dicamus. Cauendum est etiam ne id (quod semel supra diximus) deinceps dicamus. hoc modo. Athenis megarum uesper aduenit simo: ubi aduenit megarum insidias fecit uirgini: insidi as postq̄ fecit uim in loco attulit.

De Dilucida Narratione.

Em dilucide narrabimus: si ut q̄cquid primū gestum erit ita primum exponemus: & res ac temporum ordinem conseruabimus: ut gestę res erunt: aut potuisse geri uidebuntur. **Hic erit con sideradū:** neq̄d pturbate: neq̄d cōtorte: neq̄d ābi gue: neq̄d noue dicamus: neq̄ in aliā rem transea mus: ne ab ultimo repetamus: ne longe psequāur.

Nequid quod ad rempt. hoc est ne ea quę necessaria sunt pręmittamus: sed hoc non solū in nar ratione: sed in tota oratione seruat: hoc pacto: Milo iermis in rheda cū uxore & serus simpho niacis: & cum ueste telari ad uillā proficiscebatur: cum non paulo ab urbe discessisset Clodius oc currit armatus de seruis armatis conspicatus: quem Milo cū se defenderet gladio interemit: obscu re autem dixisset hoc modo milo proficiscebatur rus: cui Clodius occurrit in itinere & ita inuicē i petum fecerunt. **Breuior eo dilu.** ois eni superfluitas dicendi audientibus affert q̄bscuritatē nec

debet nos mouere: quod ait Ora. **Nequid quod ad rem pertineat prętereamus:** & si perfequemur ea quę de breuitate pręcepta sunt: Nā quo breuioreo dilucidior & cognitu facior narratio fiet.

De Verisimili narratione.

Verisimilis narratio: erit si ut mos ut opinio: ut natura postulat dicemus: si spacia tem porū: personarum dignitates: consiliorum ratio nes: locorum opportunitates constabunt: ne refel li possit. aut tēporis pas: fuisse: aut cām nullā: aut

deus esse laboro obscurus: quia uidetur carpere eos potas qui breuitatem secūtur quoniam duplex est breuitas. Vna in q̄ om mittitur res necessaria: & ea quę ad rem pertineant: & de hac loq batur Oras. alia ē breuitas laudata in qua nihil requisitum ommitti tur: & hęc est quę narrationem efficit clariorem.

Verisimilis narratio: credibi lis probabilis: & cui adhibe tur fides: hoc n. modo ap d philosophos & oratores exponi tur: aliter autem apud dialecticos significat. nā ipsi uocant uerisimi lia: q̄ necessario consequitur: hęc autem tertia pars plus momenti

dent & in narratione q̄ ceterę dux ad p̄suadendū. nā ex hac tota cā p̄ndet: quę si moueatur oēs res & argumenta frustra sūt posita: in qua quod uerisimilitudine conficienda cōsideranda sūt quędā circumstantię negociis ipsis accedentes: quę in hoc uersu posite sūt. **Quis:** quid ubi quibus auxiliis: cur: quomō: quando. Quale genus est Clodius prima luce ciuitatē exiuit armatus serus constipatus in agro Mæcenatis insidias miloni tetēdit eo consilio: ut eū occideret metuens ne si bi in pericione tribunatus impedimēto foret. potest tamē narratiōe ē uerisimiles esse si omnes nō eēt: ut apud Vir. de Pigma. Impitts anre aras & cetera. **Vt mos:** mos ē consuetudo longa cū oi um cōsensu approbata ut hic est Scipio uxotē duxit: nuptias fecit: ut ex ea filios haberet: contra morē autē diceretur hoc mō: Papa mortuus ē testamētum fecit & nepotes filios i papatu heredes reliquit. **Vt optimo:** quę est de aliquo hoīe est: matio ut Cæsar magni ai uis ex urbe discessit: cū Pompeio socero suo cōflixit: ut se toti italię principē faceret: Cōtra autem diceret Cæsar ipera tor maximus arma deposuit & religionē ingressus ē: aut episcopus cyprius uir magnę religionis relicto episcopatu ad militiam profectus est. **Vt natura:** ē autem natura uis quędā ingenita illi de quo loquimur hoc mō Clamant discipuli oēs hodie non esse legendum quoniam hic dies festus sit & ab omnibus celebratur: pueros enim omnes ab laboribus libenter uacare manifestum ē: con tra autem esset: puer hic nullis laboribus fatigatus nullis spectaculis delectatur a senis latere nunq̄ digreditur: nec a suo studio cessare uisus ē. **Sed est notandum** quod si aliqd narraretur contra mo res opiniones & naturam dici uideatur cōfugiendum ē ad prolepsim & quandam pręoccupatio nē & ita loquendū esse de ea re incredibili ut nō ex oppinone: sed ex admiratione dictum eē po tius uideat: quā rē egregie seruauit Beatus hieronymus q̄ ita inquit: lænā pro hoīe dimicasse & q̄ le hoc esset. **Quis crederet** puerum decē annoꝝ: tantopere bonis artibus delectari ut a studio earū neq̄ dies: neq̄ noctes demoueri possit: ego quoq̄ uehemēter admiror. **Sparia tempore:** tangit circumstantiam: quę dicitur qm̄: ut uax matura in mēse septembri collecte sunt. **Personę digni tates.** i. cōuenientias & decorū cuiusq̄ p̄sone: & ē circumstantia quis ut iuuenis gulosus insidias fecit uirgini: & ex taberna meritoria exire uisus ē: & auarus quidā furug: fecit in urbe maximū. **Consi liorū rationes** tangit cur cæsar cū Pompeio bellū gessit imperiū urbis cōpararet: & Clodius Milo ni insidias tendebat ut eū opprimeret: metues si uisisset: ne in tribunatu cōsequendo sibi ipedimen to foret. **Locorū oportunitas:** tangit ubi Clodius post quidā sepem delituit ut facilius incautum milonē aggrederetur. **Refelli possit:** quia si circumstantię prędictę sunt nō essent uerisimiles faci le argumēta ab aduersariis dissoluerent. s. dicēdo. **Tēporis parū:** ut si dicit uas in tēpore maii ma turas non inueniri: qm̄ paulo ante uites eēt putare. **Cām nullam:** hoc ē contra illud cōsilioꝝ ra tiones ut si diceretur clodiū nullam causā habuisse: quā propter miloni debuisset insidias facere.

Locum idoneum: hæc omnia sunt ex parte aduersarii: ut hic quò Clodius potuit latere post se peculam quàm milo per latos campos & uacuos semper iter habuisset. Aut hoies ipsos facer: hoc modo iuuenis quidam armatus per siluam proficiscitur: quem sanex icuruus tremens & solo bacillo uestigia sustentans sua: audacissime aggressus est: nã hoc quidem senex facere: neque inuenis: patri ullo modo potuisset. Nihilomagus multo magis. Hæc omnia seruanda sunt. scilicet quæ de circustantiis dicta sunt. Fidem non potest facere. quale fuit de læna superius dictum: fides autem significat firmam opinionem: & item illud ouidii de thysbe: audacem faciebat amor: nam uerisimile non erat puellam uirginem tempore noctis oberrare: nisi amor maximus impulisset. De his rebus caute: quia si tabulæ & auctoritas alicuius interfuert plus ualeat quam cæteræ res: quod seruauit Ci. pro Archia. nã cum Gracchus negaret ipsum esse ciuem heraclia: quoniam ipse græcus est: & heraclia est ciuitas in italia siquidem relictus erat hæres & eam hæreditatem habere non poterat nisi ciuis fuisset. Cic. hoc modo a testibus probauit ad Lucullum summam religionem & fide præditus qui se non opinari sed scire: non audiuisse sed uidisse: non interfuisse: sed egisse causam dicit. Adhuc heracliaes ciues nobilissimi hoies huius iudicii causa cum madatis: & publico testimonio uenerunt quod huc ascriptum heracliaes dicit. Confligendum: autem contumeliam: & e uerbis militare: nã ita oratores in foro contumeliam solent: sicut in castris imperatores. Ad huc quæ dicta sunt tractata narratione cum suis regulis & omnibus requisitis subiicit quandam conuenientiam: & disconuenientiam cum cæteris scriptoribus græcis. Adhuc: hucusque: alias significat rursus. Constat: conuenire & cum maxima moderatione loquitur: non enim arroganter dicit si melius fecisset quam cæteri: sed dicit se cum aliis ferme cum omnibus conuenire. Si quidem cum illi materiam turpem habent generaliter dicebant ab eo quod displicet ad id quod placet confugiendum est. Ci. autem hoc non disconuenit neque negat hoc fieri non oportere: sed disconuenit in modo procedendi & tractandi regulas insinuationes. nam quod illi una regula complexi sunt ipse in tres partes diuisit: & unaquaque diligentissime persecutus est. Cum cæteris artis scrip. scilicet græcis ut fuit Socrates Aristoteles: Plato socrates & præcessores alii. nam ante Ciceronem nemo unquam scripserat latine de arte dicendi. Nisi quia: hæc est disconuenientia. Noua excogitamus: agitando inuenimus: noua autem: quoniam ad medium tractandi & procedendi quia illi breuiter ego copiosius de insinuatione tractaui. Plane certam: qua non falleremur. Exordiorum pluraliter dixit propter duo genera: scilicet aperta & insinuata. Nunc quod reliquum: id est quod restat. scilicet de reliquis partibus orationis. De rerum inuentione: iste de confirmatione & confutatione: & notandum quod eas solas appellat res. quæ certa argumenta: quoniam in eis constat tota uictoria & essentialis totus finis orationis siquidem est effectus earum & probatio ut superius dictum est: unde ipse paulo post dicturus est tota res uincendi ratioque persuadendi constat in confirmatione & confutatione. Disputandum: disputata dicimus diligenter & acute tractata & in quibus necessaria tantummodo collocata et abscissa superflua sunt. Consumitur. comprehenditur totum. Nihilominus industria: hoc dicit tantopere laborabo quo ad uidebitur mihi quod possis proficere in eloquentia: in qua re facit & beniuolum & attentum.

locum idoneum non fuisse: aut homines ipsos facere: aut pati non potuisse. Si uera res erit: nihilominus hæc omnia narrando conseruanda sunt: Nã scilicet ueritas nisi hæc seruata sint: fidem facere non potest. Sin erunt facta: eo magis conseruanda erunt. De his rebus caute conflegendum est: quibus in rebus tabulæ aut alicuius firma auctoritas uidebitur interfuisse. Adhuc quæ dicta sunt arbitror mihi constare cum cæteris artis scriptoribus: nisi quia de insinuationibus noua excogitauimus: quod eam nos soli præter cæteros in tria tempora diuisimus: ut plane certam uiam & perspicuam rationem exordiorum haberemus. Nunc quod reliquum est: quoniam de rerum inuentione disputandum est: in qua singulare consumitur oratoris officium: dabimus operam: ut nihilominus industria: quæ rei utilitas postulat: quæ uideamur: si prius pauca de causa diuisione dixerimus. ut se

De Diuisione Causarum: quæ est prima seu
nomen auctoritatis

d Diuisio causarum: petere addidit causas: ut separaret diuisionem oratoriam (quæ in causis ueris facta diuisionibus dialecticorum: quæ totum in species: & etiam a diuisione colorum: de qua in quattuor li. dicturus est. Diuisio carum: quæ separat conueniens ab inconuenienti. auditis iudices hunc petere pecuniã: ego uero fateor me accepisse: sed dico me reddidisse quod ille negat: & tunc sic diffinitur: diuisio est rerum & aduersarii propositionum cum quodam ordine collata expositio. Fructus autem eius est quod animus auditoris alienat & memoriam confirmat per optime: sed paruum habet ad probationem. Perorata narra. i. finita: nã & peroratio significat aliquando conclusionem & in hoc latenter demonstrat diuisionem tertium locum obtinere in oratione. Conueniat cum aduersario. Agamemnon relicta domi uxore clytemnestra ad troiam profectus erat: ea cum forte Orestes filius abesset cum ægisto cognato Agamemnonis concubuit quo admissio de morte uiri cogitare cepit: cum igitur domum reddisset occisus est regnauit itaque aliquot annos adulter cum clytemnestra: sed orestes cum peruenisset ad ætatem adultam matrem adulteram occidit: accusatur & ad iudicium productus est: poterit igitur accusator narrantis his rebus prædictis deligere id quod non potest negare accusatur modo id utile si

c Ausarum diuisio in duas partes distributa est. Primum perorata narratione debemus aperire quid nobis conueniat cum aduersariis. & quid in controuersis relinquatur: si ea quæ nobis utilia erunt conueniant hoc modo. Interfecta esse matrem ab Horestes: conuenit mihi cum aduersariis: iure fecerit & licuerit ne facere id est in controuersia. Item e contrario Agamemnonem esse clytemnestra occisum confitentur. cum id ita sit: me ulcisci parentem negant oportuisse. Deinde cum hoc fecerimus distributione uti debemus. Ea diuiditur in duas partes enumerationem: &

bi uideatur hoc modo ex parte accusatoris non negat Orestes o iudices se matrem occidisse suam: sed dicit id sibi licuisse: ego uero dico eum male fecisse quoniam contra pietatem est matrem suam occidere si quid est hoc conuenit cum utroque ne potest negare esse factum. Præterea utile est accusatori quoniam am offendit si pietatem quæ matrem occidit. Contra autem dixisset orestes a clytemnestra occisum esse preter seque illum esse ulctum quare dicit benefecisse ego uero nego esse factum. nam hoc noceret accusatori quoniam hoc utile est accusato Orestes cum pietas sit patrem ulcisci. Item ex contrario: ex parte Orestes hoc modo non negat aduersarii a clytemnestra patrem meum occisum fuisse: sed dicunt me patrem meum ulcisci non debuisse. Ego uero dico me iuste fecisse qui pietatem erga patrem seruauerim delegit quoque Orestes rem quam aduersarius non potest negare & sibi affert utilitatem contra autem dixisset dicunt aduersarii me matrem occidisse: ego uero nego id esse factum a me uerum dico me eam occidisse: ut patrem meum ab ea occisum ulciscerem: hoc enim tamen conueniat cum aduersariis tamen non affert orestis utilitatem quoniam contra pietatem est firmare se matrem occidisse.

Iure fecerit: secundum leges scriptas licuerit. scilicet ius diuinum. Agamemnonem: bene elegit uocabulum quod auditores semper gratum habuerant: & uenerabile siquidem plus pietatis habet quam si dixisset regem sicut apud troianos gratum erat Priami nomen magis quam regis: & ita loquitur ac si diceret clytemnestra occidit eum qui fuit nobis semper gratissimus & uenerabilis. A clytemnestra: ac si diceret quæ est tam scelerata & tam horribilis siquidem & in hoc indixit plus odii quam si dixisset reginam. Distributione uti: hæc est secunda pars diuisionis: in qua quidem dicendo.

Uti possemus: ostendit quod hæc secunda pars semper postponitur quando præcedit separatio conuenientis ab inconuenienti hoc est quando demonstrauimus quid conueniat: & disconueniat nobis cum aduersariis necessarium est ut sequatur hæc secunda pars: per quam ostendamus uerum esse id quod disconuenit: & ut probemus id quod negatur ab aduersariis hoc modo. Dico iudices a clytemnestra patrem meum esse occisum: quod etiam aduersarii confitentur: quare cum ego patrem meum ultus sim dicunt me male fecisse: ego autem tribus rationibus ostendam uobis me iuste fecisse: & item hoc non negat aduersarius meus se pecunias a me mutuo accepisse: sed dicit se mihi reddidisse: ego uero tribus rationibus ostendam eas non accepisse: sed si non procedit illa pars: quæ separat conueniens ab inconuenienti possumus uti simpliciter hac distributione hoc modo si ad hanc huius hominis conditionem explicandum ostendam uobis genus nobilitatem honores magistratus: in enumeratione. scilicet ostendendo per nomina numeralia: de quibus sumus dicturi ut primo dicam de gloria rei militaris: Secundo de fortuna: Tertio de auctoritate: postremo de uirtute.

Ajax postquā hystoria ē nota: de qua Sophocles tragediā fecit: sed tamen non prater rē erit eā summam attingere. Mortuo achille Ajax & Vlyxes arma deposcebant pro qua re cū ad iudices aduentū esset hita ab utroq; orōne disertiori adiudicata sūt: desperatus autē ajax agitante eū i fania i uicinā siluā profectus ē & armēta quaedā pulsabat pro iudices & ulyxes qbus iniuste tractatus ē) quam rē cū rescuisset doloī cōmorus se in eadē silua iteremita casu ulyxes interuenit & eius mortē cōmiseratus eduxit gladiū. Teucer fr̄ aiacis metuens ne p̄ dolorē se occideret subsecutum ē fr̄em & eodē momēto quo ulyxes gladiū i manu tenebat teucer superuenit nascitur igitur cōstitutio cōiecturalis qm̄ ulyxes negat factū. Rescire ē rē per infaniam audire incubuit se supiecit capulo i terrā fixo. Capitis accessit: ad iudiciū eū uocat ubi de capite agit. Ex eo constitutio posset fieri quæstio quam ipse i rhetorica facit. s. utru cōiecturalis sit præsentis tps uel futuri: ponit. n. triplicē eē & tā i præsentī & præterito & futuro tpe posse uersari: quq; negatur factū præses tēpus hoc mō. Scipio nūc cū carthaginēsis pugnata: nā multi dies elapsi sūt post q̄ a nobis cū exercitu discessis. Aliquis. n. posset dicere illū nō dum pugnare qm̄ a tēpestatibus remoratus esset qm̄ negatur præteritū tempus hoc mō occidisti aiacē ulyxes: nā offendi & gladiū sanguinolētū in manu tenere: & dicit ille: nō occidi: sed casū illū miseratus gladiū eduxi e uulnē: de futuro hoc mō. Si mitto siluā i egyptū discet: qm̄ illic uigent optima studia: negat aliquis imo non discet: nā uiri illi lasciui sunt & sceleribus oibus delectantur. Præterea ē notandū q̄ licet hæ tres constitutiones uidelicet cōiecturalis: iuridicialis & legitima uideantur tñmodo eē propria generis iuridicialis pp̄ exemplum positū tamē possūt uersari in oī genere cārum: i demonstratio hic n. eēt hūc in magistratū & bonus uir. Legitima cōstitutio: quæ in legibus & i legēdis rebus uersatur. In scripto: ex ipso textu uerborum. Et ex scriptis: ex sententiis: quæ secuntur ex textu: ac si diceret legitima constitutio sit qm̄ nascitur cōtrouersia ex re scripta quia unus considerat sniam alter uerba tñmodo: quæ est hoc. Missi sunt consultores ad appolinem per romanos quætere quis romanorum eēt proximo anno regnaturus: responsum est eū principem fore: qui prior m̄sem suā oscularetur. Multi uerba itelligentes ad genitricem osculādā se celeriter rapuere: contra quidem sniam itelligēs se collabi simulauit & terram cōem omnium m̄sem osculatus ē. Sex partes: quæ oēs appellantur legitimæ. Ambiguum: qm̄ textus uidetur habere plures snias hoc modo: tu dicis q̄ feci tibi iniuriam imo fer castigationem: uideamus ergo quid sit iniuria & quid castigatio. Translationē. citat sacerdos quidam ad iudices: is ire ad eos negat: quoniam clerici ciuilibus legibus non obligantur quinimo ad episcopum eundum eē. Voluntas scripto. i. snia latoris legū uel cuiusdā scribentis. Si lex sit: romani quodā tempore inopia laborabant ex qua multi sæpenumero de quoquebāt mercatores multi facti sunt: & cum tempestate deprehendebantur nauim relinquebant: & ita multæ naues periebant gubernatoribus uacue prouisū est a quodam per legem quæ in hunc modum dicitur quo in textu ipso apparet. Scapha: nauicula breuis quæ sequitur nauem onerariam: ut ei subministret. Casu & fortuito: hoc fortuito casu per endiā: m̄ sicut apud Virgilium. Paris libabat & auro: aut casu quantum ad homines: fortuito quantum ad fortunam & ad eos ipsos

148. Cōst. Cōiecturalis

De Legitima
distinguitur et uersatur
in tribus de quibus est
de lib. mag. 22. 1. 2. 2. 7.

Ajax in silua postquā rescuuit q̄ fecisset p̄ infaniam gladio incubuit. Vlyxes interuenit, occisū conspiciat: corpore telū cruentū educit. Teucer interuēit: ubi occisū fratrem: & inimicū fratris cū gladio cruentato uidet: capitis accessit. Hic qm̄ coniectura uerum quæritur de facto erit cōtrouersia: & ex eo constitutio causæ cōiecturalis nominatur. Legitima cōstitutio ē: cū ex scripto aut ex scriptis aliquid cōtrouersia nascitur. Ea diuidit in partes sex: scriptū & sniam: cōtrarias leges: ambiguum: diffinitionem: translationē: ratiocinationē. Ex scripto & snia nascitur: cōtrouersia cū uidet scriptoris uoluntas cū scripto ipso dissentire hoc modo. Si lex sit quæ iubeat eos qui pp̄ tēpestatē nauim relinquerint oīa perdere: eos nauim: cætera q; eē. si nauis conseruata sit: qui remanserunt in nauī: magnitudine tempestatē omnes perterriti nauim relinquerunt: & i scaphā conscenderūt præter unū ægrotum. Is propter morbum exire & fugere non potuit. Casu & fortuito nauis i portū icolumis d̄ lata ē. Illā ægrotus possidet. Nauī petit ille cuius

Constitutio legitima est. s. tam ex toto quā ex suis partibus. Ex contrariis legibus: more suo primo diffinit secūdo subiicit exemplū: tertio applicat ad cām. ex contrariis autem dixit de his quæ aut ita contrariæ sunt: q̄ non possunt simul stare: aut ita dissimiles quod una exuperat alteram & maior est. Lex iubet: hoc modo quicūq; tpe obsidionis non conscendit muros armatus ut patriā tueatur capite puniatur: & ita nemo carnes comedat tempore uerito permittit. possent etiam peregrini uenire in n̄sam ciuitatem ad habitandum ut tuta magis ab iniuria hostium cōseruetur: hoc

fuerat. Hæc constitutio legitima ē ex scripto & sententia. Ex contrariis legibus cōtrouersia constat: cum alia lex iubet aut permittit: alia uetat quidpiam fieri hoc modo: lex uetat eum qui de pecuniis repetundis damnatus sit in concione orationē habere. Altera lex iubet augurē in demortui locum qui petat in concione nominari. Augur quidam damnatus de pecuniis repetundis in demortui locum q̄ petat nominari. petitur ab eo multa: Cōstitutio hæc ē legitima ex cōtrariis legibus. Ex ambiguo cōtrouersia nascitur: cum res in unam sententiam scripta: duas: aut plures sententias significat hoc modo. Paterfamilias: cum filium hæredē testamēto faceret uasa argentea uxori legauit. Tullius hæredes meus Terentiæ uxori meæ. xxx. pondo uasorum argenteorum dato quæ uolet. Post mortem eius uasa præciosa & cælata magnifice illa petit. Tullius sequæ ipse uolet. xxx. pondo ei debere dicit. Cōstitutio legitima ex ambiguo. Ex diffinitione constat causa: cum in cōtrouersia ē quo nomine factum appellatur. ea ē huiusmodi. Cū

ambiguo: ambiguum enim est quod amphi & circum agitur: neq; ad certam sententiam dirigitur contingit enī sæpenumero oratori tractare de rebus ambiguis. Paterfamilias: hoc exemplum uidetur compositum ex græco & latino. nam illi dicunt ἡρακλῆος πατριάρχης & significat illum qui habet potestatem tam supra personas: quam supra diuitias: unde & Terentius inquit Vix mihi de cœdierum familia est. Hæredem: quem appellant iurisperiti legatarium: cum legata relinquantur: nam & legata dicimus hæreditatem & dicitur hæres: quoniam sit hæres in testamento & est ultima dispositio hominis: testamentum causa mortis facta de quo iurisperiti dicunt uoluntas hominis est deambulatoria usque ad mortem: quia possunt multa facere testamenta sed ultimum ualeat: quod tamen causa mortis est factum. Vxor: hæc terentia: cum esset pulsus. Cice. in exilium a Clodio male rem familiarem gubernabat: unde cum esset reuersus eam repudiatur: & ut inquit Aulus gellius nupsit saluicio inimicū Ciceronis. Pondo: indeclinabile est & significat libram. Quæ uolet: hic tangit ambiguum quoniam sublatus ē nominatiuus. Post mortem: bene post mortem: quia hæres non adit hæreditatem nisi mortuo testatore: nam licet aliquis testamentum fecerit: tamen non adit hæreditatem: quia ut diximus potest mutari & uoluntas hominis est deambulatoria usque ad mortem. Cælata: signis: impressa: græci emulare: eo quod in eis imprimantur imagines nos ab eis uocamus emblamato. Sic Virgilius Creterea signis impressum magnifice cum magnis impensis. Constitutio a toto ex ambiguo aperte eius diffinitionis legitima. Ex diffinitione: definitio. n. est oratio quæ declarat per essentia: quo nomine factum appellatur. hoc est cum cōtrouersia est: quo uocabulo res sit exponenda.

Lucius Saturnius tribunus plebis laturus ut primo nunciaret & promulgaret ut a consilibus & a populo toto confirmaretur. Lex enim est sanctio cum consensu totius populi approbata. Frumentariam legem laturus: cum esset magna caritudo Romae volebat per hanc legem diuidere frumenta publica in ritum: ut fauorem populi compararet. De semilibus & trientibus romani diuidebant omne totum in .xii. partes quarum singula dicebatur uncia & tot inuocabant as assis: quod quidem diuisum in duas partes faciebat duos semesses. si in tres dicebatur triens: unde nunc aut de semilibus. i. de medio quod uocatur semis.

Trientibus de quarta parte assis: quod constat ex .xii. uncis. Quæstor urbanus: præfectus ærarii ad diuisionem quæstoris: qui de sociis imperatoris in exercitu aliter. n. quæstor de iudex: qui præest iudiciis exercendis & maleficiis puniendis. Largitione tantum: largitio ut plurimum est uinosa: & ad malam partem magis dicta: unde largitionibus corruptos iudices dicimus: nam ad bonum dicimus munificentiam liberalitatem. Ferre cepit: inuito senatu. Collega eius: intercedere & ceteri prohibebant: una cum senatu. Detulit cirellam: oibus inuis qui tempore amabant in pupin in quibus leges condite erant: quas domi de cetera uenerat: bonis optimatibus potes scalas disticuit. Secius: ut lex aliter promulgaretur: & est compatiuum a secus quod habet primam breuem & compatiuum secius longam habet. Maiestatis: accusatur crimine maiestatis læsæ. est autem maiestas amplitudo & magnificentia in qua totius ciuitatis consistit. Minuere maiestatem: Cepio. n. dicebat maiestatem constare ex utilitate reip.

Saturnius uero dicitur quod consistit magistratibus: qui quotiens impediuntur facere officium suum. de maiestatis offendi. Ex translatione: hoc est ex transmutatione: uel loci uel temporis uel iudicis hoc appellatur etiam mutatiua: quia in ea non negatur factum: sed mutatur in aliam rem: aut tempus differendum: ut si quis a quo modum frumenti peteretur: se tempore autumnii non debere sed man. Accusationem: si dominus accusaretur a liberto & seruo iam manumisso: aut pronus a cliente: aut pater a filio cauent. n. leges ut quis istorum prædictos accusare. Aut iudices: ut si sacerdos ad ius prætorium uocatus fuerit dicat se iure prætoris non obligari sed episcopi. Reus dicitur ille cuius res geratur in controuersia siue nocere sit siue innocere: & item si miles accusatus ad prætorem dicat se non prætoris: sed censori militum obligatum esse. Alias tamen translationis rationis posuit. Ci. in rhetorica ueteri: ut puta de poena uelut si quis in carcerem correctus ostendat se carcere non esse dignum: sed poena tantum pecuniaria: quod quidem partes duabus rationibus in hoc libro uidetur prætermisisse: aut quia hæ partes quæ positæ sunt multas alias comprehendere possunt ut si dicimus iudicem mutandum intelligatur locus etiam esset & poenam esse mutandum: aut quia in hoc libro intendit. Cicero diffinire translationem per modum exempli: sed extra non omnia requirit: quæ sub eo comprehendendi possunt. Parte consti. posita diffinitione assignat quædam diuisionem tractandi iter grecos & romanos. ut appareat hanc translationem aliter a grecis & aliter a latinis tractari solere: illi. n. nullum ordinem habentes reip. gubernandæ & tractandi iuris confusam quandam rationem nullam de accusatoribus providentiam habebant: & ita inconsiderate accusabant: unde ferme sub eodem iudice res criminales & pecuniales tractabant: unde et hac translatione tam in iudiciis quam in iure civili differenter accusabant: romani uero aliter & aliter in iure tractando ab illis se habentes: & propter magnam diligentiam accusatorum a prætoribus habitam fieri translatio non poterat in re iudiciali.

Lucius Saturnius legem frumentariam de semilibus & trientibus laturus esset. Quintus Cepio quoque pro id temporis quæstor urbanus erat: docuit sententiam ærarium pati non posse largitionem tantam. Senatus decreuit si eam legem ad populum ferat aduersus rempublicam uideri eum facere. Saturnius se cepit: collega intercedere: ille nihilominus cirellam detulit. Cepio: ut illum contra senatusconsultum intercedentibus collegis aduersus rempublicam uidit ferre: cum uiris bonis impetum fecit. potes disturbat: cistas deiecit. impedimento est quo secius feratur lex. accersitur Cepio maiestatis. Constitutio est legitima ex diffinitione: uocabulum enim diffinitur ipsum: cum quaeritur quid sit minuere maiestatem. Ex translatione controuersia nascitur: cum aut tempus differendum: aut accusatorem mutandum: aut iudices mutandos reus dicit. Hac parte constitutionis greci in iudiciis: nos in iure civili partumque utimur.

Hac parte bene appellat partem quam sub toto legitima continet. Greci in iudiciis: in rebus criminalibus. In iure civili in rebus pecuniariis: & in quibus agitur de ciue: ut si quis hæreditatem fratris peteret & alter dicat eam non ad fratrem: sed ad filium tantummodo pertinere. Iuris civilis sciã: si quidem omnes rationes: quibus possumus recte ius nostrum tractare in legibus positæ sunt: unde non est dubium iudiciale genus sine pericia legum commode exerceri posse. In iudiciis tamen: exceptio est: accidit tamen aliquando ut et latini in eo criminali transiitione uti possint: exemplum positum est in textu si quis peculatus accus.

In hac parte nos iuris civilis scientia iuuabit. In iudiciis tamen non nihil utimur: ut hoc modo. Si quis peculatus accusatur: quod uasa argentea publica de loco priuato dicatur sustulisse: possit dicere cum diffinitione sit usus: quid sit furtum: quod peculatus: secum furti agi non peculatus oportet. Hac partitio legitime constitutionis: his de causis raro uenit in iudicium: quod in priuata actione prætorie sunt exceptiones: & causa cadit: quod & non quædam modum oportet egerit: & in publicis questionibus cauetur legibus: ut ante si reo commodum si iudicium de accusatore fiat: utrum illi liceat accusare: necne?

furto non de peculatu: agi enim dicitur de qua agitur. i. litigatur in foro: unde actiones & actores uocantur. Erat autem maior poena si quis peculatum quam si furtum commiserit: quoniam tenebatur fur modo in duplo pecuniam reddere: sed peculatores capite puniebantur. Nec debet nos mouere quod hic dixerit diffinitione opus esse eo quod puremus inter eam & translationem nihil interesse. Verum diuersam: magnam inter se habent: nam in diffinitione uocabulum diffinimus: ut crimen penitus euitemus. hoc modo fecisti iniuriam filio pater: imo potius castigauit & nihil est contra ius: in translatione autem duæ diffinitiones sunt: quarum una maior est ut ambas diffinui: ut maiore crimine euitato minus incurramus. Furtum autem est interceptio rei alienæ inuito domino facta. Hac partitio legitime: quia supra dictum est translationem semper a grecis in re criminali: a latinis uero raro fieri: nunc ponit rationes: quia in priuata actione prætorie exceptiones sunt: hoc est priuata ratio: qua prætores qui erant auctores ius dicendi: suspendendi: liberandi: puniendi: & dimittendi: ut cunctis libitis esset dabant aliquas regulas quas seruarent accusatores in criminalibus rebus: quibus seruatis non erat opus translatione: ut puta dicebant quod genus personarum posset accusare & non accusare: ut liberi non serui nec liberi: pater non filius: patronus non eliens. Præterea docebat quo tempore & quo loco esset accusandum: quibus rebus ita instituti a deo consideratis omnibus rationibus ad accusationem descendebant: quia accusatus deferre crimen non poterat: & hæ rationes exceptione prætorie appellantur: nam exceptio dicitur causæ declinatio: & ratio per quam aliquis crimen euitat. Actioe priuata: in qua agitur controuersia ciuis ad ciuem personæ ad personam. nam in proditiõibus in patria in latrocinis: in adulteriis: in homicidiis: quod publicæ actiones sunt exceptiones prætorie non cadunt. Prætorie exceptiones: regule datæ a prætoribus de ratione accusandi. Prætores. n. sunt a quibus iura exercentur & suspēdunt. Unde ius civile prætorium siue honoratum appellat: ciuile de præ excellentia. A causa cadit: assignat secundam rationem: quæ est quod illi qui iuste accusabant & petebant expensas: totius puniebant: ideo ita instructi accusabant quod translatione opus non erat a causa. n. de cadere qui litem perdit & soluit expensas. Et in publicis questionibus: ois causa criminalis uersatur: aut in priuatis actionibus: & prætorie exceptiones adhibite sunt: aut est de publicis questionibus: & in his leges prætorie: ut si placet accusator diligenter indagare: si accusator posset accusare aut non accusare: quod in uerrinis demonstratum est. Inquisitum est. n. de Cicero. utrum esset dignus uel non quod accusaret. Cicero. uerris: quo facto: si dignus erat accusator: reus non poterat mutari accusatoris. Si commodum est si placet ut apud Terentium. dabitur argentum cum erit commodum. i. dilapidare utile non erat. Sequebatur. n. si accusator legitime constitutus esset: translationem fieri non posse ab aduersario.

Frater esset: hoc est quia seruus occiderat dominum suum: cuius domini ipse erat frater. Tabulas testamenti apperuerit: ergo clausae erant tabulae: quod pertinet ad solennitatem: quae fiebat in re-
 stamenti antiquis: siquidem uocabantur testamenta in scriptis tantum quoniam in eo includeba-
 tur uoluntas testatoribus sine testibus. Sed eo facto accersebantur testes qui confirmabant: & subscri-
 bebant se uidisse testamentum. Itaque claudebatur sigillabatur: hoc autem genus testamenti ab no-
 stra aetate aboleuit. Ea. n. quibus nostri utuntur: uocantur nuncupatiua: quoniam uocari testes co-
 firmant coram testatore uolunta-
 tem ipsius testatoris. Manumif-
 sus esset: ergo ciuis per rationem su-
 pradictam: itaque occidi non poterat.

Fortunam ut Cepio: Cepio ex-
 erciturum in quadam ualle collocaue-
 rat: qui per pluiuiam subitam & in-
 getem magna pars exercitus amis-
 sa est: accusatur apud tribunos ple-
 bis qui totius populi curam gereret
 hoc autem exemplum fortunae rationem
 diuersa etiam posset esse necessitu-
 dinis: quoniam coactus ea necessi-
 tate ab ea ualle per pluiuiam exire non
 poterat. Ad diem comitatus: lacedae-
 mone siue in sparta fiebat quoddam
 solemne sacrificium: ad quod cum mul-
 ti boues necessarii erant: negocium
 emendorum bonum mercatori cui-
 dam committitur: & dies reuersionis
 constitutus est: is propter increm-
 ta fluuiorum impeditus cum ad-
 dictum diem uenit non potuisset

accusatus est & ab eo multa poscebantur quae per eam tarditatem iram deorum aduersus populum
 & incommoda multa subsequuti sunt. Comitatus: ac si diceret professionis in patriam. Depre-
 catio: uehemens precatio: supplicatio. Et peccasse confitetur: in hoc apparet quid est per consti-
 tutiones coniectum. Consulto: in hoc differt a purgatione: in illa enim concedimus tantummodo
 factum ipsum: in hac autem & factum & consilium ipsius facti: hoc modo accusatus Brutus quod pro-
 peianas partes sicutus sit: & Caesari aduersatus: respondet se & peccasse: & dedita opera: & sponte
 & libenti animo id fecisse: in hac uero parte licet uideatur nullam constitutionem esse: quoniam
 omnia conceduntur: tamen posset inde oriri controuersia si diceret quod consulto persecutus sit Ca-
 sarem: ut uinceret fecit: ut libertatem defenseret. Hoc in iudicium: haec pars nunquam tracta-
 tur coram iudicibus hac potissimum causa: quoniam iudices iura administrantes apud romanos
 astringebantur iureiurando affirmare se confirmaturos omnes leges & instituta populi romani:
 iustitiamque ipsas seruaturas omni ratione permissa: ideo non secundum auctoritatem suam ab-
 soluere poterant: sed secundum argumenta & rationes allegatas ab ipsis litigatoribus dignis
 penis unumquemque afficiebant. Vsu uenire: contingere. Cuius multa qualia essent co-
 seruasse rem publicam. ductasse exercitus: uictorias multas contra hostes reportasse. In loco commu-
 ni: in sententia generali tanquam loco alicuius prouerbii accusetur mallius furti: qui capitolium
 a gallis senonibus liberauit: aut Cato maior de male sumpta pecunia quae carthaginem fecit tribu-
 tariam possemus hunc in modum uti loco communi non est alicuius iudicis: aut magistratus capere
 pernicem huius ciuis: qui sit tanta nobilitate praeditus totiens uictoriam ab hostibus reportauit:
 quaeque ingentia rei publicae beneficia contulisse negare ullo modo possemus. Per amplificationem: moue-
 do uel exponendo hoc modo: non recordamini iudices quot pericula pro re publica subiuerit: quantum
 sanguinem effunderit. Pristinis beneficiis. quae Brutus pompeianas partes securus fuerit & contra uolun-
 tatem tuam pugnauerit Caesar magnifice: tamen quia tam utilis ciuis rei publicae fuit: & tantus amator patriae se
 per exitum dignus tibi uideri debet: cui haec uenia concedatur. Nihil postulat: cum sciat se grauiter pe-
 casse contra imperium tuum non audeat ueniam abs te petere: uerum uestrae partes uident iudices ultro ei ueni-
 am tribuere: nec sine duntantus ciuis & tam praestans depereat. Quod autem dicit se non petere ueniam
 uidetur non uelle petere rem iniustam a iustis: quia iurati iudices sunt. Non conuenit: resumit id in
 quo non potest uersari hoc genus constitutionis & subiici apud quos magistratus tractari possit.

frater est antequam tabulas testamēti apuerit: cum
 is seruus testamento manumissus esset. **Necessi-
 tudine:** ut ille qui ad diem comitatus non uenit;
 quod eum aquae interclusisset. **Deprecatio** est cum
 & peccasse & consulto res fecisse confitetur: & tam
 postulat: ut sui misereatur. Hoc in iudicio non
 potest fieri usu uenire: nisi quando pro eo dicimus
 cuius multa recte facta esse constant: hoc modo.
 In loco communi per amplificationem iniicemus
 quod si hoc fecisse: tamen ei pro pristinis bene-
 ficiis ignosci conueniret. Verum nihil postu-
 lat ignosci. ergo in iudicium non uenit: sed aut

In senatum: qui potest & concedere & suspendere: & rescindere leges: ut libuerit sine auctori-
 te & confirmatione cuius nulla lex fieri potest. Solebant enim qui legem daturi erant primo eam
 ad senatum referre: ut confirmaretur: unde hoc dicebatur: uelitis iubetisque: quasi sine ipsis haec fieri
 non possit. In imperatorem: in quo est auctoritas totius populi significat autem imperator hoc in
 loco ductorem exercitus. nam cum C. scripsit hanc artem iuuenis admodum erat: neque Caesar occupaue-
 rat rem publicam a quo postea imperatores uocati sunt omnes caesares.

in senatum: aut ante imperatorem & in consilium ta-
 lis causa potest uenire. **Ex translatione criminis** ca-
 constat cum fecisse nos non negamus: sed aliorum
 peccatis coactos fecisse dicimus: ut Orestes cum se
 defendit in matrem confert crimen. **Ex remotioe**
criminis causa constat: cum a nobis non crimen:
 sed culpam ipsam amouemus: & uel in hominem
 transferimus: uel in rem quamquam conferimus. In
 hominem transferit: ut si accusetur is qui Publium Sul-
 pitium se fatetur occidisse: & id iussu consulum
 defendat. & eos dicat non modo imperasse: sed ra-
 tionem quoque ostendisse: quare id facere liceret. In
 rem confertur: ut si quis ex testamento quod fac-
 re iussus sit ex plebiscito uteretur. **Ex comparatione**
causa constat: cum dicitur necesse fuisse alterutrum facere:
 & id quod fecerimus latius fuisse facere. Ea huius-
 modi. Caius Pompeius cum a gallis obsideretur
 neque effugere ullo modo posset uenit cum hosti-
 um duabus in collocationem: ita discessit: ut

piam: res appellatur quaequid est praeterquam homo ut leges a plebiscita sunt quae prohibent multa fieri in
 ciuitate. P. Sulpitium: fuit hic seditionibus deditus: quem consules a littoribus interficere uoluerunt
 Rationem quoque duas rationes habet defensionis: uidelicet obedientiam littoris ad consules: quibus
 parere necesse est: & ipsam iustitiam quae uidetur concedere: ut seditionis homo possit licenter occidi
 quocumque. In rem si ex testamento: quidam moriens reliquit haereditatem amicum suum ea lege non
 prius adeat haereditatem quam ipse statuerit columnam in medio templo: & statuum ipsius sup-
 erimposuerit. Ex plebiscito utetur. quod prohibet in loco publico quicquam: quale templum est: &
 forum aedificari posse. Plebiscita autem a tribunis fiebant hoc modo. Conuocato. n. populo & sena-
 tu his uerbis utebantur: decreuimus ut nihil aedificet in publico. Sic uos uelitis: sic iubeatis. Ex
 comparatione & si diceret ex duobus extremis comparatis: utrum fuerit melius. Comparatio autem
 potest esse triplex: per magis: per minus: & per aequae. Alterutrum facere: uel arma uel equos
 traducere hostibus autem cum toto exercitu fame perire. Satius fuisse nihil est comparatio: quae
 dicit hanc alteram esse uel fuisse conditionem praestantiorum. Cum a gallis hic pugnat in liga-
 ria: quae dicitur gallia Cisalpina: uel Lombardia quae est citra lanuam: & illic deductus in angusti-
 as circumsedebatur ab hostibus. Obsidebatur: ita claudebatur undique: quod omnes aditus erant
 sibi occlusi hostes: dicuntur: unde dicantur hostes qui se uolunt adaequare. cum aduersario ab ho-
 stiendo dicti uel ostendo. Ita discessit modus breuiandae orationis. praetermissit enim ea per se quae
 quentia intelligi possunt. Tacet enim quae in utrumque ducem de conuentione dicta sunt.

translatione
 remotione
 comparatione

93

Crimis. Translatio.

remotio.

Comparatio.

Deprecatio.

Impedimenta: uasa & reliqua necessaria militibus ad usum cotidiūm: quæ alio uocabulo dicuntur sarcinæ. Accersitus. s. crimen posset autem oriri alia per eiusdem constitutionis quæ est ex diffinitione: quia posset populus se non defendisse: sed conseruasse maiestatem. Constitutiones: quantum ad genus & tres sunt ut dictum est. Quæ partes: ad species. Ostendisse: cum magna moderatione loquitur. Nunc quomodo: transitio ad res nouas coniungendæ aptissima hoc modo habentur tractatæ sunt omnes constitutiones & controuersia secundum diffinitiones & suas partes solum per degustationem quantum ad cognitionem: nunc autem tractandum est quomodo orator peritus debet procedere ad exercitationem harum constitutionū: per cognitionem cuius sciendum est quod in omni controuersia cōcurrunt quæque partes: uidelicet accusatio: defensio: ratio defensionis: ratio accusatoris: quæ uocatur firmamentum: uel ratio contra orationem: & iudicatio quæ conficitur ex iudicatione & collectione: ratione utriusque aduersarii ex eo ordine considerande sunt quomodo possumus: quod exemplo magis declarari potest a perito lectore. Quæ uia tractari id est ad exercitationem reduci. Ambobus: ab accusatore & defensore. Destinari præponi constitui animo consula: ad finem dirigi. Ratio confertur: hoc melius declarat quod dixit in causa destinari ac si diceret si prius ostendero ad quem finem ambo litigantes debeant dirigere argumenta sua. Constitutione reperta necessarium quidem est prius cognitionem habere constitutionis: quia diuersæ causæ diuersas requirunt rationes: nam & medicus ignorato morbo ægrotatis rationes medendi applicare non poterit. Statim ratio quæ rendera: scilicet a defensore: concessio criminis quærenda ratio est: quare iuste uel iniuste factum sit. Ratio quæ causam facit: quia in ea defensio continetur: sine qua defensione accusatus quamprimum ponitur: ideo ex ratione controuersia constat. Continet defensionem: ac si diceret supra ea fundata est controuersia: quæ sit defendendo. Docendi causa: uerbi gratia. Consistamus: scilicet superius iam incoata: & ab omnibus oratoribus diuulgata. Quidem esset: quia causa est quædam dictio & contradictio uel accusatio: uel depulsio criminis. Patrem meum occiderat. Ratio hæc sumpta est a pietate. & est lex defensoris: ea ratio est: scilicet quam proxime commemorauit. Inuenta ratione: scilicet ex parte defensoris. Firmamentum: scilicet ab accusatore: ut rationem defensoris quæ præcesserat destruat & infirmet: suam autem confirmet: unde uocatum est firmamentum ratio accusatoris: quia per eam confirmatur aduersa sub eodem uocabulo. igitur infirmatio & confirmatio diuersis respectibus continetur. ab aliis etiam dicitur contra rationem non abs te occidi oportuit ratio contra rationem. nam licet ipsa digna esset morte: tamen ipsa abs te non oportuit occidi. Indemnata: duæ rationes sūt. & quod ab ipso non debuit occidi: & quod a nemine occidi debet: nisi prius iudice cōdenatus sit. Pēdere: soluere.

los & proffus
quod in qd
seruans
ex parte
 impedimenta relinqueret: exercitum educeret satis esse dixit amittere impedimenta quam exercitū exercitum eduxit: impedimenta reliquit. accersit maiestatis. Quæ constitutiones & quæ constitutionum partes sint satis uideor ostendisse. Nūc quomodo eas & quæ uia tractari cōueniat demonstrandum est: si prius aperimus quid oporteat ab ambo bus in causa destinari: quo ratio omnis totius rationis conferatur. Constitutione igitur reperta statim quærenda ratio est. Ratio est quæ causam facit & continet defensionem: hoc modo: ut docendi cā in hac potissimum consistamus. Orestes cum fatetur se occidisse matrem: nisi attulerit facti rationem peruertit defensionem: ergo affert eam quæ nisi intercederet in causa quidem esset. Illa enim inquit a partem meum occiderat. Ergo ut ostendit ratio ea quæ continet defensionem: sine qua nec parua quidem dubitatio potest remorari dānatione. Inuenta ratione firmamentū quærendū est: id est quod accusationem continet & quod affertur contra rationem defensionis: de qua ante dictum est. Id con-

u. continens
lone sicut ubi colore
Ex quo non natus
 ad qua cas.
 quo ad qua rez
 troq; dicitur ad ca
 se de rone
 Ratio

se & ar
 emamentuz.

nona the

caz op partes et quada et qua
tractam conueniat.
 De ratione. q
 De firmamento
 De iudicatione
 De crimine

Ratione defensoris: ponit ex parte iudicis quid seruandum sit. Crimen non: participium est a uerbo passiuo græco: & significat iudicatum. Appellatur: zeugma est ab inferiori. Ea constituetur ex comparatione rationum accusatoris & aduersarii. Rectum ne fuerit: in hoc pendet iudicatio utrum ne recte an iniuste factum sit. Totius orationis. s. tam accusatoris: quam defensoris: In omnibus consili. ponit regulam generalem ad legitimam & iudicialē constitutionē. Præterquā in coniectu. facit exceptionē. Subest ratio: ac si diceret deficiente cā deficit effectus: nā ubi concessio non est: rō criminis esse non potest: neque firmamentū: quod est correlatiuū rationis. Quare ex intentione & inficiatione: hoc est ex accusatione & negatione: non autem ex rōe & firmamento: sicut in reliquis supradictis. Occidit ne: ac si diceret utrum Si plures generaliter: hoc perierit ad oēs constitutiones. Iudicationes quoque: ut in hac causa seruus maior missus: ut supra dictum est in controuersione quadā dominum occidit surum: a uilla reuersus frater occidit. eū: accusatur: cum autem se dicit occidisse & recte fecisse: quæ fratrem uindicauit: propter hoc non tamē romanum ciuem per legē portiam indemnatum occidi non oportuisse & ipse respondit hoc per ignorantiam esse factum: necessaria quoque erit altera iudicatio: utrum per ignorantiam quoque tantum scelus possit excusari. Itē quoque hoc inutile non erit: ut intelligamus hanc artē ad exercitationem accommodari oportere. Accusatus Milo cū dicit se occidisse Clodiu iuste: quoniam licet se ab hoste defendere. Oritur iudicatio utrum recte sit factum. Interea cū dicit se occidisse inimicū: oritur alia iudicatio. Operam breuiter: per necessariam tantū: de qua breuiter Horatius ait: quicquid præceperis esto breuis. In altero secundo. Deinceps: per ordinē. Nequa fatigatio: tangit ipse rationē: quæ scriptores diuidant scripta sua in uolumina: hoc est uolūtas scriptoris: qui more uiatoris frequenti intermissione leuatur: huiusque rei fructus memoria est: ut si quis allegat uelit: facilius per numerū librorū meminisse potest. Singlos: C. n. quaterniones mittebat: quos ipse breui spatio rōis lectitabat: quæ Tullius confcriberet. Magnitudini: difficultati: quoniam ante eū nemo latine scripserat. Occupa: sicut supra ait in proemio: Matura: cum diligētia festinabius: nāq; rē ex nimia precipitaturatiōe maturare non dē-

stuetur hoc modo: Cum usus fuerit Orestes rōe hoc pacto iure occidi: illa. n. patrem meum occiderat: utetur firmamento accusator hoc modo. Sed non abs te occidi: neque indemnata pœnas pendere oportuit. Ex ratione defensionis & ex firmamento accusatoris iudicii quæstio nascatur: oportet. quæ nos iudicationem: græci crimenenon appellant. Ea constituetur ex coniunctione firmamenti: & rationis defensione hoc modo. Cum dicat Orestes se patris ulciscendi causa matrem occidisse: rectum ne fuerit a filio sine iudicio Clytemnestrā occidi. Ergo hac ratione iudicationē reperire cōuenit. Reperta iudicatione omnem rationem: totius orationis eo conferri oportebit. In omnibus constitutionibus & partibus constitutionum hac uia iudicationes reperientur: præterquā in coniecturali constitutione. Nā in ea nec ratio quare fecerit queritur. fecisse enim negatur: nec firmamentū exquiritur: quoniam non subest ratio quare ex intentione & ex inficiatione iudicatio constituitur hoc modo: In tentio: occidisti Ajacem. Inficiatio: non occidi. Iudicatio: occidit ne: Rō oīs utriusque orationis: ut ante dictū est: ad hanc iudicationē conferenda est. Si plures erunt constitutiones. aut partes constitutionū: iudicationes quoque plures erunt in una cā: sed & omnes simili ratione reperientur. Sedulo dedimus operam: ut breuiter & dilucide quibus de rebus dicendū fuit diceremus. Nunquonia huius uolūnis magnitudo satis creuit: comodius est: altero libro de ceteris rebus deinceps exponere: nequa propter multitudinem litterarum possit aīum tuum defatigatio retardare. Sed si quo tardius hæc quæ studeat absoluentur: cū rerū magnitudini: tū nris quoque occupationibus assignare debemus. Verūtamen maturabimus: & quod de negotio diminutum fuerit ex æquabimus industria: ut per tuo in nos officio & nostro in te studio munus hoc accumulissime tua largiamur uoluntati.

De q. iudicium nascitur ex ratione defensionis et firmamento

Horatius

hora

evidentia clar
facilior acci
caz memoria fr

De rebus rebus
ut si quis allegat
uelit: facilius per numerū librorū
meminisse potest. Singlos: C. n. quaterniones
mittebat: quos ipse breui spatio rōis lectitabat: quæ Tullius
confcriberet. Magnitudini: difficultati: quoniam
ante eū nemo latine scripserat. Occupa: sicut supra ait
in proemio: Matura: cum diligētia festinabius: nāq; rē ex nimia precipitaturatiōe maturare non dē-

Occupabimus: cū
studium dubium fess
adhibebimus. A magister
dimis. q. rōna nate in
fratrua quadā nec
propterea nec proce
hao. neque dicitur in
romo dicitur.

et in q. d. rōna magis laborabimus: quoniam magis tardabimus: ut
habebimus: q. plus rōis occupabimus.

ceret: quo in loco me aspexi: aut teucer dixerit Vlyxi: audite corpus fratris contemplate. positum sit: inueni gladium tuum in corpore fratris infixum. Siquid infixum simile: ut uidi ceum: uestimentum uel contra: si accusatus dixisset in tortura se occidisse: & præterea negaret: cerer: ubi uidisti me: & quid inuenisti. Aut simili signo: si sanguis in manibus: uel in ueste confusus fuisse. Recentior: pro eo quod sequitur id quod præcedit. nam ponit receptiorem pro deesse: cato: cum tamen ex recentia sequatur lauitia tractum a carne. nam quanto magis recent est: tanto magis dolet. Ingeniosior: non est credendum quæstionibus: quoniam multi astuti sunt: qui se ad uoluntatem torquetis accomodant: & falsa consentunt: cum intelligant ea falsa iudici placere. Refellemus: ut si in quæstione propter dolore confessi essemus non uera poteri mus: deinde refellere ea per signa coniecturæ ut dicere ubi eum uiderit quæ hora: quibus auxiliis. Ab argumentis & signis: quæ habent tria tempora præteritum: præsens & futurum: quia distributa sunt in ea quæ sunt ante rem in re & post rem & hæc sunt athegna. Dicere oportebit: scilicet conducendo quibus auget suspitio: ut si aliquid dixisset suspitiosum si appuisset armatus ante rem si promississet aliquid contradictoribus. Non suspitiosum: uideri quoniam signa aserunt certitudinem rei & suspitio est incerta hoc modo: quia iudices cum Clodius semper oderit Milonem & magnam causam eius mortis haberet propter assecuta comoda & periculi euitationes. præterea cum sit uisus armatus cum seruis: dixissetque ante se post paucos dies a magno periculo euasum dubitatis Clodium debita opera aggressum esse milonem. Signis: ut occasione temporis loci spacii. Argumentis: aut ubi & cum quo uisus quod dixit. Testes corrupti: credendum est argumētis o iudices & non testibus: quoniam testes multis rationibus corrupti possunt. Signa autem ita ut gesta sunt omnia declarant. Præcio uel similtate: quia ut aliquis offenderet inimicum suum testificauerunt contra eum. significat enim similtas ipsum odium. Et ceteras suspitiones quæ sunt in constitutione coniecturali. Non suspitionibus: indignum ego arbitror o iudices si gnis credi potius quam testibus: quoniam nemo est tam integer: tam uir sanctus qui non per coniecturas criminari possit cum & utilitates: & occasiones & commoda: & cetera signa sibi æque & aliis euenire possent. Attenuabimus: dicunt aduersarii uenisse Clodium armatum cum seruis: non ne scitis ea loca semper fuisse suspecta & a latronibus frequenta: & per quæ sine magno comitatu satis tuto transire non potuisse. præterea dicunt eum uisum fuisse ante fundum suum: non nego iudices: sed ipsi non considerant eum nuper a uilla exiuisse: nec ultra adhuc processisse cum illi supera uerunt. Conuenire cum Saturnius quoque ibidem armatus uisus sit: poterit igitur & ipse in hanc suspitionem denotari: & item dicit teucer quod ego occidi aiacem ob utilitatem: igitur etiam menelaus & alii uicini: ad quos eadem utilitas & occasiones ueniebant occidere potuissent. Sine testibus: ac si diceret sine illis qui dicant se uidisse: aut affuisse. Firmamenti: crudelitatis & fidei.

& siquid eēt simile quod uideri: aut aliquo signo simili percipi possit. deinde dolori credi non oportere: quod alius alio sit recentior in dolor: quod ingeniosior ad comminiscendum: quod denique sæpe scire aut suspicari possit: quid quesitor uelit audire quod cum dixerit intelligat sibi finem doloris futurum: Hæc disputatio comprobabitur: si refellemus quæ in quæstionibus dicta erunt probabili argumentatione. idque partibus coniecturæ: quas ante exposuimus: facere oportebit. Ab argumētis & signis & cæteris locis quibus augetur suspitio: dicitur hoc modo conuenit. Cum multa concurrant argumenta & signa quæ inter se consentiant rem perspicuam: non suspitiosam uideri oportet. Item plus oportere signis & argumētis credi quam testibus: hæc enim eo modo exponi quo modo re uera sunt gesta: testes corrumpi posse uel præcio: uel gratia: uel metu: uel similtate. Contra argumēta & signa & ceteras suspitioes dicemus hoc modo. si demonstrabimus nullam rem esse quæ non suspitioibus quiuis possit criminari. deinde unamquamque suspitionem extenuabimus: & dabimus operam: ut ostendamus nihil magis in nos eam quam in alium quem primam conuenire. indignum facimus esse sine testibus coniecturam & suspitionem firmamenti satis habere.

non a fine alio qd se dicitur aut qd intelligitur esse uel suspitioe ad dolo hinc impossibiles.

si loca tunc ob ptes estime quod suspig.

Sunt quidam: carpit opinionem quorundam magistrulorum graecorum non ueterum scriptorum artis quos ipse ubi laudauit dicebat enim multum prodesse ad has ambiguitates cognoscendas audire argumenta sophistica. Sed impedimento quia omnia inuoluit suis argumentis: nec sinit orationem habere effectum suum ad persuasionem auditorum ipsis ita esse iudicantibus. nam impeditur ille effectus per argumenta quia dialectici cogunt sine iudice. nam sæpe contendunt & tamen non animo consentiunt: aucupantur de omni uerbo conantur piscari aliquid ad dubitationem faciendam. Ex altera parte: quia uolunt pro sententia sua omnimodo: ita ut ipsi dicant intelligant: & si nullo modo possit & aliam partem intelligi uolunt. Odiosi: quia non est ad ueritatem historia sed fictum. Interpella ores: quia alios sequi non sinunt tam sunt obscuro: quia magis faciunt dubitationem. Infantissimi: nescientissimi & imperitissimi loquendi: quia nesciunt quid dicant. Nomen suum: quia si quis interrogat quomodo uocentur: timentes errare subiiciunt quæris de gente uel de patria aut dicunt se re uera nescire quoniam parui erant cum nomen sibi impositum fuit: sed tamen uocari ab aliis Guilielmus. Refellemus: hoc fecit postea in libro trium chartarum: quem scripsit ad Trebatium: quem cometeratus est Boetii pluribus chartis puta quattuordecim.

Sunt qui arbitrantur ad hanc causam tractandam uehementer pertinere cognitioem amphibologiarum quæ a dialecticis profertur autem arbitramur non modo adiuumento esse: sed potius maximo impedimento omnes enim illi dialectici amphibologias aucupantur eas etiam quæ parte ex altera sententiam nullam possunt interpretari. Itaque & alieni sermonis molesti interpellatores: & scripti suorum odiosi: tum obscuro interpretes sunt: & dum caute & expedite loqui uolunt infantissimi reperiuntur. Ita dum metuunt in dicendo ne quid ambiguum dicant nomen suum pronunciam non possunt: Verum horum periles opiniones rectissimis rationibus cum uoles refellemus. Impresentiarum hoc interdicit non alienum fuit: ut huius infantiarum garulam disciplinam contemneremus.

De Diffinitione.

Ubi diffinitione utemur primum afferemus breuem uocabuli diffinitionem hoc modo. maiestatem is minuit qui ea tollit: ex quibus rebus ciuitatis amplitudo constat: Hæc sunt ea quæ capiunt suffragia populi & magistratus consilium.

& in sermonibus quotidianis hoc modo: fortissimus quidam uir fuit magis potius temerarius: diffiniuit quid sit fortitudo. Afferemus breuem uocabuli diffinitionem: ponitur pro descriptione significat enim utrumque sane dialectici queque ira distinguunt: diffinitionem esse eam quæ declarat res per essentialia ut homo est animal rationale mortale descripro uero est declaratio quædam alicuius rei etiam per accidentalia ut homo est animal bipes: comatum & barbatum: sed utraque tamen debet esse talis quod conuertatur cum definito: puta idem sit id quod est post uerbum est: cum eo quod præcedit dialectici diffinitum & diffinitionem appellant breuem autem inquit pro necessaria rationem: non autem habens descriptionem in omni re consideranda: dicitur autem descriptio a graecis. ορρω uel ορηστος Maiestatem is minuit: intellige ex parte Saturni accusantis: quia cepioni non conuenit. Amplitudo ciuitatis bene autem ciuitatis non urbis: quoniam maiestas a maioribus dicta in ciuibus & magistratibus est non in menibus. amplitudo autem ut semper a doctis norata est potentia cum dignitate. Suffragia & magistratus: & si maiestas constat in libertate dandi suffragia & in consiliis magistratuum ergo lesisti maiestatem cum desturbasti potes & cistellam tu interpellasti ciuem ne daret suffragia ad hanc legem appelladam: & me tribunum uenisti apire consilium meum populo de legis utilitate. Suffragia: dicitur libertas designandi per fabas uel testulas & non designandi uoluntatem. Suffragatio uero exercitatio & actus neque significat auxilium: ut inquit multi.

Nomen ut si querat quo non dicitur. Res dicitur Nam de quo querat dicitur uel appellatio magis diffinitur ne ulli.

De Diffine.

Amplitudo ex duobus constat ex consilio senatus et eius consecratione.

Nempe igitur ita: diffinitio hæc in modum syllogismi facta est. nã hæc est tanquam una minor: diffinitio uero maior est. Item ex contrario: ex parte defensoris. detrimento afficit: negat maiore. Ille. n. dicit: qui tollit potentiam suffragandi maiestatem ledit: hic uero qui detrimento afficit. Ego non affici: negat minorem. Detrimento dictum a detero: sicut damnũ a dno. Sententiam uocabuli breuiter describet: maiestas est defendere rep. ab omni incomodo. Item prudens quidem est hic uir. nam cautelam habet magnam indeciendo alios & lucrando. factum nostrum cum de

scriptione: cum ita sit ego rempu. ab incommodo seruau cum pon
tes disturbauerim: ea enim res ma
ximum incommodum erat allatu
ra. Ratio refelletur: uidetur tibi
seruare maiestatem: cum eam da
no affici: quis diceret. Gracchum
maiestatem seruare: cum ipse rep.
pessudabat. Si aut falsa: quia ali
ter dicis quã res sese habeat: ut si di
cã: sapientia est habere cautelam i
deciendo: mō aliquid lucretur.
Itẽ si seruaret cum detrimento rei
pu. ad quod creati essent censors
& dictatores ad imperium malo
rum & libidinem comprimendã:
aut inutilis: ut sapientia est cautela
lucranda per fas & nefas. Turpis
quã affert: infamiã magna prudẽ
tia est curare: ut corpus bene se hẽ
at quo seruato etiam animus ualet.
Aut iniuriosa: contra partes iuris
bonũ est q̃ patres exhæredent fili
os puta si diceret: fecisti cõtra mo
rem o Cepio: quoniam officium
censoris est uetare malos, non tu
um.

^{adaptando}
Nempe igitur tu & populum suffragio & magi
stratum consilio priuasti: cum pontes disturbasti
Item ex contrario maiestatem is minuit qui am
plitudinem ciuitatis detrimento afficit. Ego nõ af
feci: sed prohibui detrimenta: ætatem conseruau:
libidini malorum resisti: maiestatem omnem ite
rire non passus sum. Primum igitur uocabuli sen
tẽtia breuiter & ad utilitatem causã accommoda
ta describetur. Deinde factum nostrum cum uer
bi descriptione coniungetur: & de descriptionis ratio
ne aptabitur: Deinde contrariã descriptionis ra
tio refelletur: si aut falsa erit: aut inutilis: aut tur
pis aut iniuriosa. Id quoq; ex iuris partibus sume
tur de iuridicali absoluta: de qua iam loquemur:

De translatione.

¶ Veritur i translationibus: primum num ali
qs eius rei actionem: petitionem: aut executio
nem habeat quam nõ oporteat: Num alio modo
alio tempore: alio loco: num alia lege: num alio q̃
rente: aut agẽte: Hæc legibus & moribus de æquo
& bono reperiuntur: de quibus dicitur in iuridicali
ali absoluta.

De Ratiocinatione.

¶ Veritur. s. disputando tam
ab accusatore: q̃ a defensor.
In translationibus: in dilationibus
& commutationibus thema supe
rius fuit: positũ de eo qui substi
lerat uasa sacra de loco priuato: q̃
cũ accusatus eẽt sacrilegi dicebat
se non sacrilegium: sed furtũ com
misisse: quoniam ea de loco priua
to substulisset. Actionem: ut si filius a debitoribus p̃ris iam mortui exigeret pecunias: illi negaret
sibi quicquam deberi: qm̃ nihil unquam eis mutuaasset: ille autem se & hæredem: & filium: & eã de
personam esse diceret. cum patre quia pecuniã sibi iure mutui debeantur. Actio autem nihil aliud
est quam uis & modus prosequendi in iudicio quod sibi debetur. Petitionem ut si quis procura
tor uel alter institutus dicat pro altero: & petat ut sibi debeantur pecuniã nomine ipsius litigãtis.
Aut executionem ut si duo litigarent: & lite adhuc pendente alter recederet: & alium pro se dicẽ
tem relinqueret qui causam suam exequeretur. Alio modo habeat: ut si quis pignus tollat alteri
priusquam uocetur iuris. Alio tempore: ut si quis petat a debitore pecunias in calendis maiis: q̃
debeat calendis augusti. In altera lege: debeo tibi pecunias nomine pensionis non mutui: quia
non mutuaasti quicquam. Num alio loco: petis apud ædiles: cum clericus sim: & ad episcopum
ius meum pertineat. Num alio quãrente: hic non potest petere quia seruus est. Agente: quã tu
es in aliena potestate: non potes causam agere pro quo quam: uel serui non possunt esse testes.
Moribus: sunt adhuc aliquã ciuitates: in quibus episcopus dar iura tam episcopalia quã secularia.
Dicit ergo moribus & legibus reperiuntur: quia per leges & cõsuetudines quomodo hæc fieri de
beant cognoscetur.

De Translatione.

i N causa rationali: in qua multæ leges non propriæ sed a simili sumptæ afferebantur hoc mō.
Maleolus matrem occidit: in carcerem conicitur: testamentum facit: & ad eum hæreditatem
externi: & priuatur: eam ipse petit his legibus sumptis a simili. primo q̃ furiosus sit: quoniam furo
ris est matrem occidere. inde quia testamentum furiosi nullum est: & pro nihilo reputatur. Postre
mo quod si moritur quispiam ab intestato: puta si testamentum nõ ualeat: hæreditas uicinioribus
datur. Siquid in rebus maioribus: in maioribus testamentis semper quod iudicatum est: aut qd
institutum eã a testatore: uel quod
seruari debeat: & hæreditas perue
niat ad eos quos testator institue
rat. Aut minoribus uult quod sig
occiderit ieruum iudicet furiosus:
quãto magis qui matrem. Aut si
milibus: quidam olim occidit pa
trem & reus patricidii iudicatus e:
ergo qui matrem negat a simili iur
dicandus est. Aut iudicatum: se
cundum eas leges: quas non queri
mus fieri. Vtrum similis: quia si
quis occiderit matrem non minus
peccat quam si occiderit patrem.
Vtrum consulto: noluerunt face
tot leges de re. Eadem consulto:
enim constitueretur facere legem
de matre: quoniam de patre satis
scriptũ erat: quã res æque ad ma
trem quã ad patrem pertinere pu
tauerunt. In his autem partibus is
plus posse uidebatur qui plus ha
buit eloquentiã cum & ad accusa
torem & defensorem pertineat.

i N causa ratiocinali, primum quæretur quid
in rebus maioribus: aut minoribus: aut simi
libus simili scriptũ: aut iudicatum sit. Deinde utrũ
ea res similis sit ei rei de qua agitur, an dissimilis.
Deinde utrum consulto ea de re scriptum non sit
quod noluerit cauere: quod satis cautum putarit
propter cæterorum scriptorum similitudinem. De
partibus legitime constitutionis satis dictum est:
nunc ad iudicalem reuertamur.

De Iuridicali absoluta.

a Bsoluta iuridicali constitutione utemur: cũ
ipsam rem quam nos fecisse confitemur iur
factam dicemus: sine ulla assumptione externã d
fensionis. In ea conuenit quã iure ne factum sit:
De eo causa posita dicere poterimus: si ex qbus pti
bus ius cõstet, cognouerimus, cõstat ig̃ ex his pibus:
nata lege: cõsuetudine iudicato: æquo & bono: pacto

in quo concedimus factum & scriptum Fecisse confitemur: in hoc differt a coniecturali. Sine
assumptione: per hoc excludit patrem iuris assumptiuam. Iure ne sit factum: ut ait Quintiliãus
ius quæritur per hæc uerba iure an iniuria: oportet uel non oportet: recte uel non recte: decet uel
non decet: ergo hæc pars maxime uocatur qualitatiua uel generalis: quoniam genus apud orato
res pro specie ponitur. Quæri conuenit: tam ab accusatore: quam a defensore hoc modo occidi
sti filium occidi & recte feci: ideo non recte fecisti. De eo causa posita: idest præposita con
trouersia de iure: idest utrum aliquid iure: an iniuria factum sit. Notandum autem est q̃ ut a iur
tis consultis diffinitur. Ius est scientia & ars æqui & boni quod ad homines pertinet: unde hæc cõ
stitutio græce uocatur dichilogia fas uero deorum est. Præterea sciendum q̃ duplex est ius. s. scri
ptum & non scriptum. scriptum ius ex iis partibus constat. s. legibus quã sunt ad rem pu. gubernã
dam & continendam & plebiscitis: quã sunt statuta facta per tributos & senatus consulta: que a se
natu instituta sunt: itẽ ex decretis principũ quã sũt ab iperatoribus ex auctoritatibus prudentẽ: q̃
a iudicibus ab reliquis a magistratibus facta sunt. Ius autẽ sine scriptis est quod de more constat &
sic diffinitur. Ius ex more est: q̃ longa uetustate cõprobatum est & differt a superioribus q̃ illud i scri
ptis: hoc sine scriptis: illud potest nouũ hoc semp uetus esse debet: illi nunq̃ contradicitur: quia pe
na constituta facit assentiri: huic omnes sponte sequantur: neq; quemq̃ cogit. Præterea aliud ius e
quod appellatur ciuile quod ad ciues pertinet: ut si dixero nemo in nocte ambulare sine candelã
audeat aliud est quod dẽ ius gentium: ut si dicat nemo possit ducere plusquam unam uxorem.

30
hãc inuẽt me qm̃ alit
De Ratiocinatione
Transitio

De Iuridicali absoluta

Naturæ ius est. i. naturale ius quod quadam natura ingenitum est unicuique animali: ut appetere solem. Cognationis: sicut patris ad filium uel econuerso: quoniam filius obligatus est patri: iure naturali impellente aut pietatis: sicut erga maiores & maxime erga deum: unde etiam pro religione sæpe ponit quam græci uocant obsequiam. Obseruatur: custoditur uel ueneratur. Quo iure applicat ad propositum. A parentibus liberi coluntur: puta si pater propter filios pascendos in furto deprehensus esset is poterit se tutari iure cognationis & amor ei ingenitus erga filios eum impulerit. Aut parentes a liberis: ut si quispiam pater per uim licitorum traheretur in carcerem: & filius uentusset. accusatur igitur filius quod magistratus uiolauerit: poterit se excusare iure naturali: & pietas patris eum coegerit a pietate etiã seruata erga deum hoc modo. Si aliquis sacerdos uel uir religioni deditus uiderit alium res sacras furatorem ciuem occiderit: cum eas res deponere nollet. Lege ius est: cū lex sit & filius mortuus intestatus: forte patris hereditatem occupat: uetatur a filio qui uocatus in iudicium excusat se lege: & filius non frater mortui patris possidet. Lex autem est: quæ sit in scriptis concedente senatorio ordine & populo per hæc uerba ferentis legem sic uelitis iubetis ne. Sanctum: poenas sanguinis firmitatem inde cogit semper: cum nos ipse

Natura ius est quod cognationis aut pietatis causa obseruatur: quo iure parentes a liberis a parentibus liberi coluntur. Lege ius est id quod populi iussu sanctum est: quod genus est ut in ius eas cum uocaris. Consuetudine ius est id quod sine lege æque ac si legitimum sit usitatum est: quod genus est id quod argentario obtuleris: expensum a socio eius recte repetere possit. Iudicatum est id de quo sententia lata est: aut decretum impositum est. Ea sæpe diuersa sunt: ut aliud alii iudici: aut prætorii: aut consuli: aut tribuno placitis placitum sit. et fit ut de eadem re sæpe alius aliud decreuerit: aut iudicauerit.

*Demulget sic cum...
magistratu
populus Respo-
dat*

*et supra alioq. pona
vel iudicis data dicitur
dam dubio fuit*

permittere: ut si dicatur: quicquid hominem interfecerit capite priuetur: unde magistratus quibus est potestas: ea sacrosancta uocantur: ut erat potestas tribunitia: cuius reuerentiã si quis læssisset poenã sanguinis dedisset. Quod genus uerbi gratia: ut in ius eas cū uocaris quod uocat seruum ius: quoniam in crimine deprehensus sit: negat is: quoniam serui sub iure prætorio non sunt cū alterius sit patris ille eum cogit per legem quæ dicit: ut oēs qui uocati sint in ius quoniam primum uentiant. Consuetudine: ut supra diximus multis modis differt ius a more: a iure scripto sed addit hoc aliud quod locus legis est uel tabula uel charta: uel codex. sed locus consuetudinis est ipsa memoria. Ac si sit legitima: id est in lege scriptum. Usitatum: hoc frequentatio inclusit propriam naturã consuetudinis quæ ex longa uetustate cõtinetur. Quod argentario: id est quod uni trapezita: uel mensario: ut appellat sæpe tullius depositi lege commiseris. Repetere possis: quidã trapezita centum deponit aureos. & in mercaturam proficiscitur: interea mori: ut is qui pecunias suas a socio poscit: qui cū neget se ab eo quicquid accepisset iura consuetudinis allegare potest: & dicere quod mos semper seruatus est: quod hæreditatem restitoris hæret: is pro omni re parentibus respondere debeat. De quo sententia lata est: hæc est declarata in aliqua causa per omnia iudicia uel prætoris: uel alterius magistratus allegauit in simili causa ut idem in præsentia causa iudicent: quod etiam in illa præterita iudicatum dicat. Hoc modo non recordamini hoc modo fuisse: ut frater tanquam annis cū controuersiam apud prætorē urbanū agitarã: & iudicatum hoc modo fuisse: ut frater tanquam filio hæreditas cælata sit: quare uelstrum est ut maiorum nostrorum sententiam imitemini: aut decretum quod pertinet ad senatores: & fiebat hoc modo: prouinciales qui in singulas prouincias mittebantur: per sæpe urbant prætores ciuitatū sententias suo arbitrio semper ferre quapp ipse ad senatū perscriberat: ut de ea re ipsa indicarent: quã prouinciales uentusset: quo facto decretum esse interpositum esse dicebant. Aut prætori: quia potestatem habebat ferendi & tollendi leges suspēdendi: & reliqua quæ ipsi placebant. Aut consuli: quia potestatem habebat ferendi & tollendi leges suspēdendi: & reliqua quæ ipsi placebant. Aut tribuno placitis: quia potestatem habebat ferendi & tollendi leges suspēdendi: & reliqua quæ ipsi placebant. Aut tribuno placitis: quia potestatem habebat ferendi & tollendi leges suspēdendi: & reliqua quæ ipsi placebant. Vnde in epistola ad Thermetē legatū: ubi ait: cur ego te uelim icidere in terrores tribunitios: quapp Valerius quoque antias eum magistratum facem tribunitiam sæpe commemorat. Aliud decreuit quantum ad decretum senatus interpositum iudicauit ad reliquos ut magistratus & iudices.

Cum mandati ageretur: quidam aureos centum commiserat mercatori in mercaturam proficiscenti: is in itinere mortuus est: is qui commisit ab hærede pecunias reposcit: neque ille quicquam sibi debere lis ad. M. drusum deseritur: qui pro petente sententia tulit: unde uero ad sextum iulium delata aliter iudicata fuit. Iudicium reddidit pro uoluntate petentis iudicauit hoc est dixit aureos petitori reddendos. Mandatum autem est officium gratuito susceptum: unde mandatarii sunt quibus illud committitur. Lucilium poetam: scilicet satyricum. Nominauit: id est nomine proprio appellauit: apud maiores uentum fuit & pena constituta his qui maiores se sine nomine dignitatis uocasset. Vsu uenerit: hoc est cum hoc contingerit dicunt autem rationes ad exercitationem docet enim quomodo de beamus ostendere per regulas iuris aliquid fieri uel non fieri debere quamuis sit aliter ab aliquibus iudicatum iudicem cum iudicem conferemus alterum altero præstantiorem esse dicemus hoc modo: imperitus quidem ille iudicandus est iudex qui hoc ita iudicauit cum constet per textum ipsum iuris uel legem alio pacto fuisse iudicatum: quia huic potius qui excellentior habetur fides est adhibenda. Tempus cum tempore: nondum condita erat lex quod filius succederet patri: quoniam illud iudicatum fuit quod fratri de hereditate: aut tempora turbulenta erant: & belli cõsuetudo cum leges silent inter arma illi iudicatio credere nullo modo debemus. Numerum cum numero: quamquam

quod duo iudicia sit sita dicitur
quod genus. M. drusus prætor urbanus quod cū hærede mandati ageretur. Iudicium reddidit: Sextus Iulius non reddidit: Item Caius Cilius iudex ab soluit iniuriarum eum: qui Lucilium poetam in scana nominatim læserat: Publius Mutius eum qui L. Actium poetam nominauerat: condemnauit. Ergo quia possunt res simili de causa dissimiliter iudicatz profertur: cum id usu uenerit iudicem cum iudice: tempus cum tempore: numerum cum numero iudiciorum profertur. Ex æquo & bono ius constat quod ad ueritatem & communem utilitatem uidetur pertinere. Quod genus est ut maior annis. lx. & cui morbus causa cognitorem det. Ex eo noui genus constitui conuenit: ex tempore & ex hominis dignitate. Ex pacto ius est si quid inter se pepigerunt: si quid iter quos non possunt neque uel se nec uel in se nec ab aliis. Melius habet cognitorem det. iudex iudicem uel pro se conuenit. Alio alio. Ex tempore & pacto ius est si quid inter se pepigerunt: si quid iter quos non possunt neque uel se nec uel in se nec ab aliis.

uno iudicatum sit fratrem succedere debere: tamen credere non oportet: quoniam multi & innumerabiles alite se habere rem iudicant. Ex æquo: & bono hoc genus iuris ex æquo & bono: quando per dispensationem nouæ legis mitioris mitigamus seueriorem legem ad utilitatem cõmunem ciuitatis hoc modo lex erat quod nemo crearetur imperator ante uigessimum quartum annu sorte cõrigit quod duo scipionis hyspania profligati sunt Cui rei nisi romani prouidissent status eorum pessime se hussent. itaq; facta est mitior quod licebat ante uigessimum quartum annu imperatorē creari: electus igitur est. Scipio qui si accusaretur quod contra legem creatus esset: & lege æqui & boni potest accusari græci. n. uocant hoc genus iuris epichia: & bene latini uocant æquū & bonum: quoniam ex legis uis fractione ius aliquando seruatur & utilitas conuenit. Maior annis. lx. cum lex sit supra quod senes & ægroti per eam legē cogentur. Itaq; mitigamus & scriptum est quod inter sexagenariū annu liceat non ire in ius modo cognito re pro se det distinguunt autem iuriscõsulti cãrum defensores hoc modo quod procurator est cã alienam agi in loco absenti: puta si quis existens ferrariæ mittit bononiam quempiã qui pro se causam dicat itaq; pro absenti darur cognitio alicui præsentia & propinquos: ut si quis causam dicat pro altero utiq; in eadẽ ciuitate existente patronus est: quod pro alio orat & uadit ad aduocatum: aduocatus autem est quod recipit causã. Noui ius constituti conuenit: hoc est conuenit condere nouam legem: quæ dispenser & mitiget priorem seueram. Ex tempore: pro incommoitate temporis: ut de exemplo Scipionis supradicto: uel unicuique ex necessitate uis petere diebus facietas & non facietas. Ex dignitate hominis: ut si dispenser lex superius dicta in ius eamus cum uocem hoc modo liceat uxori in ius uocare non ad ius seculari: sed ad episcopatū cã suã dicere. nã uidebant in honestū matronã ad prætorē ire. Itẽ si lex esset talis principi: liceat unū quod pro se iudicat ex hibe: non tempore eẽt principē quot diebus in publicū prodire. Ex pacto ius est. i. ex priuata conuentione. est. n. duos uel plurium in idem cõsentens ideo a pace dictū putant quod eo facto inter discordes concordia facta sit. Pepigerit: quantum ad solennitatem uerborum & scripturaz.

*iudicium iudicem uel iudicem
quod illoz rectis iudicem
legis est. Pan sub
no. an libertatis rone
ta sit pua. q u lna e n
Ene
Mig. qd fmd ooz iudic
erit melior q u i n
Ex ego et bone
q hec duo fmd ooz e
copletur. p iudicem
No eamem uerbon
posuit p iusto d honeste
bonuz p iusto d iudic.*

Conuenit: pertinet ad pactum quod sine solenitate sit: puta sine testibus stipulationis & legitima uerborum stipulatione. Pacta sunt quae legibus seruanda sunt: alias pacta sunt: quae leges spon-

te conseruant: quia cum ipsis legibus conueniunt: & super legibus fundata sunt hoc modo. lex est quae nemo operarius plusquam decem solidis operam unius diei existimet: uenit unus eius operanti perens: & ambo conueniunt ut decem solidi soluantur: sicut lex praecipit: & non est contrarium. Re tibi pangunt orationem pangunt: hoc genus pacti quod sit secundum leges: non eget aliqua solenitate: nec testium: nec alterius stipulationis: sed nudis tantum uerbis: & simpliciter componitur quoniam propter leges uideri non potest. Itaque cum re paciscitur sola oratio requiritur & uidetur pertinere ad illud quod dixit pepigerit: hoc uerbum autem pango antiquum est. nam nos dicimus pangere. In comitio aut in foro pro ex parte ipsa quo Romulus & Titus Tatius in unum regnum conuenere: fecerunt hoc pactum quod licitum esset eis dare iura siue in comitio: siue in foro iudiciali: cum tamen ea loca diuersis officiis constituta essent. nam comitium erat locus ubi conueniebant cum aliquid de statu ciuitatis erant tractaturi: Forum autem iuri dando constitutum est. Hoc autem pactum sine aliqua solenitate stipulationis uel testium uel scripturarum obseruant: quia non est contrarium. Coniucio: conducito. Sunt autem pacta: hoc est alterum genus pacti: quod sit licet contra leges tamen seruatur propter solennitatem testium stipulationis scripturae hoc modo de utroque pacto. Exemplum ostendendum est: quod accedit ad operarium: & uno die eius operam conducit decem solidis sicut est ex more: hoc est pactum quod seruatur legibus: uerum si penuria esset operariorum: & unus peteret uiginti solidos: cum de iure non dentur nisi decem: tunc stipulatione & solenitate opus est: & tunc seruatur hoc pactum sine legibus: quoniam pacta solennitate facta dicuntur frangere leges. His igitur partibus: concludit partes iuris per quas nos possumus demonstrare utrum aliquid iure an iniuria factum sit.

Utrum comparatione: exequitur nunc secundam partem iudicialis: quae dicitur assumptiua: quam in plures partes diuiserat. thema superius positum Pompilii fuit: qui: cum in angustias montium deuenisset a gallis obsessus est. & tandem ut exercitum liberaret impedimenta reliquit. accusatur quod statum romanum prodiderit: quod romanum est semper in armis esset. nec unquam quiescere: quod cum arma perdiderint: necesse est ut romani hostibus succumbant. Quaeretur. si improbando defendendo facta pompilii. Utrum fuerit satius: quaero a uobis iudices: utrum fuerit melius arma duntaxat: aut uiros simul cum armis perdere. Contra si exercitus totus cum hostibus egregie pugnasset licet cum armis interisset status romanus maiorem laudem & fructum reportasset. primum positio casu ad utrumque litigantem pertinet. adhuc ostendit regulas perfulas: quibus uterque utatur. Ex contentione: id est comparando utilitatem & damnum reipublicae permissionem armorum tantum: aut armorum cum uiris simul: hoc est stat expositiue. exponit enim quid sit utile. Sciendum est enim secundum philosophos utile ab honesto separari non posse. Venustus: ad laudem & formam: quae romanis fuit ingenita. Equidem non uideo quae honestas sit: cum in commodis maximis pugnare: quin potius temerariis infamia affert facilius pugnando exercitum adduxisse. Conducibilis: maior utilitas rei publicae accessisset si gladiis strictis iter fecisset: arma turpiter dimittere: cum romanum sit pugnando penitus mori quam turpiter uiuere.

conuenit. Pacta sunt quae legibus obseruanda sunt hoc modo. Rem ubi pangunt orationem pangunt in comitio: aut in foro ante meridiem causam conuicito. Sunt item pacta quae sine legibus obseruantur ex conuentu: quae iure praestare dicuntur. His igitur partibus iniuriam demonstrari: ius confirmari conuenit: id est in absoluta iudiciali seruandum uidetur.

De Comparatione

Utrum ex comparatione quaeretur utrum satius fuerit agere id quod reus dicat se fecisse: aut id quod accusator dicat oportuisse fieri: primum quaeri conuenit: utrum fuerit utilius ex contentione: hoc est utrum uenustus: facilius: conducibilis. Deinde oportebit quaeri ipsum ne

Oportuit iudicare: fuit ne concessa licentia iudicandi utrum fuerit magis utile illud quod fecisti & enim ad senatum pertinebat. Interponetur suspitio: non est mirandum si hoc fecerit: quoniam semper habuit odium militum suorum. Itaque contentus fuerit hoc euenisse: ut iracundiam cum in comodis militum exaturare potuisset: uel si quis dubitet eum grandem pecuniam ab hostibus accepisse: cum semper auarissimus fuerit. Sed dolo malo: cum odium habuerit in oes milites arma dimisit: non ut utilius putaret: sed ut iram suam exaturaret.

oportuerit iudicare utrum fuerit utilius an alio: fuerit utilius statuendi potestas. Deinde interponetur ab accusatore suspitio ex coniecturali constitutione: quare putetur non ea ratione factum esse: quod melius deteriori anteponeatur: sed dolo malo negocium esse gestum de aliqua probabili causa. Deinde quaeretur potuerit ne uitari ne eum locum ueniretur ab defensore contra refelleretur argumentatio coniecturalis de qua ante dictum est: his ita tractatis accusator utetur hoc loco communi in eum qui inutile utili praeposuerit: cum statuendi non haberet potestatem. Defensor contra eos qui aequum censeant rem pernitiosam utili praeponi: utetur loco communi per conuestionem: & simul quaeretur ab accusatoribus & ab iudicibus ipsis quid facturi essent si in eo loco fuissent & tempus locum rem deliberationem suam ponet ante oculos.

De Translatione

Translatio criminis est factum ab reo facti causa in aliorum peccatum transferretur: in qua primum quaerendum est uerum ne in alterum crimen transferatur. Deinde spectandum est

est per lamentationem hoc modo insoelices certe sunt imperatores oes qui licet oia pericula pugnando pro re publica seruant tamen non possunt ciuibus suis satisfacere. Quod facturi essent: quaero ab oibus uestis: quid faciendum putauissetis si in eo statu fuissetis. Tempus ante oculos: considerate incommoditate temporis erat mensis augusti: non erant pluuiae arditas maxima: uel erat hyemis. Itaque cum non posset stare sub aquis necesse erat diuertere in eo loco ubi oia erant parata ad hyemandum. Re erat: mus: oes bello fameque confecti: unde milites minabant se ad hostes fugituros. Locos: locus erat stertilis: saxosus: aquis immunis neque fotes: neque flumina habebat: quibus equi hoies qui uri possent.

Translatio criminis: ab aliis dicitur relatio: uel status compensatiuus eoque par pari uideant referre is qui dicit se occidisse quempiam: quoniam est ipse in simili crimine peccauisset: thema potest esse duplex uel otalis qui Clytemnestra occiderat: aut oratiae a fre occise quoniam in publica leticia sola plorabat matrem & non fratris saure latebat. historia est nota: horum autem exemplorum alterutro utemur & textus requirere uidebitur. Causa facti puta mors agamemnonis: aut lachrymae oratiae. In aliorum peccatum transferre: in hac autem causa non defendimus peccatum: sed causam per compensationem alterius facti. In qua primum quaerendum esse uerum ne det regulas tractandi: dicit ergo uidendum est pro mo si ille qui occidit alium moriatur morte. Aut illa quae desit matrem & non fratrem: sicut oratiae.

Handwritten marginal notes on the left side of the page, including phrases like 'proo pama' and 'absoluta'.

Handwritten marginal note at the top center: '2. Nonozz vbe'

Handwritten marginal note at the top right: '106'

Extensive handwritten marginal notes on the right side of the page, including phrases like 'pro quo se fecisse dicitur' and 'itaque non poteras potius colle'.

Aeq; an magnū sit occidi matrem. nā ipsa patrem meū occiderat: quod aequē indignū fuit. Contra uero debuisti oratiā occidere: quia lachrymā non sūt nere cā occisionis. In qua alius peccauerit: licet Clytemnestra occiderit patrē tuū: non tamē debuisti eā punire: cū turpissimū sit eos imitari: quos improbas. Item nō est imitandus malus mos: ut hęc rñ pro lachrymis occiderat. Iudicium ne anteferi: leges sūt conditæ: ut si quis peccauerit puniatur a iudicibus & nō ab aliis. Cum factū iudicium non sit: sūt hic duo peccata consideranda: & mors matris quod ē contra oēm pietatem & q̄ eam indignatam occidisti factū. f. ex culpa tua: quia tu occidisti eam. Locus cōis: non dubium ē q̄ quociens uolentia regnat & nō ius: q̄ ciuitas non est ciuitas: se d la trocinium. nā ad qd ergo sūt inuētæ leges & magistratibus. Percū stabitur cum dicas recte abs te occisam esse matrem. Quæro abs te si tu iudicas recte te occidi anteq̄ iudicaris ualidū qd hoc argumētū ē. Quid credis alio facturo. f. hoc tibi cōcederent. oia iura cōfoderētur: & oēs inimicos suos occiderit.

Si ipse accusator: quid diceret si ego eadē ratione te occiderē indignatū: nōne esset procedere in infinitū? Defensor facti atrocitate: cōsiderate iudices qd sit occidere rē qd occidere maritū suū. & nō solū non dare poenas suas: sed et regnare cū adultero. Rē: considerare quātus dolor: quanta ignominia sit uidere occisorē patris regnāre. Locum regina erat & i arce se cōtinebat. Itaq; in ius uocari nō potuisset. Tēpus: ea hora sola erat: cū mox stipatorum copia accessisset. Itaq; si distulisset frustra postea in ius uocasset. Vale in iudiciū uenire: utilissimū iudices ē ad reprehendum malorum more: si ubiq; inueniantur puniantur potius q̄ in ius uocare

an æquæ magnum sit illud peccatum quod in alium transfertur: ac illud quod reus suscepisse fateatur. Deinde oportuerit ne in ea re peccat in qua alius ante peccat: deinde oportuerit ne iudiciū ante fieri: deinde cum factum iudicium non sit & illo crimine quod in alium transferatur oporteat ne de ea re iudicium fieri: quæ res in iudicium nondum uenit. Locus communis accusatoris contra eum q̄ plus cōteat uim quā iudicia ualere oportet & ab aduersariis percunctabit accusator: quid futurus sit si idem ceteri faciant: ut de idem natis supplicia sumant quod eos idem fecisse dicat. Quid si ipse accusator idem facere uoluisset. Defensor eorum peccati atrocitate: proferet: in quos crimē transferet. Locum: tempus ante oculos ponet: ut hi qui audiunt existiment aut non potuissent aut inutile fuisse rem in iudicium uenire.

De Concessione.

Concessio, eper quam nobis ignosci postulamus. Ea diuiditur in purgationem & deprecationem. Purgatio ē cum consulto a nobis factum negamus. Ea diuiditur in necessitudinem & fortunam. Imprudentia. De his partibus primū ostēdēdū ē: deinde ad deprecationē reuertendū uidetur.

De Necessitudine.

Primum considerandum ē num culpa uentum sit in necessitudine: nū culpa ueniendi necessitudo fecerit: Deinde querendum est

ego eadē ratione te occiderē indignatū: nōne esset procedere in infinitū? Defensor facti atrocitate: cōsiderate iudices qd sit occidere rē qd occidere maritū suū. & nō solū non dare poenas suas: sed et regnare cū adultero. Rē: considerare quātus dolor: quanta ignominia sit uidere occisorē patris regnāre. Locum regina erat & i arce se cōtinebat. Itaq; in ius uocari nō potuisset. Tēpus: ea hora sola erat: cū mox stipatorum copia accessisset. Itaq; si distulisset frustra postea in ius uocasset. Vale in iudiciū uenire: utilissimū iudices ē ad reprehendum malorum more: si ubiq; inueniantur puniantur potius q̄ in ius uocare

afferre. hoc modo. Nullus dicit de magis peccandi. si ille scilicet uel principem et tunc occidit. Clime ra et maxime et pna em ciuitatis occidit. qd inquit ne. Locus qd ad opud turris. quaz stultus ascendit. tpo noctu. un ante diam omisset. Angere malis rem neri inquit. qua e magna paretulla et egnid esset. Iudices no pnt aut eam com mane. Quare melio m filuz uluisti. qd tle no flust cam in nedu aduici.

esset? violato impulsu id faciendus: quod non dunt fieri. ortu ha e fortuna mpe ne fiat. quod debuit. Ex pnt qd p ho. qd ibo. Locus culpa qd pnt per pna pignaz et ignamaz. Locus a faciditate. qd erat dny p pons d' aculuraz. qd

Quomodo uitari potuerit sunt alia loca p qua poteras nauigare: itaq; cū scires periculum esse tempestate surgente ne amitteres nauē aliud querendū fuit. Leuari non fuit tanta tempestas q̄ re mis contra nitentibus & uelis non potuisset superare. Expertus rei sit: multis modis potuisses uitare: sed neq; tentasti: neq; curasti uitare. Itaq; excusandus nō es. Quæ significant id q̄ consulto factum: tu semper exercuisti practicam & cū scires multas naues circa littora nostra uersari uenisti ut p̄dareris non impulsus a tempestate. Si maxima necessitudo: puta si fuisset seuera tanta tem

pestat q̄ nullo modo resistere potuisses. Conueniat ne cām: quid ad nos tempestas fuerit uel nō fuerit quouis pacto puniendus es: nā lex nostra nō nominat tēpestatē. I autem propter imprudentiam: atq; duplex est imprudentia. f. facti & iurifacit. Itē duplex. f. facti proprii uel alieni imprudentia facti proprii nō meret ueniā puta si quis negaret se quicq; debitori cū pecunias nō mēnerit se accepisse. facti alieni meretur ueniā: ut si quis in alienā patriā proficiscens cōtra mores eius patriæ arma gestasset. Imprudentia quoq; iuris duplex. f. scripti & non scripti. Non scriptū ius meretur ueniā: ut si filius dicat se ignorare esse cōtra pietatē q̄ ei contradicit. scriptū uero nō meret ut si quis confiteatur p̄ imprudentiā se pulsasse patrem: qm̄ nō sciret legē eē q̄ patrem pulsat hęc edita te priuetur: hęc at de qua nūc agit est imprudentia facti & meret ueniā: tamē ut inqt Aristoteles in ethicis debet sublequi dolor: utrū potuit scire an non. Notandū ē et quod aliq̄ ignorātia ē crassa: quæ ignorat ea q̄ oēs sciūt: puta q̄ non comedant carnes sabbato & hęc nō excusat. Si at aliq; ueniēs ruf portauerit arma quæ ipso absente

De Imprudentia:

I autem imprudentia reus se peccasse dicet: num queretur utrum potuerit scire an non potuerit. deinde utrum data sit opera: ut sciretur an non deinde utrum casu nescient an culpa. Nā q̄ se propter uinum aut amorem aut iracundiam fugisse rationem dicet: is animi uitō uidebitur nescisse non imprudentia. Quare non imprudentia se defendit: sed culpa contaminabitur. Deinde cōiecturali constitutione queretur utrum scierit an ignorauerit: & considerabitur: satis ne imprudentia p̄sidii debeat esse cum factum esse constet.

De Fortuna

Utrum in fortunam causa conferetur: & ea re

prohibita fuerant is ueniā meret: erat ergo lex quod nemo occideret ciuem: & omnis seruus factus liber esset ciuis: quidam habuit seruum quem moriens liberum facit absente fratre: is cū reuertit i ter aperiendum testamētū ueniūt ad contentionē & seruū liberum & ciuē occidit ergo is sic tractatur ex parte rei rure eram cū factus ē liber: nec potui scire quod frater testatus sit. nā claudabantur testamenta scripta per testatorē & testes nō sciebant qd in scriberent. nisi quod eo facto scriberāt se audisse illud testamētū in scriptis nuncupatū. Itē potest esse aliud exēplū. R. hodi lex erat qd nemo sacrificaret de uitulo: forte: qdam in tēpestate uouerūt se sacrificaturos de uitulo cū essent i littore: ē ergo imprudentia facti alieni. Verū data sit opera potuisse scire a multis cū ingressus es ciuitatem q̄ arma nō ferebantur si quesuisses quia lex erat publicata. Vtrū casu: nō potui scire: q̄ interfectus fuit auus & subito facta est lex: quæ nō dū audita erat ab oibus. An culpa q̄ si cā p̄ncipalis in nos fuerit non meretur: ueniā & appellatur peccatū uolentum. Sed culpa: ergo duplici poena mulctandus erit: & pp crimen: & pp ebrietatem uel amorem: ut si dixisset se uoluisse. igre di ad amicam riualem ni uidisset. Iracūdia: si riualis contendisset & ad iracundiā prouocasset. Cōiecturali constitutione: profecto sciebat eum ciuem sed simulabat. nā semper fuit sibi inuisus. Ne satis p̄sidii: occidisti hominem & ciuē romanum: itaq; non ignorantia excusat peccatum.

Utrum in fortuna: quæ dē accidentale impedimētū ad res humanas: ciuis cā ab omnibus ignoratur. Casus uero generalis pertinet et ad res inanimatas ut mari domibus: est autem uocabulum medium sicut greci dicunt demonem tam foelicem q̄ infelicem. thema hoc: imperator qdā

Si aut. docet hic qd co nemat fieri q̄ euz. q se p̄ imprudentia dicit peccasse. euz sup. de eo qui sicut occidit

per fortunam. De Ciprone qui qm̄ streclati. se exan lat p̄ montis riuaz et arguatur a p̄ncipibz qd habitis. f. utru potuit uitare. Demuz post oēs accusatores arguēdo nō debet illi ignosci. qm̄ fateatur peccandū.

in monte castrametatus propter uiciniam hostium in uallem descendit ut tutus esset: uenit q[ue] propter nimiam pluuiam subitam magna pars exercitus periit accusatus: est & quaeritur utrum dignus an non dignus sit poena unde posset quaeri sicut supra quomodo sit constitutio: ubi non e[st] controuersia. Solut[us] aut[em] quod licet non sit in p[ri]ma parte hoc est in facto: tam[en] est in defensione. In fortunam conferatur: hoc tantum dicit imperator se amisisse exercitum propter subitam & i[m]præmeditatem pluuiam. Defensor: imperator qui amisit exercitum. De necessitudine: primo

num culpa uentum sit ut quare castrametatus sit es in uallibus nō debebas considerare fortunam: quae fieri posset. Nū necessitudo: ego discessi de monte in uallem ut esse magis remotus ab hostibus & tutior: tum impellente fortuna effugere non potui. Vitari: non potuisti stare in monte quis impediebat. At leuari: tum potuisses e fugere uel defendere a pluuiis alio modo si uoluisses. Exper tus ne sit: cum sensisti pluuias tempore noctis tentasti ne si posses euitare. Inter se finitimae: propinqua uel patens nō est: quae pares. nam ut in ueteri ait diuersis respectibus fortuna potest necessitudo esse & e contra. Tamen iudices commoratur: confitentia se peccasse cōdēatur: qui cum hoc ipse fateatur & tamē uerbis suis iudicium tardat nullā meretur ueniam: uerum tamen licet confiteatur se peccasse: nō tamen fatetur punitionem: quoniam est ex fortuna peccatum. Defensoris humanitatem. s. locus communis: considerate iudices nūlam esse rē in rebus humanis: quae non sit subiecta casibus & fortunae: quae prosericordia: uestrum est misereri nō sponte peccantium: sed qui a fortuna miserabiliter decepti sunt. Voluntatem: spectari considerandum est in omni peccato: quo animo & quo cōsilio quis peccat: & n. ego id feci: ut ab hostibus separaret & exercitum seruarem incolumen. In his fraudem: non conuenit igitur iudices eos puniri qui sponte non peccarent & digni sunt uenia. Sciendum est differentiam esse inter malū facere & malefacere: quod male facit aliquis cum mala praecesserit uoluntas: malū autem fecit cum bonus praecesserit animus & inde a fortuna decepti sunt famulus & dominus inter bonum facere & bene facere.

c Vm fatebimur nos peccasse: in hoc conuenit cum purgatione puta si dicat cato uel legarius fateor me fuisse Pompeianum & Caesarem offendisse & hoc scienter prudenter & sponte fecisse. Hic ignoscendi conqueritur: ex hac parte dependet constitutio. s. in danda & non danda uenia. Si plura officia: ad numerum maiora: ad quantitatem hoc modo. Considera Caesar quot laberius uictorias tibi quam plures ciuitates exercitus comparauit: eo adiuuante magnam gloriā consecutus es. Nobilitas. cato dignus est uenia caesar cum e tanta familia quāta fuit portia solus sit superstes: is enim eam conseruat auget: & amplificat. Virtus solus in urbe cōstans: solus seuerus solus exemplum continentiae. Si qua spes: considera quanta ex eo uiro tibi futura sit utilitas: potes eo uti in magistratibus: in consiliis: in legationibus. Si supplex: dimittendus est legarius benignitate tua Caesar praesertim cum florebar miseris ipse fuerit benignissimus: māsuetus: misericors afflictis omnino compatiebatur: sed officio & recto confidenter se secutos esse pompeium: & te

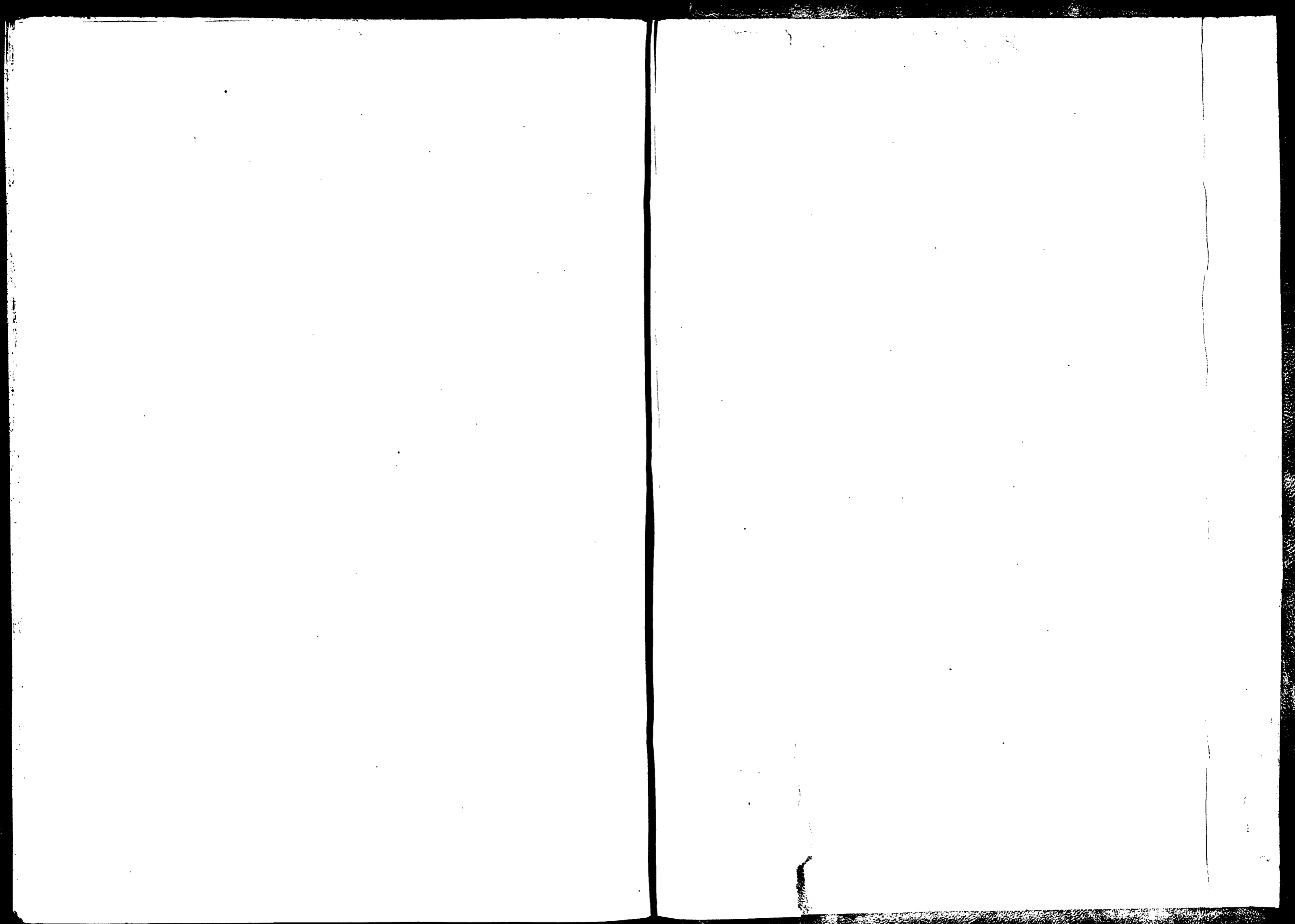

defensor ignosci dicit reo oportere: eadem omnia uidentur considerata quae de necessitudine praescripta sunt. Etenim omnes haec tres partes purgationis inter se finitimae sunt: ut in omnes eadem fere possint accommodari. Loci communes in his causis accusatoris tra eūq[ue] cū se peccasse cōfiteatur tamen oratione iudices commoretur. Defensoris humanitatem. misericordiam uoluntatem in omnibus rebus spectari conuenire. & quae consulto facta non sunt in eis fraudem esse non oportere

De Deprecatione.

Deprecatione utemur cum fatebimur nos peccasse: neq[ue] id imprudenter: aut fortuitu: aut necessario fecisse dicemus: & tamen ignosci nobis postulabimus. Hic ignoscendi ratio quaeritur ex his locis. si plura aut maiora officia quā maleficia uidebuntur constare. si qua uirtus aut nobilitas erit in eo qui supplicabit: si qua spes erit usui futura si sine supplicio discesserit: si ille

ne d[icit] p[ro] necessitudine
maior coactio est in
necessitudine. q[ui] alius
in talang.
i[st]a que uoluntaria
uideri uoluntaria
in h[is] que in uoluntaria
na sunt uoluntaria
p[ro] uoluntaria locis h[ab]ent
idem aut in uoluntaria
te illa que in uoluntaria
et non uoluntaria perpetua
oleum e[st] cum p[ro]p[ri]o
ab extra tale e[st] i[st]o
sens uel patens nō e[st] i[st]o
infert. Tactare i[st]o
uare bona p[ro]p[ri]o
estate uel h[ab]itum
ordere p[ro]p[ri]o uel
p[ro]p[ri]o uel h[ab]itum
mixti p[ro]p[ri]o magis
ules uoluntaria
nō magis p[ro]p[ri]o
uare et uoluntaria
de ad agere d[icit] d[icit]
que aut uolens
de p[ro]p[ri]o p[ro]p[ri]o
uere.
nostendi d[icit] d[icit]
ulla n. ubi uideatur
uere. et uolens ubi
la contra uel ubi nulla
ostentio. ubi e[st] p[ro]p[ri]o
e[st] h[ab]itum p[ro]p[ri]o
uere nulla e[st] ostentio
de p[ro]p[ri]o p[ro]p[ri]o
ma p[ro]p[ri]o uoluntaria
p[ro]p[ri]o p[ro]p[ri]o
Utera obliqua uoluntaria
uere magis ignoscere p[ro]p[ri]o
uere uere ad uoluntaria
quare debeat uere uere
am uoluntaria. In qua
e[st] p[ro]p[ri]o uoluntaria. In qua
h[ab]itum uere agere. In qua
am q[ui] loci accusatoris
nō p[ro]p[ri]o p[ro]p[ri]o
sunt p[ro]p[ri]o

15

